TARTALOM

Mécses a te igéd

Sefcsik Zoltán: *A lelkészi életpálya – a lelki élet szemszögéből. Személyes tapasztalatok három képben* 281

Tanulmányok

Sarah Hinlicky Wilson: *Lélek nélküli lutheranizmus és Atya nélküli pünkösdizmus: a kölcsönös trinitárius kihívás* 284
Pángyánszky Ágnes: *Konfirmáció: a felnőtt hitre nyíló ablak* 292
Andrejek Győrfi Judit: *„Amit eggyel a legkisebbek közül megtesztek, azt velem teszitek meg… Misszionáló gyülekezet a hátrányos helyzetű cigányság között az evangélikus egyházban* 296
Gáncs Tamás: *Felkészítés az esküvőre. Az evangélikus jegyesoktatás újragondolása, különös tekintettel a lelkigondozói aspektusokra* 304
Simon Attila: *Hol kezdődik a hitkérdés a lelkigondozásban?* 310
Schneller István: *Szakrális terek átalakulásai* 315

Figyelő

Ribár János: *A küldetés nem nyugdíjazható!* 326
Gémes István: *Kereszténység a 21. század elején. A protestantizmus kihívásai és távlatai* 327
Bolba Márta: *Emlékezet és felejtés feszültségében* 329

Könyvajánló

Bódi Emese: *A vallás a legszentebb* 330
Szabó Lajos: *Hűség és megújulás a gyülekezetépítő szolgálatban* 332

Az igehirdető műhelye

Baranyayné Rohn Erzsébet: *Szentháromság ünnepe után 10. vasárnap (Róm 9,30–33)* 334
Cselovszky Ferenc: *Szentháromság ünnepe után 11. vasárnap (2Sám 12,1–15a)* 337
Ördög Endre: *Szentháromság ünnepe után 12. vasárnap (2Móz 34,6–10)* 339
Pethő Attila: *Szentháromság ünnepe után 13. vasárnap (Ez 18,25–32)* 342
Kopf András: *Szentháromság ünnepe után 14. vasárnap (1Sám 16,13–23)* 345
Krámer György: *Szentháromság ünnepe után 15. vasárnap (Péld 16,1–9)* 348
Reuss András: *Szentháromság ünnepe után 16. vasárnap (Jer 14,7–9)* 350
Luptákné Hanvay Mária: *Szentháromság ünnepe után 17. vasárnap (Ef 4,11–16)* 353
Győri Péter Benjámin: *Szentháromság ünnepe után 18. vasárnap (3Móz 19,1–3.11–18)* 359

Igehirdetés

Lubomir Batka: *Élet Krisztusban (Jn 15,5)* 353

A lelkészi életpálya – a lelki élet szemszögéből

Személyes tapasztalatok három képben

SEFCSIK ZOLTÁN

Első kép: Tankolás

Segédlelkészi éveim egyik nagyheti szolgálata közben kaptam az első emlékezetes leckét. Az történt, hogy az ünnep előtti nagy hajrában valahogy túlzsúfoltam a napjaimat. Azon kaptam magam, hogy útközben, amíg a betegeknek vittem a szentséget egyik háztól a másik szociális otthonig, sőt még az úrvacsorai liturgia kimondott szavai közben is, a még hátralévő feladatokon spekulálok. Azon járt az agyam, hogy vajon végére érek-e a munkámnak: hogy mi is jön ezután, mi kell még az ifis passiójátékhoz, hogy is lesz a különleges húsvéti alkalom stb. Egyszer csak – a legnagyobb sietség közben – megállt a szolgálati autó a város szélén. Döbbentem néztem az egyébként hűséges jármű műszerfalát, valami különleges vészjelzést keresve. De amit találtam, egészen hétköznapi és közönséges volt: elfogyott a benzin. Az üzemanyagszint-jelző lámpa már jó ideje világított, de hát nem volt időm rápillantani. Bosszúsan szálltam ki, hogy elinduljak a visszafelé vezető úton a körülbelül 3 kilométerrre lévő benzinkúthoz. S miközben a helyzet miatt dühösen a földre szegezett tekintettel meneteltem az üzemanyagforrás irányába, egyszer csak valami különös késztetést éreztem: úgy hiszem, feltámadott Urunk szánt meg és szegődött mellém, mint a gyászoló emmausiak mellé. Felpillantottam, hogy a szürke aszfalt helyett a fákat, a ragyogó kék eget lássam, s rádöbbentem, hogy szép csendben megérkezett a tavasz, és én még csak észre sem vettem. De a legdöbbenetesebb felismerésem az volt, hogy bár olyan sokat beszéltem őróla, szolgáltam az ő ügyét, egy jó ideje nem beszéltem vele. Valahogy elfelejtettem, hogy a mi irgalmas Urunknak szolgálok, és nem egy személytelen ügynek… Hiszem, hogy akkor azon az úton ő emelte fel a tekintetemet, és hívott arra, hogy hosszú hetek óta először igazán ráérősen beszélgessek vele. Őszintén elmondva fásultságomat, megüresedett belső tankomba kértem tőle erőt. Kicsit a fáradt Illésnek, a bosszús és kicsinyes Jónásnak éreztem magam… De végre Urunkkal lehettem, kényszerűen és mégis mézédesen. Egy órám volt. És hálát adok azért az óráért, mert ez tette értelmessé és áldottá az ünnepet és a még hátralévő szolgálatokat. Így sikerült feltankolni…

Mi is a lelki élet?

Nem is olyan egyszerű megválaszolni a kérdést, mert talán más kifejezésekkel beszél erről egy jezsuita szerzetes és más szavakkal mi, protestánsok. De még talán lelkészi karunk tagjai között is eltérőek a megfogalmazások. Sőt úgy sejtem, hogy gyülekezetünk tagjai számára is egy kicsit mást jelent, mint ahogy azt mi lelkészként megéljük. Azt hiszem, nagyobb és fontosabb téma ez, mintsem hogy most röviden meg tudjam fejteni, ezért pontos definíció helyett megkísérlem inkább saját tapasztalataim felől megfogalmazni. A lelki élet a Lelke által bennünk élő Krisztussal való személyes, tudatos „négyszemközti" együttlét. Annyiban hasonlít más kommunikációhoz, hogy sokféle módja van: figyelve hallgatni és őszintén beszélni vagy csak gyönyörködni a másik félben. Lehet jó kedélyállapotban vagy épp leterhelt helyzetben is. De a legalapvetőbb mozzanata az, hogy ajándékozó kedvű Urunk jelenlétébe merülünk és töltekezünk, tankolunk, és amit adunk, az „legfeljebb" a hála áldozata. Ez az az idő, amikor nem róla beszélünk, hanem neki. Amikor nem az a kérdés, hogy a gyülekezetnek mit mond az Ige, hanem az, hogy az egyéni élettörténetünkben mit jelent számunkra Urunk életet teremtő szava. Ez az az időtöltés, amikor nem nekünk kell adni, hanem mi kapunk. A lelki életből származik erőnk, örömünk. E nélkül nem ragyog az arcunk szolgálatunk során, sőt szép lassan elfogy a belső üzemanyag, és nyikorogva leragadunk lelkészi életpályánk szélén.

Második kép – Egy belső út távlatai

„Ezért meghajtom térdemet az Atya előtt, akiről nevét kapja minden nemzetség mennyen és földön: adja meg nektek dicsőségének gazdagsága szerint, hogy hatalmasan meg-

erősödjék bennetek a belső ember az ő Lelke által; hogy a Krisztus lakjék szívetekben a hit által, a szeretetben meggyökerezve és megalapozva képesek legyetek felfogni minden szenttel együtt: mi a szélesség és hosszúság, magasság és mélység; és így megismerjétek Krisztusnak minden ismeretet meghaladó szeretetét, hogy teljességre jussatok, az Isten mindent átfogó teljességéig. Aki pedig mindent megtehet sokkal bőségesebben, mint ahogy mi kérjük vagy gondoljuk, a bennünk munkálkodó erő szerint: azé a dicsőség az egyházban Krisztus Jézus által nemzedékről nemzedékre, örökkön-örökké. Ámen." (Ef 3,14–21)

Amikor Pál az Efezusi levél gondolatmenetében elér a 3. fejezet végéhez, akkor mintegy összefoglalásaként mindannak, amit eddig leírt a krisztusi váltságműről, himnuszi magasságokba emelkedik, és imádsággá formálja jókívánságát. Ezekben a sorokban egy gyönyörű távlatokat rejtő út tűnik fel. Méghozzá egy olyan út, amely befelé – a belső ember megerősödése irányába – indul, majd Isten igazságainak mélységein, Krisztus szeretetének magasságán át, káprázatos szélességeken és hosszúságokon keresztül a teljesség felé tart. Ezt a nagyszerű textust most nem exegetálva, inkább mint egy illusztrációt használva, közelítsünk a témához.

Gyermeki alázat és bizalom

Pál apostol így kezdi: „*meghajtom térdemet az Atya előtt…*" Meggyőződésem szerint a lelki életünk alapmozzanata is ez: alázattal és bizalommal való meghajlás az ajándékozó kedvű mennyei Atya előtt. Az ő jelenlétébe való „belemerülés", méghozzá olyan emberként, aki először is azt tudja, hogy segítségre és ajándékokra szorul. Ahogy Luther imádkozza: „Uram, én szegény vagyok, te gazdag, neked adnom semmit nem kell, tőled elfogadnom mindent lehet…"

Ehhez a meghajláshoz alapvetően gyermeki gondolkodásmódra van szükség. Izgalmas kérdés, külön téma is lehetne, hogy vajon Megválónk miért is utal ilyen sokszor erre a fajta gyermeki hozzáállásra, mint például Mt 11,25-ben: „*Magasztallak, Atyám, menny és föld Ura, mert elrejtetted ezeket a bölcsek és értelmesek elől, és felfedted a gyermekeknek.*"

Eszembe jutott kölyökkori élményem, amikor a szomszéd folyosón lakó osztálytársam anyukája néha megjelent az ajtónkban egy tálca süteménnyel. Felhőtlen örömömet egy kissé beárnyékolta édesanyám bosszankodása, ami rögtön kiütközött arcán a sütemény átvétele után. Mint kiderült, ő azért nem tudott velem örülni, mert mindig az járt a fejében, hogy ez az ajándék kötelezi őt: majd neki is tele tálcával kell viszonozni. Azt hiszem, ma felnőttként én is hasonló késztetések miatt gyötrődnék, de akkor, ott, gyermekként talán azért tudtam igazán örülni, mert magától értetődőnek vettem, hogy nem tudok semmit sem adni ezért a kedvességért – sem előlegként, sem utólag fizetve érte –, mert ez ajándék. A lelki élet kapuja szoros, mert konok felnőtt gondolkodásunk számára nehéz elfogadni, hogy Urunk elé állva semmit adni nem tudunk, de mindent elvehetünk, egyszerűen csak elfogadhatjuk feltétel nélküli szeretetét Krisztusban. És majd ha ezt igazán megtettük, akkor leszünk szabadok a hálára, a tettekben is megnyilvánuló viszonzásra.

A sokszor emlegetett naponkénti megtérés is talán – témánk felől megközelítve – éppen az Isten előtti eme helyzetbe való visszatérést jelenti: naponkénti baklövéseink, bűneink után a szükségszerű visszatérést ahhoz a kegyelemhez, amelyet érdem nélkül kapunk, amelyet csak gyermeki üres kézzel lehet elfogadni. A tékozló fiú számára az volt a megtérés, hogy visszatért apja feltétel nélküli kegyelméhez (még ha ezt nem is látta előre, de amúgy is minden értelmet meghalad). Mint ahogy a gonosz szolga igazi megtérése az lett volna, ha elhiszi, ura tényleg eltörölte tartozását, és nem csupán haladékot adott neki – de ő gonosz módon csak az utóbbit tudta elképzelni Uráról, ennek megfelelően volt gonosz társához is.

Erősödik a belső ember

Az Efezusi levél imádságos áldásának biztató ígérete az, hogy megerősödhet a belső emberünk. Ugyanez az ígéret a Római levélben így hangzik: „*Ugyanígy a Lélek is segít a mi erőtlenségünkön.*" Ez utóbbi helyen (Róm 8,26) két nagyon érdekes szót használ az apostol: erőtlenség, ἀσθένεια – ez ismerős lehet ez az orvosi szakkifejezésekből (alkati gyengeség) –; segít, συναντιλαμβάνω – izgalmas fordítási lehetőséget hordoz ez a többszörös összetétel: a másik oldalon megragadva együtt hordoz. Miközben tehát elindulunk belső utakon azáltal, hogy gyermeki lelkülettel állunk Urunk elé, a Szentlélek aszténiás életünket segít hordozni, így erősít. Azt hiszem, ahogy egy orvos különböző lelki alkatú emberekre nézve meg tud nevezni tipikus „aszténiákat", ugyanúgy lelkészi hivatásunknak is vannak tipikus erőtlenségei. Bár ezeket sem lehet néhány mondattal leírni, hiszen számtalan életútbeli sérülés áll mögöttük, de a teljesség igénye nélkül hadd nevezzünk meg néhányat.

1. *A perfekcionizmus*. Egy régebbi, de találó kifejezéssel élve: a tökélybetegség. Az a szépen, lassan mindent átható érzés, hogy minden dolgunkban van valami hiány, ami miatt nem ütjük meg a mércét. Az egyik körkérdés kapcsán – mi jut eszébe önnek elsőre Istenről? – egy lelkész kolléga ezt a választ adta: „…az a belső hang, amely mindig azt suttogja, hogy még mindig nem vagy elég jó." Nyilván nem az élő Istent jellemezte ezzel, hanem saját, perfekcionizmusában eltorzult istenképét. Eszembe jut egy másik kollégánk bizalmas vallomása is, amelyet hirtelen jött szívbetegsége után nem sokkal mondott el: amikor

van egy szabad délutánja, akkor sem tud igazán kiengedni, mert az jár a fejében, hogy most ezt vagy azt a gyülekezeti tagot is meg lehetne látogatni. Nem pihenhet, hiszen még mindig tudna valami többet tenni…

2. *Nagyravágyás.* Sokunkat mérgez ez a titkos gyengeség. Van, akinél ez látható, másoknál rejtett módon, csak mellékhatásaiban érhető tetten. A nagyravágyás hamis életcélt tűz ki, hamis énképet fest elénk, amely így szüntelen nyugtalanságra ítél, és megakadályozza a hálaadást. Megmérgezi a kollegiális kapcsolatokat, megbontja a gyülekezeti közösség egyensúlyát. Zebedeus fiainak anyja még ma is bizalmasan suttog a fülünkbe: „Neked jár az az első hely."

3. *Kisebbrendűségi érzés.* Kínzó elszigeteltség, amely sértődötté, haragossá tesz. Rejtett vagy nyilvánvaló agressziót sugároz. Megelőző támadásokra késztet, és „süketséget" okoz a másik, féltékenyen szemlélt lelkész irányában. Lefékezi a Teremtőnktől adott erőnket, korlátozza lehetőségeinket.

4. *Magány.* Társak nélkül elvész a kontroll. Torzulnak a magunkról és másokról alkotott képeink. Tévesztünk a céljainkban. Meggyengíti szolgálatunkat. A Szentlélek, az egyházat formáló és válaszfalakat romboló Pártfogó az, aki gyógyítani tudja kapcsolatainkat, közösségbe tud vonni, helyes önismeretet munkálhat.

A lelki élet útján enyhül, gyógyul sokféle erőtlenségünk, hogy megerősödhessen belső emberünk, hogy a teljesség felé vezető úton ne fusson zsákutcába lelkészi életpályánk.

Harmadik kép – Korlátok, akadályok az oltárnál

Néhány évvel ezelőtt történt, hogy Koppenhágában tölthettem feleségemmel együtt egy napot. A sok látnivaló között mindenképpen szerettem volna megnézni azt a Krisztus-szobrot, amelyről korábban már olvastam és prédikáltam. Az alkotó úgy formálta meg a Miasszonyunk templomának oltárszobrát, Megváltónk alakját, hogy a templom egyetlen helyéről lehet egyenesen annak arcába nézni – az oltár előtt térdelve. Hosszas kutatás után megtaláltuk a templomot, és jóleső izgalommal közelítettünk a szoborhoz. Ám ekkor kiderült, hogy az oltártér le van zárva. Egy félkörív alakú díszes korlát védte a teret, amelyen ugyan volt egy kis kapu, de a mellette lévő dán feliratból és a nagy tömeg ellenére üres oltártérről ki lehetett találni, hogy tilos a bemenet. Én megtorpantam, ám legnagyobb meglepetésemre feleségem szó nélkül belépett a kis kapun – én meg utána. „Még jó, hogy ő nem látta a feliratot" – gondoltam, miközben jóleső örömmel próbáltam ki az oltárhoz térdelve, hogy miként is lehet innen a Krisztus-arcot látni. Kifelé jövet meg is említettem feleségemnek a feliratot és a „szerencsét", hogy ő nem látta, így nagy lendülettel mindketten bemehettünk. „Dehogynem láttam – mondta erre –, de nehogy már bárki is megtiltsa, hogy odatérdeljünk, hiszen ezért jöttünk, nem?" Derék asszony a feleségem…

A lelki élet korlátai

Azt hiszem, ugyanígy állják bizonyos korlátok az utunkat, és távol akarnak tartani attól, hogy gyakoroljuk az igazi töltekezést, az eleven lelki életet. Az alábbiakban csak néhány ilyen akadályt hadd említsek.

1. *Isten előtti gyermek voltunk megkérdőjelezése.* Talán pont azért ér minket annyi kísértés ezen a ponton, mert ez a lelki élet belépőkapuja, az alapmozzanat. Tapasztalatom szerint két szélsőséges gondolat szokott utunkba állni: egyfelől az, hogy már nincs szükség a meghajlásra, mert már annyira „nagy gyerekek" vagyunk, hogy már csak saját erőből akarunk cselekedni. Ez a tettvágy sokszor inkább leplezett gőg: nincs szükségünk Istenünk ajándékaira, erejére. A másik gondolat éppen ellentétes: a meghajlás szükségét érezzük, a segítségre szorultságot is, de megkérdőjeleződik bennünk az, hogy valóban feltétel nélkül szeretett gyermekként térdelhetünk oda oltárához. Ilyenkor egy szigorú, csupán a törvény őrének szerepét viselő hamis istenkép állja utunkat.

2. *A „kell" és a „lehet" feszültsége.* Az az út, amely az evangéliumban feltűnik, a szabadság útja. Krisztushoz kötözött, de szabad. Mert nem a félelem lelkét kaptuk, hanem a fiúságét. Nagyon sokan gyötrődnek a lelkészi életpályán olyan példaképekkel, akik mindig a „kellt" hirdették – akarva, akaratlanul. Kizárólag így és így kell a szolgálatot végezni, így kell lelkészként élni, így kell a kegyességben gyakorolni magunkat, ezeket a szavakat kell használni stb. Pedig a lelki életünk egyik alaptörvénye az a szabadság, amely inkább a „lehetből" indul ki. Szabad, lehet beszélnem az én Urammal. Szabad, lehet változnom, szolgálnom… A „kell" legfeljebb valami belső szükségszerűségből fakad: ahogy levegőt kell venni, ahogy enni kell, úgy kell az ő szava, Lelke, jelenléte, tanácsa, az elcsendesedés, a nevében való tettrekészség stb. De sokszor gátolja a lelki élet gyakorlását, hogy egymásra túl nagy terheket teszünk azzal, amikor kizárólagosságot, „kell" mintákat közvetítünk.

3. *„Most nincs időm."* Az egyik legnagyobb tévedésünk a lelkészi életpályán, amikor azt gondoljuk (persze ezt még magunkban sem mondjuk ki, de tetten érhető ez a látásmód), hogy mi mentesek vagyunk azoktól a törvényszerűségektől, amelyeket a Teremtő helyezett belénk. Sokszor teszünk úgy, mint én a bevezető képben: még a benzinszintmérőt sem kell nézni, hiszen ilyen fontos ügy közben nyilván nem fog leállni egy szolgálati autó… Pedig le fog állni.

Reménységünk, hogy oly sok akadály ellenére van hűséges Urunk, aki Lelke világosságával, szava igazával, gondviselő kegyelmével átvezet ezeken a korlátokon, odavon, segít a Krisztus-arc elé.

Lélek nélküli lutheranizmus és Atya nélküli pünkösdizmus: a kölcsönös trinitárius kihívás[1]

SARAH HINLICKY WILSON

Amikor csak megemlítem a pünkösdiekkel való kétoldalú dialógus lehetőségét, lutheránus társaim azonnal mindenféle akadályt hoznak fel egy ilyen vállalkozással kapcsolatban. Kik is ezek a pünkösdiek egész pontosan? Ők azok, akik ezt vagy azt a megdöbbentő dolgot hiszik? Miért van ilyen sok felekezetük? Hogyan léphet fel egyvalaki tárgyalópartnerként a részükről? Kik az ő teológusaik? Melyek a hitvallásaik? Szinte különleges buzgóság tapintható, hogy egy ilyen dialógust lehetetlennek jelentsenek ki.

Ezek az aggodalmak az ökumenizmus egyik legelső leckéjére mutatnak rá: önök nem várhatják el valaki más egyházától, hogy pont olyan legyen, mint az önöké, mielőtt készen állnának az egymással való eszmecserére. A probléma aligha korlátozható csak a lutheránusok és a pünkösdiek közötti párbeszédre. Ugyanezeket a kérdéseket teszik fel a lutheránusokról például a római katolikusok és az ortodoxok. A lutheránusoknak is van néhány jól ismert ellenvetése ezen egyházak bizonyos ekkléziológiai alapvetései ellen. Az egyetlen oka az ökumenizmusnak az, hogy a különféle egyházak, amelyeket az Egy Egyháznak remélünk és hiszünk, különféle módon szerveződnek, különböző az istentiszteleti életük, különféleképpen cselekszenek a világban, és mégis a többiekhez viszonyított különbségeiket jónak és érvényesnek tekintik. Ha nehézségek lépnek fel lutheránusok és pünkösdiek egy asztalhoz ültetése kapcsán, ezek a nehézségek nem újak vagy szokatlanok.

Továbbá, miután a kezdeti ellenvetéseket eltávolítottuk, felmerül néhány különösképpen késztető ok, hogy a lutheránusokat és a pünkösdieket dialógusba hozzuk egymással. Tulajdonképpen ez a két csoport már mélyen összekuszálódott egymással, még ha legtöbb esetben ezt nem is veszik észre.

Hogy a pünkösdiekkel kezdjük, ők Luthert kiemelt helyen díjazzák az egyháztörténetben. Ő a „késői eső" kezdete, amely újra elhozta a jó hírt a világnak, és akit más olyan nagy fénycsóvák követtek, mint John Wesley és különböző 20. századi pünkösdi vezetők, de mindig ő az első. A tisztelet, amelyet iránta éreznek, olyan nagy, hogy – mostanában jutott tudomásomra – a chilei *pünkösdiek* voltak azok, akik sikeresen lobbiztak azért, hogy október 31-ét, a reformáció napját állami ünnepé nyilvánítsák.[2] A hit által való megigazulást mint a pünkösdi üzenet alapvető tanítását fogadják el: ellentétben sok népszerű téves felfogással, a trinitárius pünkösdizmusban hangsúlyozott lelki ajándékok adományozása nem az *oka* vagy *bizonyítéka* az üdvösségnek, hanem inkább a *következménye*. Az üdvösség mindig és egyedül Krisztus által van. Egy másik klasszikus lutheránus eszme látható a pünkösdizmus Szentírás iránti elköteleződésében, amely a keresztény tanítás forrása és normája, amelyen a mai hívőknek adott minden próféciát és a tudás minden szavát le kell mérni. Összességében a legjobb, ha a pünkösdizmust az ötszáz éve elindult protestáns mozgalom kiterjesztésének tekintjük, nem pedig egy teljesen új dolognak, amely számos, az elődei számára idegen állásfoglalással bír.[3]

A pünkösdizmus kötődése a lutheranizmushoz és tőle való függése világos. De vajon a kapcsolat a másik irányból is működik? Az „igen" válasz valószínűleg sok luthe-

[1] Az eredeti cím: *Spiritless Lutheranism and Fatherless Pentecostalism: The Mutual Trinitarian Challenge.* Dr. Wilson előadása elhangzott az LVSZ Ökumenikus Kutatóintézetének 45. Nemzetközi Ökumenikus Szemináriumán 2011 nyarán. A szerző az Amerikai Evangélikus Egyház (ELCA) lelkésze, az intézet segéd-kutatóprofesszora. (A fordító megjegyzése.)

[2] Bővebben lásd: Hola, Luther. *The Economist,* 2008. november 6. www.economist.com/node/12564066. (Letöltés: 2011. június 15.)

[3] Lásd például a *Tongues of Fire: The Pentecostal Revolution in Protestantism* című fejezetet in: McGrath 2007, 415–438. o.

ránust meg fog lepni itt, engem bizony meglepett. Azonban tény, hogy a lutheranizmuson mély nyomot hagytak az elmúlt öt évszázadban olyan mozgalmak, amelyek előrevetítették a pünkösdizmust. A pietizmus a legfontosabb ezek közül a mozgalmak közül: bár általában nem foglalta magában a nyelveken való szólást vagy a Szentlélek általi keresztséget, gyakran hangsúlyozta a gyógyítást, a laikusok teljes részvételét az istentiszteleten és a tanításban, a misszióban, valamint Isten intenzív megtapasztalását az imádságon keresztül. De voltak még egyértelműbben „karizmatikus mozgalmak". A legerősebbek közül kettő Finnországban működött: a Paavo Ruotsalainen vezetése alatti ébredési mozgalom a 18. század végén és a 19. század elején, és a laestadiánus mozgalom a 19. század végén, mindkettőt a nyelveken való szólás jellemezte.[4] Amíg néhány pietista és karizmatikus mozgalom elszakadt, hogy szabad egyházakat hozzanak létre, sok közülük a lutheránus népvagy államegyházon belül maradt és hatást gyakorolt ott.

Az újabb kori lutheránus függés a pünkösdizmustól széles körben elterjedt realitás. Ahogy sok más fővonalbeli egyháznál történt, a karizmatikus megújulás a lutheránus egyházakba is utat talált az 1950-es évektől kezdődően, gyakran a klasszikus pünkösdi egyházak tagjaival való érintkezés révén. Az Egyesült Államokban a lutheránusok között drámai mértékű karizmatikus megújulás ment végbe, amely az 1980-as évekre a nemzet lutheránusainak 20 százalékát foglalta magában.[5] Érdekes módon, bár a hivatalos egyházi szervek állhatatosan ignorálták, időnként csendben elnyomták, néha pszichológusok segítségével vizsgálták,[6] egy esetben pedig ahhoz vezetett, amit legjobban úgy írhatnánk le, mint „békeszerződés" a felekezeti hivatalok és a karizmatikus közösség között.[7] A karizmatikus megújulás kevesebb nehézséggel integrálódott a német lutheránus egyházakba, Skandináviában pedig gyakrabban vezetett önálló gyülekezetek és új felekezetek kialakulásához. Különösen is érdekes eset Etiópia, ahol a pünkösdiekkel való érintkezés a lutheránus egyház belső megújulásához vezetett, valami olyasmihez, amiért a lutheránusok imádkoztak. Az 1970-es évek közepén egy megfontolt tanulmányi folyamat a karizmatikus gyakorlatnak a lutheránus egyházi életbe való inkorporációjára vonatkozó irányelvek megalkotásához vezetett. Ezek az irányelvek nagyon sikeresek voltak, és talán a szintén karizmatikus Tanzánia kivételével Etiópiáé a leggyorsabban növekvő lutheránus egyház a világon.[8] Tulajdonképpen Afrika nagy részében nem létezik az az éles különbség a pünkösdi/karizmatikus és a lutheránus egyházak között, ami általában máshol megtalálható.

Természetesen pusztán az, hogy ilyen dolgok történnek, nem jelenti azt, hogy ezek a lutheránus tanúságtétel hithű kiterjesztései. Már hallom is a tiltakozásokat, hogy a karizmatikus gyakorlat idegen réteg a tiszta lutheranizmuson. Egy konfesszionális lutheránus azt mondaná: ez semmi más, mint *Schwärmerei,* rajongás, emberek cselekedete, akik lenyelték a Szentlelket „szőröstül-bőröstül". A liberális lutheránus azt mondaná: ez az egész „délibáb" és vallásos buzgalom, ami elvon a szenvedő világ sürgető szükségleteitől. Az egzisztencialista lutheránus azt mondaná: ez csak emberek felcsigázása, aminek csalódás a vége, olyan vallásos tapasztalatokat ígérve, amilyenek nekik sohasem lesznek, és megkérdőjelezve az ő üdvösségüket. És a racionalista lutheránus azt mondaná: ez az egész nonszensz, premodern mitológia és pszichológiai hisztéria, semmi több.

De kérdezzük meg akármelyiket e protestáló lutheránusok közül, hogy ki és mi a Szentlélek, és alig fogunk kicsivel többet kapni, mint határozatlan vélekedéseket, hogy a Lélek egy tartalék terv az Ige sikerre vitelére, legjobb esetben pedig teoretikus garancia arra, hogy Isten vált meg minket ahelyett, hogy mi magunkat váltanánk meg – nem egy isteni Személy, hanem sokkal inkább isteni megszemélyesítése egy teoretikus igazságnak. A szomorú igazság az, hogy a lutheranizmusban a tanítás az Isten kezdeményező cselekvéséről, amellyel megment minket a bűntől, haláltól és az ördögtől, fokozatosan odáig fajult, hogy az emberek meg lettek fosztva bármiféle értelmes részvételtől a saját vallásos életükben. Valóban ez lehetett, amire Luther gondolt?

Nagyban kétlem. Vegyük figyelembe a dán teológus, Regin Prenter Luthernek a Szentlélekre vonatkozó teológiájáról szóló klasszikus tanulmányának, a *Spiritus Creator*nak a nyitómondatát, amely így szól: „A Szentlélek fogalma teljesen uralja Luther teológiáját." Gyanítom, hogy ez az állítás meglepetést váltana ki az átlag lutheránusokból. Mi, lutheránusok Krisztus-emberek vagyunk, nem Szentlélekemberek. A Lélek mindig aluldefiniált entitás számunkra, egy ötödik kerék, egy arctalan ürességek, amelybe össze lehet gyűjteni a maradék kifejezéseket a hitvallásban. Az én saját esetemben csak egyetemista koromban tettem némi előrehaladást a Lélek felé (sokéves teológiai tanulmányok után), amikor hirtelen rájöttem, hogy a hit által való megigazulás a hitvallás harmadik cikkéhez tartozik, lévén egy elsődlegesen a Lélekről és a Lélek munkájáról szóló doktrína, és nem egy második cikkbeli tantétel Krisztusról. Előterjesztettem ezt az újonnan fellelt meglátást egy szemi-

[4] Lásd A. Lahonen *Awakened* és *Finland* című szócikkeit in: Burgess–Maas 2003, 343., 103. o.

[5] Larry Christenson az egyik fő vezetője volt a mozgalomnak, egyben a lutheránus karizmatikus megújulásról szóló sok könyv szerzője. Lásd ennek a történelemnek a rövid összefoglalóját: Christenson 2009.

[6] Mint például abban a folyamatban, amely a *Report on Glossolalia* című jelentéshez vezetett az American Lutheran Church által 1963-ban. In: McDonnell 1980, 1: 57–63. o.

[7] *The Lutheran Church and the Charismatic Movement* (1977).

[8] *The Work of the Holy Spirit.* Lutheran Church – Mekane Yesus, Ethiopia. In: McDonnell 1980, 2: 150–82.

náriumon reformációi protestáns társaimnak, akik mindannyian megrökönyödéssel tekintettek rám. Befogtam a számat, de elkezdtem gyanítani, hogy minden doktrína a második hitcikkelyben omlott össze. (Talán Karl Barth áthatható befolyásának az iskolámban volt ehhez némi köze.[9]) Lehetséges lenne, hogy Krisztus műve egyszer és mindenkorra valójában nem az egész történet? Hogy volt egy harmadik időszak vagy esemény, amelyben Krisztus műve eljutott hozzám?[10] És nem ez az „értem", *pro me* volt Luther egyik kedvenc kifejezése?

A lényeg még inkább világossá vált számomra egy másik egyetemi szemináriumi epizód során. Anglikán professzorom a következő győzedelmes kijelentéssel zárt le egy eszmecserét az inkarnációról: „A fő dolog nem az, hogy Isten meghalt, hanem hogy Isten felvette a mi emberi testünket. És ez az, amiért *karácsony,* nem pedig nagypéntek a legnagyobb ünnep az egyházi évben, ellentétben azzal, amit némely reformált protestánsok gondolhatnak." Én, a lutheránus azonnal ellenvetettem, hogy sem karácsony (megtestesülés), sem nagypéntek (Isten halála) nem a legnagyobb szent ünnep, hanem húsvét, mert mire jó a megtestesülés vagy a halál, ha nem követi feltámadás? Egy másik hallgató a wesleyánus szentséghagyományból egy lépéssel tovább ment, és azt mondta: „Én mindig azt gondoltam, hogy pünkösd az, mert mire jó Isten megtestesülése, halála *vagy* feltámadása, ha sohasem hallasz róluk, és nem jutsz hitre?

Nos, nyilvánvalóan az egész vállalkozás az egyházi ünnepek egymással való szembeállítására meglehetősen ostoba dolog, de lényegében a dolog elevenére tapintott. Mire jó a feltámadás, ha sohasem hallasz róla, és így nem jutsz megigazító hitre, és nem támadsz fel te magad is, most spirituálisan, és majd egykor testileg az eljövendő életben? Olybá tűnik, hogy mi, lutheránusok feltaláltuk reformáció ünnepét mint a hit által való megigazulás ünnepét, de elfelejtettük, hogy az egyháznak *már* van egy hit által való megigazulást ünneplő alkalma: pünkösdnek hívják, az az időpont, amikor Péter prédikációja háromezer embert segített hitre Krisztusban, a Szentlélek szélben és tűzben való megjelenését követően. Itt van az a gyökérinkoherencia a lutheranizmusban, amely mindig csak Krisztusról beszél, de sohasem beszél a Szentlélekről.

De ez nem *Luther* problémája volt. Luther állandó dobpergése Isten reálprezenciája volt – akár a Krisztus személyében való valóságos jelenlétről, akár az Úrvacsorában való valóságos jelenlétről, akár a hitben való valóságos jelenlétről volt szó. És az a Szentlélek, mint Isten, aki Istent jelenvalóvá teszi számunkra, és nemcsak a történelmi múlt vagy doktrinális teória ügyévé. Ahogy Prenter előbb említett tanulmánya Luther lélekértelmezéséről fogalmaz: „A megigazulás azt jelenti, hogy Isten a Lélekben jelen van velünk. A bűn és a halál realitásának közepette küzd. Ez a bűnbocsánat. A megszentelődés azt jelenti, hogy Isten a Lélekben a jövőben is közelünkben marad, a bűn és a halál végső lerontása közepette harcolva." (Prenter 2001, 229–230. o.) Bár a későbbi lutheranizmus ideges lett a megszentelődéstől, megpróbálva annyira megkülönböztetve tartani a megigazulástól, amennyire csak lehetséges, és meglehetősen szerényen az eredményeit tekintve, Luther számára nem volt versengés a kettő között. Nem volt versengés, mivel *mindkettő* a *valóságosan jelen lévő* Szentlélek munkája volt, aki egyedül elítélhet bennünket a törvénnyel, és aki egyedül újra felemelhet minket az evangéliummal. Valójában, ahogy Prenter érvel, Luther egész ragaszkodása a Lélek kommunikációjához az igén és a szentségeken keresztül arra szolgált, hogy megakadályozza az emberi törekvéseket az Istenhez való felkapaszkodást illetően, hogy minden emberi tevékenység egyetlenre redukálódjon: „A Lélek várására. Igen, csak a Lélek várására! Ez azt jelenti, hogy magának Istennek a várására személyesen." (Uo. 222. o.) Itt kezdjük újra felfedezni a rég elvesztett „pünkösdi Lutherünket".

Azonban idővel a lutheranizmus szétszakította, amit Luther képes volt együtt tartani. Hogy miért ez a helyzet, annak hosszú és komplikált története van.[11] Az erőszak és a kompromisszum állandó fenyegetésének a katolikus oldalról és a szélsőséges elemek vészcsengőjének a radikális oldalról sok köze van ehhez. A megigazulás szigorúan forenzikus modellje az imputáció bírósági tárgyalóteremképzetével úgy tűnt, hogy távol tartja a katolikus elméleteket az üdvösség jócselekedetekkel való kiérdemléséről és a rajongó elméleteket a kötelező vallásos tapasztalatról – és egy idő után a forenzikus modell félretaszított minden más modellt, beleértve Luther saját „boldog csere"-modelljét,[12] amely a sokkal dinamikusabb, személyesebb, szenvedélyesebb és mindent körülölelő találkozás Istennel.[13] Tehát elkedvetlenítő, de nem meglepő, hogy amikor a kortárs pünkösdi teológus, Frank D. Macchia a megigazulás témáját tárgyalja nemrég megjelent könyvében, a forenzikus modell beszámított igazságát úgy mutatja be, mint a megigazulásnak *a* protestáns értelmezését. Ő maga ezt a modellt

[9] Lásd például Robert W. Jenson hírhedt cikkét (1993).

[10] Valójában maga Luther ezt gondolta. Lásd: *Theses Concerning Faith and the Law.* Thesis 1. LW 34: 109. o.; *Lectures on Galatians* [1535], LW 26: 90., 130., 282. o.; a 3. cikk a *Kis* és a *Nagy Káté*ban. In: *The Book of Concord,* 355–356., 435–439. o.

[11] Lásd Paul R. Hinlicky beszámolóját arról, hogy ez a lépés Melanchthonnál hogyan kötődik az akarat szabadságának vagy megkötözöttségének problémájához a *Paths Not Taken* (2009) 5. fejezetében.

[12] A fő terület, ahol a boldog csere modellje tovább élt a pietizmusban, a „lélek vőlegénye" gondolat volt, de ezt betakarta egyfajta spirituális érzékiség, amely misztikus érzéseket követelt – ami meglehetősen távol állt Luther eredeti szándékától.

[13] *A keresztyén ember szabadsága.* LW 31: 351. o.

hiányosnak találja – jogosan –, de ezért inkább a lutheránusokat hibáztathatja, mintsem magát Luthert.[14]

Bármik is az okok, a Lélek elveszítése a megigazulás központi lutheránus doktrínájából a Lélek elveszítéséhez vezetett minden más területen is, pusztító következményekkel. Három tévedés van, amelyet különösképpen is érdemes megemlítenünk, amelyek a Szentléleknek eme elveszítéséből fakadnak.

Az első tévelygés, amely létrejött a Szentlélektől kiüresített lutheranizmusban, az Írás tévedhetetlensége. Itt már nincs szó többé Lélekről, amely ott fúj, ahol akar. Ez már nem egy Lélek, akinek inspirálnia kell az Írás olvasóját, hogy hitet és megértést adományozzon, hanem egy Lélek, amely csapdába esett a betű alatt, akinek a munkája befejeződött. A tévedhetetlenség doktrínája szerint az Írás diktálása a távoli régmúltban a Lélek fő munkája. Akkor a szöveg többé nem kanonikus emberi tanúságtétel az önmagát kijelentő Szentháromsággal való találkozásról, hanem tudományos bizonyíték a doktrína kifejtéséhez, és ami intellektuális beleegyezést követel – ez igen távol áll attól a hittől *(fiducia),* amely a Megváltóján csüng szemben a kétséggel és sötétséggel, valójában alig különbözik a hit *(notitia)* skolasztikus definíciójától, amely ellen Luther az első helyen érvelt. Az alternatíva nem az, hogy azt mondjuk, hogy a Szentírás irreleváns vagy helyettesíthető. Hanem kizárólag *mint* szöveg, eltekintve az élő Lélektől az élő olvasóban, a Szentírás nem használ semmit. A szöveg nem Isten – a Lélek Isten. Az Írás tévedhetetlensége az isteni jelleget rossz helyre helyezi.

És ez természetszerűen vezet a Lélek nélküli lutheranizmus következő tévedéséhez, a racionalista változathoz. Egy Lélek, amely nem élő és aktív, pusztán egy adottság, egy mikroszkóppal vagy teleszkóppal analizálandó tétel, egy teljesen a történelmen belüli, mintsem egy a történelmet megelőző és azt követő, felette és alatta lévő tényező. Egy tévedhetetlen Írás olyan elzsibbasztó doktrína, amely csak logikailag ad teret egy történetkritikai módszernek, amely megkérdőjelez kegyes bizonyosságokat a szerzőségről és a fennmaradt kéziratokról. A bibliai szöveg szentségtelenítése sokféle módon áldás volt a lutheranizmusnak és a többi egyháznak, amelyek történetesen alkalmazták ezt. A probléma a Léleknek ugyanaz az üres doktrínája volt, amely hozzákapcsolódott. Nem meglepetésszerűen olyan extrém, kritikus, egyenesen gyanakvó megközelítéssé bontakozott ki, amely elutasítja a hitet mindabban, amit nem tud bizonyítani: így a csodák kidobva, a feltámadás csupán mítosz, az imádság fájdalomcsillapítás, a gyógyítás pedig a test természetes erőforrásainak a megcsapolása. A végére nem marad semmi, amiben hinni lehetne, mert a hit maga nem illik bele a racionalista struktúrába – és mert természetesen nincs Lélek, aki a hitet adományozná.

És azoknak a szegény lelkeknek, akik még mindig ragaszkodnak a keresztény történethez bármiféle jó ok nélkül, egy élő Lélek nélkül, aki megeleveníti a hitet és megvilágosítja a szöveget, azoknak egyedül a harmadik tévedés maradt, nevezetesen a moralizmus. Aligha kell mondanom, hogy ez a legironikusabb lehetséges kimenetel a lutheranizmus számára ötszáz évvel később. De hallottam – sokkal inkább mostanában, mintsem szeretném beismerni – lutheránus igehirdetéseket és bibliai csodák exegéziseit, amelyek ugyanazt a Lélek nélküli meggyőződést osztják: nincs jelenleg Istennek aktívan működő ereje közöttünk. A Bibliában egyik csodatörténet sem tanúságtétel a Lélek erejéről a testet öltött Isten Fiában többé: nem, hanem ez egy allegorikus sablon, amely szerint mi is építsük fel a saját jócselekedeteinket. Csak inspirálhatjuk önmagunkat Jézus gyógyítási vagy táplálási történeteivel, azért, hogy legyőzzük morális lustaságunkat, és hogy előrébb haladjunk a világ jobb hellyé tételével. És ki vitatkozhatna egy ilyen nemes törekvéssel? Az egyetlen probléma, hogy ez az egyházat teljesen megkülönböztethetetlenné teszi bármely más jó szándékú humanitárius szervezettől. És a humanitárius szervezetek gyakran túlértékelik a saját igazságukat. Az egyház esetében a teológia kritikai diszciplínája nélkül bármiféle meggondolatlan kísérletet az emberi faj megjavítására a gonosz fogja követni. Hallani fognak kortárs lutheránusokat, akik azt állítják, hogy a Szentlélek ajándékai közöttünk vannak most: de észre fogják venni, hogy az *ő* listájukban, melyet a Lélek ajándékairól állítottak össze, nincs semmi közös a *Biblia* Lélek ajándékairól szóló listájával. Természetes, hogy nincs, hiszen a Biblia halott betűnek bizonyult a racionalista kriticizmustól relativizálva, amely csak olyan mértékben használható, amennyiben inspirál bennünket a saját vallásos jócselekedeteinkre.

Mindezek a tévelygések – a tévedhetetlenségi, a racionalista és a moralista – nagyon távol állnak Luther saját élénk tantételétől az élő Szentlélekről, aki mindig éppen *most* munkálkodik az egyházban. A lutheránusoknak vannak forrásaik magában Lutherben, hogy megszólítsák a téves léleknélküliségüket, amely nagyon is nyilvánvaló összehasonlítva a pünkösdiek szembetűnő lélekvárásával. De vajon a pünkösdiek egy további lépés megtételére invitálnak bennünket, mint amit Luther tett? Maga ez az ötlet gyakran előhozza a rajongástól való félelmet, de úgy illő itt is, mint mindig, hogy megvizsgáljuk a lelkeket, mielőtt eretnekséget kiáltunk.

Közelítsük meg a témát egy a keresztény misszióra vonatkozó próbaper módján. Luther és reformátor társai, beleértve a reformátusokat és az anabaptistákat, alapvetően azt hitték, hogy a misszió korszaka véget ért. Ez egyedül

[14] Macchia 2010 figyelmet szentel a finn lutheránus kutatásnak, amely kimutatja az „unió"-nyelvezetet Luthernél, amely szintén megjelenik Kálvinnál is, de ez nem változtatja meg alapvető véleményét a forenzikus modell protestáns preferenciájáról.

az apostoli időkre korlátozódott. A nagy missziói parancs Jézus különleges utasítása volt azoknak az embereknek, akik köré gyűltek a hegyen, és nem állandó feladat a keresztény hívőknek attól kezdve mindörökké. Némely lutheránus skolasztikus odáig ment, hogy a missziót katolikus eretnekségnek titulálta![15] A 18. századig nem történt meg mindennek az újragondolása a lutheránusok és más protestánsok körében.[16] Akkor újraértékeltek bizonyos teológiai és exegetikai elgondolásokat, és a korábbi konszenzus a misszió ellen átfordult egy megújult törekvés helyeslésébe a világmissziót illetően. Manapság egyértelműnek tekintik, hogy az egyház missziója nem ért véget, még ha van is néhány helyénvaló aggodalmunk azzal kapcsolatban, hogy hogyan is történik ennek kivitelezése, például egy durva gyarmatosító jellegű politika hátán lovagolva. De a teológiai alapelv megáll: a misszió nem ért véget az apostolokkal, hanem folytatódik most is és az idők végezetéig. A reformátorok tévedtek, amikor másképp gondolkodtak.

A misszióhoz hasonlóan Luther és a többi reformátor biztosra vette, hogy az apostoli korszak lelki ajándékai elmúltak magával a korral együtt. Ez egy tiszteletre méltó vélemény volt, amelyet legalább Augustinus idejétől kezdve tartottak. Aranyszájú János bosszankodott a spirituális ajándékok fokozatos eltűnése miatt (McDonnell–Montague 1994, 376. o.), de idővel a hiányukat adottnak tekintették. A pünkösdi meggyőződés az, hogy a misszióhoz hasonlóan a lelki ajándékok nem szűntek meg az apostoli kor lezárultával. Ezek állandóan hozzáférhetőek maradnak a hívők számára – és főként a misszió *érdekében*. A kérdés a lutheránusokhoz az, hogy akkor mi vajon készek lehetünk-e revideálni álláspontunkat a lelki ajándékokat illetően, ahogy tettük a misszió ügyében. Ez nem különül el annak a kérdésétől, hogy hiányzik a Szentlélek a teológiánkból, hanem szorosan kapcsolódik hozzá; mert ha a Lélek valóságos, élő és aktív, akkor sokkal több dolog lehetséges, „mintsem bölcselmünk álmodni képes". Természetesen a karizmatikus lutheránusok már levonták következtetéseiket, de egy ilyen revideált értelmezést még nem fogadtak el a lutheránus egyházak egységesen. A pünkösdiekkel folytatott dialógusnak egyúttal tehát egy erről a kérdésről folytatott belső dialógus alkalmának is kell lennie. Ami dönteni fog a lutheránusok számára, az az, hogyha látják, hogy az a lélek, amely a karizmatikus jelenségeket produkálja, valóban a *Szent*lélek, azaz Jézus Krisztus Lelke. Tudni fogjuk, hogy a Szentlélek többet tud ajánlani a megkereszteltelteknek, ha a „több" nem távolabb vezet bennünket Krisztustól, hanem mélyebbre Krisztusban – és kifelé a világba, amely nem ismeri sem Krisztust, sem a Lelket. Azonban ezt nem fogjuk megoldani azáltal, hogy csendben eszmét cserélünk magunk között. Ez egy kockázatosabb dialógust kíván, mint amibe eddig valaha is bocsátkoztunk.

Nos, eleget püföltem az én saját szeretett, gondterhelt egyházamat. Térjünk át ennek a beszédnek a második felére. Habár némi biztonsággal szólhatok a léleknélküliségről a lutheranizmusban, jelentősen nagyobb félelemmel és remegéssel vállalom fel az atyanélküliség témáját a pünkösdizmusban. Bízom a pünkösdi barátaink irgalmasságában, hogy szelíden bánnak velem, ha arra a következtetésre jutnak, hogy teljesen elvétettem a nyomot.

Ami mindig megdöbbent a pünkösdizmussal való első találkozásom óta, az az Atya hiánya. Jelen van természetesen a Lélek kitartó hangsúlyozása. És ez nem választódik el Jézus Krisztustól. Krisztust tisztelik és imádják az ő négyszeres tisztségében, mint Megváltó, Gyógyító, a Lélekkel keresztelő és a hamarosan eljövendő Király,[17] ami kiterjesztése Krisztus munkája régebbi modelljeinek, és amely figyelmet fordít az ő szolgálatának elfelejtett aspektusaira, különös tekintettel a gyógyításra és a Lélekkel való keresztségre. Sok ajánlásra méltó dolog van itt, és sok tanulnivaló más keresztények, nem legkevésbé a lutheránusok számára.

De hol van az Atya? Az imádság retorikáját leszámítva, az Atya ugyanolyan távol lévő fél a pünkösdizmusban, mint a Lélek a lutheranizmusban. Természetesen szó van Istenről. De a trinitárius doktrína az „Isten" szó megjelölt tárgyát többértékűvé teszi. Isten a teljes Szentháromság? Isten a Szentháromság egyik személye? Isten csak az Atya? Oka van annak, hogy „Istent" egyszerűen az Atyával tegyék egyenlővé. A keleti ortodox teológiában ez a szokás megvalósult azáltal, hogy az Atyáról mint a Szentháromság „kútfejéről" beszélnek. Nyugaton – különösen is a felvilágosodás óta – „Isten" deista vagy unitárius felhangokat öltött magára, így a Fiú és a Lélek istensége kérdéses maradt, és Isten bármilyen megkülönböztető minősége mint az *Atyja* az ő egyedülálló Fiának majdnem teljesen eltűnt. De mint keresztények, hamar problémákba ütközünk, ha azt mondjuk, „Isten", és azt gondoljuk, hogy tudjuk, ki és mi „Isten", anélkül, hogy világos utalás történne a Szentháromság mindhárom személyére.

Az Istenre mint Atyára való reflexió jellegzetes hiánya az, amit a pünkösdizmusban észlelek. És ez az első cikkbeli reflexió Istenre, az Atyára és Teremtőre viszont alkalmat szolgáltatott tévelygésekre, amelyek a pünkösdizmus sarkában voltak szinte a mozgalom kezdeteitől fogva. Csak-

[15] Enyhítő okok voltak ezzel kapcsolatban: tiltakozás a katolikus imperialista politika erőszakja ellen és a világvége apokaliptikus várása. Egy erőteljesebb missziói doktrína mégis utat találhatott volna ahhoz, hogy foglalkozzon ezekkel a problémákkal ahelyett, hogy vártak, amíg a protestáns imperializmus újra ajtókat nyitott a misszionak.

[16] Lásd az *Early Protestant Disinterest in Mission* című szakaszt in: McGrath 2007, 175–178. o.

[17] A pontos megjelölések váltakoznak, és néha kibővülnek ötre, amikor a Megváltó szétválik Megigazítóra és Megszentelőre. Lásd Kärkkäinen 2007.

úgy, mint a lutheranizmus esetében, nem gondolom, hogy e tévtanítások valahogy a „bizonyítékai" egy „végzetes hibának" a pünkösdizmuson belül. De a tévelygések, amelyek az általunk szeretett tradíciókból bukkannak elő, tanulságosak, és ostoba dolog lenne figyelmen kívül hagyni őket. Rámutatnak a gyenge pontokra a gondolkodásunkban és a gyakorlatunkban. Talán ökumenikus perspektívában még megtanulhatunk hálásak is lenni gyengeségeinkért – mivel megfosztanak bennünket gőgösségünk bűnétől, és arra kényszerítenek, hogy válaszokat keressünk másoknál.

Tehát röviden itt vannak azok a rossz fordulatok, amelyeket a pünkösdizmusban érzékelek az atyanélküliség következtében. Az első ezek közül az „Egység" pünkösdi mozgalom, amely tudatosan nem trinitárius. Istennek egy modalista értelmezését vallják, elutasítva az ökonomikus Szentháromság összekapcsolását az immanens Szentháromsággal. Bizonyos Egység-olvasmányokban az „Atya" mindössze Jézus személyének isteni részét jelöli. A szakítás a történelmi keresztény hagyománnyal nyilvánvaló és szándékos. Fontos megértenünk, hogy ez a mozgalom miért jött létre. Egy olyan aggodalomban gyökerezik, amely arra irányult, hogy úgy kereszteljenek, ahogy a legkorábbi egyház keresztelt. A Cselekedetek könyve Jézus nevében történő keresztelésekről számol be, és a korai Egység-pünkösdiek arra a következtetésre jutottak, hogy Jézus neve egyenértékű volt az „Atya, Fiú, Szentlélekkel" a keresztelési formulában Máté evangéliumának végén – ami azt jelenti, hogy egyszerűen Jézus *az* Atya, Fiú és Szentlélek.

Sok ilyen perifériku s elgondolás fejlődött ki a pünkösdizmus korai növekedése idején, de az egyik ok, amiért ez az egy kitartott, tragikus módon az amerikai egyházak rasszizmusa volt – az Egység-egyházak nagymértékben afroamerikaiakból álltak, akiket folyamatosan elutasítottak a fehér pünkösdiek. Ez a következmény különösen is tragikus, hiszen az Azusa utcai megújulást éppen az a mód jellemezte, amivel legyőzték a faji szegregációt.[18] A lényeg, hogy a Szentháromság ügyében való megosztottság nem pusztán doktrinális kérdés. Mindazonáltal tény marad, hogy ebben az Istennel kapcsolatos tantételben az Atya a hiányzó fél. Jézus nagyon könnyen elérhető Isten: látható mint ember az ő szolgálatában, halálában és feltámadásában. A Lelket szintén érzik, tapasztalják, találkoznak vele a mai egyházban. De hol van az Atya? Ő a rejtett, a legkevésbé ismert, így az ő valósága beburkolózik a Fiúéba. Talán a spirituális tapasztalatra helyezett hangsúly vezetett az Atya elvesztése felé, vagy talán *pontosan* az elégedetlenség a láthatatlan Atya tapasztalásával volt az, amely az ő elhanyagolásához vezetett. Hamarosan többet mondok erről.

Az atyanélküliségnek van egy másik következménye, az a tévelygés, amely ugyanolyan mértékben megfertőzi a trinitárius pünkösdizmust, mint az Egység változatot, és ez a jóléti evangélium, amely Isten pártfogását és a keresztény lét hasznát az anyagi gazdagságban látja. Ismét néhány figyelmeztetés aggódó lutheránusoknak. A jóléti evangélium és a pünkösdizmus nem szinonimák. A jóléti evangélium gyakran olyan helyeken gyökerezik meg, ahol az alapvető emberi életfeltételek szörnyűek. Nehéz elképzelni az evangélium hűséges hirdetését, amely nem foglalja magában a szenvedés, a betegség és a szegénység nyomasztó terheinek az enyhítését. A jóléti evangélium nyilvánvaló veszélye a féktelen fogyasztás és a személyes siker megáldása, ami oly gyakran mások kárára történik. Azonban a nagyobb veszély teológiailag és spirituálisan az anyagi áldásnak a Szentlélekhez kötése, mintsem Istenhez, az Atyához. Így az anyagi jólét vagy akár csak az alapvető egészség a hit jutalma. Ez gyorsan a feje tetejére állítja a hitet, olyan eszközzé változtatva azt, amellyel e világi javakat lehet elérni, még ha olyan igazolható javakat is, mint például az egészség, az otthon, az élelem és a ruházat. De a jólét nem a Szentlélek ajándéka. Az Atya ajándéka (néha az atya átka, de ez egy másik történet), olyan valami, amit a személy hitének és igaz voltának állapotára tekintet nélkül osztanak ki. A jólét a teremtést és az a feletti sáfárságot érinti. Egyetemes jelenség, nem korlátozódik néhány privilegizált személyre, még ha ezek örökletes királyi méltóságok, olajmágnások vagy szenvedélyes keresztény hívők is. Íme, újra az Atya titkába ütközünk, Istennek e rejtélyes és láthatatlan személyébe, akinek az akarata és a döntései nem tükrözik a mi saját kegyes preferenciáinkat. Azonban mi egy különös és veszélyes versenyt hozunk létre a hívők és mindenki más között, amikor az emberi boldogulást a Szentlélek különleges ajándékával társítjuk, ami a hithez kapcsolódik, inkább, mint az Atya egyetemesnek szándékozott ajándékával az ő szeretett teremtményei számára, függetlenül az övele való megbékélésük állapotától.

És ez végül a harmadik tévelygéshez vezet bennünket, még ha nem is olyanhoz, amelynek olyan nagy címe van, mint „Egység" vagy „jóléti evangélium", és nem valami egyedülállóan a pünkösdizmusra jellemzőhöz, hanem ami közös minden olyan mozgalomban, amely a személyes szentséget hangsúlyozza. Ez az a bűn, amely csak azokat sújtja, akik „haladást" értek el morális és spirituális életükben – embereket, akik számára az igazán durva bűnök (a szó mindkét értelmében) többé nem vonzóak, nem szükségszerűen azért, mert annyira nem tetszőek Istennek, hanem mert annyira kellemetlenek az egyéniség új vallásos identitása számára. A megkülönböztetés szubtilis: az ördög megtanulja, hogy annál trükkösebb legyen, minél inkább „fejlődünk" az igaz voltunkban. És minél

[18] Az Azusa utcai megújulás egy történelmi jelentőségű pünkösdi megújulási találkozó volt, amelyet a pünkösdi mozgalom eredetének tekintenek, és amelyet William J. Seymour fekete prédikátor vezetett. A megújulásra Los Angelesben került sor, 1906. április 14-én kezdődött és nagyjából 1915-ig tartott. (A fordító megjegyzése.)

inkább előrehaladunk az igaz voltunkban, annál könnyebben tulajdonítjuk a saját igaz voltunkat magának az előrehaladásnak! Mintha a megigazultságunk végső fokon a saját tulajdonunkká válna, Istentől elválasztva, mintha az ő irgalmára nem lenne többé szükség. Azonban itt újra az Atya útjainak misztériumába futunk bele, ahogy Pál mondja nekünk Róm 11,32-ben: *„Mert Isten mindenkit egybezárt az engedetlenségbe, hogy mindenkin megkönyörüljön."* Ez magában foglalja a hívőket és az igazakat. Nagyon helyesen, Pál azonnal folytatja ezt a kijelentést egy felkiáltással: *„Ó, Isten gazdagságának, bölcsességének és ismeretének mélysége! Milyen megfoghatatlanok az ő ítéletei, és milyen kikutathatatlanok az ő útjai!"* Ez Isten, az Atya igazsága: aki sem a testben velünk szenvedő, sem a Vigasztaló, aki hitet és lelki ajándékokat ajándékoz nekünk, hanem aki egybezár minket az engedetlenségbe, azért, hogy az irgalma bőséges lehessen. Az Atya az, akiről Luther szavai így szólnak: „a fenségében elrejtőzködő Isten nem siratja a halált, nem is szünteti meg azt, hanem életet és halált és minden egyebet cselekszik"[19] – szétszakítva a kegyességre vonatkozó minden emberi sémánkat és biztonságra való törekvésünket. Ez azon Istennel való szembenézést jelenti, aki nem kínál garanciákat, kivéve az ő saját jelenlétét. A kereszténység bármelyik ága, amelyik nem számol Istennel, az Atyával, ott fogja végezni, hogy egy emberi önjavító projektté szelídíti az evangéliumot. És ez szükségképpen ítélkező lesz, mert nem lesz képes másképp elszámolni a „nemleges" válasszal a gyógyulásért, a lelki ajándékokért való imádság esetében, mint a felelősséget az alkalmatlan hívő lábai elé helyezni – mert különben milyen okból tartaná vissza a Lélek mindazt, amit megígért, hogy ad? Az a szuverén Atya kikutathatatlan bölcsessége, amely megakadályozza a kegyes emberi következtetéseket mások spirituális állapotát illetően. Ez az Atya nem mindig egy gyengéd alak. Néha ő a bízó imádság „Abbája" (Mk 14,36), de néha szintén ő az, aki elhagy az ő saját céljai szerint (Mk 15,34). Luther azt javasolta a hívőknek, hogy meneküljenek Krisztushoz, a testté lett Istenhez vigasztalásért és bizonyosságért, de nem azért, hogy kiküszöböljék a „meztelen Isten", a mindenható Isten, az Atya és Teremtő realitását. A Krisztus által kínált vigasz *egyedül* e miatt a rejtett és kontrollálhatatlan Isten miatt szükséges, aki még az ő egyszülött Fiát is a keresztre küldi.

Némileg hosszasan beszéltem a Lélek hiányáról a lutheranizmusban és az Atya hiányáról a pünkösdizmusban. A kölcsönös korrekció távlata felé haladva szeretnék röviden kitérni valamire, amiben közösségeink közösek: nevezetesen, hogy mind a lutheranizmus, mind a pünkösdizmus magában hordoz egy bizonyos egyháztörténeti teóriát vagy teológiát. Mind a lutheranizmusnak, mind a pünkösdizmusnak szembe kellett néznie szakadásokkal és gödrökkel az egyház életében, sikerekkel és kudarcokkal, bukásokkal és megújulásokkal. Egyikünk sem tehet úgy, mintha a történelemben megvalósult egyház egy folyamatos menetelés lett volna a dicsőség felé, állandó tökéletesedés súlyos akadályok vagy árulások nélkül. A lutheranizmusnak és minden azt követő protestáns mozgalomnak bizonyos szinten azt kell mondania, hogy az egyház leszaladt a sínről, és reformációra volt szüksége. Természetesen akár nagyon hiúk is lehetünk ezzel kapcsolatban, hogy megoldottuk az összes problémát, és folytatjuk a menetelést a dicsőség felé, de önmagában ez elárulása az *ecclesia semper reformanda* nehezen megtanult leckéjének. A pünkösdizmus megörökli ezt a protestáns nézetet, és hozzáadja azt a kérdést, hogy hogyan és miért tűntek el fokozatosan a karizmák az egyház mindennapi életéből, és hogyan és miért látta a Szentlélek alkalmasnak, hogy újra kitöltse azokat a 20. század elejének különféle pünkösdi megújulásaiban. Mindkét esetben a gondolat, hogy Isten mozgásba hozta az egyházat, és aztán a saját eszközeire hagyta, egyszerűen annak az ismételgetése, amit már áthagyományoztak, csak egyszerűen nem fog működni. Istennek aktívan részt kellett vennie az egyház formálásában és újraformálásában az elmúlt kétezer évben, mint ahogy részt vett Izrael formálásában és újraformálásában, ahogy az Ószövetségben fel van jegyezve, ami ugyannyira magában hordozza a lejtmeneteket, mint a diadalokat.

Ez az oka annak, amiért befejezésképpen megvizsgálom az egyháztörténelem egy érdekes tényszerűségét néhány válaszért, összetöredezett trinitárius teológiánk újraegybekötése tekintetében. Két, a karizmatikus megújuláshoz sorolt katolikus tudós, Kilian McDonnell és George T. Montague elhatározták, hogy megvizsgálják a kapcsolatot a lélekkeresztség, a lelki ajándékok és a korai egyház szentségi beavatása között. Amit találtak, az igen meglepő. Felfedezték, hogy amíg Jézusnak a Jordánban történt megkeresztelkedése volt a keresztény keresztség központi paradigmája, addig a keresztény ember életében a lelki ajándékok várása folytatódott. Ennek van értelme: Jézus a vízben megkeresztelkedett, és ahogy kiemelkedett belőle, a Lélek leszállt rá, erővel töltötte el és elküldte őt szolgálatra. A Lélek leereszkedése a szolgálatra való elküldéssel az, ami megkülönbözteti a keresztény keresztséget Keresztelő János keresztségétől. Így tehát, amikor az emberek megkeresztelkednek ugyanúgy, ahogy Jézus tette, hogy részesévé váljanak az ő szolgálatának a világban, akkor természetesen nekik is kapniuk kell a Lelket és valamilyen ajándékokat, amelyeket a Lélek adományoz, hogy képessé tegyen erre a szolgálatra.

Azonban idővel Jézus keresztségének és ehhez kapcsolódóan a Léleknek az ajándékaival együtt való adományozásának a képe elhalványodott. Miért? Nos, a szokásos történet – az eretnekség torzulásai kezdték elferdíteni

[19] Luther Márton: *A szolgai akaratról*. LW 33: 140. o.

a képet. A montanista eretnekség minden lelki ajándékot gyanússá tett. Az adopcionista eretnekség azt állította, hogy Jézus a keresztség által vált istenivé, vagy hogy ő csak annyiban volt Isten Fia, amennyiben meg volt keresztelve a Lélek által. A krisztológia kritikus veszélyeztetettsége Jézus egész megkeresztelkedésének a képét gyanússá tette. A páli levelek egy másik utat ajánlottak a keresztség értelmezésére: a Jézus halálában és feltámadásában való osztozást.[20] Ez nyilván igaz és jó kibővítése a keresztség jelentésének; Márk evangéliuma (10. fejezet) például azt sugallja, hogy Jézus szenvedése egy keresztségi szenvedés. Azonban fokozatosan minden hangsúly a halál és a feltámadás motívumára helyeződött át, és Jézus megkeresztelkedése a Jordánban elfelejtődött mind liturgikus, mind teológiai értelemben. És itt jön az érdekes rész: a történelmi bizonyíték azt sugallja, hogy amikor Jézus megkeresztelkedése elfelejtődött, hasonlóképpen történt a Lélek erejének és a Lélek ajándékainak a várásával a keresztények életében. Nem arról van szó, hogy a Lélek nincs ott, vagy hogy az ajándékok nincsenek ott. Hanem hogy ezek el vannak felejtve, hanyagolva, és nem használják őket.

Így tehát amit láttunk az elmúlt évszázadban a pünkösdi, majd a karizmatikus mozgalmakon keresztül, az létfontosságú visszaemlékezés valami rég elfeledettre. A Lélek ajándékai ott vannak a kérő számára, az Atya bölcsessége szerint szétosztva. Nem individuálisak vagy privátak vagy szenzációhajhászak, ahogy a nem pünkösdiek gyakran félnek tőle. Pusztán részei annak az adománynak, amely magával a keresztséggel jár, az egyház missziójának az érdekében, amellyel a Jézus Krisztusról szóló jó hírt hirdeti szerte a világon. A Szentléleknek ezek az ajándékai a figyelmünket szükségszerűen visszaviszik Krisztushoz, mert ő az úttörő, mindenekelőtt az ő megkeresztelkedésében, amikor személyesen felruházódott a Szentlélekkel az ő missziója érdekében.

Nem véletlen, hogy Jézus megkeresztelkedése a *par excellence* trinitárius pillanat. Itt a testté lett Úr alámerül az ő fizikai testében a folyó vizébe és újra kiemelkedik belőle, előrevetítve a halálát és a feltámadását; mindezt azért, hogy a Szentlélek leereszkedjen rá, előrevetítve a pünkösdi kitöltetést. A történetet megkoronázó pillanat a Fiú és a Lélek eme tevékenységeit követi, amikor a láthatatlan Atya hangja kijelenti a mennyből: *„Te vagy az én szeretett Fiam, benned gyönyörködöm."*

[20] Lásd McDonnell–Montague 1994, 350–355. o. Megemlítik, hogy a gyermekkeresztség növekvő gyakorlata is hozzájárulhatott a feledékenységhez, miután egy időbeli késedelem van a keresztség és a lelki ajándékok észlelhető megnyilvánulása között. A másik oldalról megjegyzik, hogy a szíriai egyházban egyszerre volt jelen mind a gyermekkeresztség *és* a legtovább tartó hangsúly Jézus megkeresztelkedésén a keresztény keresztségben; Jézus megkeresztelkedése még az ő hitvallásuknak is része volt. Lásd 360–366. o.

Jézus keresztségének a visszaszerzése során a mi saját keresztségi gyakorlatunk számára mindannyian azzal a kihívással szembesülünk, hogy összetartsuk azokat a dolgokat, amelyeket hagytunk szétesni. Nem lehetséges keresztény keresztség a Lélek leereszkedésétől elválasztva, amely képessé tesz a misszióra az ő ajándékaival. És nem lehetséges keresztény keresztség külön az Atya jó tetszésétől, aki elküldi egyszülött Fiát egy misszióra, amely a keresztre juttatja őt, a halálba való keresztségbe és a halálon keresztül feltámadásra.

Sokat tanulhatunk egymástól ebben a különleges egyházi kísérletben, amelyet ökumenizmusnak hívnak, és sokat tanulhatunk a kölcsönösen elfeledett múltunkból. Tekintsünk hát mind hátrafelé és egymás felé bízó reménységgel egy megbékélt jövőt illetően, ugyannak az Atyának a gyermekei, ugyanannak az Úr Jézusnak a testvérei, megerősítve és megelevenítve ugyanazon Szentlélek által.

Hivatkozott művek

Burgess, Stanley M. – Maas, Eduard M. van der (szerk.) 2003. *The New International Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements.* Átdolg. kiad. Zondervan, Grand Rapids.

Christenson, Larry 2009. Lutheran Charismatics. *Lutheran Forum,* 43. évf. 3. sz. 60–65. o.

Hinlicky, Paul R. (2009). *Paths Not Taken. Fates of Theology from Luther to Leibniz.* Eerdmans, Grand Rapids.

Hola, Luther. *The Economist,* 2008. november 6. www.economist.com/node/12564066. (Letöltés: 2011. június 15.)

Jenson, Robert W. 1993. You Wonder Where the Spirit Went. *Pro Ecclesia,* 2. évf. 3. sz. 296–304. o.

Kärkkäinen, Veli-Matti 2007. Faith Alone and Full Gospel. *Lutheran Forum,* 41. évf. 3. sz. 45–48. o.

Luther's Works. American Edition. 55 köt. Szerk. Pelikan, Jaroslav – Lehmann, Helmut. Concordia–Fortress, St. Louis – Philadelphia, 1955–

Macchia, Frank D. 2010. Imputed Righteousness: The Protestant View of Justification. In: uő: *Justified in the Spirit. Creation, Redemption, and the Triune God.* Eerdmans, Grand Rapids.

McDonnell, Kilian (szerk.) 1980. *Presence, Power, Praise. Documents on the Charismatic Renewal.* 1–2. köt. Liturgical Press, Collegeville.

McDonnell, Kilian – Montague, George T. 1994. *Christian Initiation and Baptism in the Holy Spirit. Evidence from the First Eight Centuries.* 2., átdolg. kiad. Liturgical Press, Collegeville.

McGrath, Alister 2007. *Christianity's Dangerous Idea.* HarperOne, New York.

The Book of Concord. Szerk. Kolb, Robert – Wengert, Timothy J. Fortress, Minneapolis, 2000.

Prenter, Regin 2001. *Spiritus Creator.* Ford. John M. Jensen [1946]. Wipf and Stock, Eugene.

The Lutheran Church – Missouri Synod: *The Lutheran Church and the Charismatic Movement* (1977). www.lcms.org/page.aspx?pid=683. (Letöltés: 2011. június 15.)

Fordította László Virgil

Konfirmáció: a felnőtt hitre nyíló ablak

PÁNGYÁNSZKY ÁGNES

2012 májusában az OLMK által szervezett lelkészkonferencia témája a konfirmáció volt. Evangélikus egyházunkban az elmúlt időszakban egyre több olyan biztató jelzést láthatunk, amely arra mutat, hogy evangélikus tanításunk és hagyományaink alapjain állva és a modern valláspedagógiai módszereket megismerve és alkalmazva közösen gondoljuk át mai konfirmációi szolgálatunk kontextusát. A lelkészkonferencián a konfirmációval kapcsolatos alapvető, de új irányokba mutató kérdésekről is szó esett. A biblikus, gyülekezetépítési és pszichológiai kérdések mellett megismerkedhettünk a most szerveződő nemzetközi konfirmációs kutatással, a gyermekek konfirmáció előtti úrvacsoravételének kérdésével és gyülekezeti példákkal a konfirmáció és az azt követő időszak gyakorlatából. A következő tanulmány olyan kérdéseket tárgyal a konfirmáció kapcsán, amelyek további gondolatokkal szolgálhatnak szolgálatunk átgondolása és megújulása szempontjából.

A konfirmáció kialakulása és alapvető gyakorlata

A korai egyház tanítói gyakorlata már tartalmazta azt a katechetikai elemet, amely a reformáció óta, a 16. századtól a konfirmáció meghatározó gyakorlatává vált a protestáns egyházakban. A keresztségre készülő katechuméneknek megtanították az egyház tanításának alapjait, hogy felkészülten részesülhessenek a keresztség szentségében. A gyermekkeresztség általánossá válása hívta életre a római katolikus egyházban a szentségként gyakorolt tanítási célú bérmálkozást (Schweitzer–Ilg–Simojoki 2010, 16. o.). A protestáns egyházak nem szentségként, de katechetikai szempontból mégis nagyon fontos elemként tekintettek a gyermekkorból a felnőttkorba lépők hitének megerősítésére a tanításon keresztül.

A reformáció időszakának nagyon sokat köszönhetünk a katekézis gyakorlatának megújulásáért. A 16. században a strasbourgi Martin Bucer volt az, aki bevezette a liturgiába a konfirmációt, a katekézist és a személyes áldást tartalmazó rítust. A konfirmáció a 18. századra vált teljesen elterjedtté a protestáns egyházak gyakorlatában, a pietizmus ébredési mozgalmának és a felvilágosodás autonómiára hangsúlyt tevő tanításának eredményeképpen (lásd uo.). A konfirmáció hazai elterjedését Bárány János felpéci lelkésznek, szuperintendensnek köszönhetjük, aki 1756-ban rendelte el a konfirmációi oktatást és a felnőttek tanításának szükségességét is.[1]

A konfirmációra való készülés során az evangélikus egyház az elmúlt évszázadokban a lutheri *Kis káté* megtanítására törekedett. Az elmúlt években ez az alapvető tanítási módszer a pedagógiai megújulás hatására modern és kreatív módszerekkel, tanulóközpontú felfogással és aktív részvételre épülő metódussal egészült ki. A konfirmálás idejében is történt változás. A 12. életévben megtörténő konfirmáció a legtöbb helyen áthelyeződött a 13., de még inkább a 14-15. életévre.

Konfirmációs tankönyveink palettája kiegészült a *Tanuló közösségben* című tanári kézikönyvvel is, amely a kátéra alapulva modern módszerekkel, sok-sok beszélgetési lehetőséget kínálva és a családokat is bevonva szeretne igazi segítő anyag lenni a konfirmációs tanítást vezetők kezében.

Életforduló a felnőtté válás küszöbén

A konfirmáció módszertani vizsgálatához az alapvető fejlődéselméletek és a vallásos fejlődési elméletek eredményeit is ismernünk kell. A konfirmáció kialakult ideje arra utal, hogy a gyermekkor és fiatalkor küszöbén álló ifjú ember új élethelyzetben, új felelősségek között találja magát, és a felnőtt életre való felkészülése időszakában döntő jelentőségű, hogy hitbeli felkészítésben is részesül-e.

Ez az életszakasz Erikson identitásfejlődési elméletében az ifjúkor nagyon fontos érési szakasza neurológiai, kognitív és érzelmi szempontból is, és az identitás formálódásának primer szakasza. Több kutató szerint ennek ellenére ez az életszakasz kevés figyelmet kapott a vallásos identitás fejlődése szempontjából, pedig minden kultúra „ünnepli" ezt az életszakaszt valamilyen passzázsrítus gyakorlásával (Levenson–Aldwin–D'Mello 2005, 144. o.). Az ünneplés vallásos vagy szekuláris indíttatása eltérő, de még a szekularizált társadalomban is sor kerül valamilyen ünnepi alkalomra (pl. ballagás) a gyermekkorból az ifjúkorba való átlépéskor.

Az ifjúkori vallásos fejlődés szempontjából a szocializáció és a kognitív fejlődés játszik nagyon fontos szerepet. A szocializáció során a szülők és a kortársak hatása mérvadó a hitfejlődés és a viselkedés szempontjából. Minden-

[1] „Felpéc, 1756. szeptember 8. A vizsgálatot az iskolákon kezdjék: a konfirmációi oktatást vezessék be mindenütt! – A felnőttek tanításában a prédikáció mellett a könyvek játszanak nagy szerepet: ne legyen ház ima- és énekeskönyv, káté és Újszövetség nélkül. A tél folyamán naponta tartsanak bibliaórát, s az ünnepnapokon családi áhítatokat!" Csepregi 2000, 264. o.

napos tapasztalatunk is mutatja, hogy a generációk közötti áthagyományozódás nem olyan egyenes és magától értetődő, mint korábbi generációk között volt. Ezt támasztják alá azok az észak-amerikai kutatások is, amelyek a vietnámi háború óta a vallásos hit átadása láncolatának megtörését figyelték meg.[2]

A kutatások szerint a fiatalkori istenhit az életkor előrehaladtával csökken, és növekszik az agnoszticizmus és az istenhit bizonytalansága. A kutatások alapján megállapítható, hogy a vallásos kétség növekszik a korral és az iskolázottsággal, és a késői ifjúkor és a fiatal felnőttkor a vallási bizonytalanság korszaka (Levenson–Aldwin–D'Mello 2005, 153. o.). Ezek a kutatások és megállapítások a konfirmáció korának és jelentőségének a szempontjából is tanulságosak. A szocializáció, a család és a kortársak szerepe mellett James Fowler és mások kognitív alapokon nyugvó fejlődési elmélete is sokat segíthet a gyermekkorból fiatalkorba lépők vallásos fejlődésének megértésében és továbbgondolásában.

A konfirmációval kapcsolatos elvárások és kudarcok

Marian R. Plant *Beyond the Schooling Model: Faith Formation in the Educational Context* című esszéjében három veszélyre hívja fel a figyelmet: 1. Az egyházi hitoktatásban az iskola típusú modellt hosszabb ideig használtuk, mint kellett volna. 2. A „tartalom egyenlő a megtanulandó információval" elmélet azt eredményezte, hogy a tartalom elszakadt a hit gyakorlásától és a tanítványi élettől. 3. Az előbb említett elmélet túl kevésnek bizonyult ahhoz, hogy egy életre szóló hitformálódást segítsen elő. Ezért fontos, hogy az egyházi hitoktatásban átvegyünk, illetve kialakítsunk olyan módszereket, amelyek jobban elősegítik a hit fejlődését.

Plant példának hozza azt az általános gyakorlatot, amelyben az egyház hitvallásait, tanításait mint identitásunkat megalapozó hittételeket megtanítjuk, elmagyarázzuk a jelentésüket, elmondjuk, hogy az üdvösségünk szempontjából milyen fontos ezekhez tartanunk magunkat, majd ezt a tudást elmélyítjük, és azt gondoljuk, hogy ez a fajta oktatás vezet majd a hit formálódásához. Feltétezzük, hogy mi mindent megtettünk azért, hogy az Istennel való kapcsolat létrejöjjön, a „tanulók" most már kereszténynek vallják magukat, és életvitelükben is ezt valósítják meg a Krisztust követő életút felvállalásával (Plant 2010, 99. o.).

Milyen jó lenne, ha általános sikerekről és növekedésről számolhatnánk itt be! Ehelyett sajnos egy bonyolult és sokszor kudarcokkal tarkított helyzetkép tárul elénk a konfirmáció után az egyházhoz, illetve a gyülekezethez való tartozásról és ebből kifolyólag a fiatal felnőttek gyülekezeti életben való részvételéről. A szülők sokkal aktívabb bevonása, a konfirmációs vizsga komplexebbé, élményszerűbbé, projektalapúvá formálása és az egyház ifjúsági szolgálatának erősítése mind szerepelt azon kérdések között, amelyek a lelkészkonferencián elhangzottak a konfirmáció eredményeit és a folytatás lehetőségeit kutatva.

A konfirmáció gyakorlatának megújulása és aktuális kérdései

Hét különböző európai országban a protestáns egyházak konfirmandusai között végzett szolgálatot elemző tanulmány született Friedrich Schweitzer, Wolfgang Ilg és Henrik Simojoki gyakorlati teológusprofesszorok vezetésével (Schweitzer–Ilg–Simojoki 2010). A tanulmány alapul veszi a mai oktatás, a teológia és az egyház aktuális kérdéseit. A tanulókat nem tárgynak, hanem aktív és kreatív közreműködőnek tekinti a konfirmációra való felkészítés folyamatában is. A felmérés a konfirmációra való felkészítést nem választja el élesen az ifjúság körében végzett egyházi szolgálattól, hanem figyel a kapcsolódási pontokra és a párhuzamokra is.

A nemzetközi felmérés egyik célja, hogy megvizsgálja az elmúlt időszak módszertani megújulásainak sikerességét és eredményeit. A felmérés másik fontos szempontja a 13-15 évesek vallásosságának vizsgálata, különös tekintettel az egyházzal és az intézményes vallással való kapcsolatukra. Ezt a szempontot erősíti a felmérés lelkészek, hitoktatók és családok között végzett része is, amely rámutat az intergenerációs dinamikára is a konfirmandus- és az ifjúsági munka területén.

A felmérés készítői számoltak azzal az igénnyel, hogy a felmérés elvégzése előtt empirikus kutatásokat is kell végezniük a konfirmáció és a mai ifjúság helyzetében. Világunkban olyan sokféle társadalmi és egyházi változás is lezajlott, amely szükségessé tette a kutatás készítői számára a kontextus alaposabb feltérképezését. Az empirikus kutatás leghangsúlyosabb felismerése az, hogy a múlt gyakorlatához képest az egyénnek – a gyermeknek, a tanulónak – sokkal nagyobb szerepet kell kapnia a tanulás folyamata alanyaként, mint korábban.

A katechetikai tudást nem lehet egy egyirányú folyamat keretein belül átadni. Az egyháznak is változnia kell abban az irányban, hogy a pusztán a konfirmandusok egyházba való betagozódását célzó eddigi munka helyett támogató szerepet kell játszania a fiatalok életértelem- és útkeresésében. Ebbe az irányba nyit az úgynevezett gyermekteológia is, amely új nyitottságot hoz az egyház életébe a gyermekek és a fiatalok irányában. Bizonyára nem véletlen az a kérdésfelvetés sem, amely rákérdez a konfirmáció és az első úrvacsoravétel összekapcsolódására.

A konfirmációs oktatás módszertani kérdéseiben igazi

[2] A hit átadásának generációs törését mutatta ki Friedenburg (1969) és Thomas (1974). Levenson–Aldwin–D'Mello 2005, 149. o.

változás a 20. század második felétől történt, amikor a *Kis káté* (református területeken a *Heidelbergi káté*) szó szerinti megtanulása mellett nagy hangsúlyt kapott az ifjúsági órák módszertanához jobban kapcsolódó kreatívabb módszerek felhasználása. A modern módszerek ellenére azonban a káté típusú frontális tanítás kizárólagossága mind a mai napig megfigyelhető a konfirmációs tanítást megvizsgálva, annak ellenére, hogy a nemzetközi konfirmációs kutatás országonkénti beszámolói között nagyon inspiratív és hasznos ötleteket olvashatunk a konfirmációs oktatás gazdagabbá tételéhez.

Az alábbi táblázatban a nemzetközi felmérésben szereplő különböző egyházak gyakorlatából láthatunk egy olyan listát, amely mutatja az újszerű és az országokra helyenként speciálisan jellemző konfirmációs programokat és újításokat.

	Módszertani újítások	Új programok	Kérdések, nehézségek
Németország	Újszerű időstruktúrák (több együtt töltött idő) Tartalmi bővülés a hagyományos katekizmus mellett Játékok, művészet, mozi, számítógép használata Munkatársak bevonása Az úrvacsora szentségéhez vezető folyamatorientált felkészülés Speciális ifjúsági alkalmak A konfirmáció ünneplésére új liturgia „Comprehensive catechumenate" – a család és a gyülekezet integrálása a konfirmációs felkészülésbe	Kötelező istentiszteletek Félnapos vagy egynapos programok Konfirmációs táborok Önkéntes munka Istentiszteletek előkészítése	Az egyházi stratégia hiánya (lelkészek saját belátásuk szerint döntenek módszertani és tartalmi kérdésekről) A fiatalok családi vagy társadalmi nyomás hatására kezdik el a konfirmációt Demográfiai változások hatása (kevesebb gyermek, városokban nehézségek)
Ausztria	Két új konfirmációs felkészülési módszer: az úrvacsoráról szóló tanítás és egy négy lépcsőből álló projekt Paradigmaváltás konfirmációs tanításról konfirmációs szolgálatra Nyilatkozat a konfirmációról a gyülekezetek részére (1998): 1. a hittapasztalatok továbbadása; 2. hitünk alapjainak megismerése; 3. a fiatalok otthonra találása a gyülekezetükben	Hétvégi programok Welcome Service, amelyet a gyülekezet szervez Előkészítő alkalmak azoknak, akik részt vesznek a közös munkában	A fiatalok unalmasnak tartják az istentiszteleteket A szolgálattévők nem mindig tudják megvalósítani azt, ami a fiatalokat érdekli A kisebbségi helyzetben nehéz elég időt találni a konfirmációs órákra
Svájc	Egy új katechetikai curriculum előzi meg a konfirmációt Új gyakorlati kézikönyv készül	Év eleji többnapos táborok Aktív részvétel a gyülekezeti életben	Regionális és helyi pluralitás a gyakorlatban Kevés kreatív módszer van gyakorlatban a csoportmunkán és a beszélgetésen kívül
Dánia	A változás területei: részvétel, folyamat, dialógus, diszkusszió, felelősség- és döntéshozás-megosztás, hitelesség és tisztelet	Többnapos táborok Dán jellegzetesség: vannak délelőtti órák, sokszor a parókián történik a felkészítés	Nincs tanterv, szabadon választhatók a felkészítési módszerek Leginkább csak a lelkészek végzik, de pedagógiai felkészítésükre nem sok idő van
Finnország	Új dokumentum: *Life – Faith – Prayer: Confirmation Training Curriculum 2001* Új pedagógiai formák figyelembevétele, tanulóközpontú oktatás A konfirmációs oktatás az ifjúsági kultúra része	Népszerű, kb. hétnapos konfirmandustáborok	Városi környezetben csökkent a konfirmandusok száma Nem mindenhol alkalmazzák az új közös konfirmációs tervet
Norvégia	Nagyobb hangsúly esik a tapasztalatra, a közösségre és a gyülekezetbe való integrálódásra, mint a kognitív elemekre A gyülekezeti munkatársak az eddigieknél nagyobb szerepet kapnak a konfirmációs felkészítésben Új tanterv (1997) újításai: 1. a módszertani változatosságot követelménnyé tette; 2. hangsúlyozta az ifjúsági munka szükségességét a gyülekezetben; 3. bátorította az önkéntesek részvételét		A konfirmandusok élethelyzetéről kevesebb szó esik

Svédország	A tanulók élethelyzete és kérdéseik legyenek a konfirmációra való készülés kezdőpontjai Tanulóközpontú konfirmációs szolgálat, befogadóközpontú teológiai praxis A konfirmációs felkészülés segítse a konfirmandusok személyiségformálódását, érzelmi és személyes növekedésüket és az emberi kapcsolataik kiépítését	A felkészítés szolgálata csoportban történik (teológia, pedagógia, zene és diakóniai területek alapján) Szabadidős (sport- és kulturális) programokkal is kiegészül a konfirmációs felkészülés Kreatív pedagógiai módszerek (dráma, tánc, játék, zene stb.) Ottalvós táborok	Nincs átfogó konfirmációi tanterv Érzékelhető csökkenés a konfirmandusok számában Jobban be kellene vonniuk a fiatalokat az istentiszteletek tervezésébe és előkészítésébe

A konfirmációs felmérés és az általános tapasztalat is jól összefoglalható abban a mondatban, amelyet a felmérés dán résztvevője fogalmazott meg: „a lelkészek és a konfirmandusok a felkészülést a kereszténység egyik tanítási projektjének tekintik, és nem a keresztény hit egy kurzusának és hitgyakorlata elmélyítésének." (Schweitzer–Ilg–Simojoki 2010, 131. o.)

A norvég evangélikus konfirmációval kapcsolatban hazai kontextusunkban alapvető identifikációs és hitvallási kérdést felvető véleménnyel találkozunk akkor, amikor ezt olvassuk: „Nem kell ahhoz konfirmáltnak lenni, hogy valaki úrvacsorát vegyen, keresztszülő legyen vagy egyházi esküvője lehessen." (Uo. 163. o.)

A svéd beszámoló szerint „[e]gy egész életre szóló perspektívából tekintve a konfirmációs időszak a legtöbb egyháztag számára fontos és kiemelt időszak, és egy olyan lehetőség az életben, amelynek során megismerhető az egyház tanítása, és megtörténhet az egyházzal való pozitív kapcsolat kialakítása" (uo. 186. o.).

A felmérés finn beszámolója beszél arról, hogy a konfirmációs oktatás egy nagyobb egységnek, az egyház hitmegerősítő szolgálatának a része az ember egész életén keresztül. A konfirmációt megelőző időszak, sőt az utána következő ifjúsági életbe való bevonás és a felnőttkorban megélt hitélet egy nagy egységet alkotnak, amely a keresztséggel kezdődik és az egész életen át tartó hitben való növekedéssel folytatódik (uo. 143. o.).

A felmérés összegzéséből kitűnik, hogy a megújult konfirmációs szolgálat tud olyan hidat képezni a jövő felé, amely által a most kijelölt célok megvalósulhatnak, és olyan hitben való megerősödést és aktív gyülekezeti kapcsolódást jelenthetnek, amely megfordíthatja a konfirmáció jelentősége és az azzal való élés csökkenésének a trendjét. Elgondolkodtató, hogy milyen népszerűek a többnapos „ottalvós" táborok akár a konfirmációs oktatás kezdetén, akár a felkészülési idő alatt. A „legnépszerűtlenebb" terület a klasszikus, minden modern módszert nélkülöző pedagógiai hozzáállás és sajnos maguk az istentiszteletek, az igehirdetések (uo. 289. o.). Szükséges, hogy ezek a kutatási eredmények előmozdítsanak egy olyan teológiai önvizsgálatot, amelyben a jelenlegi istentiszteleti „rendszert" felelősen, a hagyományok és a jelen kihívásai tükrében tudjuk átgondolni.

Az alábbi táblázat a konfirmációs kutatás „elégedettségi" mutatóit tartalmazza országokra lebontva:

	Összesen	Németország	Ausztria	Svájc	Dánia	Finnország	Norvégia	Svédország
Konfirmációs oktatás	72%	67%	68%	66%	63%	87%	72%	88%
Jó időtöltés	68%	72%	76%	70%	43%	65%	53%	88%
Témák, az órák anyaga	58%	49%	48%	52%	66%	81%	60%	76%
Közösségi érzés	77%	71%	69%	73%	83%	88%	82%	86%
Vezető	76%	72%	76%	74%	72%	84%	76%	87%
Segítők	72%	69%	70%	66%	60%	84%	65%	89%
Istentiszteletek	52%	47%	47%	43%	44%	73%	52%	65%
Táborok	77%	73%	69%	76%	66%	86%	76%	91%
Imaközösség	52%	43%	40%	40%	46%	77%	50%	72%
Zene és éneklés	60%	51%	48%	44%	55%	84%	58%	80%

A nemzetközi kutatás céljául tűzte ki, hogy 2017-re átfogó helyzetképet és lehetséges jövőképet vázoljon fel a konfirmációs szolgálat területén azzal a céllal, hogy erősödjön a tizenévesek megszólítása az evangélium üzenetével, és a gyülekezeti életbe való integrációjuk is erőteljesebbé válhasson.

A nemzetközi kutatásnak hazai vetülete is van.[3] 2012 őszén mintegy 1500 konfirmandus és több száz lelkipásztor megkérdezésével veszi majd kezdetét a hazai felmérés. 2013 tavaszán, nyár elején lenne a második lekérdezés, amelyben már a szülők véleménye is számítana a konfirmációval, a fiatalok világával, nevelési kérdésekkel kapcsolatban. 2015-ben pedig újabb felmérés készülne arról, hogy négy évvel a konfirmációjuk után mi történt a megkonfirmált fiatalokkal, ott vannak-e még gyülekezeteikben, az egyházban, és milyen szerepet tölt be életükben a hit.

[3] A Magyarországi Református Egyház (együttműködésben a Magyarországi Evangélikus Egyházzal) 2012 őszétől részt vállal egy, a konfirmációt vizsgáló nagyméretű nemzetközi kutatásban. A kutatás megvalósításában a négy református egyházkerület együttműködése mellett a Református Pedagógiai Intézet, a Károli Gáspár Református Egyetem, az Evangélikus Hittudományi Egyetem és a Református Zsinati Ifjúsági Iroda összefogásával valósul meg ez a program.

A konfirmáció kutatására európai szinten 2007-ben vállalkozott egy nemzetközi kutatócsoport. A 2007–2008-ban végzett, hét országra kiterjedő kutatás (Ausztria, Dánia, Finnország, Németország, Norvégia, Svédország és Svájc) során mintegy 20 000 konfirmandust, 2 700 lelkészt/hitoktatót és 7 000 szülőt kérdeztek meg a konfirmáció, az egyházkép és a személyes hit számos aspektusát figyelembe véve (www.confirmation-research.eu).

Felhasznált irodalom

Csepregi Zoltán 2000. *Magyar pietizmus.* Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest. Web: http://medk.lutheran.hu/5_SK_12_Pietizmus_2000.pdf. (Letöltés: 2012. július 3.)

Fowler, J. W. 2000. *Becoming Adult, Becoming Christian. Adult Development and Christian Faith.* Jossey-Bass, San Francisco.

Levenson, Michael R. – Aldwin, Carolyn M. – D'Mello, Michelle 2005. Religious Development from Adolescence to Middle Adulthood. In: Paloutzian, Raymond F. – Park, Crystal L.: *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality.* Guilford, New York.

Plant, Marian R. 2010. Beyond the Schooling Model. Faith Formation in the Educational Context. In: Keeley, Robert J. (szerk.): *Shaped by God.* Faith Alive, Grand Rapids.

Schweitzer, Friedrich 1999. *Vallás és életút.* Kálvin Kiadó, Budapest.

Schweitzer, Friedrich – Ilg, Wolfgang – Simojoki, Henrik 2010. *Confirmation Work in Europe. Empirical Results, Experiences and Challenges. A Comparative Study in Seven Countries.* Gütersloher Verlagshaus, München.

Dr. Siba Balázs egyetemi adjunktus (Társadalom- és Kommunikációtudományi Intézet, KRE) előadása a lelkészkonferencián.

„Amit eggyel a legkisebbek közül megtesztek, azt velem teszitek meg. . .”

Misszionáló gyülekezet a hátrányos helyzetű cigányság között az evangélikus egyházban[*]

■ ANDREJEK GYŐRFI JUDIT

Bevezetés

Különböző elemzések nagyon jól mutatják a társadalomban húzódó feszültségeket. A mai magyarországi demográfiai helyzet alakulása kikerülhetetlenné teszi, hogy a cigánymisszióval, egyáltalán a cigánykérdéssel foglalkozzunk.

A nyugati egyház gondolkodása véleményem szerint ma leginkább szervezetműködtetés, valamint etika és dogmakövetés. A hangsúly eltolódik arról, amit Jézus igazi célként megfogalmazott: „*…én azért jöttem, hogy életük legyen, sőt bőségben éljenek.*” (Jn 10,10) A szervezet és a dogma nem szolgálja ezt a jézusi irányelvet, és hiábavalóvá válik az egyház, ha nem a központi feladatra koncentrál. A Magyarországi Evangélikus Egyház jövője, megmaradása, küldetésének betöltése megkívánja, hogy a jézusi elveket kövesse. Györfi Mihály ezt a helyzetet a következőképpen jellemzi: „Önmaga körül forgása a végelgyengülés felé sodorja a közösségeket.” (Györfi 2010, 90. o.) Ha életben akar maradni, akkor töltse be a küldetését, többek között a cigányok felé is, és akkor tud megmaradni evangélikus egyháznak. Jézus igét adott nekünk, elküldte a Szentlelkét, aki

[*] A tanulmány az azonos című teológiai diplomamunka alapján készült.

megelevenít. Ezekre az ajándékokra nagyon nagy szüksége van a körülöttünk élő, leszakadt, hátrányos helyzetű néprétegnek is.

Ki a cigány?

Romano Rácz Sándor önéletrajzi regényében, a *Cigány sor* címűben beszél arról, hogy a „cigány" szó pejoratív értelmezése miatt vették fel maguk a cigányok a „rom" szót, amelyből a később használt *roma* elnevezés ered. Pedig az eredeti szóval önmagával semmi gond nincsen, a cigány szó eredete egyes források szerint ógörög hagyományokig nyúlik vissza: „antziganosz". Jelentése: őskeresztény vagy csavargó. „A kettő nem zárja ki egymást, hiszen az egy helyben élők szemszögéből a hitüket terjesztő vándorok éppúgy csavargóknak minősülhettek, mint a romák." (Romano Rácz 2008, 21. o.)

Az idők során a cigány létet, magát a cigány szót többféleképpen értelmezték. Utalhat szociális helyzetre. Rendelkezik etikai, morális életet kifejező tartalommal, például cigányélet, cigányul élni. A cigány szónak van faji, etnikai jelentése is, például faji kisebbség. Mindezek mellett jelenthet sorsközösségi tudatot, tulajdonképpen érzelmet (lásd Száraz 2007).

Az alcímben felvetett kérdés kapcsán az érzelmi oldalt is meg kell említeni. Száraz Miklós György könyvének elején ugyanerre a kérdésre – ki a cigány? – próbált választ adni: „A cigány sötét bőrű, fekete hajú. Szegény, koszos és lop. Szemtelen, tolakodó, hangos. Kizsebel a buszon vagy a villamoson. A cigány csúnya és elesett. A cigány torzonborz betörő… Bűnöző vagy csavargó, de leginkább a kettő együtt." (Uo. 10. o.) Meg kell jegyezni a cigánymisszió szempontjából, hogy a sok rossz megtapasztalás nehezen oldódik fel az emberekben, ha cigányt látnak, azt gondolják, hogy ez a rengeteg negatív tulajdonság megjelenik abban a cigányban is, akivel találkoznak. Vajon ennek az egyoldalú megítélésnek köszönhető a mai helyzet Magyarországon?

A mai magyarországi helyzet

A jelenlegi demográfiai kép nem túl biztató. Ezt a kor és nem szerinti megoszlás mutatja leginkább. Két nagyon eltérő eredményt látunk, ha a magyar és a cigány korfára (más néven: korpiramis) tekintünk, hiszen ez azt mutatja, hogy a magyar népet tartósan alacsony születés és magas halandóság jellemzi. A népességfogyás elindult, és a mai napig nem látszik változás. A cigányságnál azonban pont az ellenkezőjét látjuk: sokkal nagyobb a szülési kedv, a tizenöt év alatti gyermekek száma kétszer annyi, mint a többségi társadalomban, az ötven év felettiek aránya viszont negyedannyi a nagymértékű korai halálozás következtében.

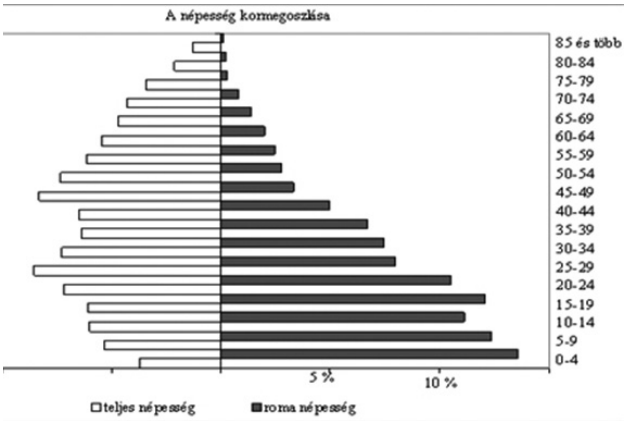

Forrás: Babusik 2004

Szociológusok előszeretettel hangoztatják, hogy csak az lehet erre a helyzetre a megoldás, ha Magyarország változtat előítéletén, és javít a jelenlegi toleranciahiányon. Nagy kérdés azonban, hogy toleranciahiányról beszélhetünk-e vagy kell-e beszélnünk ebben az esetben.

Toleranciahiány?

Hibás gondolkodás, ha az egész magyarországi helyzetet egy nem létező toleranciahiányból vezetjük le. Mivel magyarázható mégis ez a helyzet? A cigánysággal az az alapvető probléma, hogy évszázadokon keresztül egy teljesen más típusú kultúrát éltek a többségi társadalomban. A többségi társadalom ezt a kultúrát eltűrte, bizonyos szimbiózisban éltek egymás mellett. Amikor azonban ütköznek az érdekek, és a szociális háló – amely a segítségre szoruló rétegeket hivatott segíteni – kezd szakadozni, akkor teherként jelenik meg ez a más típusú kultúra, merthogy e kisebbséghez tartozók magukról nem tudnak gondoskodni. Ez nem a tolerancia hiánya, hanem annak az évszázados együttélésnek a következménye, amely sok negatív tapasztalat után egyféle előítéletté vált. A többségi társadalom sokáig tolerálta az eltérő életvitelt, és valamilyen szinten most is tolerálja, csak a rengeteg rossz tapasztalat nehezen oldódik fel az emberekben.

Kényszerből telepedett le a cigányság, de közben nem integrálódtak, ez adta a súrlódási pontokat. És ezt nem toleranciahiánynak nevezzük, hanem küszöbátlépésnek. Ha valaki úgy gondolja, hogy neki joga van bizonyos élethelyzetekben megcselekedni olyat, amit más élethelyzetben levők nem tolerálnak, az küszöbátlépést jelent, és nem a másik fél toleranciahiányát.

Az okok közé tartozik még, hogy sokáig nem figyeltek erre a problémára, nem keresett senki megoldást. Oktatás és foglalkoztatás: e kettő az, amire mindenki megoldásként hivatkozik. Felteszem tehát a kérdést: az oktatás és a foglalkoztatás megoldást jelent? De melyikkel kezdjük? Melyik van hamarabb, a tyúk vagy a tojás?

A „tyúk vagy a tojás" kérdése

A különböző stratégiák különbözőképpen látják a megoldási lehetőségeket. Nagy részük az oktatásra teszi a hangsúlyt. Már gyermekkorban, a felzárkóztatással el kell kezdeni a cigánygyerekeket pásztorolni. Hiszen érezhető a lemaradásuk egy nem szegregált iskolában. A stratégiáknak ezek az elemei valóban fontosak, hiszen az esettanulmányaim között megjelenő Görögszálláson és más településeken is ennek köszönhetően indulhattak be a Biztos Kezdet házak.[1] A Biztos Kezdet házak fő célja a 0–5 éves korosztály korai felzárkóztatása, iskolai, óvodai előkészítése. Így ha azt vesszük figyelembe, amit a demográfiai mutatók tártak fel, miszerint százalékos arányban sokkal többen vannak a cigánygyermekek, mint a felnőttek, és hogy a gyerekek a jövő alapja, ők azok, akikkel el lehet igazán kezdeni a szemléletformálást, akkor igen fontos terület az oktatás a cigányok integrálása szempontjából. Görögszálláson is érezhető változások vannak azoknak a gyerekeknek az életében, akik naponta részt vesznek a Gyerekház programjaiban. Fejlődés tapasztalható a beszédükben, kapcsolatteremtési képességeikben, rajzolási, képalkotási technikájukban. De akkor hagyjuk figyelmen kívül azt a felnőtt réteget, akiknek már nem adatott ilyen lehetőség? Majd helyreáll a cigánykérdés, ha ezek a generációk eltűntek? Úgy gondolom, senkinek sem ez a célja. Akkor tehát a foglalkoztatási problémával kell foglalkozni sürgetőbben?

A foglalkozási minta a rendszerváltásig általános volt. A férfiak valamilyen segédmunkát, a nők a család körüli teendőket végezték. Azonban a rendszerváltozást követő időkben a cigányok egyszerűen kiszorultak a munkaerőpiacról, főként képzettségük hiánya miatt. Ehhez párosul a megjelenő diszkrimináció, és esélytelen az elhelyezkedés. Sokan vélekednek úgy, hogy a „cigány munkanélküliség" már egyfajta címkévé vált, és a többségi társadalom előítéletei miatt ezt már észre sem veszi, a problémamegoldást elhárítja, pedig valójában ez a társadalom feladata lenne (Babusik 2002, 78. o.). Érdekes vélekedés. Újra előttünk van tehát a kérdés: a tyúk vagy a tojás?

A 2011-es NTFRS (Nemzeti Társadalmi Felzárkózási és Roma Stratégia) elfogadását követően Balog Zoltán államtitkár és Csepeli György szociológus[2] is ezt a kérdést fejtegette. Melyik van előbb, a tyúk vagy a tojás, oktatás vagy foglalkoztatás? A stratégia kapcsán beszélgettek az említett témáról. A valóság nem így szegmentálódik Csepeli György szerint, egységben kellene nézni a dolgokat. A problémát abban látja, hogy a család nincs középpontba állítva. Ott történik ugyanis a reprodukció, ott adják át a generációk egymásnak a kultúrát. Felidézi a beszélgetés során, hogy a szocializmus a teljes foglalkoztatásra tette a hangsúlyt. Nem jelentett megoldást, sőt csak a szegregációt hozta magával a cigányok számára. Balog Zoltán is kijelenti, hogy a romák integrálásában és a hátrányos helyzetűek segítésében a legnagyobb szövetségesek az egyházak lehetnek, ahol megjelenik az isteni parancs, a felebaráti szeretet. Joggal elvárható, hogy ez a felebaráti szeretet a legmélyebben lévők felé irányuljon.[3]

Összegezve kijelenthetjük, hogy a problémát annak teljességében kell látni. A cigánykérdés szociológiai szempontú megoldási irányelve pedig a komplex családrehabilitáció kell hogy legyen. Érdekes kérdés azonban, hogy a magyarországi stratégiák eddigi kevés sikerében közrejátszott-e az, hogy nem törekedtek az egyházakkal való együttműködésre.

„Antiziganismus und Sozialarbeit"[4]

Gernot Haupt osztrák kutató véleménye szerint a cigánykérdéshez való hozzáállás és az egyházaknak a megoldásban való szerepe még mindig nagymértékben felfedezetlen. Különösen a vallási és ideológiai nézetek döntő fontosságúak a megítélésben, megértésben, a feladat végrehajtásában.

Haupt megfigyelte, hogy az eredmények a roma évtized[5] programban nem mutatnak túl sok eredményt. Ugyanis gyakran hiányzik az együttműködés a cigányokkal, illetve ennek kezdeményezése, ők maguk pedig letargiába estek a sok évszázados peremre szorulás következtében. Döntő változás figyelhető meg szociális és személyes hozzáállás terén azok között a cigányok között, akik evangéliumi vagy pünkösdi gyülekezetbe kapcsolódtak be. Haupt ezért így fogalmazza meg tézisét: a cigányság vallásos világnézeti orientációjának, amely ez idáig teljesen ki volt zárva a jótékonysági és fejlesztési mozgalmak tervezéséből és megfontolásából, igenis döntő hatásuk, befolyásuk van ezen programok hatékonyságában és sikerében (vö. Haupt 2009, 30. o.).

Azok a programok, amelyekkel eddig próbálkoztak, kizárták ezt a kérdést, és nem voltak tekintettel a célcsoport vallásos orientációjára, nem jártak sikerrel. Haupt bebizonyította, hogy ha egy etnikai csoport fejlesztése a cél, akkor a hatékonyság érdekében figyelembe kell venni vallási orientációjukat.

Haupt javaslata a felszabadító lelkészi szolgálat,[6] amely a krisztusi módon történő misszióra fókuszál, követve Jé-

[1] http://biztoskezdet.lutheran.hu/ (Letöltés: 2012. március 1.)

[2] Vö. Balog Zoltán és Csepeli György a felzárkóztatásról. http://videotar.mtv.hu/Videok/2011/11/17/07/Balog_Zoltan_es_Csepeli_Gyorgy_a_felzarkoztatasrol.aspx. (Letöltés: 2012. február 20.)

[3] Lásd uo.

[4] Haupt 2009.

[5] Lásd a magyarul feljebb már megtalálható RIÉP-et (Roma Integráció Évtizede Program): http://www.romadecade.org/. (Letöltés: 2012. március 1.)

[6] Lásd a következő fejezetben: felszabadítási teológia.

zus gyógyítását, ami segít abban, hogy ezek az emberek talpra álljanak. A leprások történetét (Mk 1,40–45) hozza példaként. Jézus megszegve a mózesi törvényeket, túllépve a leprások kirekesztésén, megérintette őket. Egy fal választotta el ezeket az embereket a társadalom többi részétől, ezzel is hangsúlyozva az ő kirekesztettségüket. Tehát megérintve őket, szabadítójukká lesz Jézus. „Mivel a romák elszakadása, teljes vagy részleges kirekesztése életük központi elemévé lett – amint ezt a testi-lelki tapasztalataik mutatják –, igazából ezeknek az elemeknek kellene a velük foglalkozó pasztoráció középpontjában állniuk" – vélekedik a kutató előadásában (Haupt 2008, 12. o.). Ezért sem tartja helyesnek, hogy a katolikus programok mind a vándorló életmódjukra teszik a hangsúlyt, egy kalap alá véve őket a sivatagban élő, valóban vándorló életet élő népekkel, holott a cigányság évszázadok óta letelepedett nép.[7] Ezek a programok tehát nyilvánvalóan nem fognak megoldást jelenteni, ha nem törődnek hatékonyan az életükben megjelenő valós problémákkal és a lelki igényeikkel. Haupt beszél arról is, hogy ennek a pasztorációs munkának az alapja a kirekesztés elleni küzdelem (lásd Haupt 2008, 12. o.). Miért? Ha megnézzük a leprások esetét, a diagnózist a társadalom állította fel. Tehát amikor Jézus megérintette a leprásokat, a társadalomnak is segített, hogy le tudja küzdeni a saját maga állította falakat. Jézus léte, a földre jötte, az inkarnáció is ezt tanítja nekünk. Isten ledöntötte a falakat, hogy gyógyulást hozzon a bűnös világ számára (lásd Haupt 2009).

Egy érzékeny lelkészi koncepciónak felül kell kerekednie tehát a cigányellenes kirekesztésen. A cigányoknak is szükségük van arra, hogy megérezzék Jézus szellemiségének érintését más keresztények által. A társadalom feladatát is hasonlóképpen határozza meg, hiszen ez a felülkerekedés az egyetlen módja annak, hogy az identitás többé ne egy irracionális reflex legyen, válaszul egy diszkriminatív hozzáállásra. Hanem ez a mód az, amely hozzásegíti az egyéni önmeghatározás kifejezéséhez, amelyben a hivatás és a vallás megfelelő szerepet játszhat (Haupt 2009, 200. o.). Haupt szerint azok, akik a cigányok közti szolgálatba vannak bevonva, legalább annyi időt és energiát kell hogy befektessenek a saját gyülekezetükkel és más egyházakkal kapcsolatos missziós tevékenységbe, mint a cigányokéba. Nem lehet őket úgy kereszténnyé tenni, hogy közben elhatároljuk őket. Nemcsak a cigányok helyzetükből való kiszabadítása a központi kérdés, hanem a mi kiszabadításunk, elmozdításunk is a felsőbbrendűség helyzetéből egy olyan hozzáállás felé, amely a testvériségről, a partnerségről szól (vö. Kool 2011). Nem utolsósorban kiemeli a szociális segítséget is, mint a hitéletbe való átültetését, amely nélkül elképzelhetetlenné válik ez a szolgálat.

A cigányság felemelkedését a hit felé való nyitottságuk felől kell megragadni. Minden próbálkozás, ami erre nincs tekintettel, nagy eséllyel sikertelen lesz. Ezt olyan egyház tudja megtenni, amely érzékeny az életük valós problémáira, lelki és testi igényeikre, vallási orientálódásukra, és Krisztus mintájára ledönti a kirekesztés falait. A feladat tehát adott az egyházban, az egyház missziójának meg kell találnia a helyes irányt: küzdeni a cigányellenességgel szemben és holisztikus evangélizációval közelíteni a cigányság felé. A hangsúly tehát a holisztikus emberszemléleten van. Nemcsak lelki, hanem szociális szükségleteikre is tekintettel kell lenni. A változáshoz a cigányoknak is, mint mindenki másnak, megtérésre, élet- és értelemújulásra van szükségük. Ezért a mai magyarországi helyzet változása az egyház misszióján múlik.

Miért kell foglalkoznunk a cigánymisszióval?

A *missio Dei*ben való részvétel miatt fontos, hogy foglalkozzunk a cigánymisszióval. Hiszen a cigányság számára is ugyanolyan fontos Isten megmentő szeretetének üzenete. Tehát a közöttük való szolgálatban való részvétel motivációja maga az Isten szeretete.

Klaus Douglass ír arról, hogy a missziói parancs és a szeretetparancs összefügg, tehát a misszió nem más, mint a szeretet akcióban (lásd Douglass 2002). Mindamellett, hogy Isten szeret, és új életet kaptunk tőle, egy belső vágyat, kényszert is ad, hogy adjuk tovább a jó hírt. Ez nem egy választási lehetőség, hanem kényszer. Györfi Mihály szerint „…ha én tudom hirdetni a környezetemben élő emberek felé az evangéliumot, akkor legyenek azok akár más nemzetiségűek is, akkor is meg tudom értetni magam. Kötelességem, Istentől rám ruházott kötelezettségem, hogy vigyem feléjük az evangéliumot, és tanítvánnyá tegyem őket, megkereszteljem és tanítsam őket."[8] Hadházy Antal mindezeket alátámasztva és a kérdést megválaszolva kijelenti, hogy az egyház jelenlegi megítélését és jövőbeli létét teszi kockára azzal, ha az előítéletei által megkötözve nem tesz az eddigieknél sokkal többet a cigányokért. Mindemellett egy személyes vonalat is elénk tár. Véleménye és Máté evangéliumának 25. fejezete alapján úgy gondolja, hogy az üdvösségét veszélyezteti a hívő ember, ha nem fordul segítő szeretettel a cigányok felé (lásd Hadházy 2011).

Hadházy Antal egy másik tanulmányában beszél ennek a missziói területnek nem elhanyagolható feltételeiről. Ahhoz, hogy egy cigányok közötti szolgálatban elinduljunk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül annak feltételeit.

[7] Lásd Mgr. Leo Cornelio előadását a Vándorlók és Útonlévők Pápai Tanácsa által *A közösségi lelkiség felé* címmel rendezett V. Cigánypasztorációs Világkonferencián. Budapest, 2003. június 30. – július 7.

[8] Lásd a szakdolgozat függelékében, a Györfi Mihállyal készített interjúban. 2012. március 2. 87. o.

Tárgyi feltételek: „Isten igéje azt mondja, »Menj!«, de az egyházi épületeink azt mondják, »Maradj!«" (Györfi 2010, 88. o.) Statikussá teszi a gyülekezetet az épület. Hiányzik a kifelé hatás, az, hogy elinduljunk az emberek felé. Vándorprédikátorokká kellene lennie minden keresztény embernek, ehelyett katedrálisokat építünk. Az egyháznak, gyülekezeteknek mindezek mellett azzal a ténnyel is szembesülniük kell, hogy a mai templomaink visszatarthatják azokat, akik az egyházhoz nem állnak közel. Hatalmas, rideg, merev, talán ezek lehetnek a legjellemzőbb érzések, ha egy tradicionális templomba beteszi az ember a lábát. „Az egyik gyerek elmondta, hogy sokszor szeretett volna már menni templomba, de mikor odaér, remegni kezd." (Hadházy 1992, 93. o.) Befogadóvá kell tenni a teret. Györfi Mihály evangélikus lelkész szerint a gyülekezet feladata, hogy megteremtse azokat a kereteket, ahol az Isten hívására nyitottá válhatnak a kívülállók (lásd Györfi 2010).

Mindezek mellett, ha komolyan veszi az ember a misszió végzését, bármilyen misszió végzését, nem kevés tárgyi feltételre van szüksége, aminek komoly anyagi vonzata van.

Személyi feltételek: legelsőként a gyülekezetet említem, a befogadó közösséget. Sok esetben a gyülekezetek nem alkalmasak új tagok befogadására. Pedig talán nincs is fontosabb annál, hogy ha jelen esetben egy cigányember szeretne a gyülekezetbe tartozni, ott milyen fogadtatásra számíthat. Hiába misszionál a lelkész a lehető legalkalmasabb és legsikeresebb eszközökkel, ha a gyülekezet befogadásra alkalmatlan. Szabó Lajos egy tanulmányában megerősíti ezt a gondolkodást, kifejezetten a gyülekezeteket szólítja fel a változás szükségességére: „Fel kell hagyni a csupán hivatalos, kötött szolgálatra koncentráló egyházmodellel annak érdekében, hogy megerősödhessen a közös missziói felelősség a helyi gyülekezetekben." (Szabó 2010, 13. o.) Arról is beszél, hogy a gyülekezet természetéből kell hogy fakadjon a befogadás és az összegyűjtés.

Elsődleges feladat tehát a nem cigány környezet hozzáállásának a formálása. „Gyülekezeteink cigányokhoz, misszióhoz való hozzáállása árulkodik azok funkcionalitásáról." (Hadházy 1992, 93. o.) A lelkész feladata, hogy a gyülekezeti tagokat a misszió felé motiválja. Nem az elkényelmesedés a cél, hanem hangsúlyozni kell az egyenkénti felelősséget. „Minden tagjának szóban és tettben felelősséget kell éreznie a romák iránt." (Kool 2004, 171. o.)

Anyagi feltételek: főként a tárgyi feltételek megteremtéséhez szükségesek.

Kulturális feltételek: egyrészről meg kell ismerni az ő kultúrájukat, másrészről megismertetni a cigányokkal a saját kultúránkat. És végül sokkolni őket. Mert az ember beleszokik a maga szociális és kulturális helyzetébe, és nehezen tud kilépni belőle. Ezért szükséges ez a kultúrsokk, hogy rádöbbenjen, hogy van más típusú szocializáció és életfelfogás. A kultúrát alapvetően evangéliumközvetítő eszközként lehet használni. A cigány énekeket is fel lehet használni az evangélium továbbadására.

Emberszemlélet: a cigányokkal való foglalkozásnak is holisztikus szolgálatnak kell lennie, nemcsak lelkek mentése a feladatunk, hanem az emberek szociális szükségleteire is figyelmet kell fordítanunk. A szociális munka felelőssége az utóbbi években intézményesedett, és el lett véve a gyülekezetektől.[9] Ez nem jó tendencia. A cigányokkal való szolgálatban ajtókat nyithat, ha Krisztus szeretetét a jótékonykodáson, felkaroláson keresztül közvetítjük (lásd Kool 2011). Felmerülhet azonban a kérdés, hogy nem csak azért nyitottak-e a cigányok az egyház felé, mert őket ki lehet használni. Vagy az egyház felől nincs-e olyan mentalitás, hogy ide nem kell igazi minőség, mert ez „csak a cigányoknak lesz"? Csuhai József beszél erről a problémáról, viszont azt is hozzáteszi, hogy a cigány emberek észreveszik a lelkületet, ha például azt adjuk, ami felesleg vagy szemét (lásd Csuhai 2011). Ez semmiképpen sem a helyes biblikus szemlélet. Hiszen Péter apostol levelében arról beszél, mindent azért tegyünk, hogy az Isten dicsőségére legyen, és általa felismerhessék Jézus Krisztust, a Megváltót (Pt 4,11). Györfi Mihály is alátámasztotta ezt. Minden Istennek végzett munkában benne van egy bizonyos áldozathozatali jelleg; hogyha nem engedi az ember fogyasztani magát, akkor nem fog működni. Isten az erőtlenségeink által tud felhasználni minket.[10]

A cigánymisszió missziológiai alapelvei

Ha arra a kérdésre keressük a választ, hogy hogyan lehet ezen a szolgálati területen elindulni, akkor fontos, hogy kitérjünk három meghatározott elvre.

„Akard megismerni!"

Hadházy Antal ír arról tanulmányában, hogy „cigánynak cigánnyá" kell lenni, tehát olyannak kell elfogadni a cigány embert is, amilyen. Tisztelni kell az ő kultúrájukat, személyiségüket. Ne az legyen a cél, hogy a saját képünkre formáljuk, hanem hogy megismerjük őket, a körülményeiket. Nemcsak az üzenetet, az evangéliumot kell mélyrehatóan megismerni, „hanem azt az embert, akinek a »szabadítás« üzenetét tolmácsolni kell" (Hadházy 2002). Tekintsük át, hogy a cigányságot tekintve milyen megismerési szempontokkal találkozunk!

A nyelv, a szókincs: egyrészt fontos amiatt, hogy azo-

[9] A bibliai korban és később is sokáig is a diakónia a gyülekezet feladatát képezte, lásd az Apostolok cselekedeteit.

[10] Lásd a szakdolgozat függelékében, a Györfi Mihállyal készített interjúban. 2012. március 2. 91. o.

nosulni tudjunk az ő kultúrájukkal, ismerve a nyelvüket, szókincsüket, különös tekintettel arra az esetre, ha olyan cigányok között szolgálunk, akik saját nyelvvel rendelkeznek. Másrészt az odafigyelés miatt is szükséges, hogy ne érezzék magukat hátrányos helyzetben egy-egy gyülekezeti alkalmon azzal az indokkal, hogy „nem értek belőle egy szót sem". Romano Rácz Sándor beszél erről a problémáról, hogy az egyes cigányközösségek szókincse igen csekély, ami a belső kommunikációban egyáltalán nem jelent problémát, viszont a külső kommunikációhoz elég kevés (Romano Rácz 2008, 33. o.). Az inkulturáció tehát itt is fő szempont, a szóhasználatunkban erre is oda kell figyelni. „A cigánymissziót végzőnek ismernie kell az adott cigány közösség szókincsét, és a kezdeti időben csak azt szabad használni." (Hadházy 2002, 160. o.)

Lelki attitűd: a cigányok alapvetően érzelmi, emocionális beállítottságúak. Munkánkat elősegítheti, ha mi is ily módon közeledünk feléjük. A nonverbális kommunikációra, a gesztikulációra is igen érzékenyek, ezért például a hazugságot is nagyon hamar felismerik. Prédikáció szempontjából a nonverbális elemekre nagy hangsúlyt kell fektetni. Ebből kifolyólag az őszinteség is alapfeltétel. Ha valaki megjátssza magát, és nem őszintén közeledik feléjük, azonnal zárt ajtókra talál. Ugyanakkor ők is szívesen mondják azt, amit az ember hallani akar, vagy ami az érdeküket szolgálja. Többek között ezért sem ajánlatos „kierőszakolni" a megtérést náluk. Haupt ez okból sem találja a cigányok Istenhez vezetésére megfelelő eszköznek az evangélizációt (lásd Kool 2011).

Vallási attitűd: „Én személy szerint evidensnek tartom, hogy ki kell használni azt a természetes vallásosságot, ami a miénk, a cigányoké. Ez az oly nehezen meghatározható érzékenység, amellyel mi közelítünk ehhez a felsőbbrendű erőhöz." (Adell 1994, 164. o.) Sokkal nyitottabbak a transzcendens világ felé, mint általában a többségi társadalom, ezt az előbb idézett gondolat is igazolja. Érdekes kérdés, hogy társadalmi helyzetük miatt van-e ez így: nem számíthatnak semmire, csak az Isten jóindulatára, és nem is bízhatnak semmiben, vagyonban, hatalomban stb. A cigány emberek tehát mélyen vallásosak, mitológiájuk, szimbólumaik vannak. Liturgiai szempontból húznunk kell egy biblikus határt. Nem hozhatunk be a keretek közé nem megfelelő elemeket pusztán azért, hogy ők jól érezzék magukat. Fontos, hogy beszéljünk róluk, fontos, hogy helyre tegyük bennük ezeket, de nem hozunk be olyan jelképeket, amelyeket ők használnak. Nem az ő mitológiájukat vezetjük tovább.[11]

Haupt kutatásai során szerzett tapasztalatai alapján beszél arról a fennálló problémáról, hogy a cigányokat alapvetően felületesnek tartja a társadalom vallási szempontból. Haupt szerint ez csak a cigányok kétségbeesett próbálkozása a teljes társadalmi kirekesztettségen való felülemelkedésre, vagyis legalább vallási szempontból szeretnék a társadalom részének érezni magukat. Az egyházak ezt ítélik meg „felületes vallásnak". És az egyháznak ezt a viselkedését Haupt egyértelműen a vallási környezet cigányellenességének tartja (lásd Haupt 2008).

Társadalmi berendezkedés: minden egyes csoportnak sajátos rendszere van, sajátos rendszer szerint működnek. A misszionárius feladata az, hogy megismerje az adott csoport felépítését. Ez igen fontos feladat, hiszen így tudja meg, kinek a szavára hallgat mindenki, vagy mely családok állnak harcban egymással. Mindenesetre a család, a rokoni kapcsolat minden közösségben fontos szerepet játszik.

„Akard szeretni!"

A szeretetet sokszor nehezen lehet megfogalmazni, sokszor még félre is lehet értelmezni, sőt helytelenül is lehet cselekedni a rosszul felfogott szeretet alapján. „Azt szeretném megvalósítani, hogy amennyiben lehetséges, úgy szeressem, úgy segítsem, úgy térítsem a cigányokat, hogy ne várjak érte tőlük hálát, hogy ne érdekeljen az eredmény, hogy akkor is úgy érezzek irántuk, ha biztosan tudom, hogy nem válnak olyanokká, amilyenekké szeretném." (Hadházy 1992, 95. o.) A szeretet lényegi eleme az elfogadás, hogy úgy szeretem a másikat, ahogy van és amilyen. Ez a hátrányos helyzetben élők számára talán még fokozottabban szükséges. Hogy valaki szeretettel fordul feléjük, és nem a kirekesztettség érzését kelti. A teljes, feltétel nélküli szeretet viszont elképzelhetetlen az Isten általi szeretet nélkül. „A megismeréssel az jár, hogy megszeretem őket, mert ha nem szeretem meg őket, akkor nem lehet feléjük szolgálni, utálattal nem lehet senki felé szolgálni. Legyen az cigány, börtönlakó vagy egyéb típusú ember, teljesen mindegy, hogy kicsoda, hogyha nem tudom megszeretni őt, akkor már nem működik a dolog. Az én szeretetem, az kevés neki, az a szeretet szükséges számára, amit az Isten nekem ad."[12]

„Akard az Istenhez szeretni!"

„Sosem szabad megfeledkezni arról, hogy a cigányság számára is a legnagyobb hiányosság abban van, hogy nem tudják, hogy Isten szeret bennünket, hogy úgy szeretett, hogy saját életét adta mindenkiért, hogy ő a mi Atyánk."

[11] „A cigányok mindig jó keresztények voltak, ezért hogy Jézust megmentsék a keresztre feszítéstől, el akarták lopni a keresztre feszítéshez szükséges szögeket. Mivel az őrök ébren voltak, csak egy szöget tudtak ellopni. Ezért van az, hogy Jézus lábait összezárva csak egy szöggel tudták átütni." Surman 2011, 40. o.

[12] Lásd a szakdolgozat függelékében, a Györfi Mihállyal készített interjúban. 2012. március 2. 91. o.

(Adell 1994, 164. o.) Csuhai József cigányok között szolgáló lelkész hangsúlyozza, hogy Isten egyetemes szeretetét a cigányság felé is közvetíteni kell. Hiszen ez nem függ sem a pénztől, sem a hatalomtól. És ezt a szeretetet nekik is át kell élni, meg kell tapasztalni (Csuhai 2011).

Esettanulmányok

Sárszentlőrinci Evangélikus Egyházközség

Az eddigi kezdeményezések összegzése:

- Bibliaórák, házi bibliaórák
- Bibliaiskola
- Cigány ételek bemutatója: nem verseny, nincs helyezett, igény egy szabadabb, de evangéliumi töltetű alkalomra. A kultúrával fonódik össze, cigánytánc, ételeik kóstolása, kis könyvet is adtak ki ezzel kapcsolatban.
- Tanodaprogram: oláh cigány gyerekek között, hetente kétszer tíz-tizenöt gyermek számára játék, bibliatanulás, közös étkezés, foglalkozások.
- Egyéb missziós alkalmak: cigányok egy kis csoportja megy szolgálni más gyülekezetek közé.

A szociális segítség is megjelenik természetesen. Vannak civil támogatók, gyakran adományok kiosztására is sor kerül. De egyértelműen leszögezhetjük – és ez a lelkésszel folytatott beszélgetés során is kiderült –, hogy itt a lelki vezetésre teszik a hangsúlyt.

Tehát az irányelv: Jézushoz vezetni a cigányokat, megtérésre hívni és utána pásztorolni őket lelki életükben. „A teljes embert segíteni, ebben benne van az, hogy ha kell, akkor ruhát adni, ha kell, akkor munkát adni, ha kell, akkor barátságot adni. De a legfontosabb hangsúly a lelki életen van."[13]

Ebben a gyülekezetben a cél a cigányok gyülekezetbe integrálása, nem pedig egy önálló kultúrközösség létrehozása, hiszen ez a közösség már faluként is eggyé vált az évek során.

Filadelfia Evangélikus Egyházközség

Az eddigi kezdeményezések összegzése:

- Bibliaórák, férfi-, asszonykör
- Biztos Kezdet Gyerekház. Két fő cél: a gyermekek szociális és érzelmi fejlődésének elősegítése, egészségének védelme, képesség- és készségfejlesztése, valamint a család mint közösség erősítése, támogatása.[14]
- Tanyagondnoki szolgálat
- Szociális földprogram: a programnak a foglalkoztatás a fő profilja. Egy 5 hektáros és egy 1000 négyzetméteres területen indult el. „Ennek a komplex programnak az a végcélja, ami egyébként most idealisztikusnak tűnik, hogy rendszeres munkavégző emberek, normális szociális körülmények között és normális iskoláztatás között éljék az életüket.
- A földprogram által megtermelt növények, termények reményeink szerint elsősorban az evangélikus oktatási és szociális intézményeink konyháira jutnak, illetve több önkéntes segítőn keresztül fővárosi gyülekezetek tagjai készek fölvásárolni ezeket a terményeket, amiket itt megtermelünk. Egy »Luther Market« nevű belső piac létrehozása a célja egy fiatal csapatnak, aminek egyik részét itt mi adnánk."[15]
- Alternatív centrum: megépítésében már a lakók is részt vesznek. Tanfolyamok szervezése, foglalkoztatás. Két fő irány: építéstechnológia és fajátékkészítés.
- Adósságkezelési tanácsadás
- Ifjúsági Tanácsadó és Információs Pont

A cél egy önálló közösség kialakítása, de nem szegregált értelemben. Megőrizve, keresztényként megélve kultúrájukat a közösségben. Cél a későbbiekben egy önálló közösség létrehozása Görögszálláson, a Filadelfia Evangélikus Egyházközség mentorálásával, de szervezetileg függetlenként.

A gyülekezet programja a cigányok irányában az, hogy megtérésre vezesse őket, és a megtérés utáni gondoskodással segítse őket abban, hogy nem magukra hagyva, hanem pásztorolva őket, az élethelyzetükön is tudjanak változtatni. Ez persze nem cigányspecifikus. Arra a kérdésemre pedig, hogy melyek a távlati célok, a következő választ kaptam: „A megfogalmazott célt megvalósítani azáltal, hogy komplex családrehabilitáció történik, ami a megtérés, életújulás, a szülő–gyerek kapcsolat, oktatás, nevelés, foglalkoztatás komplexumában valósul meg. És ezáltal egy olyan széles körű szociális emelkedés megy végbe az egész társadalomban, amely aztán kihat a lakhatásra, a kultúrára, a szociális szintre."[16]

Szentetornyai gyülekezet

2004-ben a gyermekeken keresztül indult meg ez a misszió, de az utóbbi négy évet tekintve a felnőttek is egyre inkább nyitottabbá válnak. A szolgálatokat tekintve aktívan részt vesznek az egymás közötti bizonyságtételekben

[13] Lásd a szakdolgozat függelékében, a Bakay Péterrel készített interjúban. 2012. március 3. 84. o.

[14] http://biztoskezdet.lutheran.hu/. (Letöltés: 2012. március 1.)

[15] Lásd a szakdolgozat függelékében, a Györfi Mihállyal készített interjúban. 2012. március 2. 96. o. (A Luther Market azóta megkezdte működését – *a szerk.*).

[16] Lásd a szakdolgozat függelékében, a Györfi Mihállyal készített interjúban. 2012. március 2. 99. o.

és olykor a bibliaóra szervezésében is. A szentetornyai közösség aktívan részt vesz az országos megrendezésű „Közös asztal” programban, amelynek házigazdái is voltak a 2010-es év során.[17]

A cél az integráció, de ez sajnos nem minden esetben működik. Az eltelt évek során három fő felnőtt az, aki beépült a gyülekezetbe. Tízen vannak, akik gyakran megjelennek az alkalmakon, és körülbelül harminc fő az, akik időnként megfordulnak a közösségben. A gyermekmunkában részt vevő gyerekek viszont nagy számban, aktívan járnak a gyülekezetbe. Az irányelv szintén a megtérésre vezetés, majd lelki vezetés. Önálló szociális munkát nem végeznek, más szervezetek munkájában vesznek részt mint társszervezők.

Az esettanulmányok összehasonlítása és elemzése

Nem célom leszögezni, hogy a cigánymissziónak mely módszerei a leghatásosabbak. Pusztán egy objektív képet készítek három eset összevethető információiból. Az esetekre a továbbiakban a megadott számok alapján hivatkozom.

A missziológiai részben meghatározott első alapelv, azaz a megismerésre való törekvés, mind a három esetben megjelenik. Az említett gyülekezetek nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy meghallgatva, megismerve a cigányságot, közelebb kerüljenek hozzájuk. Mind a három esetben beszélhetünk egy ismerkedési „tesztidőszakról”. Az első esetben a lelkész részéről történt a közeledés, kezdetben egyedül ment látogatni és hívogatni a családokat, a második és harmadik esetben gyülekezeti tagokkal közösen történt ez. Minden esetben hosszabb időszak volt a bizalmi és szeretetkapcsolatok kialakulása. Az első esetben volt már alap, amire építkezni lehet, korábban is történtek lépések a korábbi lelkész részéről. A másik két esetben viszont nulláról indult a szolgálat, más vallások, egyházak képviselői sem foglalkoztak a cigánysággal.

A második és a harmadik meghatározott alapelv, a szeretetre való törekvés és az Istenhez való odaszeretés is minden esetben nagyon jól megjelenik. Sőt mindegyik gyülekezet irányelvének része szeretettel odavezetni Istenhez a cigány embereket.

A cigánymissziónak az a feladata, miszerint az adódó lehetőségeket kell kihasználni, „ott bújni, ahol rés akad”, nem mindenütt valósul meg a gyakorlatban. A gyermek-

	Sárszentlőrinc	Filadelfia	Szentetornya
Gyülekezetalapítás	1700-as évek	1992-ben	1800-ban még önálló
Típus	Tradicionális háttér	Új építésű	Leánygyülekezet – tradicionális
Alapvető cél	Megtérésre vezetés	Holisztikus evangélizáció	Megtérésre vezetés
Fő hangsúly	Bibliai alapú oktatáson	Szociális foglalkoztatáson	Bibliai alapú oktatáson
További cél	Lelki vezetés	Holisztikus emberszemlélet	Lelki vezetés
Gyülekezetszempontú cél	Gyülekezetbe integrálás	Önálló keresztény kultúrközösség	Gyülekezetbe integrálás lehetőség szerint
Szociális-diakóniai munka megjelenése	Alkalmankénti	Állandó	Rendszeres
A lelkész által meghatározott 1. alapelv	Nyíltsággal, elfogadással és szeretettel közeledni	Isten küldetésében kapott feltétel nélküli szeretettel közeledni felé-jük, a megismerés kell, hogy szeretetet ébresszen	Őszinteség, a hátsó szándékot átlátják
2. alapelv	Türelem, kitartás: sértődés miatt semmiképpen sem otthagyni, a csalódást törésként élik meg	Diakónia evangélium nélkül szeretetlenség a felé, aki Krisztus nélkül él	Tisztelet: őket is teljes embernek tekinteni
3. alapelv	Ha a szociális szférára tesszük a hangsúlyt, könnyen tévútra jut az egész	Evangélium diakónia nélkül szeretetlenség, mert nem adom meg neki, amire szüksége van, pedig megtehetném	Pozitív értékek meglátása
Eddig a gyülekezetbe integrált felnőttek száma	8-10 fő	30-40 fő	3-10 fő

[17] http://www.kozossegmisszio.hu/index.php?q=hireink/bejegyzes/Szentetornya_2010-1. (Letöltés: 2012. március 2.)

munka mind a három gyülekezetben aktívan folyik és jól működik. Foglalkoztatásban elért kisebb, illetve nagyobb előrelépés az első és második esetben történt. Komplex családrehabilitációról csak a második esetben beszélhetünk.

A holisztikus evangélizáció az esettanulmányok közül, hasonlóan a családrehabilitációhoz, a második esetben jelenik meg.

Arra a kérdésre válaszolni, hogy melyik módszer a leghatékonyabb hosszú távon, csak pár év múlva tudunk. Rengeteg időt és energiát, erőt és erőtlenséget igényel, de Istentől kapott elhívatással áldásos szolgálat. Ránk bízatott a feladat, hogy vigyük az evangéliumot széles e világba, hogy ezt a népet is megismerjük, megszeressük, és odaszeressük az Istenhez azáltal, hogy cigányoknak cigányokká leszünk.

Hivatkozott művek

Adell, Enrique Giménez 1994. A cigányok közötti egyházi munka mint kihívás. Ford. Hadházy Antal. *Theologiai Szemle,* 37. évf. 3. sz. 162–164. o.

Babusik Ferenc 2002. *A romák esélyei Magyarországon.* Kávé Kiadó – Delphoi Consulting, Budapest.

Babusik Ferenc 2004. *A szegénység csapdájában. Cigányok Magyarországon – szociális-gazdasági helyzet, egészségi állapot, szociális és egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés.* Delphoi Consulting, Budapest. Web: http://www.delphoi.hu/download-pdf/roma-szoc-eu.pdf. (Letöltés: 2012. február 14.)

Csuhai József 2011. Az evangélium erejével a cigányokért. In: Tóth 2011.

Douglass, Klaus 2002. *Az új reformáció.* Kálvin Kiadó, Budapest.

Györfi Mihály 2010. A megújulási készség fejlesztése. In: Szabó Lajos (szerk.): *A közösségépítő lelkész.* Luther Kiadó, Budapest. 87–97. o.

Hadházy Antal 1992. A cigánymisszió helyzete ma. *Theologiai Szemle,* 35. évf. 2. sz. 93–95. o.

Hadházy Antal 2002. A homogén egység elve a cigánymisszióban. *Theologiai Szemle,* 45. évf. 3. sz. 157–161. o.

Hadházy Antal 2011. Előítéletek ellen. In: Tóth 2011.

Haupt, Gernot 2008. *A cigányellenesség és egy romák felszabadítását célzó teológia.* Előadás a CCIT éves találkozóján: „A béke követei egy cigányellenes társadalmi közegben". Trogir, 2008. március 28–30. http://www.ifsoz.org/content/download/pdf/080414Trogir_ung.pdf. (Letöltés: 2012. március 7.)

Haupt, Gernot 2009. *Antiziganismus und Sozialarbeit. Elemente Einer Theologie Der Roma-Befreiung.* Lit Verlag, Wien.

Kool, Anne-Marie 2004. A romák közötti szolgálat tervezésekor átgondolásra érdemes missziológiai témák. In: Gaál Sándor (szerk.): *En Christo. Tanulmányok a 85 éves Dr. Bütösi János tiszteletére.* Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen.

Kool, Anne-Marie 2011. *Mission among Romani People. Facts, Challenges, Hopes. A Missiological perspective.* Előadás a Közép-európai Missziói Tanulmányi Központ (Prága) és a Comenius Egyetem Evangélikus Hittudományi Kara (Pozsony) által szervezett tanulmányi napon. Pozsony, 2011. február 22.

Romano Rácz Sándor 2008. *Cigány sor.* Osiris, Budapest.

Surman László 2011. A roma vallásosság sajátosságai. In: Tóth 2011.

Szabó Lajos 2010. Mit tehetünk egy új típusú missziói kompetencia fejlődéséért ma? In: uő (szerk.): *A közösségépítő lelkész.* Luther Kiadó, Budapest. 13–22. o.

Száraz Miklós György 2007. *Cigányok.* Helikon, Budapest.

Tóth Károly (szerk.) 2011. *Örömhír cigányoknak is.* Ökumenikus Tanulmányi Központ, Budapest. /Ökumenikus Tanulmányi Füzetek 22./

Felkészítés az esküvőre

*Az evangélikus jegyesoktatás újragondolása, különös tekintettel a lelkigondozói aspektusokra**

GÁNCS TAMÁS

Jegyesoktatás 2.0?

A lelkigondozói kihívások közül számomra az egyik legizgalmasabb egy jegyespár felkészítése az esküvőre és persze magára a házasságra. A társadalmi helyzetek, szerepek, elvárások megváltoztak, ám egyre gyakrabban szembesülök azzal, hogy magyarországi evangélikus egyházi gyakorlatunk ebben a kérdésben (sem) tart lépést a korral. Ezt nem elegáns külső kritikusként mondom, hanem olyan fiatal lelkészként, aki időről időre szembesül azzal, hogy a kimondatlan vagy halkan kimondott egyházi elvárások sokszor köszönőviszonyban sincsenek azzal a valósággal, amelyben élünk.

Mert bár lehet ezzel vitatkozni – és kell is –, de nekem meggyőződésem, hogy a valósághoz, a körülöttünk lévő realitásokhoz kell(ene) igazítani egyházi küldetésünket, lelkigondozói szerepvállalásunkat, és ezen belül is az esküvőre, házasságra való felkészítési folyamatokat, és nem pedig fordítva, egy anakronisztikus koordináta-

* A dolgozat az EHE doktori iskolájának gyakorlati teológia kurzusa keretében készült.

rendszer merev sémája szerint vívni egy eleve kilátástalan szélmalomharcot.

Mit értek ez alatt?

A valóság, a hétköznapok valósága megváltozott. Közhely, de igaz – mint minden közhely –, hogy máshova kerültek a súlypontok az emberi kapcsolatokban, egyrészt a hétköznapok konkrét megélésében, másrészt a kommunikációs terek tekintetében. Tudom, hogy ahány lelkész, annyi tapasztalat, de én az eddigi rövid hatéves lelkészi pályafutásom során nem eskettem még olyan párt, akik nem éltek volna hosszú ideje együtt az esküvő előtt, és olyat se nagyon – néhány kivételtől eltekintve –, ahol rendezettek lettek volna a családi és vallási/felekezeti viszonyok. Nevezhetném sok mindennek ezt a jelenséget, és elláthatnám őket jelzőkkel, mint 21. századi, posztmodern, szekuláris, multikulturális, transzkulturális, és még sorolhatnám, de mégsem teszem.

Mindenesetre nélkülözhetetlen az újragondolás, ha úgy tetszik, az „újratöltés", a 2.0-ás verzió megtalálása, kitalálása, mivel azt látom, nincs más reális alternatíva egyházunk számára, mint kimondani: a jegyesoktatás koncepciója, illetve koncepciótlansága kulcskérdés. És bár minden lelkész saját vázlatokkal, saját normarendszerrel, saját kegyességének megfelelően dolgozik, nem tartanám rossz ötletnek egy szakmai, érdemi vitát indítani az ügyben – teológiai, bibliai alapokon – a mai valóság figyelembevételével, más tudományágak bevonásával, interdiszciplináris keretek között – gondolok itt a következőkre: pszichológia, antropológia, mentálhigénia, szociológia, pedagógia, vallásfilozófia.

Elengedhetetlen lenne tisztázni, mit is jelent a liturgiánkban, az egyházi életünkben, a teológiánkban, a társadalmi küldetéstudatukban maga a jegyesoktatás, a házassági áldás, az esküvő utáni kapcsolattartás és ezek gyülekezeti integrációhoz kapcsolódó vonatkozásai. Számos téma megvizsgálandó a kérdéskörben, én ezen írás keretein belül ezek közül a következő témákat vizsgálnám: terminológia, liturgia, tematika, egészség, kommunikáció.

Terminológia

1. Félreértés ne essék, nem szeretnék csatlakozni az utóbbi időszak nagy-nagy nyelvújítóihoz, és mindennek más nevet adni csak azért, hogy más neve legyen, de meggyőződésem, hogy vannak olyan fogalmaink, amelyek kicserélése segíthet az előítéletek, a prekoncepciók lebontásában, lerombolásában. Ezen fogalmak lecserélése csakis teológiai, csakis tartalmi szempontok alapján történhet. Ezek közül az első maga a „műfaji" megjelölés: *jegyesoktatás.* Az örökölt szó hidegsége, didaktikus volta nemcsak hogy megijeszt és elijeszt jegyespárokat a szó hallatán, de szinte lehetetlenné teszi a folyamat lelkigondozói perspektíváját, a felkészítés legfontosabb üzenetét, tudniillik, hogy itt nem teljesítésről van szó, hanem megismerésről.

Egymás megismerése, a mennyasszony és a vőlegény önismerete, az esketŏ lelkész megismerése, a jegyespár megismerése, a liturgia megismerése, valamint magának a tanításnak, az Isten akaratának megismerése, szeretetének felismerése, valamint Krisztus életművének és halálának megismerése. Megismerési folyamat ez, amelynek célja, hogy a szertartáson a jegyespár felkészülve álljon az oltár elé. Ezért a javaslatom, hogy a jegyesoktatás helyett használjuk a *házasságra való felkészülés* kifejezést, amely fogalomban azon kívül, hogy benne vannak azok a szempontok, amelyeket az előbb említettem, benne van az a lényeges elem is, hogy a lelkész nem mint oktató, hanem mint segítő, lelkigondozó, lelkipásztor vesz részt a folyamatban.

2. Második tisztázásra váró fogalom a *házasságkötés* fogalma. A legtöbb pár, akivel eddig találkoztam az esküvőkre készülve, mindig megdöbbenéssel fogadta, mikor a szertartásban az áldás „kulcsszerepéről" beszéltem. Emlékszem, sokszor csillogó szemekkel néztek rám, amikor elmondtam, hogy mi, evangélikusok a megkötött polgári házasságra adjuk Isten áldását. Legtöbbször ez a tény komoly lelkigondozói beszélgetéshez vezetett, mert az áldás csodája mindenkit felkavar, és kérdéseket provokál ott legbelül. Sőt azt kell hogy mondjam, még ennél is többet: sokszor megkönnyebbülést, felszabadító érzéseket. Mindeme tapasztalatok, valamint teológiai szempontok miatt is azt javaslom, fektessünk sokkal nagyobb hangsúlyt az esküvői szertartás áldás mivoltára, és a házasságkötés helyett használjuk a *házassági áldás* fogalmát. Használjuk, magyarázzuk meg, beszéljünk róla és előtte persze készüljünk fel e csoda megélésére.

3. Nyilván számtalan fogalmat lehetne és kellene még végiggondolni, sőt esetlegesen kicserélni. A sok lehetséges „cserefogalom" közül én még egy harmadikat szeretnék megemlíteni példaként. Ez pedig az *esketés* fogalma. Van a szóban valami ijesztő számomra, és azok számára is, akik először hallják a szót. Mintha a lelkész esketné, megesketné, felesketné a párt. Érzek a szóban egyfajta alá-fölérendeltséget, amelyben a lelkész a műveltető, és a jegyespár az, akik végrehajtják a műveletet. Katonai, bírósági vagy fegyelmezési helyzetben érthető ez az amúgy igencsak archaikus kifejezés, de ott és akkor, abban az ünnepi helyzetben nem.

A mennyasszony elköteleződése a vőlegény irányában és viszont, valamint mindkettőjük Isten színe előtt elmondott esküje nem valami külső kényszer vagy ráhatás eredménye, hanem belső döntés és belső meggyőződés következménye. Éppen ezért én azt javaslom, ne használjuk az *esketés* fogalmát – se azt a szót, hogy esketŏ lelkész –, hanem használjuk helyette az *esküvői örömünnep* kifejezést, aláhúzva ezzel az istentisztelet öröm jellegét, és azt, hogy itt senki nem esket senkit, hanem a jegyespár önszántából, saját döntéséből mondja el az eskü szövegét, a lelkész pedig Isten élő igéjét hirdeti, és kéri Isten áldását a házasságra.

Liturgia

Az esküvői liturgia átbeszélése a vőlegénnyel és a menyasszonnyal sarkalatos pontja a felkészítésnek. Különösen izgalmas ez, ha különböző felekezeti vagy vallási helyzetből érkeznek a házasulandók, vagy ha éppen ez lesz életük első templomi eseménye. Akár tiltakozik ellene valaki, akár elfogadja, a tény az, hogy semmit sem vehetünk evidensnek a liturgia „tárgyalásakor", a legtöbb jegyespár ugyanis nagyon távolról érkezik, egy olyan világból, ahol más nyelvet beszélnek, más ritmusban élnek, más „kódok" alapján élik meg mindennapi életüket.

A liturgia elemeinek teológiai kibontása elengedhetetlen feladata a lelkésznek, nemcsak elvárás ez, de kötelesség is. Óriási kihívás, de nélkülözhetetlen. A *ki, mit, miért, mikor* és *hol* kérdésekre adott válaszok előfeltételei az ünnep hiteles megélésének. Fontos éreznie a jegyespárnak, hogy a liturgia nem rajtuk kívül álló „szükséges rossz" vagy kötelező egyházi protokoll, hanem egy olyan szent keret, amely akkor tud hitelesen működni, ha ők maguk is részesei a liturgiának, sőt személyes érintettségükkel – a lelkésszel együtt – alkotói is annak.

Mire is gondolok?

a) Az *imádságok* személyes jellege hihetetlen mélységeket rejt. Akár maga a vőlegény és menyasszony írja őket, akár együtt a lelkésszel írják, akár a lelkész a jegyespár javaslatai alapján írja meg, mindenképpen erősebb szövegek lesznek, mint a liturgikus könyv imádságai. Nem tartalmilag kell „újraírni", „felülírni" ezeket az imádságokat, de szükséges személyessé tenni őket, mégpedig saját szavakkal, konkrét élethelyzetek beemelésével és azok interpretációival. Ez nemcsak hogy nem szentségtörés, de egyenesen az ünnep személyes átélésének előfeltétele is. A személyes imádságok végigbeszélése alatt számtalan lelkigondozói kihívással találkozhat a lelkész, amelyek megoldása óriási feladat, de ha sikerül, csökkenhet a lelki távolság a jegyespár és a lelkész között. Ennek a „közös alkotói folyamatnak" a csúcspontja lehet, ha magán az istentiszteleten a házaspár mondja el hangosan, mindenki előtt az imádságokat. Különösen felkavaró és megindító szövegek, imák hangozhatnak el a családért való hálaadás alkalmával.

b) Első hallásra talán feleslegesnek vagy túlzásnak tűnhet, de meglátásom szerint óriási hangsúlyt kell fektetni arra, hogy ezen az ünnepen *nő és férfi mint két egyenlő, egyenrangú, egymás mellé rendelt ember kéri az áldást közös útjukra.* Sajnos mind az egyházi, mind a nem egyházi hagyományok, sőt maguk a bibliai igeversek berögződései is hátráltathatják ezt az alapelvet: nő és férfi, férfi és nő minden (!) szempontból egyenlőek. Ez nem csupán szociális, vagy morális, de teológiai kérdés is egyben. Egyik fél sem érezheti azt, hogy a másik a domináns az ünnepen. Nem lehet helye sem olyan szimbolikus tettnek, sem olyan bibliai mondatnak, sem olyan liturgikus szövegrésznek, sem olyan prédikációban elhangzott mondatnak, amely arra utal, hogy a nő a férfinak vagy (ahogy legtöbbször lenni szokott) a férfi a nőnek fölé lenne rendelve.

Tisztában vagyok azzal, hogy patriarchális bibliai szövegvilág és patriarchális társadalmi és egyházi tradíció húzódik meg az ilyen elemek használata mögött, de azt hiszem, ezzel bátran szembe lehet menni, és lehet szakítani velük. Erre ad bátorságot az a jézusi magatartás és tanítás, amely nem ismeri a fölé- és alárendeltséget, hiszen Isten országában ez a „műhierarchia" nem létezik. Természetesen ez az egyenlőség igaz a menyasszonyokra és a körülöttük kialakult túlkapásokra (a menyasszony érkezése és ruhája az esküvő csúcspontja, az esküvő a menyasszonyról szól stb.), hiszen ezek éppen úgy eltorzíthatják az összképet és kibillenthetik az egyensúlyt. Ez a téma – ki a domináns a kapcsolatban – amúgy is az egyik legkényesebb téma a felkészítések alatt. A lelkigondozó lelkész, ha úgy érzi, egy adott kapcsolatban nincs meg a teljes egyenlőség, nem teheti meg, hogy csendben marad, mert ezzel a csenddel mintegy legitimálja az alá-fölérendeltség egészségtelen *status quo*ját. Az egészséges az egyenrangú felek szerelmen alapuló házassága. Ennek hangsúlyozása feltétlenül szükséges, sőt elengedhetetlen a lelkigondozó részéről.

c) A harmadik liturgiai elem, amelyet ki szeretnék emelni a sok kényes elem közül, nem más, mint *az eskü szövege,* úgy is, mint az ünnep egyik csúcspontja. Ez az a pont, ahol talán legérzékenyebben reagál a lélek, és a legmélyebben érintett lelkileg nemcsak a házaspár, de a család, a gyülekezet, sőt maga a lelkész is. Ezért nagyon nem mindegy, hogy miként készülünk fel rá, és hogy mi is hangzik el. Lelkigondozói aspektusból fontosnak érzem, hogy mindkét fél írjon egy-egy saját esküt is, saját szavaival – nem a liturgiában található eskü felülírására és nem a helyett, hanem mintegy kiegészítve azt. A hivatalos eskü átbeszélése után a személyes eskük, fogadalmak segítenek tisztázni, mire és kire is mond igent és ámént a férj és a feleség.

A legfontosabb tényező, hogy csak olyanra tegyenek esküt a házasok Isten színe előtt – és nem az Istenre esküdve, amit nyugodt szívvel és tiszta lelkiismerettel vállalni tudnak egymás, a család, a gyülekezet, a lelkész és mindenekelőtt és -felett az élő Isten színe előtt. Természetesen az evangélikus tanítással ellentétes, ma sokadik reneszánszát élő, oly népszerű ezoterikus giccs nem lehet része ennek a vallomásnak. Ilyen értelemben az adott szöveg nem helyettesíthető, de kiegészíthető és személyes mondatokkal bővíthető.

Nyilvánvaló, hogy ökumenikus esküvő vagy különböző vallásúak esküvője kapcsán számtalan egyéb kérdés is felmerül az eskü szövegével összefüggésben. Erre egy pozitív, konstruktív példa a kidolgozott ökumenikus szertartási rend kiadása a magyarországi keresztény „történelmi" egyházak támogatásával. Az ezzel kapcsolatos kérdésekre – bár nagyon fontosak és egyre fontosabbak – most nem térek ki jelen írás keretein belül.

Tematika

Az esküvőre való felkészítés szakmailag megfelelő tematikájának kialakítása igen összetett kaland, mivel a magyar nyelvű szakirodalom igen hiányos, másrészt minden pár más és más helyzetből jön, harmadrészt a gyakorló lelkészek és papok is legtöbbször saját tapasztalatokra, bölcs elődeik metódusaira, valamint személyes intuícióikra hagyatkoznak. Sokszor éppen elég ez, sokszor viszont igen kevés. Ezért ezen esetlegesség kiküszöbölése céljából elkerülhetetlen lenne egy releváns kézikönyv kiadása akár ökumenikus összefogásban. Ehhez elengedhetetlen a szakirodalom feltérképezése, amely folyamathoz én is ajánlanék néhány könyvet írásom végén. Most viszont a tematikával kapcsolatban szeretnék bemutatni egy javaslatot, amely kinek-kinek segítséget adhat saját jegyesoktatási praxisának újragondolására vagy a saját tapasztalatok alapján kialakított tematika kiegészítésére.

A tematikában én a következő sorrendet javaslom egy tízalkalmas házasságra való felkészítő sorozathoz:

1. Motiváció

Mi a valós motivációja az egyházi esküvőnek? Külső és belső elvárások tisztázása. Mi a motivációja a vőlegénynek és mi a menyasszonynak? Találkoznak ezek a motivációk vagy sem? Mi a családok motivációja? Mi a lelkész motivációja mint lelkigondozó? Mit jelent az isteni motiváció? Mi a házasság hosszú távú motivációja keresztény perspektívából?

2. Lépések: egy-kettő-három

Mit jelent és miért fontos az önismeret? Mit jelent, hogy ismerem azt, akivel házasságra készülök? Mennyire ismerem az Istent, és ő mennyire ismer engem, és minket együtt? Hogyan lehet lépésről lépésre megismerni és felismerni, hogy merre van a közös út helyes iránya? Mennyire ismeri a jegyespár azt az egyházi közeget és terminológiát, amelyben a házassági áldás történik? Mennyire ismerik magát az evangélikus tanítást és azon belül is az esküvői liturgiai hagyományt?

3. Van egy álmom – jövőkép

A leendő férj és feleség egymástól függetlenül hogyan látja a közös életüket öt év múlva? Vannak-e közös metszéspontok? Ha nincsenek, miért nincsenek? Mi következik a közös álmokból vagy azok hiányából? Hogyan illeszkedik a jövőképbe a gyermekvállalás? Van-e szerepe a jövőben a gyülekezeti háttérnek, vagy az esküvő csak egy egyszeri „megjelenés a templomban”?

4. Családi térkép

Milyen a családi háttér? Ki mit hoz a családik fészekből? Milyen a szülőkkel való viszony, beleértve a leendő anyóssal és apóssal való viszonyt? Mit jelent az, hogy egy házassággal egyben új család is születik? Mit jelentenek ma a férfi és női szerepek? Hogyan kezelendő, ha az egyik családnak nagyon fontos a keresztény hitének megélése, a másiknak nem? Ha van, mit jelent a felekezeti sokszínűség ebben a tekintetben?

5. Időbeosztás

Ki mennyi időt tölt a munkahelyen, mennyit otthon, mennyit más elfoglaltsággal? Mennyi időt tölt a jegyespár egymással egy évben, egy hónapban, egy héten, egy nap? Mit csinálnak közösen, együtt, szabadidejükben? Mit jelent az, hogy minőségi idő? Hogyan kezelhető az időzavar? Hogyan lehet megtanulni bánni az idővel?

6. Változás

Miben változik a pár élete a házasság után? Jó-e, ha változik, vagy sem? Mit jelentenek a szavak: férj, feleség, házastárs? Hogyan változnak – ha változnak – a döntési kompetenciák egy házasságban? Van-e értelme megváltoztatni a másikat tudatosan? Hogyan változik a családokkal való viszony a házasság után? Egészséges-e, ha együtt lakik vagy közel lakik majd az új házaspár valamelyikük vagy mindkettőjük családjához? Milyen az egészséges elszakadás? Miben más az együttélés és a házasság?

7. Az intimitás határai

Melyek az intimitás határai egy házasságban? Megmarad-e kinek-kinek a szabadsága, a privát „kuckója”, ha úgy tetszik, a belső szobája? Ki kezeli a pénzügyeket – közös bankszámla vagy külön pénztár? Mennyiben maradnak meg a vőlegény és a menyasszony „saját barátai”? Van-e, lesz-e saját privát tér a közös otthonban?

8. Spiritualitás, vallási mélypontok és mélységek

Ki milyen vallási háttérből jött, hol van éppen és hová tart? Mik a személyes és mik a közös spirituális vágyak? Mit jelent spirituális értelemben az esküvői ünnepi istentisztelet? Ki mit vár? Milyen személyes és közös pozitív és negatív élményeket élt át a jegyespár eddigi életük során? Ki mit gondol a közös imádságról és a leendő gyermekek keresztény neveltetéséről?

9. Technikai kérdések és/vagy szimbólumok az esküvőn

Mit jelentenek a szimbólumok az esküvőn: gyűrű, virág, térdelés, bevonulás-kivonulás, felállás-leülés stb.? Hogyan lehet valóban megélni a legszentebb pillanatokat? Hogyan lehet az utolsó napokban, órákban nem a technikai kérdésekre koncentrálni, hanem a tartalmi dolgokra összpontosítani?

10. Főpróba

A templomi helyszínen töltött utolsó alkalom. A liturgia végigbeszélése, „elgyakorlása". Nonverbalitás és gesztusok. Milyen apró dolgokra érdemes figyelni, amelyek segíthetik a mélyebb átélést és a „gördülékenyebb" liturgiát? Hogyan élhető meg a csoda? Hogyan segíthet ebben a legjobban a lelkész, a kántor, az egyházfi, a gyülekezet, a család, a barátok, a fotós? Hogyan lehet lelkileg felkészülni az áldásra?

Summa: ahány lelkész, annyi tematika. Mégis jónak tartanám ezeket a tematikákat megosztani, mert rengeteget lehet a másiktól tanulni. Az előző, számomra ideális tematika egy a sok közül. Bízom benne, hogy sokak számára tud segítséget nyújtani e fontos szolgálatunk újragondolására. Most pedig rátérnék még két kulcsfontosságú területre: egészség és kommunikáció.

Egész-ség

Nem hiszek abban, hogy az a jó házasság, ahol két félember kiegészíti egymást. Sokan érzik úgy, hogy a másikban megtalálták az elveszett felüket. Meglátásom szerint ez nagyon veszélyes út, mert ebből egy szakítás, válás vagy hirtelen tragédia után az következik, hogy nincs továbblépés, hiszen az ember „másik fele" veszett el, és az egyedül maradó áldozat „félemberré" vált. Az egészséges az, ha két, személyiségében érett és teljes ember találkozik és választják egymást társul egy életre. Nem egy hiányt pótolva, hanem a közös kiteljesedés, a közös út, a közös szövetség reményében. Azt gondolom, hogy a házasságra való felkészítés egyik céljának kell lennie, hogy a lelkigondozó hangsúlyozza: csak két „lelkileg egész-séges" ember képes új családot alapítani. Ott, ahol két „félember" próbálja a másik által megúszni a felnőtt léttel járó lelki egész-ségért való küzdelmet, előbb-utóbb komoly baj lesz a kapcsolatban. Alá-fölérendeltség lesz a következménye, vagy egyszerűen vagy a férfi, vagy a nő elkezd keresni valakit, aki érett a felnőtt, egész-séges kapcsolatra. A prevenció itt létkérdés lehet, és ez ebben az élethelyzetben igenis lelkészi, lelkigondozói feladat.

Kommunikáció

Talán az egyik legizgalmasabb „új" kihívás a jegyesoktatással kapcsolatos lelkigondozásban a kommunikáció kibeszélése, átbeszélése, megbeszélése. Mert azt tapasztalom, hogy hihetetlen sok múlik egy jegyespár – később házaspár – életében a korrekt és őszinte kommunikáción. Nem mellékes természetesen a külső kommunikáció sem – a családdal, egymás szüleivel, munkatársakkal, barátokkal –, de talán ami nélkül nem lehet és nem is szabad belevágni egy házasságba, az a belső, egymás szabadságát tiszteletben tartó kommunikáció. Lehet, hogy abszurdan hangzik, hogy két emberrel, akik évek óta együtt élnek, és ismerik egymás gondolatát is, mielőtt megszólalnának, arról kell beszélgetni, hogy mi a házassági kommunikáció helyes iránya, és mi az az irány, ami zsákutcába vezet.

Nem könnyíti ezt a helyzetet a kommunikációs forradalom sem – okostelefonok, chat, e-mail, Facebook, Twitter –, sőt bizonyos értelemben még nehezíti is, hiszen sokszor a gyakori, de felszínes kommunikációt segíti elő. A lelkész feladata ebben a helyzetben sem lehet más, mint rámutatni arra, hogy merre fejlődhetne tovább a jegyespár belső kommunikációja, és erre hogyan épülhet rá a külső kommunikáció. Ezek a lelkigondozói beszélgetések segíthetnek megteremteni nemcsak kettőjük folyamatos és nyílt dialógusát, de a későbbiekben – gyermekek vállalása esetén – hozzájárulhatnak a természetes és tabuk nélküli nagycsaládi szerepek könnyebb megéléséhez is. Sőt a keresztény spirituális élet legfontosabb kommunikációs „eszköze", az imádság mindennapi „használatában" is döntő lehet a megtanult „módszer" alkalmazása.

Summa

A párkapcsolatok leglényegesebb kérdése a függés–függetlenség fogalompárban írható körül. Függés egymástól, a családi tradícióktól, a szülőktől, a barátoktól, a múltban megélt drámáktól, a jövőtől való félelemtől, az elvárásoktól. A függetlenség megtartása sokak számára megdönthetetlen idea, míg mások épp attól félnek, hogy végre leválva a szülőkről, független, önálló, felnőtt életet kezdjenek. Nagyon nehéz ezekben a folyamatokban a múlt lezárása és a volt szerelmek, viszonyrendszerek, berögződések elengedése, és ezzel egy időben annak felvállalása, hogy mostantól egy emberrel éli le az ember az egész életét, megfelelve millió és millió elvárásnak és kihívásnak. Ezen az úton egy tízalkalmas felkészítés a házasság előtt igenis mérföldkő lehet egy pár életében. És ez óriási lelkigondozói, lelkészi felelősség. Élni lehet, sőt élni kell vele. Tudatosan, sokat készülve egy-egy alkalomra és magára az ünnepre is. A felkészítés soha nem válhat nyűggé, sőt meggyőződésem, hogy óriási bizalom, hogy egy pár élete legfontosabb döntése előtt megosztja velünk mindazt, ami számukra fontos. Ez

privilégium, megtiszteltetés és egyszeri alkalom. Hihetetlen energiát vesz el és ad vissza egyszerre egy komolyan vett felkészítés, de megéri. Sőt máshogyan nem is érdemes belefogni, csak kidolgozott koncepcióval, alázattal, kíváncsisággal és erőt kérve újra meg újra az erő Forrásától.

Utóirat – a segítséget nyújtó szakirodalomról

Írásom zárásaként szeretnék néhány gondolatot megosztani a magyar nyelven is elérhető szakirodalomról, néhány alapművet kiemelve, természetesen a teljesség igénye nélkül. Alapkönyvként mindenek előtt szeretettel ajánlanám Isidor Baumgartner *Pasztorálpszichológia* című tankönyvét, amely amellett, hogy átfogó mű az adott tudományágban, konkrétan foglalkozik a párkapcsolati fejlődéssel, házassági konzultációval és magával a párterápiával is. Ezek a fejezetek nagyon sokat segíthetnek egy jegyespár felkészítésénél, különös hangsúlyt fektetve a pár közös fejlődésére, amit a szerző a J. Willtől vett „koevolúció" fogalmával ír körül – együtt, közösen fejlődni, mindenkinek megadni az esélyt a növekedésre.

Hézser Gábor *Pasztorálpszichológiai szempontok az istentisztelet útkereséséhez* című könyvének olvasása szintén megalapozhatja a felkészülésünket. Nagyon lényegesek azok a fogalmak, amelyeket Hézser Gábor használ: rítus, pánik, bizonytalanság, fogadalomtétel. Meglátásom szerint konkrét olvasmányként „feladható" a jegyespárnak az a rész, ahol a szakember a házasságkötéshez kapcsolódó szimbólumokról ír.

Németh Dávid *Isten munkája és az ember lehetőségei a lelkigondozásban* című munkájának megismerése sem hiányozhat a készülésünkkor, különösen akkor, ha krízispontok kerülnek felszínre a beszélgetések során. Ebben segíthet Tringer László *A gyógyító beszélgetés* című műve is, amely különösen hasznos lehet akkor, amikor a különböző kommunikációs stratégiákról és problémákról elmélkedünk a párral közösen.

A *Lelkipásztor* című folyóiratban Bencze Imre *Jegyesoktatás a budavári gyülekezetben* című írása (2004/9.), valamint Szentmártoni Mihály *A felnőttkor vallásossága* című tanulmánya a *Magyar Pszichológiai Szemle*ben (2003/1.) tovább mélyíthetik a felkészültségünket erre a speciális lelkigondozói szerepre és helyzetre. Szentmártoni Mihályhoz hasonlóan Wolfgang Huber *Az egyház korszakváltás idején* címmel megjelent könyve is beszél a nagykorú hitről, amely nem más, mint az önálló egzisztencia fundamentuma. Márpedig a házasságra való felkészítésben a hitbeli nagykorúsághoz vezető útról való beszélgetés elengedhetetlen.

Gabriel Calvo *Kéz a kézben* című könyvének alcíme *Kérdések és válaszok boldog házasságra készülő fiataloknak*. A spanyol katolikus pap közel fél évszázados tapasztalatainak summája ez az igencsak gyakorlatorientált könyv, amely sok életből vett példát hoz, és bibliai alapokon mutatja be olyan fogalmak keresztény értelmezését, mint tisztaság, boldogság, elszántság, keresztény otthon, kibontakozás vagy éppen nyitottság. Könnyen olvasható, életszerű olvasmány, amelynek ha minden pontjával nem is tud azonosulni az ember, kiindulási alapnak kiváló.

A függőségtől az intimitásig címmel jelent meg és lett igen népszerű Pál Ferenc katolikus atya könyve, amely felekezeti hovatartozástól függetlenül sokat segíthet felkészítőnek és készülőknek egyaránt. Izgalmas kalandra hívja olvasóit Pál Ferenc, bemutatva, mit is jelent az igazi, meghitt kapcsolat, és milyen kihívások elé néz az, aki társat választ ma és harmonikusan szeretné megélni a házasságát. Nagyon jól használható a felkészítés során, különösen is az „intimitás határai" témával összefüggésben.

Anselm Grün *Ünnepek és szokások, amelyek megszépítik az életünket* című meditációs műve rámutat arra, mit is jelent az ünnep. Merthogy az esküvő, sőt maga a házasság is ünnep. Ünnep, amelyre fel lehet, sőt fel kell készülni. Anselm Grün írásai ebben segíthetnek az „ifjú párnak" éppúgy, mint a lelkésznek.

Felekezeteket összekötő házasság címmel jelent meg Orosz Gábor Viktornak egy tanulmánya a Szabó Lajos által szerkesztett *Lelkigondozás órája* című tanulmánykötetben. A tanulmány konkrét útmutatást adhat az ökumenikus esküvőknél és az azokra történő felkészüléseknél. Egyre több úgynevezett „vegyes házasság" köttetik (sőt ez a gyakoribb ma már), ezeknek sok-sok érzékeny pontját tárgyalja a szerző. Az említett tanulmányon túl az egész tanulmánykötet fontos tartalmi bázisként húzódhat meg a felkészülésünk és felkészítésünk mögött.

Ajánlott irodalom

Baumgartner, Isidor 2006. *Pasztorálpszichológia.* Híd Alapítvány, Budapest.

Bencze Imre 2004. Jegyesoktatás a budavári gyülekezetben. *Lelkipásztor,* 79. évf. 10. sz. 385–389. o.

Calvo, Gabriel 2002. *Kéz a kézben.* Mécs Családközösségek, Budapest.

Grün, Anselm 2008. *Ünnepek és szokások, amelyek megszépítik életünket.* Jel Kiadó, Budapest.

Hézser Gábor 1995. *Pasztorálpszichológiai szempontok az istentisztelet útkereséséhez.* Kálvin Kiadó, Budapest.

Huber, Wolfgang 2002. *Az egyház korszakváltás idején.* Kálvin Kiadó, Budapest.

Németh Dávid 1993. *Isten munkája és az ember lehetőségei a lelkigondozásban.* Kálvin Kiadó, Budapest.

Pál Ferenc 2010. *A függőségtől az intimitásig.* Kulcslyuk Kiadó, Budapest.

Szabó Lajos (szerk.) 2000. *A lelkigondozás órája.* Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest.

Szentmártoni Mihály 2003. A felnőttkor vallásossága. *Magyar Pszichológiai Szemle,* LVIII. évf. 1. sz. 65–81. o.

Tringer László 1998. *A gyógyító beszélgetés.* HIETE, Budapest.

Hol kezdődik a hitkérdés a lelkigondozásban?

Isidor Baumgartner Pasztorálpszichológia című könyve alapján[*]

SIMON ATTILA

„Egyházi-teológiai oldalról nemritkán elhangzik a vád, hogy a pszichológia emberképe tagadja a transzcendenciát, tehát ateista. Ez az álláspont szükségszerűen a küzdelem és az elhatárolódás modelljéhez vezet" – írja kritikusan Isidor Baumgartner könyvének abban a fejezetében, amelynek ezt a címet adta: *A pszichológia mint beszélgetőtárs* (2006, 86. o.). Azt gondolom, ez a címválasztás már jelzi, hogy a szerző megközelítése a kérdésben – hogyan áll a pszichológia a pasztorálpszichológiához, illetve fordítva – egy baráti és egymás munkájának kiegészítésére is képes együttműködésre épít. Baumgartner a diszciplínák felől közelíti meg ezt a kérdést. De mi a helyzet a gyakorlatban? Milyen félelmek és bizonytalanságok kerítik hatalmába a keresztény lelkigondozót a mindennapokban egy olyan országban, amelyben történelmi okokból mindkét tudományág gyerekcipőben jár? Működhet-e ez a fajta együttműködés?

Süle Ferenc pszichiáter és valláspatológus arra a kérdésre, miért idegenkednek, miért félnek a vallásos emberek gyakran a pszichológiától hazánkban, ezt írja pár évvel a rendszerváltás után: „Félnek a szent profanizálódásától, a spirituálisnak a lélektani szintre való redukciójától… s mindez nem alaptalan." (Süle 1997, 39. o.) A könyv megjelenése óta, amelyből ez az idézet származik, eltelt már tizenöt év, és ezzel mind a pszichológiában, mind a társadalomban óriási változások történtek, és ettől az időtől talán bizonyos enyhülést várnánk ebben a kérdésben. Ma, amikor mindenki számára elérhetővé vált a pszichológia tudománya, többek között könyvek és internetes tartalmak formájában, talán joggal lenne várható ennek a tudományágnak egyfajta legitimációja nem is az egyházak, hanem sokkal inkább az egyháztagok részéről. Mégis jelen van egy erőteljes feszültség a lelkigondozásban, sokan egymást kizárólagosan megkülönböztetik a *pszichológiát* és a *biblikus lelkigondozást* (MacArthur et al. 2010, 26. o.).

Nem csoda, ha a lelkész, aki lelkigondozói[1] munkát végez, elbizonytalanodik. Vajon szakszerű-e és biblikus-e az a munkamódszer, amelyet használ? Illetve még súlyosabban hangzik a kérdés, ha így szól: melyikről kellene akkor a lelkigondozásomban lemondanom? A szakembert könnyen hatalmába kerítik kétségek, főleg a spirituális jellegű vagy a spiritualitást erőteljesen hordozó megszólítottsággal, segítéssel, kíséréssel kapcsolatban. Mindez talán még inkább felerősödik azokban a helyzetekben, amikor egy vallásos meggyőződéssel bíró (mondjuk evangélikus) lelkigondozó nem feltétlenül hívő vagy vele nem azonos meggyőződéssel rendelkező kliensekkel dolgozik – iskolákban, kórházakban, börtönökben, közintézményekben, egyházunk egyre szélesedő intézményi területein. A kételkedés, a bizonytalanság ebben a helyzetben még inkább jogos. A köztudatban él egy olyan torz világkép, amelyben csupán két csoport létezik a világban, a „hívőké" és a „nem hívőké". A lelkigondozó klienskapcsolatának definíciójában így könnyen megjelenhetnek az „én mint hívő" és az „ő mint nem hívő" fogalmai, ezzel a kliens óhatatlanul beletolódhat a lelkigondozó sajátos félelmeibe és prekoncepcióiba. Könnyen előfordulhat, hogy segítői eszköztárunkból az előítéletekből fakadó félelmeink miatt „kikopik" a spirituális jelleg, mert így érezzük csak igazán korrektnek a segítői attitűdünket, vagy ennek inverzében a másik spirituális élethelyzetét figyelmen kívül hagyva és pusztán a saját vallásos meggyőződés mentén haladva a segítői kapcsolat óhatatlanul ki nem mondott exkluzivizmushoz, vallási sovinizmushoz vezethet, amelyet a kilens megérez és joggal sérelmezhet. Releváns a kérdés: meddig és hol vagyunk jogosultak egy aszimmetrikus kapcsolatban saját szubjektív meggyőződésünket érvényesíteni? Vajon hol ér véget a pszichológia, és hol kezdődhet el a pasztorálpszichológia?

Kétségtelen, hogy a régóta tartó szekularizáció jegyei egyértelműen felismerhetőek ma a keresztény egyházakon. Szinte tapintható, ahogyan az emberek az egyház iránt egyre érdektelenebbé válnak, eltávolodnak tőle, és az egyház hitelessége is válságba kerül. Az egyházak által felkínált rendszerek, amelyek évszázadokon keresztül egyértelműek és magától értetődőek voltak a lelki kérdésekben is, iránymutató, megkérdőjelezhetetlen és követni való értékrendekkel, ma már viszonylagossá váltak. Mi a közös értékrend, mi a közös hit, mi a közös nevező? Ma elsődleges feladata lenne a keresztény lelkigondozónak, akár pedagógus, hittanár, lelkész vagy pszichológus, hogy megtalálja ezt a közös nevezőt a hatékony mindennapi közös munka érdekében, különösen, ha számba vesszük, milyen veszélyei lehetnek, ha mindezeket az aspektusokat figyelmen kívül hagyjuk munkánk során. Most nézzük meg azokat

* A dolgozat az EHE doktori iskolája gyakorlati teológiai kurzusának keretében készült.

[1] A segítő szakmák terminológiájában sok kifejezés kínálkozik gondozó és gondozott kapcsolatára. Én a lelkigondozás fogalmát Baumgartner alapján használom, szerinte a lelkigondozás „mindenfajta pasztoráció elemi része" (2006, 51. o.).

a szempontokat, amelyek segíthetnek nemcsak lavírozni, hanem a kliens szemszögéből és a lelkigondozói helyzetből kiindulva átlátni, megtalálni az abban található spirituális jelleget, így segítve a megfelelő attitűd megtalálását a lelkigondozói munkához.

Szempontok, amelyek arra bátorítanak, hogy jogunk van a spirituális vonatkozásokat figyelembe venni

A kliens, mint minden ember, egyfajta személyes és jogos spirituális meggyőződéssel rendelkezik

Az 1960-as években kezdődött az az Abraham Maslow nevéhez fűződő kutatás, amely az ember úgynevezett metaélményeit vizsgálja. A transzperszonális pszichológia kutatásának tárgya nem más volt, mint a szellemi alkotások és rendszerek értékeinek kutatása. Ennek eredményeképpen olyan referenciák bukkantak fel, amelyek addig nem voltak egészen nyilvánvalóak. Az úgynevezett transzcendens metaélmények megfigyelésében és regisztrálásában olyan emberek élményeit vették számba, akik rendelkeztek ilyen irányú csúcsélményekkel, elsősorban a hétköznapi tudatállapoti síkon túlról (Süle 1997, 39. o.). A kutatás elég tág területen folyt, a pszichedelikus szerek hatásaitól egészen a végső értékek, a misztikus tapasztalatok rendszerezéséig. Mindenesetre ezek az eredmények hívták fel a figyelmet azokra a mélyen lévő elementáris pszichés tapasztalatokra, amelyek minden emberben jelen vannak, és spirituális igényként, illetve élményként regisztrálhatóak (Baumgartner 2006, 537–538. o.). Mindezek a gyakorlati megfigyelések nagyon jól rezonáltak a vallásfenomenológia és az analitikus pszichológia már korábban meglévő elméleteire. Rudolf Otto *A szent* című, 1917-ben megjelent művében azt fogalmazza meg, hogy az ember *homo religiosus* (Ries 2003, 20. o.) vagy *anima naturaliter religiosa* (Baumgartner 2006, 87. o.), önmagában, természetéből adódóan vallásos lény (Otto 2001, 196. o.), és Freud is ezekben az években írja le az „óceánérzést" (Baumgartner 2006, 354. o.), amelyet természetes, mindenki által megtapasztalható egyetemes csúcsélményként definiál.[2] Az analitikus pszichológiában ez a felismerés csak később kristályosodik ki, Carl Gustav Jung ezt írja: „…pácienseim közül egyetlenegy sincs, akinek végső problémája ne a vallásos lelkiség, irányulás volna." (Jung 2000, 16. o.) Ezt figyelembe véve elmondhatjuk, hogy a mai lelkigondozás nem kerülheti meg azokat az eredményeket, amelyek az emberi spirituális gesztus egyetemességét hangsúlyozzák. Ezek alapján kijelenthetjük, hogy el kell felejtenünk azokat a rendszereket, amelyek a lelkigondozás spirituális aspektusában megkülönböztetnek „hívőket" és „nem hívőket". Ez a spirituális képesség mindenkinek sajátja, és hogy ebből a képességből milyen készségek, gyakorlati, életviteli elemek jelennek meg a kliensnél, ez minden esetben személyiség- és szituációfüggő (Leeuw 2001, 73. o.).

A lelkigondozó, mint minden ember, egyfajta személyes és jogos spirituális meggyőződéssel rendelkezik

Amennyiben a spirituális tartalmaktól való félelem megjelenik a lelkigondozói kapcsolatban, az több szempontból káros lehet mind a klienskapcsolatra, mind a beszélgetéskísérés minőségére. Ennek oka, hogy a lelkigondozó, aki a beszélgetés szerves része, maga is rendelkezik spirituális igénnyel, élethelyzettel. Ha ezt valamilyen oknál fogva megtagadja, „nem hozza be" a beszélgetésbe, ezzel hiteltelenné teszi önmagát mint lelkigondozót. Ma evidencia az a lelkigondozásban, hogy semmi olyan eseménynek vagy aktusnak, amely a lelkigondozás során a klienscentrikus megközelítést hátráltathatja, nincs helye a segítői kapcsolatban. De ez a „kisodródás" akkor is előfordulhat, ha a szakember érzi azt, hogy valamit meg kellett tagadnia önmagától, illetve hogy őszintesége és hitelessége csorbát szenvedett a lelkigondozás során. A keresztény lelkigondozó ugyanis rendelkezik egy olyan viszonylattal, egy olyan gazdagsággal, amely szerencsés esetben saját problémáinak megoldásában állandó erőforrást jelent. Ez a hit, amely egyfelől spirituális többlet, másfelől olyan metaélmények halmaza, amelyek újra és újra megélhetőek, és ezzel az állandó ismétlődéssel sugároznak erőt az életben. Tipikusan ilyen hitélmény (metaélmény) lehet az imádság, a meditáció, a Biblia tanulmányozása stb., amelyek szerencsés esetben a keresztény lelkigondozó természetes eszközei az önmagával kapcsolatos lelki munkájában. Ha ezeket a már meglévő eszközöket a lelkigondozó negligálja – mondjuk azért, mert egy „nem hívő" kliens esetében ezt nem tartja fontosnak –, azzal olyan erőket „vesz ki" a gondozói folyamatból, amelyek szükségszerűen kapcsolati deficithez vezetnek. A klienssel ápolt viszony folytonosságában ez a megrendült hitelesség érezhetővé válik, és negatívan befolyásolja a kapcsolat menetét, még akkor is, ha ennek eredője éppen a szakember túlzott klienscentrikussága. Fontos megjegyeznünk, hogy a lelkigondozói viszonyban a szakember érzései és önreflexiói ugyanolyan szerves részei a kapcsolatnak, mint a kliens érzései és reflexiói. A „spirituális alultervezettség" egy olyan nemkívánatos előre felvett attitűd, amely később falat emelhet a szakember és a kliens között, és megeshet, hogy ez a fal éppen azoknak a témáknak nem enged utat, amelyek az esetleges gyógyulás alapját képezik.

[2] Ő ezt inkább a születés előtti magzati léthez való visszavágyódásként definiálja, ugyanakkor diagnózisainál többségben voltak azok, akik vallásos extázisként is ismerték ezeket az érzéseket.

A lelkigondozói munka spirituális előjellel, spirituális térben mozog

Ha a lelkigondozói kapcsolatra gondolunk, nem engedhető meg, hogy a lelkigondozó vagy a kliens mentálhigiénés állapotának vizsgálatán felül ne jelenjenek meg más hangsúlyos aspektusok. Az egyik ilyen annak az oknak és térnek a figyelembevétele, amelynek révén a kapcsolat létrejött, illetve amelyben az folyik. Különleges és speciális az a helyzet, amikor a kliens egy olyan szakembert keres meg és kér fel segítőjének, akiről tudja, hogy nemcsak hogy általános és egyetemes spirituális képességgel rendelkezik, hanem konkrét meggyőződéssel van jelen a kapcsolatban, esetleg valamelyik vallásos közösség tagja, sőt vezetője. A klasszikus aszimmetrikus segítői kapcsolatban a kliens keresi meg a szakembert, önmagát delegálva erre a posztra, felhatalmazva a szakembert: segítsen. Sok minden befolyásolhatja ezt a választást, személyes szimpátia, szakmaiság, de minden esetben látnunk kell, hogy a kliensnek valamiért (akár nem is tudatosan) fontos, hogy pont az általa választott szakember mellett döntött. Ha olyan esetet vizsgálunk, ahol a választott szakember konkrét vallásos meggyőződéssel rendelkezik, mondjuk lelkész, akkor feltételezhetjük, hogy a kliens választását ez is befolyásolta. A beszélgetés megkezdése előtt tehát már „kódolva" van a spirituális vonzatok megjelenése és az ezekkel való együttes munka. Amennyiben bármilyen oknál fogva a segítő ezt nem veszi figyelembe, lehet, hogy éppen azt a lehetőséggel bíró témát tagadja meg a klienstől, amely elképzelhető módon éppen az ő problémájának horizontján van.

A lelkigondozónak tehát készen kell állnia a kliens spirituális kérdéseinek jelenlétére, és figyelembe kell vennie a spirituális térbe való beágyazódottságát.

Szempontok, amelyek óvatosságra intenek: ne éljünk vissza azzal, hogy jogunk van a spirituális vonatkozásokat figyelembe venni

Komolyan venni a másik spirituális meggyőződését

A kívánatos spirituális teret az teremti meg, ha a segítő tudatos, élő, ápolt és kongruens (Baumgartner 2006, 549. o.) spirituális meggyőződéssel lép be a segítői kapcsolatba, miközben előre nem is kell feltétlenül tudnia, hogy a lelkigondozott milyen lelki háttérrel rendelkezik.[3] A lelkigondozott vallásos érzülete lehet tudatos, élő, ápolt, de számolhatunk azzal is, hogy ez egyáltalán nem így van. Mindez azonban semmiképpen nem befolyásolhatja a segítői attitűdöt! A szubjektív spirituális meggyőződés egy érzelmekkel teli kép; ha pozitív tartalmakkal, konkrét istenképpel rendelkezik, az sokat segíthet a beszélgetésben és az adott élethelyzetben is. Mindehhez járul hozzá a kívánatos lelkigondozói szakértelem és hozzáállás, amelyet Debrecenyi Károly István így fogalmaz meg: nyitott kézzel szeretni.[4] Ez nem egy külső elvárások, egyházi „etikett" vagy dogmatikus igazságok zárt keretei mentén történő „igazítás", hanem a kliens élethelyzetéből, erejéből, érzelmeiből és tudásából kiinduló gondozás. Könnyen eshet a szakember abba a hibába, amikor olyan kész, saját meggyőződésén alapuló megoldási javaslattal áll elő a kliens felé, amellyel „olyan felelősséget vállal, amelyet tulajdonképpen nem vállalhat" (Baumgartner 2006, 271. o.). Ha figyelmen kívül hagyja a kliensnek a problémáján eddig végzett munkáját, elzárva őt eddig végzett és ezentúl végzendő saját belső önreflexióitól, saját személyes problémamegoldó stratégiáitól, ezzel egyúttal a probléma lehető legkönnyebb megoldási lehetőségétől is elzárja. Mindezek a lelkigondozótól induló utak persze önmaga számára magától értetődőnek tűnnek, és minden bizonnyal egy hasonló jellegű szituációban a számára lehetséges, releváns megoldási lehetőségek volnának, de itt a probléma a kliensé, aki egy egészen másik egyéniség. Azzal tehát, hogy a lelkigondozó csak saját problémamegoldó mechanizmusait kínálja a kliensnek azon túl, hogy nyomást gyakorol a kliensre, akaratán kívül egy olyan függő viszonyba (uo. 272. o.) „húzza be" kliensét, amely a gyógyulás lehetőségét csak a szakember által felkínált utakon biztosítja, ehhez azonban az ő folyamatos tanácsadására és a kapcsolat állandó fenntartására volna szükség.

Komolyan venni a másik spirituális többletét és felhasználni a gyógyulásban

Az önmegvalósítás pszichológiai fogalma már elég régen nyilvánvaló (Baumgartner 2006, 265. o.), de hogy ebben hogyan segíthet a spirituális önreflexió, az már összetettebb kérdés. A gyógyuláshoz vezető út egyúttal az önmagunk elfogadásához vezető út is (Pável 2004, 1: 15. o.), és ha az analitikus pszichológia szakkifejezéseivel akarnánk élni, ez a tulajdonképpeni felettes énhez vezető út megtalálása és egyúttal az egészséges „énerő" megtalálása. A felettes én és a vallásos képzetek kapcsolata ma már alapvető tétele a pszichológiának, és ebből következően bátran beszélhetünk a „spirituális töltöttség" és a gyógyuláshoz szükséges „énerő" vagy „új ember" összefüggéseiről (Cselovszky 2000, 87. o.). A spirituális meghatározottsághoz való odatalálás és ott egy személyes, alapvetően „elfogadó" attitűddel rendelkező projektummal való találkozás olyan energiákat

[3] Elhangzott Debrecenyi Károlynak A *segítői kapcsolat, lelkigondozói kapcsolat elmélete* című stúdium előadásán a Semmelweis Egyetem Mentálhigiénés Intézetében 2008-ban.

[4] Elhangzott ugyanott.

szabadíthat fel, amelyeket máshonnan nem kaphat meg a kliens. Ezért fontos, hogy lelkigondozói eszköztárunkból azok az eszközök kerüljenek elő, amelyek az ilyen iránynyal rendelkező spirituális tapasztalatokat erősítik meg, nagyítják fel, tükrözik vissza. Figyelembe kell vennünk az egyes eszközöknek a kliens általi elfogadottságát, ismeretét is. Nem várható el senkitől, aki még életében sohasem imádkozott, hogy egy lelkigondozói beszélgetésen ne szorongjon attól, ha a lelkész vagy a lelkigondozó közös imádságra buzdít. Meg kell tehát találni azokat az eszközöket, amelyek a legautentikusabbak a kliens spirituális élethelyzetében, még ha ezek számunkra talán túlságosan evidens dolgoknak is tűnnek. Joseph Ratzinger *Theologishe Prinzipienlehre* című munkájában hangsúlyozza, hogy ezek azok a jótékony módszerek, amelyeken keresztül el lehet jutni az önelfogadáson át a teljes önazonossághoz, egy olyan élethelyzetet teremtve, ahol az ember megszabadul belső feszültségeitől, ambivalenciáitól, egész-séges emberré válva (idézi Baumgartner 2006, 646. o.).

Komolyan venni a másik sprituális félelmeit és felhasználni a gyógyulásban

Kétségbeejtő helyzetbe juthat a lelkigondozó, ha olyan spirituális élményre bukkan, amelyben a fent említett erőt adó motívumok nemigen találhatóak meg. Viszonylag gyakori jelenség, hogy a kliens egy szigorú követelményeket támasztó, büntető istenképpel rendelkezik, aki bizonyos teljesítményt vár el azért, hogy szeretetét megmutassa (Süle 1997, 179. o.). Mindennek egyenes következménye lehet, hogy a kliens a saját spiritualitásának foglya lesz, ha fejlettebb énvédelmi mechanizmusokkal rendelkezik, projektálja vagy negligálja azokat, esetleg a vallásos világkép és életpraxis a belső hamisságok, lélektani komplexusok elfojtásának, elhárításának és azok kompenzálásának eszközévé válik (Frenkl–Rajnik 2002, 62–64. o.). Összességében elmondható, hogy ha a kliens spiritualitásában ilyen valláspatologikus jelenségek vannak, az megnehezíti ezeknek a témáknak a felhozatalát. Ilyenkor is érdemes azonban a szakembernek venni azt a bátorságot és nyitottságot, amellyel ezeket a képzeteket a felszínre tudja hozni, kimondatni a klienssel érzéseit, tapasztalatait, terheit, ezzel szublimálva a belső feszültségek negatív energiáit. Ez a fajta önfeltárás mindenképpen szükséges ahhoz, hogy a belső krízistartalom felszínre kerülve a kliens látóterébe kerüljön mintegy megoldást igénylő feladatként, amellyel kezdeni kell valamit. Ugyanakkor éppen ezzel a módszerrel felületet teremtünk az esetleges áttételes vagy átviteles problémamegoldáshoz, főleg, ha a lelkigondozó mint klerikális tekintélyszemély van jelen (Baumgartner 2006, 544. o.). Ezzel már sokat segítettünk a kliensnek a problémája megoldásához vezető úton, ugyanakkor, ha a beszélgetésben valláspatológiai jelenségekre bukkanunk, érdemes nagyon óvatosan megközelíteni a kérdést. Néha a számunkra magától értetődő hitigazságok is lehetnek negatív tartalmakkal terheltek a kliens számára. Például Isten szeretete, a keresztény teológia egyik alappillére sem jelenti mindenki számára ugyanazt. Az ilyen vallásos ember Istennel szemben érzett bűntudata lehet akár depressziót mélyítő hatású is, amellyel komoly krízishelyzetbe sodorhatjuk a klienst. Ezekben az esetekben érdemes pszichiáter vagy magasabb képzettségű szakember segítségét kérni.

A lelkigondozónak tehát készen kell állnia a kliens spirituális kérdéseinek jelenlétére, akkor és úgy is, ha ezek a kérdések egyáltalán nem egyeznek saját elképzeléseivel és hitbeli meggyőződésével.

A hitélmény jelenléte a beszélgetésben és a szavakban mint kulcs a releváns pasztorálpszichológiához – egy konkrét példán keresztül

A hitélmény, amelyet a transzperszonális pszichológia metaélményként fogalmaz meg, minden estben egy olyan töltést képvisel az emberek életében, amelyek megtalálásával kapu nyílhat a spirituális lelkigondozáshoz, pasztorálpszichológiához. Hogy ez milyen formában jelenik meg a kliensnél, az minden esetben egészen egyedi és személyes, ezért megtalálásához a lelkigondozó teljes ráhangolódása és figyelme szükséges. Sokszor csak hívószavakban, képekben rejtjelezve találhatunk rá, mellékszálként egy beszélgetés szövegében (Baumgartner 2006, 543. o.). Nézzünk egy konkrét példát.

Egy fiatal nő, akivel a lelkész azelőtt közelebbi kapcsolatban nem volt, csupán ismerte mint a gyülekezet tagját, megkeresi a lelkészt, hogy beszélgessen vele.

A kliens a lelkészt kereste meg, nem bármelyik másik elérhető szakembert. Sejthető, hogy problémájának horizontjában spirituális kérdés húzódik, amelyre a lelkész felkészülhet előzetes ismeretei alapján.

A fiatal nő a beszélgetés közben többször az ablakból látható templomra réved, és a beszélgetés menetéből kizökkenve a templom szépségéről kezd beszélni.

A lelkész a templomban talán csak egy épületet lát, azonban a templomhoz igen sok hitélmény, szimbólum és asszociáció tartozik a hívő szemében. A lelkésznek fel kell vennie ezt a fonalat!

A lelkész és a fiatal nő a templomról kezdenek el beszélgetni, az istentiszteletről és arról, hogy a nő nem szeret oda járni, ha odamegy, akkor sem vesz rész soha az úrvacsorán, előtte hazamegy.

A lelkész vehetné ezt sértésnek. Elkezdhetne azon gondolkodni, hogy talán a prédikációi nem tetszenek, vagy a gyülekezet nem vonzó a nő számára. Eszébe juthatna, hogy ilyenek a „tipikus hívek", az „ilyenek" miatt nem épül a

gyülekezet. Ehelyett azonban megkérdezi, miért taszítja az úrvacsora a nőt.

A fiatal nő elmondja, hogy különösen zavarja az, hogy nem tudja együtt mondani a lelkésszel és a gyülekezettel a gyónási liturgiában a szavakat: megbocsátottam.

A lelkész felháborodhatna ezen. Minden „rendes keresztény" köteles megbocsátani. Ehelyett azonban megkérdezi, hogy kire gondol olyankor, amikor ez az érzés hatalmába keríti.

A fiatal nő az apjáról kezd el beszélni, akivel évtizedek óta tartó, egyre mélyülő konfliktusuk van, és akit mindennek ellenére szívből szeret.[5]

Számos lehetőség lenne ennek a rövid szituációnak a pasztorálpszichológiai értelemben vett folytatásához. A lelkész és a kliens dolgozhatnak ki közös liturgiát, olyan szavakat megfogalmazva, amelyek Isten előtt kimondva hordozzák a mélyen lévő feszültséget és tragédiát; vagy kereshetnek igéket olyan bibliai szereplőkről, akik csalódtak, akik dühösek, akik mérgesek, mégis szeretnek; vagy imádkozhatnak közösen. A lelkigondozói szituációban ettől a beszélgetéstől kezdve rengeteg eszköz áll a rendelkezésre, amelyekben a lelkész és a kliens megállapodhatnak. A beszélgetésből kiderült a kliens spirituális élethelyzete és tapasztalata, illetve az, hogy azokról a formákról, amelyek a lelkész lelkigondozói eszköztárában szerepelnek, a nőnek vannak ismeretei, és otthonosan tudna ezek között a keretek között mozogni, el tudja fogadni, hogy a lelkigondozás egyúttal az Istenben való reménység átadása is (Asmussen 1935, 59. o.). Az illető ismeri az istentiszteletet és a liturgiát, és jól tudja, mit jelent a szó: „megbocsátottam" – mindennek spirituális vonzatával együtt. Mint láthattuk, egy látszólag negatív spirituális környezetből induló személyiség (nem szeretek templomba járni) alapvetően hívő és nagyon mély lelkiséget hordoz. A lelkigondozó, esetünkben a lelkész könnyen félreérthette volna azokat az egyszerű és talán első hallásra félreérthető jeleket, amelyeket ha komoly hitélményként értelmezünk (a templom szépsége, az istentisztelet idegensége), akár a további gyógyulás kulcsai is a kezünkbe kerülnek.

Isidor Baumgartner *Pasztorálpszichológia* című könyvében olyan struktúrákat kínál, amelyek lehetővé teszik a hiteles pasztorálpszichológia létrejöttét, akár nem vallásos közegben. Azt gondolom, minden esetben még a konkrét szakmai segítség előtt érdemes egy kicsit megvizsgálnunk, vajon saját lelkigondozói attitűdünk mennyire hiteles, mennyire tudunk megfelelni a saját magunk elvárásainak, hogy biblikusak, emellett pedig szakmai szempontból is felkészültek lehessünk.

[5] Saját lelkigondozói élmény átdolgozása.

Hivatkozott művek

Asmussen, Hans 1935. *Die Seelsorge.* Chr. Kaiser, München.

Baumgartner, Isidor 2006. *Pasztorálpszichológia.* Párbeszéd Alapítvány – Híd Alapítvány – Semmelweis Egyetem, Budapest.

Cselovszky Ferenc 2000. Lehet-e a lelkigondozás eszköze a tanítás? In: Szabó Lajos (szerk.): *A lelkigondozás órája.* Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest. 85–92. o.

Frenkl Sylvia – Rajnik Mária 2002. *Életesemények a fejlődéslélektan tükrében.* Párbeszéd Alapítvány – Semmelweis Egyetem, Budapest.

Jung, Carl Gustav 2000. *Gondolatok a vallásról és a kereszténységről.* Kossuth, Budapest.

Leeuw, Gerardus van der 2001. *A vallás fenomenologiája.* Osiris, Budapest.

MacArthur, John et al. 2010. *Biblikus lelkigondozás.* Jó Hír, Budapest.

Otto, Rudolf 2001. *A szent.* Osiris, Budapest.

Pável Magda (szerk.) 2004. *Életesemények lelki zavarai.* 1. köt. Párbeszéd Alapítvány – Semmelweis Egyetem, Budapest.

Ries, Julien (szerk.) 2003. *A szent antropológiája.* Typotex, Budapest.

Süle Ferenc 1997. *Valláspatológia.* Gyúró Art-Press, Szokolya.

Szakrális terek átalakulásai*

SCHNELLER ISTVÁN

Bevezető

A témaválasztásomat elsősorban az indokolta, hogy építészként sokat foglalkoztam az építészeti és városépítészeti térelméletekkel. A tér, különösen a szakrális tér az a határterület, ahol az építészet lényege és a teológia egyik fő mondanivalója, a megszentelés, a szentség természete érintkezik. Az építészet legfontosabb feladata a téralakítás, sőt a térteremtés. A teológia egyik fontos kérdése ma az, hogy szekularizált világunkban hol keressük a szentet. A térben? Az időben? Az emberi lélekben? A gyülekezeti közösségben? A transzcendensben vagy az e világiban?

A szakrális tér a mindennapi szóhasználatban a templomot, kegy- vagy zarándokhelyet és/vagy környezetét jelenti, de ebben a dolgozatban e jelentéstartalmat két irányban szeretném bővíteni.

A szakrális tér értelmezésem szerint nemcsak a külső háromdimenziós térben lelhető fel, azaz az elmúlt korok és a jelen szentély- és templomépítészetében, hanem az azt érzékelő, átélő ember lélekterében, kvázi befelé meghosszabbított erőterében, a befogadó emberi lélekben.

A másik irány „kifelé" vezet. Szekularizált világunkban a szakralitás jó néhány – korábban egységes tudásként, ismeretként, művészi képességként ismert – eleme kiszorult az egykori egyházi épületekből, mintegy lehasadt róluk, vagy még inkább szétszóródott a „profán" középületekbe, a múzeumok, színházak, hangversenytermek, emlékművek és műalkotások világába. Ez a kiszorulás – vagy pozitívan véve szétáradás – ugyanakkor azt eredményezte, hogy a korábbi szakrális elemek leváltak a vallási tanításokról, rítusokról. Ugyanakkor bizonyos szakrális elemek motívumként való továbbélése, kitermelte a pszeudoszakralitás világát. Ez pedig azt jelenti, hogy a szakrális jegyeket magukra öltötték profán, de még inkább démoninak nevezhető helyek, épületek, objektumok.

A szent fogalma

A szent fogalmára korunkban igen sok meghatározás létezik. Rudolf Otto *A szent* címmel (*Az isteni eszméjében rejlő irracionális és viszonya a racionálishoz* alcímmel, 1997) 1917-ben megjelent könyve óta a szentség általános értelmezése, mintegy fenomenológiája szinte közhasználatúvá vált. Az építészeti térelméletekben gyakran folyamodnak szent és profán terek megkülönböztetéséhez vagy éppen a művészetekben a szent áttételes megjelenésének kimutatásához. Mindez persze nem jelenti azt, hogy korunk „hívő" kor volna, sok vallásszociológiai kutatás jelzi, hogy korunkat a szekularizáció előretörése mellett egy homályos értelmű „vallásos mix" jellemzi. „Vallás igen, Isten nem" – derül ki a közvélemény-kutatásokból. Sokan vannak, akik egyfajta magánvallást kevernek össze a sokféle vallás, egyház, szekta kínálatából.

Korunkat komoly gondolkodók „Isten nélküli" kornak tekintik, sőt egyenesen Isten válságáról beszélnek. Így például Johann Baptist Metz is, korunk egyik legnagyobb katolikus teológusa. Ezt írja: „Ha meg kellene próbálnom leírni a mai teológia szituatív kiindulási helyzetét, a következőképpen vázolnám fel: a vallás igen – Isten nem. Korunkban a vallással rokonszenvező istentelenség hódít, bizonyos szempontból az Isten nélküli vallás korában élünk." (Metz 2008, 20. o.)

A korábban idézett Rudolf Otto szerint a szent egyik fő aspektusa a megrendítő, a *tremendum*. Erről így ír: „Ha szemügyre vesszük az erős vallásos érzelmi megrendültség legalsó és legmélyebb rétegét, amennyiben az több, mint az üdvösségbe vetett hit, bizalom vagy szeretet, tehát ami olykor – ezektől a kísérőjelenségektől teljesen függetlenül is – szinte őrjítő erővel tudja megindítani és betölteni lelkünket; ha úgy kísérjük ezt figyelemmel, hogy beleérzéssel szemléljük a bennünket körülvevő embereket a vallásosság heves kitöréseiben és hangulati megnyilvánulásaiban, szertartások és kultuszok emelkedett hangulatában – ez lengi körül a vallási kegyhelyeket, építményeket és a templomokat –, akkor a dolog kifejezésére csak egyvalami kínálkozik: a *mysterium tremendum,* a rettentő titok érzete." (Otto 1997, 22. o.) A szent tehát megmagyarázhatatlanul erőt vesz az emberen – Rudolf Otto szerint –, jelentkezik, váratlanul hírt ad magáról az, ami nálunk több.

A szent másik megközelítésben az isteneknek szentelt. A szent az emberi oldalról az elkülönítettséggel és a tökéletességgel függ össze. Az isteneknek szentelt áldozati állatoknak vagy egyéb áldozatoknak hibátlannak, tökéletesnek kell lenniük. A szenttel kapcsolatos rítusokban részt vevőket el kell különíteni a profán világtól, legalábbis a feladatuk elvégzésének idejére. A szent helyeket is hagyományosan el kell különíteni.

* Az Evangélikus Hittudományi Egyetem teológus mesterszakán készített diplomamunka kivonatolt, szerkesztett változata.

A megszentelő rítus újbóli előadásához emlékeztető jelek szükségesek. Természeti adottságok, tárgyak, terek. A szent helyeken, számunkra különösen a templomban szent idő és szent tér összeér. Vagy még inkább az épített környezetre igaz az, hogy a templomban a szent (a kitüntetett) tér és az ünnep (a kitüntetett idő) összeér.

Szentség és ember

A szent helyek között kitüntetett szerepű az ember maga. Az ember igen sok vallásban mint a kozmosz kicsinyített mása, mint mikrokozmosz szerepel. Az ember valamiképpen hasonló a teremtett világhoz (mikrokozmosz), vagy sokkal inkább éppen a Teremtőhöz (mikrotheosz). Hamvas Béla írja: „Minden teremtett lény között egyedül az ember az, akinek a létezése egyetemes. Nemcsak az egész emberiség, hanem minden idők emberisége. Jelen van benne nemcsak az emberi világ, hanem az állati és a növényi és az ásványvilág is. Az egész világegyetem, az angyali és a szellemi hierarchiák is. Az ember nem mikrokozmosz, hanem mikrotheosz. […] Az ember létezése közvetlenül nem a kozmosszal, hanem Istennel kapcsolódik. Ez minden antropológia fundamentuma. Ezért az ember nem a kis világ, hanem a kis Isten." (Hamvas 2005, 241–242. o.)

Különösen a zsidó-keresztény hagyomány tartja az embert Isten képmásának, a testet a lélek templomának, olyan „helynek", ahol Isten lakik. Maguk az emberek lesznek majd szentté. *„Szentek legyetek, mert én szent vagyok"* – írja Péter apostol első levelében (1,16), ahol tulajdonképpen az Ószövetséget idézi az Újszövetségben. Az őskeresztény gyülekezet több megfogalmazásban is a „szentek közössége".

A szakrális épület tulajdonképpeni lényegét illetően így válik hasonlatossá a keresztény közösséghez, és áttételesen az emberi testhez. Akkor látható a direkt hasonlóság az egyházi épület és az emberi test között, amikor egy keresztény templom alaprajza a Megváltó keresztjéhez hasonló latinkereszt formát veszi fel. Itt az oltár Jézus fejének, a kereszthház a kereszten kitárt karoknak, a templomhajó pedig a test egyéb részeinek analógiája.

Mindemellett a modellalkotásban fontos, hogy az emberi test nemcsak a Szentlélek temploma, hanem mikrokozmosz is, azaz a világegyetem tükre, amelyben a világmindenség alkotóelemei s bizonyos értelemben erői egyesülnek. Az ember istenképű, de a teremtett világ is hordozza a Teremtő kézjegyét, s ezért az ember a kozmosszal is rokonságban áll. Az ember és a szentség kapcsolata ezen az összefüggésrendszeren nyugszik. A szent helyek építészete mint tükör visszatükrözi és megerősíti ezt a szentséget.

Szakralitás és esztétikum

A vallások történetét, de különösen a kereszténység történetét áthatja a vallási szféra és az esztétikum viszonyának ambivalenciája. Jóllehet a vallás ott bábáskodott a művészetek születésénél, pontosabban a korai időkben rítus és ábrázolás között szinte lehetetlen különbséget tenni, a szépség mégsem azonosítható egyértelműen a megrendüléssel, ami, mint láttuk, a szent jelenlétének fontos jellemzője.

Nemcsak arról van szó, hogy a megrendítő, a *tremendum* lehet borzasztó vagy éppen csúnya, hanem arról is, hogy kiábrázolható-e a szakrális vagy nem. Ézsaiásnál az Úr szolgájának leírása éppen a csúnyaságot emeli ki: *„Felnőtt, mint egy vesszőszál Ő előtte, és mint gyökér a száraz földből, nem volt néki alakja és ékessége, és néztünk reá, de nem vala ábrázata kívánatos. Útált és az emberektől elhagyott volt, fájdalmak férfia és betegség ismerője! Mint aki előlről orczánkat elrejtjük, útált volt; és nem gondoltunk vele."* (Ézs 53,2–3; Károli-ford.)

Gondolhatunk ebben a vonatkozásban a zsidó képtilalomra vagy a bizánci képrombolásra, de nem kevésbé a szépség fényűzéssel való azonosítására is. Hasonlóan ambivalens a kereszténység történetében a színház vagy éppen a zene megítélése. Az ókeresztény időkben a színházat elítélték, a bizánci templomban pedig az orgona alkalmazása tiltott volt. A puritán gondolkodás elítéli a szép, díszes ruhába öltözést, a fényűzést minden vonatkozásban.

A művészet Európában már a reneszánsztól kezdődően önálló témákhoz is nyúlt, s nem az egyház volt az egyetlen megrendelője. Az ember és a természet, a város és a használati tárgyak fokozatosan önállóan is megjelentek mint az ábrázolás tárgyai. A reformáció egyik mozgatórugója éppen a római szakrális építkezések finanszírozására szánt búcsúcédulák elleni harag volt. Az egyház világi hatalmának és többek között az ehhez kötődő pompának a növekedése a kereszténység reformját sürgette.

A 18. századtól kezdődően a vallás és a művészet útjai még inkább elváltak, vagy legalábbis egymásra való hatásuk igen kérdésessé vált. Az egyházi megrendelések már nem jelentették azt, hogy a két szféra egymásra van utalva, s a művészi kísérletezés a vallásos elmélyülést erősíti vagy éppen a megismerés határait feszegeti. Mindenesetre vallás és művészet egymásrautaltsága folyamatosan csökkent. Erről a következőket írja Graham Howes *A szakralitás művészete* című könyvében: „A 18. sz. elejétől mindazonáltal más olyan hatékony erők, mint például a felvilágosodás racionalizmusa és a romantikus mozgalom Európában és Európán kívül módosítani kezdték a művészet, a művész és a vallás »tradicionális« egymásrautaltságát. Így a művészet fokozatosan autonóm kultuszszá vált, a művész pedig fogadott hivatalnoka, szabada-

lom nélküli bolondja vagy elidegenedett kívülállója lett." (Howes 2011, 97. o.)

A 19. századtól kezdődően a vallásos művészet egyre nagyobb távolságba került a valódi művészet alkotóitól, olyan alkalmazott művészetté vált, amely legtöbbször puszta illusztrációba, rosszabb esetben az alig tolerálható giccs kategóriájába süllyedt. Ez a folyamat lényegében – néhány tiszteletre méltó kivételtől eltekintve – máig tart, elég megnézni egy-egy mai templom faliképeit, üvegablakait vagy kegytárgyait.

A művészeti szféra önállóvá válása a modernizmus időszakában művészetvallásba csapott át. A modernizmus mozgalmának jó néhány képviselője valóban hitt abban, hogy a művészet megváltoztatja, átalakítja a világot, s végül a már elkülönült művészet is megszűnik, mivel a világ minden darabja szép lesz, s így a szépség számára sem kell elkülönített hely. Ez a lelkes „művészetvallás" szinte ugyanoda érkezik el, mint a végidőket elővételező vallásos prófécia. Hasonló lesz ez az új világ a látomásos „mennyei Jeruzsálemhez", ahol már nem lesz templom, mert Isten fénye ragyogja be a várost. A Mondrian által vázolt új világban már művészet sem lesz, mert az esztétikum áthatja a mindennapi valóságot.

A művészet és a vallás direkt kapcsolódása ugyanakkor egyre nehezebb. A művészet nem gyakran választ vallási témákat, sőt egyfajta szemérmességből vagy „intellektuális becsületességből" lehetőleg kerüli azokat. A vallás hivatalos képviselői pedig igen ritkán adnak megbízást élenjáró kortárs művészeknek vallásos témák ábrázolására, s még attól is tartózkodnak, hogy a templomokba a művészet kortárs alkotásait bevigyék.

Külön kérdést jelent a templom, a modern szakrális épület, hiszen ennek általában a vallási felekezetek a megrendelői, és tematikájáról igazán nem lehet azt mondani, hogy világi jelentésmozzanatokból épül fel. Felmerül a kérdés, hogy mit tehet ilyenkor a modern művész, aki, mint láttuk, általában kerüli a direkt vallásos témákat. Hogyan lehet egyszerre szakrális és modern?

Erre a kérdésre adhat választ a 20. század talán legjelentősebb szakrális épületének, Le Corbusier ronchamp-i kápolnájának – a történeti áttekintésben a későbbiekben részletesebben szereplő – elemzése. Külön érdekesség, hogy ezt a paradigmatikus modern szakrális épületet egy köztudottan és vállaltan ateista építész tervezte. A modern művész, így Le Corbusier is igen sokszor azt a szellemi szituációt ábrázolja, amelyben korunk embere találja magát. Hiányoznak az egyértelmű kapaszkodók, a hit tanításainak evidenciái. Ez a szellemi szituáció igen sokszor a múlt, a történeti formák tagadásában valósul meg, s egyúttal helykeresés is. Miklóssy Endre idézi Ronchamp-ról szóló tanulmányában Karl Barth teológust: „A vallásban az ember nem az Istent, saját magát keresi." (Miklóssy 1995, 106. o.)

A teológia viszonya az esztétikumhoz

Ahogy a modern művészet „kivetette" magából a közvetlen vallásos tartalmat, a direkt szakrális szimbólumokat, a teológia is elhanyagolta, sok esetben kiszorította területéről az esztétikait, s ezáltal a valódi művészi értelemben vett szépet. Nemcsak a képtilalom vagy képrombolás időszakaira vagy a protestantizmus puritán szemléletére kell itt gondolnunk.

Az egyik legfontosabb – a modern teológiára nagy hatást gyakorló – filozófus-teológus munkássága, Søren Kierkegaard-é igen jellemző e folyamatra, aki az emberi élet fejlődési stádiumairól szóló fejtegetéseiben az esztétikai stádiumot ha nem is lefokozta, de legalábbis gyanússá tette. Talán legismertebb művében, a *Vagy-vagy*ban így ír: „Valahányszor a szigorúbb értelemben vett *vagy-vagy*ról van szó, mindig biztosak lehetünk abban, hogy az etikaira megy a játék. Egyetlen, minden fenntartás nélküli *vagy-vagy* létezik, és ez a jó és rossz közötti választás, amely azonban nagyon is etikai." (Kierkegaard 1978, 777. o.)

Paradox módon az érzékiség megszületését a kereszténységgel köti össze. Sőt azt állítja, hogy a kereszténység hozta világra az érzékiséget. „Mivel az érzéki az, amit tagadni kell, ezért csak akkor jelenik meg helyesen, csak az az aktus tételezi, mely azzal zárja ki, hogy az ellentétes pozitívat tételezi. Először a kereszténység tételezte úgy az érzékiséget mint princípiumot, mint erőt, mint magában való rendszert, és ennyiben a kereszténység hozta világra." (Kierkegaard 1978, 81–82. o.)

Kierkegaard itt valójában megalapozza az esztétikai szféra önállósult szféraként történő teológiai értelmezését, bizonyos értelemben a démoni erővé válását. Hozzásegít ahhoz, hogy a modern teológia fő kérdései a jó és az igaz szférája körül forogjanak, és mintegy hanyagolják a széppel való foglalkozást.

Az esztétikai szféra rehabilitációját a teológia számára a 20. században Hans Urs von Balthasar képviselte nagy esztétikai alapvetésű művében, *A dicsőség felfénylése*ben. Ebben a mai vallásosságot azzal kritizálja, hogy nem szereti a szépséget, nem is törődik igazán vele. Az igazság és a jóság maradt meg a teológia fő pilléreinek, s a harmadik, a korábban természetesen jelen lévő szépség kihúzódott a vallás területéről. Ez a folyamat pedig megbosszulja magát, könnyen „magával ránthatja" az előbbi kettőt.

Balthasar szerint a kereszténység különös felelősséggel tartozik az igaz, a jó és a szép egyensúlyának megőrzéséért, hiszen a létezésre Krisztus ősképe vetül. A külső alakban meg kell jelennie a belső tartalomnak, ha Krisztus szándékai szerint változik. Balthasar ugyanakkor figyelmeztet is: a belső szépség nem közvetlenül jelenik meg az esztétikai szférához tartozó művészeti ágakban. Ez a szépség a szemlélődésen belüli esztétikai mozzanat, ahol a szemlélődés tárgya transzcendens. Éppen ezért kiemelten fon-

tos Balthasar számára, hogy az esztétikum szerepét, azaz hit és szépség, szakralitás és esztétikum kapcsolatát állítsa először helyre a teológiában.

Történeti áttekintés

A templom, a szentély minden középület őse, prototípusa. Amit ma középületnek nevezünk, szinte kivétel nélkül mind a templomból vagy a szentélyből vált ki. A szent helyek a városok, sőt a falvak létrejötte, tehát a letelepedés előtt is igen fontos szerepet játszottak az akkori emberek életében. Találkozó-, emlékező- és rituális helyek voltak. Igen soknak nem ismerjük pontos keletkezési idejét vagy éppen a benne folytatott szertartást, azonban az nyilvánvaló, hogy a közösség létezésének, fenntartásának orientációs pontjai voltak. A kezdetleges lakóhelyek mellett ezek a létesítmények arról tanúskodnak, hogy a mindenkori ember legnagyobb fizikai erőfeszítését s egyúttal művészi és technikai teljesítményét e helyek létrehozására fordította.

A paleolitikum

Már a barlangfestményekről tudható, hogy kultuszhelyeken születtek, amelyek igen lényeges szerepet töltöttek be az akkori emberek életében. Nem beszélhetünk még folytonosságról a nagy ókori kultúrákkal, tehát a művészet történetével, de bizonyos, hogy a barlangfestmények az emberi kultúra művészi csúcsteljesítményei közé tartoznak. Ugyanakkor a barlangművészet elszigetelt jelenség az időben is. A monumentális falfestmények kultúrája csak évezredekkel később folytatódik.

A barlangszerűség a későbbi szentélyek, templomok építésénél is elő-előkerül, öntudatlanul is megmagyarázva a barlangszerű terek mint szent helyek iránti vonzódást. Gondoljunk csak az ókeresztény katakombák vagy a román templomok félhomályban derengő rejtettségére, világára.

A neolitikus sírépítmények bizonyos értelemben mesterséges barlangoknak tekinthetők. Már egyes barlangokban megjelennek a halott fölé emelt úgynevezett mikrodolmenek, a fedkövek. A Kr. e. 7. évezredben emelik az egyik első tumuluszt, azaz sírépítményt. Kr. e. 3000 táján szinte egész Európát elborítják a dolmenek, a sírépítmények és a magányosan álló emlékkövek, azaz a menhirek.

Az, hogy a sírépítmények a megalitikus kultúrákban és még az ókori nagy birodalmak építészetében is domináltak, korántsem jelentette azt, hogy az elmúlást állították életük középpontjába. Az átlagos képességeket messze meghaladó építészeti teljesítménnyel létrehozott sírszentély építményekbe társadalmuk minden tudását belesűrítették, közösségük létét megerősítették, a természettel való kapcsolatukat megünnepelték ezen a helyen.

Mezopotámia

Az égre tájolt két épület, a mezopotámiai zikkuratu és a piramis között hasonlóság és különbözőség egyaránt előfordult. A zikkuratu, a toronytemplom az éjszaka, a hold, a sírgúla, a piramis pedig a nappal, a nap által meghatározott világkép szülötte volt, így vallási képzeteik szerint különböztek, de ősformáik hasonlítottak.

A különböző városokban emelkedő toronytemplomokat emellett még külön nevekkel is illették: *A vihar hegyorma, A hegyek háza, Kötelek az ég és a föld között.* Ezek a megnevezések a világ eseményeit intéző, rendező, emberen túli erők összességét jelentették, és azt a helyet, ahol az ember az Istennel valamiféle nem „emberies", nem „földi" környezetben találkozhatott és érintkezhetett. A zikkuratu tehát az eget és a földet összekötő híd szerepét töltötte be, a lépcsős terasz tetején, az új közelében emelkedő szentély az isten tartózkodási és imádási helyéül szolgált, és talán halálának, újjászületésének színhelye is volt (Hajnóczi 1974, 43. o.). Nem véletlenül vált a bibliai Bábel-torony az emberi nagyravágyás szimbólumává. Ekkora terhelés alatt az emberi társadalom összeomlik vagy „óriás géppé" merevedik.

Minden építészeti stílus mögött van egy korábbi stílus, amelyben minden forma csírája megtalálható. Az építészet nem elsősorban a természet utánzását műveli, mint a képzőművészet, hanem saját korábbi szerkezeteit, térszervezését és formáit variálja. Kivételt képeznek azok a változások, amelyek az új feltételek beálltának hatására vagy éppen a közvetlen vallási újításokban figyelhetők meg. Minden a növekedés hosszú változásai sorában mutatkozik meg, és szinte lehetetlen rámutatni arra az egyetlen pontra, amely egy konkrét újítást hoz magával.

A görögség

A görög templom a településtől elkülönült önálló környezetben, a templomkerületben, a *temenosz*ban helyezkedett el. Ez a *temenosz* forma a görög archaikus korban alakult ki. A görög templom – amelynek eredete az ősi lakóházformában, a *megaron*ban gyökerezik – kiemelkedik esztétikai és szimbolikus értelemben a görög épületek közül ugyanannyira, amennyire jelentős és kiemelkedő a szerepe a *temenosz*nak a görög városon belül vagy kívül.

Az isten tartózkodásának helyet, otthont adó épület kezdetben a lakóház lehetett (innen az ősi *megaron* forma), azonban a görög templom nyíltságát jelző oszlopsorral övezett épület egyben azt is jelentette, hogy az Isten folytonosan változtathatja helyét, ott tartózkodik, ahol szívesen látják. A templom belsejében elhelyezett istenszobor különbözött a keleti szentélyek mélyén elhelyezett kultusztárgyaktól, az „Isten háza" jelentés elhomályosult. A templom az istenképet befogadó díszes foglalattá vált, ahonnan

az Isten a szentély ajtaján keresztül gyönyörködhetett a neki bemutatott áldozatban.

Hamvas Béla a görög templomot így jellemzi *Az Aphaia-templom* című ragyogó esszéjében: „A tájból nőtt a templom, a templomból a szobor, a szoborból a mosoly, a mosolyon át belátni a szoborba, a szobron át a templomba, a templomon át a tájba, a tájon át meglátni a rettenetest, az emberinél magasabb létet." (Hamvas 1994, 53. o.)

A görög templom oszlopai, sőt maga a görög templom egésze a tájban elhelyezkedő építészeti-szobrászati alkotás, ahol az oszlopnak egyrészt ősi menhirszerű önállósága, cromlechszerű hely-körülhatároló szerepe és átmeneti térségek sokaságát, belső-külső terek határát létrehozó szerepe van. A görög templomépítészetben, de a más funkciójú görög épületekben is megszületik a homlokzat, az épület belső térviszonylatát és szerkezetét kifejező arc, a tudatosan formált épületkülső, a megjelenés. A szépség megjelenik a városok külső terében is. Ez igen fontos – máig ható – elem a szakrális épületek alakváltozásának történetében, hiszen az esztétikum önálló megjelenésének kezdete.

Róma

A római templomépítészetet nehéz összefoglalóan értékelni, mert nagyon hamar elismertté vált a vallási szinkretizmus, ami a sokfajta templom megépítésében jutott kifejezésre. Jelentős súlyt képviselt a sírépítészet, amely – ellentétben a városban épült templomokkal – ésszerűen általában a városfalon kívül virágzott, s egész temetőutcák jöttek létre. Az alkalmazott anyagok sokfélesége mellett az épületszerkezetek hatalmas fejlődésen mentek át. A szerkezeti vívmányok is lehetővé tették, hogy az építészeti téralakítás – a görögökével szemben – a belső tér alakítását tartsa igazi feladatának. A nagy befogadóképességű belső terek kialakításának képessége a későbbi korok építészetére, így a keresztény templomépítészetre is nagy hatással volt.

A keresztény templomépítészet római ősformája egy világi épület, a bazilika volt. A római bazilika teljes kifejlődésének magyarázatát nem ismerjük, azonban annyi bizonyos, hogy a görög *sztoa* – az oszlopos csarnok – igen nagy hatással volt rá. Neve, a *bazilikáé sztoa* (királyi csarnok) azt jelzi, hogy először sztoahomlokzatokat fordítottak egy belső udvar köré. Haránttengelyek és hosszházas elrendezésűek egyaránt előfordultak, de a hosszházas volt a későbbiekben az egyik legnagyobb hatású épülettér.

A hosszházas bazilika úgy is fölfogható, mint az oszlopsorral övezett római város főutcájának lefedett változata. A bazilikában egyesül a csarnok jellegű, eredetileg belső udvar köré szerveződő tér az úttérrel.

A bazilika belső tere hasonló rendeltetésű, mint a római főtéré, azaz köztér. A belső tér közigazgatási célok mellett elsősorban üzleti és kereskedelmi feladatokat látott el. Egyik végében helyezkedett el a *tribunal,* a törvénykezés színhelye. A középtér kiemelt magasságú volt a belső tér megvilágítása érdekében.

Az ókeresztény templom

Az ókeresztény templom ősmintája a római bazilika, amely ott „királyi csarnok", a római város jelképe volt. Keresztény átértelmezésben a templom „Isten városa" *(civitas Dei).* Az Isten városa a gyülekezetnek ad otthont, és nem egy isten „lakóhelye". Az ókeresztény gyülekezet a bazilika hosszházas változatát választotta, amely tulajdonképpen lefedett út, amely egyúttal elvezet az átalakuláshoz, az átlényegüléshez. Tágabb értelemben az út, a szimbólum maga Jézus Krisztus.

A római bazilika nemcsak átlényegült, hanem térbeli elemekkel is kiegészült. Ilyen volt az „útszerű" hosszház elé épített átriumos udvar, amely átmenetet képzett a külvilág, a profán terület és a szakrális birodalom között. Ez a várakozás tere volt, ahol a beavatandók várták a keresztséget. Már igen korán létrejött a kezdetleges kereszthház is a bejárattal ellentétes oldalon, amely magába foglalta a tabernákulumot (az oltáriszentséget).

Az ókeresztény templom vallási értelemben forradalom volt, hiszen otthont adott a gyülekezetnek, a közösség egésze számára tartott istentiszteletnek és a közös úrvacsorának, amely még jelképezte az utolsó vacsorai asztalközösséget. Itt kell megjegyezni, hogy mielőtt a kereszténység államilag elismert vallássá vált volna, az őskeresztény istentisztelet helye a lakóház felső szobája volt, amely az utolsó vacsorára emlékeztető egyszerű, díszítésmentes kialakítású helyszín volt. A keresztény gyülekezet eredetileg asztalközösség.

Bizánc

A keresztény templom keleti kereszténységben kialakult változata a kupolával lefedett centrális tér, amelynek legimpozánsabb kifejlett példája a Hagia Sophia Konstantinápolyban. Állam és egyház összefonódását, a rendíthetetlen világrendet reprezentáló középületet hoztak itt létre. A templom térszervezése a hosszirányúvá bővített centrális térszervezésen nyugszik. A bizánci gondolkodás szerint a „szentély" az ég és a föld násza, amelynek ősformája a kör alaprajzú kupolával (a menny) lefedett négyzetes tér (a föld), ezáltal a centrális épület a mindenség szimbólumává válik.

A bizánci templomépítészetben görögség és Róma, kereszténység és ősi mitologikus szemlélet ötvöződött. Kifinomult formái érzékenységgel, birodalmi propagandaesz-

közökkel, keleti pompával keltenek fel olyan élményeket, amelyek az ember égi és földi hatalomnak való alávetettségét sugallják. Ebben az építészetben az illúziókeltés mellett a különleges térélmény, a tér határoló felületeinek lebegtetése, a tömör részek mozaikfüggöny mögé rejtése fejezi ki látható és láthatatlan világok egységét.

A templom tehát meditációs objektum Bizáncban és a keleti kereszténységben, amely terével és fizikai, valamint imaginárius térkövületeivel átlendíti a lelket e világból a láthatatlan világba (lásd Florenszky 2005). A templom a szemlélődés helye. A templom a látható és a láthatatlan világ határán áll.

A román templom

„A román templomépítészet soha nem folyamodott az illúzió érzéki felkeltésének olyasféle eszközeihez, mint Bizánc vagy később a gótika. Nem megjeleníti, hanem kinyilvánítja a világban felismert rendet, s ehhez közvetítőül plasztikus »Tömeg« elemeket használ. Nem azért épült, hogy szépségével a testi szemet elgyönyörködtesse. Az áhítatban a megismerés útjait bejáró értelemnek világít…" – írja Szentkirályi Zoltán (1980, 2: 108. o.).

A román templomépítészet a monostorok építészete volt elsősorban. A templom a városon kívül, de legalábbis attól elkülönülten helyezkedett el. S valóban, a román templom legjellemzőbb tulajdonsága a csend vagy másképpen a csend megszólalása. A hallgatásban rejlő erő, ahogy a keleti mesterek mondják. Itt a tömör falak, a csekély megvilágítás, a súlyos boltozatok megidézik az egyházi barlangszentélyek vagy halomsírok világát, s letisztult formáikkal tág teret adnak a belső szemlélődésnek.

A gótika

Társadalmi értelemben a gótika, különösen a katedrálisok építészete – ellentétben a romantikával – elsősorban a városok építészete volt. A 12. századot ma már a „városi forradalom" századának tartjuk. A városok robbanásszerű fejlődése és a katedrálisok építése összefonódott. A katedrálisok építése gazdasági és kulturális vállalkozás volt egyszerre. Gazdasági alapját a városok feudális rendszerektől való függetlenedése jelentette, kulturális összetevőjét a késői skolasztika nagy vállalkozása, „az ész és a hit összeegyeztetésének feladata" (Panofsky 1986, 16. o.). Azt is lehet mondani, hogy a gótikus művészet intellektuális művészet volt. Maga a katedrálisépítészet egy analógián alapult, amely így hangzik: az univerzum olyan katedrális, amely mindenekelőtt egy gigantikus intellektuális konstrukció eredménye, amely mégis igen finom tagoltsággal szerveződik, és gazdag spirituális és dogmatikai részletekben. Ennek az univerzumnak az e világi leképzése a gótikus katedrális.

Amíg a román építészet nem megjeleníti, hanem kinyilvánítja a világban felismert rendet, a gótika már sokkal inkább megjelenít, mintegy megidézi a transzcendens valóságot, a szó jól felfogott értelmében illúziót kelt.

Bár a gótikus templomépítészet számtalan variációban jött létre Európa különböző országaiban, három épülettel szinte jellemezni lehet kifejlődését. Az egyik a Saint-Denis királyi apátsági templom, amelynek újjáépítéséhez szokás kötni a gótika születését. Itt Suger apát abból az elvből indult ki, hogy a földi világ rendjének a mennyeit kell utánoznia az emberi társadalom felépítésében és művészetében egyaránt.

Míg Saint-Denis igen sok átmeneti megoldást tartalmazott romantika és gótika között, Chartres-ban megvalósult az első tisztán gótikus katedrális, az érett gótika alkotása. Különös értéke, hogy szinte az egyetlen gótikus katedrális, amelynek üvegablakai majdnem hiánytalanul megmaradtak. Ezek az üvegablakok a középkori embernek a hit igazságát jelentették. Úgy gondolták, hogy a szentíráshoz hasonló „írások", amelyek „Isten fényét vetik be a templomba" (Szentkirályi 1980, 2: 156. o.).

A párizsi Sainte-Chapelle-ben tökéletessé válik az illúziókeltés a hártyaszerűen kifeszülő festett üvegablakok segítségével, amelyek szinte mennyei fénybe vonják a belső teret.

A barokk

Időben nagyot ugorva lépünk át a barokk templomépítészet világába, amelynek az ad különleges jelentőséget, hogy ez az építészet kimondva-kimondatlanul ideologikus volt. Az ellenreformáció és a kialakuló nagy nemzetállamok reprezentációjának szolgálatába állt. Ugyanakkor nem pusztán egy társadalmi osztály vagy reakciós klérus szolgálata okán alakult ki, hanem létrejötte az egész kor társadalmi és kulturális valóságával magyarázható. A barokk a 17. és 18. század stílusa.

A barokk építészet első és legnagyobb szabású alkotása maga a római városszerkezet átformálása volt. V. Sixtus pápa nagyszabású terve volt a nagy római templomok és az előttük fekvő terek átformálása, a zarándokhelyek sugárutakkal való összekötése. Ebben a programban az épület belső tere kisugárzott a városra, a városi környezetre, s maga a városszerkezet, illetve az abban való elhelyezkedés visszahatott a templom, illetve előtere építészetére.

A barokk építészet a reprezentáció magasiskolájává vált. A perspektivikus hatások és a szimmetria alkalmazása fenséges látványok megalkotását eredményezte. A Rómába és a templomokba tóduló zarándokok lenyűgözése az el-

lenreformáció eszköze lett. A barokk szerette a nagy méreteket, a művészeti ágak sokaságának párhuzamos alkotását, egyfajta összművészeti teljesítményt, amely nem elsősorban belső csendből fakadó áhítatra ösztönzött, mint a romantika, nem a fény spirituális hatásának kiaknázására törekedett, mint a gótika (bár voltak azzal rokon vonásai), hanem méreteivel, pompagazdagságával, perspektivikus látványelemeinek sokaságával lenyűgözni akart. Szinte maga alá gyűrte a szemlélőt, az ünnepélyességet magát emelte piedesztálra.

Az építész-szobrász Bernini kapta a hatalmas feladatot, hogy a Szent Péter-templom előterét megtervezze. Olyan teret kellett terveznie, amely képes 100 000 embert befogadni. A választott térforma az átölelő kar, határa a templom homlokzatát foglaló kolonnádsor. Bernini a perspektivikus hatások egész sorozatát alkalmazta a téren a térbeli mozgásokra komponálva.

Ami a barokk után következett

Európa korai korszakaiban az építészetben az úttörő, meghatározó szerep a templomé volt. A 14. századtól előtérbe kerülnek a városházák, a 15. századtól kezdődően a paloták és a kastélyok zárkóznak fel melléjük. A 18. század végével az építészet fő feladata már nem a templom vagy a kastély. Ettől az időszaktól kezdődően az építészet fő feladatai szétterülnek. Hat vagy hét vezető feladatot lehet megkülönböztetni, amelyek ezúttal egész Európára érvényesek: a tájkertek, építészeti emlékművek, múzeumok, színházak, kiállítások és gyárak. Egyik sem igazán tudta átvenni a vezető szerepet egy-két generációnál hosszabb időre.

Ha mai szemmel kibővítenénk az itt felsorolt listát repülőterekkel, bevásárlóközpontokkal vagy felhőkarcolókkal, belátható, hogy a tendencia töretlen: a szakrális épület, a templom elvesztette vezető szerepét az építészetben és központi szerepét a városban. Bár továbbra is épültek templomok, sőt paloták is, nem jöttek létre új típusok, sokkal inkább követték a világi építészet mintáit. Igen fontossá vált a tömeget elhatároló felület, a homlokzat. A korszakon végigvonuló stíluskavalkád – a klasszicizmustól az eklektikus, romantikus stílusokig és neostílusokig – az épületek tervezésében a barokkhoz képest nem igazán hozott újat, azonban nagy súlyt helyezett a külső falak építészeti formálására.

Az építészeti kavalkádban a templom sem volt képes egy új típust kialakítani, hanem nagy üres tereket hoz létre, amelyet azután ókeresztény, bizánci román vagy gótikus formákkal burkol. „A templomépület koncepciója alapjaiban – és nemcsak a protestáns térben – »maszszív«, »csupasz« felvilágosult tér" – írja Hans Sedlmayr (1948, 15. o).

A klasszicizmus

A klasszicizmus még önálló stílusként a külsőben kidolgozott belső falfelületei révén egyszerűséget, puritánságot sugallt, ami megfelelt a vallási emancipáció korában épült protestáns templomok szándékainak. Ezt a jelenséget a budapesti Deák téri templom segítségével mutatom be. Igazi protestáns templom csak egy van a fővárosban – a Deák téri, legalábbis Fülep Lajos, a 20. század legnagyobb magyar művészettörténésze szerint (Fülep 1974, 1: 602. o.). A lutheri teológiából néhány nagyon fontos dolog következik a templom épületére nézve. A templom célja a gyülekezeti istentisztelet befogadása. Nem maga a hely, az úrvacsorai jegyek vagy a rítus szent, hanem Krisztus jelenléte tesz mindent azzá. Ebből következik, hogy a templom sem szent hely, sem Isten misztikus lakóhelye, nem kell felszentelni, hanem a gyülekezet jelenlétében hirdetett ige és a szentségekkel való élés szenteli meg újra és újra. Ezen alkalmakon kívül a templom nem más, mint egy erre a célra épített vagy alkalmassá tett épület vagy helyiség. Itt azonban az egész gyülekezet jelenlétét kell biztosítani, ezért a legideálisabb a nagytermű templom.

Ez a templom nem akar az érzékekre vagy a meditációba merülő elmére hatni. A „misztikus" történés egyedül az ige meghallásában és a szívbeli bűnbánatban történik. A tiszta fehér, szinte díszítésmentes templomteret majdnem minden napszakban egyenletes világosság önti el. Szó sem lehet itt misztikus félhomályról vagy a fény napszakonként változó, iránymutató játékáról. A templom minden ülőhelyéről egyformán jól látható a szószék és hallható az onnan elhangzó igehirdetés, hiszen a szószéknek jut az oltár mellett az egyetlen kitüntetett pont a templomban. A karzaton elhelyezett orgona és az ott éneklő kórus által megszólaltatott zene az egyetlen, ami a kiváló akusztika révén a lélekhez is szólva felemeli mindennapi állapotából a lelket. Ez a tér, bármilyen tökéletes is az igehirdetés számára, ugyanakkor az ésszerű vallásosság diadalát hirdeti.

Az eklektika

A klasszicizmust követő eklektika templomépítészete a tetszés szerint választott történeti stílusköpeny meghatározásán túl jelentős változást igazán a templom városon belüli elhelyezkedésében hozott. A másik igen jelentős változás az épületszerkezet és a forma különválása volt. Az épületek szerkezeti megoldásaiban alkalmazott újdonságok lehetővé tették a nagyszabású technikai megoldásokat. Az épület homlokzata ugyanakkor a múlt történeti korszakaiból kölcsönzött álruha volt. A múlt kimeríthetetlen kincseskamrájából mindent előszedtek, amit a történeti igazolás szándékával összeválogatott formaszofisztikához használni

lehetett. Szinte egymás sarkába lépve jöttek a legkülönbözőbb „neo-" stílusok (neoromán, neogót, neoreneszánsz, neobarokk, neoklasszikus) s díszes homlokzatú bér- és „közpaloták".

Feltűnő módon a templom számára ez a korszak leginkább a neogót és a neoromán stílust választotta. E „stílusköpeny" által azonban a templom dísztárggyá változott, amelyet a „lakásban", ezúttal a városban egy díszes helyre kell tenni. Így került ebben a korban a templom a tér közepére, tulajdonképpen nehezen használhatóvá téve mind a teret, mind a templomot. Így vált nagyon sok neogótikus vagy neoromán épület dísztárggyá, emlékművé. Kicsit kegyetlenül azt is mondhatnánk: szarkofággá a profanizálódó világban, Isten múlt helyének emlékművévé. Az elhelyezkedés és a stílus arra utal, hogy a modern ember számára „Isten halott" (Nietzsche), de emlékét őrizni kell.

A modernizmus építészete

A 20. század fordulóján megszülető modern képzőművészetből végképp kiszorulnak a vallási témák, s ugyanígy az építészet peremére szorulnak a szakrális építmények. Az építészet fő feladatává az emberi lakás válik, illetve a tudományos és technikai forradalmat kiszolgáló létesítmények. A templom, a szakrális hely építése egyedi luxussá válik, sőt a szocializmus ideje alatt tiltott feladattá.

Mindezek ellenére beszélhetünk modern templomépítészetről, de nem mint univerzális stílusról vagy mint az építészet úttörő feladatát felvállaló építményfajtáról, hanem mint egyedi teljesítmények összességéről. Mindenesetre annyi biztos, hogy a templom nemcsak hogy egy feladat lett a sok közül, hanem lényegében háttérbe szorult a világi feladatokhoz képest. A modern technikával létrehozott nagy létesítmények: lakótelepek, felhőkarcolók, repülőterek és vasútállomások mellett a templom méretével is háttérbe húzódott. Magas házak tövében, lakónegyedek peremén, temető- vagy zarándokhelyeken megépülő templomok szegélyezik a modern templomépítészet útját.

A teljesség igénye nélkül kiemelkedő példával szeretném jellemezni ezt a templomépítészetet. A 20. század egyúttal paradigmatikus szakrális épülete Le Corbusier ronchamp-i kápolnája. Igen fontos e mű esetében, hogy magában álló épületről van szó. Egy zarándokkápolnáról, amely már századok óta szolgálta a Mária-kultuszt. A II. világháborúban elpusztult régi épület helyére, köveinek felhasználásával építette Le Corbusier az új templomot imatérnek és háborús mementónak. E legutóbbi két jelző igen fontos. Ebben az értelemben a ronchamp-i kápolna „meditációs objektum", amely előidézi az elmélyedést. Nem a hely tárgyai, társ-képzőművészeti alkotása segítségével, hanem a plasztikus és térszerű épület testével. Éppen olyan nehéz megmondani, hogy miben áll csodálatos hatása e műnek, mint egy absztrakt festmény esetében.

A másik kulcsszó Ronchamp esetében a mementó, az emlékeztetés. Le Corbusier szinte összefoglalja az európai templomépítészet legnemesebb hagyományait, anélkül, hogy konkrét idézetekkel rakná tele épületét. Ezzel a gesztussal Le Corbusier nemcsak a háborúban elpusztult templomra emlékeztet, hanem az emlékeztetés-emlékezés legaktuálisabb keresztényi alkalmazását segíti elő. Hiszen a mai pluralista világban az eszmék, a vallások, a társadalmi berendezkedések pluralizmusában a kereszténység egyik legfőbb feladata a felejtés tengerében – az emlékezés. Erről a feladatról írja Johann Baptist Metz, korunk egyik legkiválóbb katolikus teológusa a következőket: „Miközben ma azon vagyunk, hogy egyre kevésbé a hagyományainkból, egyre inkább csakis a kísérleteinkből táplálkozva éljünk, az egyház elefántmemóriája létfontosságú, a túléléshez elengedhetetlen felismeréseket bocsát rendelkezésre – például azt, hogy az ember egyáltalán nem önmaga kísérlete, hanem lényegibb módon tulajdon emlékezete. Hogy jelenlegi állapota nemcsak a fényeinek, hanem a történelmének is köszönhető." (Metz 2008, 229. o.)

Másik modern példánk még a II. világháború előttről származik, Németországból. A Quickborn német katolikus ifjúsági mozgalom központja egy Majna-parti vár, Rothenfels lovagterme volt 1929-től kezdődően. Ezt alakította át Rudolf Schwarz modernista építész és Romano Guardini, az úgynevezett liturgikus mozgalom atyja. A vár helyiségei 1919–1939 között adták a mozgalom székhelyét, és 1929-re a vár épületegyüttese „szép tárggyá" vált, a kortárs építészet és társművészetek egyik csúcspontjává. Frédéric Debuyst bencés szerzetes *A hely szelleme a keresztény építészetben* című könyvében őszinte lelkesedéssel ír róla. A meglévő épületek nagy tisztelete és a Bauhaus vonalát követő alkotó merészség társult itt, amelynek leglényegesebb része a díszítettség elutasítása és a határozott, precíz formakezelés volt.

Az igen sok későbbi modern templom számára impulzust adó Rothenfels lényege a templomtér határainak háttérbe húzódó semlegessége volt, ami teret adott annak, hogy az azt használó közösség aurája alakítsa ki a tér szakralitását. Maga Guardini – a mozgalom szellemi atyja – a templomtérről így ír: „A terem bútorzata kizárólag a több száz feketére festett, kocka alakú kis zsámolyból állt. Ez volt minden. Az építészeti keret egységesen fehérre meszelve megőrizte tiszta, befogadó állapotát. Minden egyebet, az élő teret maga a közösség alakítja majd, olyan formát adva neki, amilyet akar. Így nyitottuk meg ténylegesen annak lehetőségét, hogy a közösség maga alkosson térformákat." (Debuyst 2005, 72. o.)

Néhány szó a kortárs templomokról

Itt még nehezebb a helyzetünk, hiszen nincs rálátásunk a teljes körképre, és egy-egy gyűjteményes kiállítás sem teszi lehetővé az átfogó értékelést. Mindazonáltal a személyes tapasztalat legalább három jellegzetes típus elkülönítését lehetővé teszi.

Az egyik a rothenfelsi hagyományt (ha lehet ilyet mondani) követi, azaz a hely szellemét megidéző, ahhoz alkalmazkodó, a többcélú használatnak teret adó, háttérbe húzódó épülettípus.

A másik az épület jelenségére, ikonikusságára hangsúlyt helyező, egyénieskedő típus, amely fel akarja hívni a figyelmet arra, hogy itt valami más történik, mint a környezetben, a hely elkülönül, kiválik a környezetéből.

A harmadik típus a hagyományos szakrális szimbólumokat átlényegítő, az expresszivitás eszközét kihasználó típus, ahol a történeti formák, jelképek megidézése önálló formavilág kialakításával történik. (Ez utóbbi típusba sorolhatók például Makovecz Imre templomai).

A templomok formája egyre inkább szakít a szokásos vagy eredetinek mondható toronyhajó- és keresztformákkal, a látvány igencsak változik. Azt is le kell szögeznünk, hogy nem egy irányba, hanem az építészalkotók által megfogalmazott irányba.

A kortárs templomok külső formáját a hitvilág egy kiragadott, felnagyított motívuma inspirálja. Belső kiképzésük megkísérel funkcionálisan alkalmas lenni. A nagy gesztus építészete a templomok világát is elérte. A feltűnés, az érdekesség eszközeivel próbálja meg a kortárs építészet a templomot a mai emberhez közelebb hozni. Ez a gesztusépítészet a historizáló eklektika nem is olyan távoli rokona. A gesztusépítészet nem a múlt építészetében, hanem a múlt szimbólumrendszerében keresi azt a „köpenyt", amellyel a szükséges teret behatárolja. Sokkal inkább az építész magánmitológiáját közvetíti, mintsem a megrendelő közösség szándékát. Nincs tehát univerzális stílus vagy szándék abban a tekintetben, hogy a templom épületének mit kell közvetítenie.

Szent, profán és „démoni" helyek és az építészet[1]

Mindnyájunknak van tapasztalata a szent létezéséről, még akkor is, ha nem is vagyunk vallásosak. Ez a tapasztalat részben onnan ered, hogy városaink, településeink és ódon épületeink, a nem mindig tudatos, sőt jelentős részben tudat alatti emberi emlékezet leggazdagabb kincsesházai megőrizték régi korok szellemi tapasztalatának és akaratának művészi nyomait. Az egyes helyek, de különösen a szent helyek őrzik a hely szellemét, a *genius loci*t.

Ezeken a pontokon besűrűsödik a tér. Ki ne érezte volna Pannonhalma boltívei alatt állva azt, hogy valami nagy erő készteti elcsendesedésre, sőt talán elmélyedésre, vagy ki ne élt volna át antik templom maradványai között valami ősi – talán atavisztikus – megrendültséget?

A szent hely és természetesen a szent idő – az ünnep – is nemcsak megjelölt hely vagy idő, hanem abból a szempontból is kitüntetett, hogy a történeti, de sokszor a mai ember is bennük érintkezik legintenzívebben a valósággal. A „szenttel", az intenzív valósággal való érintkezésnek persze megannyi más formája van a személyes beszélgetéstől a magányos imáig, azonban a szentséget őrző hely vagy idő külön segítséget adhat. A hétköznapi élet ritmusában, a rutinszerűen lefokozott jelenlétben, a profán térben vagy időben nem tárulnak föl a transzcendens dimenziók, az ember legtöbbször csonka valóságtapasztalattal él. Ezért lehet szüksége arra, hogy elzarándokoljon a szent helyre, vagy éppen megálljon és ünnepet tartson, kilépjen a megszokottból, a mindennapiból a telített és örök valóságba. Így újulhat meg vagy születhet újjá, fölfokozott valóságélményben részesülve.

A zsidó és a keresztény kinyilatkoztatás vallásait megelőzően az archaikus vallások világképe ciklikus, örökké körforgáson alapuló időn és nem a lineáris üdvtörténeti időn alapult. Egy-egy ciklus végeztével a rend visszatért a rendezetlenségbe, a káoszba, és szükség volt a világ megújítására, az új teremtésre. A szent időben, az ünnepen az ember az új teremtés részese lett, s érintkezésbe lépett a teremtéssel.

A zsidó hagyományban a ciklikus történetszemlélet átértelmeződik. A történelem minden pontja Isten akaratának rendelődik alá, és Isten a történelem bármely pontján „beavatkozhat" a történelembe, megszentelheti azt. Ennek során Isten kinyilatkoztatja magát a benne hívő nép vagy gyülekezet számára, s az isteni beavatkozás szenteli meg azt az időt és helyet, ahol ez megtörténik.

A keresztény vallásban, akárcsak a judaizmusban, a történelem nem ciklikus, hanem egyenes vonalban fejlődő üdvtörténet, amelynek végpontján Isten országának eljövetele, Jézus Krisztus uralkodása áll. A keresztény templom az eljövendő ország előképe, egy darabja, a mennyei Jeruzsálem tükröződése. Ettől szent és kitüntetett hely a világban, a nyugalom szigete vagy éppen „Nóé bárkája" a hívők számára.

A vallások világ- és istenképének és történelemhez való viszonyának változásai ellenére a templomok, a szent helyek későbbi korokban is megőrzik előző korok emlékezetét, így fellelhető bennük a szent eseményhez kötődő helykiválasztás, a világ megalapítására emlékező kozmológiai világmodell megjelenítésére való törekvés, a világtengely vertikális jellegét tükröző magasba törés, az áldozat bemu-

[1] A fejezet egy korábbi saját írás szerkesztett változata (Schneller 2004).

tatásának színteréül szolgáló szentély elkülönítése, az Isten eljövendő országát előrevetítő formálás, díszítés. Szinte kivétel nélkül jellemző rájuk a fenségest megjelenítő monumentalitás, magasba törés, a kitüntetett hely szerepének építészeti méretekkel való megjelenítése.

A jelenkorra jellemző építészeti feladatok már nem a szentnek a világban való megjelenítésére irányulnak. A tér kitüntetett pontjait a világ hatalmasságai, a történelmet irányító erők manifesztációi foglalják el. A városok, települések közepén, súlypontjában lévő helyet a különböző kastélyok, a királyi paloták, az állami intézmények, a kultúra, végül a pénz csarnokai foglalják el. A szent egyre jobban visszahúzódik a világból, mind térben, mind időben, ugyanakkor a korábbi szakrális épületek motívumai tovább élnek a világi épületeken.

Mai korunk, a mindenféle szempontból posztmodern kor azonban már nem optimista. Tudomásul veszi a valóság szakadozottságát, saját tehetetlenségét a nagyvárosi kaotikus fejlődés szabályozásában. Nem akar a társadalmi és művészi rendet tükröző összművészeti alkotásokat létrehozni. Tudomásul akarja venni a történelmi kontinuitást, tudomásul veszi a stílusok, irányzatok egymás mellett élését, a mindenki számára kitüntetett hely, művészeti akarat hiányát. Preferálja a rendezett szigeteket a rendezhetetlenség világában, és csak ezeken belül törekszik komponált alkotásra. A rendezett szigeteknek sok típusa van, de közös bennük a „város a városban" jelleg, a környezethez való kapcsolat semmibevétele. A posztmodern „sziget" nem akarja környezetét szervezni.

El-eltünedezőben ugyanakkor az egyes helyek sajátos jellege. Hasonló áruk, intézmények, szokások, technikák öntik el a világot, s ezekhez a stílusváltozatok ellenére hasonló épülettípusok társulnak, a helyi karakter szétfoszlóban. Visszatérni látszik ugyanakkor a kitüntetett hely iránti pszeudovallásos igény.

Az igazi szenzáció a nagy vagy a legnagyobb épület. A mai építészet sajátos új kihívása a nagyméretű épületek, építmények létrehozása. Úgy tűnik, a nagyság önmagában vált feladattá, kihívássá. Megacenterek, hipermarketek, több ezer fős kongresszusi központok, bevásárlóközpontok vagy *shopping mall*ok, multiplex mozicentrumok, koncerttermek, óriás stadionok, szórakoztató és élményparkok, felhőkarcolók épülnek, s az emberek Big Macet (nagy szendvicset) esznek a világ fontos városaiban. Minden, ami nagy, az érdekes, sőt jó, sőt szép is. A méret mámorától telítődik a tartalom.

Különösen vonatkozik ez a fogyasztás „templomaira", a bevásárlóközpontokra, ahol a birtoklás és szórakoztatás elválaszthatatlanul összefonódik. Hankiss Elemér írja a bevásárlóközpontok új világáról: „A bevásárlóközpont leírható és értelmezhető úgy is, mint negatív transzcendencia, mint egy szünet nélkül folyó negatív mise, amely az alantas eszközöket és a gonosz szellemeket emeli oltárra… A vásárlóközpont amorális világ, triviális módon, de túljutott a jó és a rossz ellentétén. A hagyományos világban az emberek cselekedeteit morális törvények szabályozták. Arra ösztönözték őket, hogy zabolázzák meg ösztöneiket és vágyaikat, illetve alakítsák át őket emberileg és társadalmilag hasznos erőkké. Azzal, hogy arra ösztönözze az embereket, hogy fenntartás nélkül éljék ki minden ösztönüket és vágyaikat, a Sátán bezárja őket ösztönük ketrecébe. (…) Ha tovább akarunk játszani ezzel a gondolattal, akkor még azt is mondhatjuk, hogy a Sátán azt a szentségtörést is elköveti, hogy álmennybemenetelt inszceníroz a számunkra (…)." (Hankiss 1997, 89. o.)

A nagy méret igen sokszor már önmagában démonizál. Formavilágával a nagyméretű épület pszeudovallásos érzületet kelt. Legkiválóbb korai példája ennek az amerikai felhőkarcoló születésekor az új épülettípus magára öltött formavilága. Az első felhőkarcolók tudva-tudatlanul a templomtornyokat, sőt a babiloni zikkuratokat felidéző formavilága, magasba törése a nagy üzlet rajongó tiszteletét, az égre törő emberi akaratot példázza. A felhőkarcoló a pénz, az üzleti élet templomaként a 20. század világvárosait jellemző „katedrálissá" vált éppúgy, mint a középkori székesegyházak tornyai.

A szent ezenközben visszahúzódik a valamikori profánba, az emberi léptékű mindennapok világába, a kis léptékűbe, a nem feltűnően nagyba. Pontosabban kifejezve a megaterek manipulált, s ezért „démoni" világával szemben a valamikor profán, a mindennapok világa „emelkedett" emberi környezetté válik. Hasonlóan az építészeti minőséghez, amely a nagy méretek harsogó világa ellenében tud létrejönni. Ez a rejtőzködés persze nem jelenti azt, hogy a „kicsi" önmagától szép. Pusztán arról van szó, hogy az emberi léptékű környezet lehetőséget kínál a személyes viszonyulásra, a spontán, szemtől szemben történő találkozásokra. Arra, hogy a mindennapok zárt világa helyenként felszakadjon, s e töréspontokon a „szent" behatoljon.

A transzcendenciának, amely a legvalódibb értelemben vett Más, a végtelen ideájának, amely az emberi lelket élteti, ma is megvan a szent „helye". Ez pedig a 20. század – témánk szempontjából – legjelentősebb gondolkodóinak szemében, a velünk szemben álló, másik emberrel való viszonyban elsősorban a dialógusban, vagy hogy helyét is megnevezzük, a másik ember arcában van. Erről ír Emmanuel Lévinas (1999): „…az általában vett lét megértése nem *uralhatja* a másikkal való viszonyt. Ez utóbbi irányítja az előbbit. Nem szakíthatom ki magam a Másikkal való társasságból, még akkor sem, ha a létező létén – ami ő – gondolkodom. A lét megértése eleve egy létezőnek mondódik ki, aki előlép a téma mögül, ahol felkínálkozik. Ez a »Másiknak mondás« – a Másikkal mint beszélgetőtárssal, vagyis egy létezővel való viszony – megelőz minden ontológiát."

A szent mindenütt előállhat, ahol az emberek személyes hitelességgel „Isten nevében" találkoznak. E találko-

zást – építészeti értelemben – ugyanakkor leginkább azok a helyek nehezíthetik meg, amelyek mai életünk kiemelkedő tömeges együttléteit mint tömeges (személytelen) „centrumok" szolgálják. Hiszen ezek a korábbi korok szakrális jegyeivel felruházott építmények fenséges méreteikkel, pszeudovallásos jegyeikkel akarnak a tér kitüntetett helyeivé válni. Megtévesztő hatásaik alapján méltán nevezhetők a tér „démoni" helyeinek.

Hivatkozott művek

Amiet, Pierre – Baratte, Francois – Dessoches-Nobleconst, Christiane – Metzger, Catherine – Pasquier, Alain 1994. *Formen und Stile.* Benedikt Taschen Verlag, Köln.

Bergyajev, Nyikolaj 1994. *A történelem értelme.* Aula, Budapest.

Boman, Thorleif 1998. *A héber és a görög gondolkodásmód egybevetése.* Kálvin Kiadó, Budapest.

Burckhardt, Titus 2000. *A szakrális művészet lényegéről.* Arcticus, Budapest.

Burckhardt, Titus 2001. *Chartres és a katedrális születése.* Arcticus, Budapest.

Debuyst, Fréderic 2005. *A hely szelleme a keresztény építészetben.* Bencés Kiadó, Pannonhalma.

Duby, Georges 1984. *A katedrálisok kora.* Gondolat, Budapest.

Eliade, Mircea 1987. *A szent és a profán.* Európa Kiadó, Budapest.

Florenszky, Pavel 2005. *Az ikonosztáz.* Typotex, Budapest.

Fülep Lajos 1974. *A művészet forradalmától a nagy forradalomig. Cikkek, tanulmányok.* 1–2. köt. Magvető, Budapest.

Gilsson, Etienne 1938. *Reason and Revelation in the Middle Ages.* Scribner, New York.

Hajnóczi Gyula 1974. *Irak építészete.* Corvina, Budapest.

Hamvas Béla 1994. *Arkhai.* Medio Kiadó, Szentendre.

Hamvas Béla 2005. *Tabula smaragdina – Mágia szutra.* Medio Kiadó, Szentendre.

Hankiss Elemér 1997. *Az emberi kaland.* Helikon, Budapest.

Howes, Graham 2011. *A szakralitás művészete.* Bencés Kiadó, Pannonhalma.

Humphrey, Caroline – Vitebsky, Piers 1998. *Építészet és vallás.* Helikon, Budapest.

Jones, Lindsay 2000. *The Hermeneutics of Sacred Architecture.* Harvard University Press, Cambridge, MA.

Kádár Zoltán – Németh György – Tompos Erzsébet 1987. *A Hagia Sophia.* Képzőművészeti Kiadó, Budapest.

Kermode, Frank 1980. *Mi a modern?* Európa Kiadó, Budapest.

Kierkegaard, Søren 1978. *Vagy-vagy.* Gondolat Kiadó, Budapest.

Koolhaas, Rem – Mau, Bruce 1998. *S, M, L, XL.* 2. kiad. Monacelli Press, New York.

Lethaby, William 1994. *Architecture, Mysticism & Myth* [1891]. Solos Press, Bath.

Lévinas, Emmanuel 1999. *Teljesség és végtelen.* Jelenkor, Pécs.

Metz, Johann Baptist 2008. *Memoria passionis. Veszélyes emlékezet a pluralista társadalomban.* Vigilia, Budapest.

Miklóssy Endre 1995. *Küszöbök.* Typotex, Budapest.

Otto, Rudolf 1997. *A szent.* Osiris, Budapest.

Panofsky, Erwin 1986. *Gótikus építészet és skolasztikus gondolkodás.* Corvina, Budapest.

Redl Károly (szerk.) 1988. *Az égi és földi szépről.* Gondolat, Budapest.

Sedlmayr, Hans 1948. *Verlust der Mitte.* Salzburg–Wien.

Schneller István 2005. *Az építészeti tér minőségi dimenziói.* Terc, Budapest.

Szentkirályi Zoltán 1980. *Az építészet világtörténete.* 1–2. köt. Képzőművészeti Alap, Budapest.

Korányi András: Hanem szeretni is

Káldy Zoltán püspöki szolgálata itthon és külföldön

Luther Kiadó, Budapest, 2012. 232 o.

Káldy Zoltánról sokan beszélnek, de kevesen írnak, és még kevesebben publikálnak. Miközben harmincéves püspöki szolgálatának (1958–1987) eredményei és következményei lépten nyomon visszaköszönnek az evangélikus egyház mindennapi életében és szolgálatában, a fiatalok közül sokan lényegében már semmit sem tudnak róla, s egyre kevesebbet tudnak magáról a szocialista korszakról is. Mi pedig, akik még éltünk ebben a korban, s akik kutatjuk ezt az egyre távolodó világot, nem elégedhetünk meg azzal, hogy visszaemlékezésekben halljunk a – ma egyre divatosabb – „retró világról" és az akkor éltek, köztük Káldy Zoltán nevéről.

Többet kell tehát beszélnünk róla, de arról a korszakról is, amelyben megadatott neki az élet lehetősége. Hiszen sorsa, pályája, személyiségének változása mind magán hordozza a 20. század magyar történelmének sok-sok mélyreható nyomát, a létező szocializmus kontextusának őseredeti vonásait, az elmúlt évtizedekben diktatúrával és elkerülhetetlen átalakulásokkal küzdő történelmi egyházak vívódásait. Ezért különösen is fontos, hogy ezzel a kötettel indul útjára az evangélikus egyház Luther Kiadójának új sorozata, az *Egyház a szocializmusban* is, amelyben reményünk szerint egyre szélesebb körben tudjuk majd bemutatni a magunk mögött hagyott, mégis még sokáig mélyre ható történelmi korszak egyháztörténetét.

A küldetés nem nyugdíjazható!

RIBÁR JÁNOS

A nyugdíjas lelkészek már kezükbe vehették azt a meghívót, amely őszi lelkészkonferenciára hívja őket, a révfülöpi Ordass Lajos Evangélikus Oktatási Központban október 16–18-án tartandó találkozóra. Reménykedve várjuk a visszajelzéseket, bizakodunk benne, hogy sokan elfogadják a meghívásunkat. Részben azért hogy újra átéljük a testvéri találkozót, s felelevenítsük az emlékeinket, részben azért is, hogy kialakítsunk egy teológiai stratégiát mi, az élet rendje szerint nyugdíjba került lelkészek. E sorok írója friss nyugdíjas, még nem igazán ismeri a tétlenség keserű terhét és a feleslegesség érzetét, de szívesen vállalta fel ennek az akciónak a gyakorlati és szellemi támogatását.

Az ötlet gazdája Gáncs Péter elnök-püspök, de a Lelkészakadémia igazgatótanácsa is támogató szeretettel állt az ügy mellé. Szívesen felvállaltuk az egyházi ügyeket koordináló Lackner Pállal együtt ezt a szolgálatot, és igyekeztünk az első alkalom szerkezetét kialakítani, hogy megtörténhessen az első lépés a további együttműködés felé.

Külföldi, főleg németországi példák is állnak előttünk, de hazai helyzetünk is – a nyugalmazott lelkészek számát tekintve – inspiráló arra, hogy a nyugdíjas lelkipásztorokat erre a konferenciára meghívjuk. Evangélikus egyházunk, szeretetét és tiszteletét kifejezendő nyugdíjas lelkészeink iránt, ott-tartózkodásuk költségét szeretettel felvállalja.

Mi a célja ennek a találkozónak?

A kérdésben a válasz egyik része: hogy találkozzunk és beszélgessünk egymással. Igét hallgassunk és imádkozzunk egymással, hogy átéljük a fraternitás ősi valóságának az élményét, hogy erősödjünk egymás hite által. Ez azért is jó, mert kis időre kiszakadhatunk az otthoni megszokott környezetből, s felfrissíthetjük az emlékeinket. Ez nagyon fontos, de ennél még van egy sokkal fontosabb lelki elem.

A konferencia befejező napján az ebéd előtti utolsó jelzett napirendi pont így hangzik: „Feladatok". Milyen feladata lehet egy nyugdíjas lelkésznek? Tételszerűen ezt nem is tudjuk felsorolni, de rendkívül fontosnak tartanánk, ha sikerülne egy olyan teológiai műhelyt létrehozni, ahol kiki bizonyos teológiai témák feldolgozását behatárolt mennyiségben és elvárható minőségben feldolgozná – az utókor számára is.

Előzetes felhívás: már előre készülnünk kellene arra a megbeszélésre, amelyre – Deo volente – 2012. október 18-án, csütörtökön délelőtt kerül sor! Ki milyen témában vállalna dolgozatot azzal a céllal, hogy egymást is, de a minket követő fiatalokat is gazdagítsuk? Azt szükségtelen hangsúlyoznom (Kazinczy után szabadon), hogy „jót s jól".

Ennek a műhelynek lenne egy lelkigondozói hátsó szándéka is, miszerint megtapasztalhatnánk, hogy nem vagyunk feleslegesek, másrészt egymást és a fiatalabb generációt is gazdagíthatnánk mindazzal a szellemi kinccsel, amely a nyugdíjas lelkészek fejében is, szívében is megvan. A címet újra hangsúlyozom, és kicsit bővíteni is kívánom: a küldetésünk nem nyugdíjazható. Amikor Jézus Krisztus elhívott bennünket erre a szolgálatra és kiküldött az evangélium hirdetésére, akkor nem azt mondta, hogy nyugdíjas korotokig hirdessétek az evangéliumot, hanem a világ végezetéig – nekünk szívünk utolsó dobbanásáig.

Ugyancsak fontos lelkigondozói szempont, hogy felvállalva ezt a munkát, ne száradjunk ki, ne gyepesedjünk be, és Isten kegyelméből olyan értékek születhetnek meg, amelyek e kezdeményezés nélkül esetleg nem jöttek volna lére. A szellemi és lelki életünket ne engedjük nyugdíjazni! Az élet rendjében természetes adottság az életkorral összefüggő nyugdíj, de senki sem kötelezhet bennünket tétlenségre, érdektelenségre és így a halál passzív várására.

Németországban tavaly ősszel szerveztek egy olyan konferenciát (Rosenheim, 2011. novembere), ahol már a különböző életkorok, azaz a generációk közötti jobb együttműködésről tartottak előadásokat.

Ennek a konferenciának is az volt a fő témája, hogy a

még hadra fogható egyházi (lelkész) nyugdíjasokat be kell vonni az egyház szellemi életébe, mert nincs annál roszszabb és haszontalanabb, ha Isten szolgái ölbe tett kézzel, magánlakásba zárt lélekkel tengetik az életüket szívük utolsó dobbanásáig.

Mi most tesszük meg az első lépéseket a nyugdíjas lelkésztársadalom mobilizálása felé, de ebből valóban kinőhet majd az a lehetőség is, hogy a fiatalabb generáció elé letegyük részben az élettapasztalatainkból, részben a teológiai munkánkból fakadó eredményeinket, és esetleg még közös konferenciára is sor kerülhet. De az mindenképpen jó és hasznos lenne, ha a nyugdíjas lelkészek szívéből, fejéből olyan dolgozatok születnének meg, amelyek méltók lennének egy kézbe vehető kötet formájában való megjelenésre. S persze az internet korában még könnyebben közkinccsé lehetne tenni ezeket a dolgozatokat. Tehát a konferencia végén kialakítani szándékozunk egy formai munkatervet, mert evangélikus egyházunknak a nyugdíjas lelkészek tudására, hitére, szeretetére is szüksége van.

Az életkor – bizonyos értelmes határok között és egészségi állapot függvényében – nem lehet kifogás. A már említett rosenheimi konferencián hangzott el egy érdekes adat az öregedéssel kapcsolatosan. Az előadó szerint a németországi kutatók úgy találták, nemcsak az emberi életkor határa tolódott ki, hanem a szellemi és lelki teljesítőképesség határa is. Szabadon vett idézettel emlékeztetek rá, hogy a német előadó szerint a kortársaink képesek a nyolcadik évtizedig lelkileg fittek és egészségesek maradni. Megállapítást nyert, hogy a mai nyolcvanévesek – korábbi időszakokhoz képest – annyi energiával rendelkezhetnek, mint régebben a hetvenévesek, és a mai hetvenévesek olyan energikusak, mint korábban a hatvanévesek. Természetesen ez nem vihető abszurd módon tovább, de érzékelhető számunkra is a generációs határok eltolódása.

Ugyanebből az előadásból tudjuk meg azt az első hallásra nehezen érthető tételt, hogy olyan korba értünk, amikor az ember évente csak három hónapot öregszik, s az előadó az okok között említi a jobb orvosi ellátást, a fizikai munka visszaszorulását, a táplálkozás racionalizálását stb. Természetesen amennyiben élni kívánunk ezekkel a modern lehetőségekkel. Harminc évvel ezelőtt – így az előadó – Németországban háromszáz ember volt száz esztendőnél idősebb, és most tízezer felett van a számuk. De a szellemi kapacitás határa is kitolódik.

Nem hinném, hogy nálunk más lenne a helyzet, és meggyőződésem, ha mi ezt még szívvel és lélekkel tudatosítjuk is, a szellemi életünk mobilizálható vagy még jobban mobilizálható lenne, mint ahogy most is van rá példa egyházunkon belül is. Isten megbízást ad az idősebbeknek is, nekünk, nyugdíjasoknak!

Közreadok egy személyes vallomást, mert ez történt velem. Hazafelé tartottam április végén a lelkészi hivatalból. A közlekedési lámpa zöldre váltott, amikor kapunkhoz értem. Sokan jöttek és mentek át az úttesten, feltűnt egy édesanya és gyermeke. Beszélgetve közeledtek felém, de magát a társalgást nem hallhattam a város zaja miatt. A kaput betettem magam mögött, és megrendülve álltam meg, mert ragyogó tisztasággal és gyermeki hangon ezt hallottam: „Kövess engem!" Tudom, hogy ők beszélgettek egymással, ebből a beszélgetésből azonban ez a csodálatos töredék jutott el hozzám, de én úgy hallottam, mintha az Úr Jézus mondaná ennek a gyermeknek a hangján keresztül: kövess engem!

Szívemben cseng ez a gyermeki hang.

Találkozzunk Révfülöpön, az Ordass Lajos Evangélikus Oktatási Központban 2012. október 16–18-án, és a többit ott megbeszéljük!

A hivatás és a küldetés nem nyugdíjazható!

Kereszténység a 21. század elején

A protestantizmus kihívásai és távlatai

GÉMES ISTVÁN

Négyszáz württembergi evangélikus lelkész előtt tartott előadást a fenti címen Chr. Markschies, a berlini Humboldt Egyetem rendszeres teológiai professzora. Hogy előadását azzal a mondattal kezdte: „Nur keine Angst!", már az is mutatja, hogy a német egyházakban is olyan mérvű az elbizonytalanodás, hogy azt nem lehet többé ad acta tenni. Az előadás utáni vastaps pedig mintha nagy köszönet és hálaadás lett volna. Nem azért, mert az előadó megoldotta volna a felvetett problémákat, hanem ezért az egyetlenegy mondatáért: csak semmi félelem!

Előadását hét pontba foglalta – a hetes biblikus „szent szám" –, és tényleg felölelte mindazokat a pontokat, ahol szorít a cipő. Előkerültek kérdések, amelyekkel (még) nem akar foglalkozni a német protestantizmus. Másokat már felismert, de tologatja őket és a lehetséges megoldáskeresést maga előtt. No és olyanok, amelyek a körmünkre égtek már

(és a zsebünkre mennek!), és nagy üggyel-bajjal, de leginkább körülményesen vagy húzódozva foglalkozunk velük.

Íme a hét pont.

1. Bár el-elmondogatjuk, hogy pluralista világban élünk, de még mindig nem indultunk el igazán a benne való helyünk megkeresésére – megtalálására meg egyáltalán nem.

Arculcsapásként fogjuk föl ennek a pluralizmusnak számtalan megjelenési formáját, mert mi még mindig – ilyen vagy olyan fokon – egy egységes, a mi vallásunk által ápolt monokultúra kategóriáiban gondolkozunk.

Ezt a görcsös ellenállást kell feladnunk, nehogy megfulladjunk. Figyeljünk felszabadultan arra a sokszínűségre (pluralizmus!), amellyel az Újszövetségben találkozunk! Micsoda disszonáns hangot ütnek meg az evangéliumok, Pál és Jakab apostol vagy éppen a Jelenések könyve! Persze tudjuk, hogy Istennek Jézus Krisztusban adott kinyilatkoztatása ezeket is egybe tudja fogni. De erre való hivatkozással ne akarjuk elmosni például Róm 4,3-at és Jak 2,24-et!

Ugyancsak kihívás a pluralizmus olyan értelemben is, hogy senki se veszi többé kész ténynek a létezésünket, ha a magunk szilárd meggyőződését nem visszük a piacra és azt nem képviseljük alkalmas és alkalmatlan időben. S itt előnyben kell részesítenünk az elvilágiasodott emberek számára is érthető nyelven elhangzókat a dogmatikai szőrszálhasogatással szemben. Luther jól ismert elvét itt kell újra sillabizálnunk és alkalmaznunk: „dem Volk aufs Maul schauen" (ellesni a szót a nép ajkáról).

2. Egyházaink fel kell készüljenek privilégiumaik feladásának kényszerére. A drámai taglétszámvesztés nemcsak anyagi vonzattal fenyeget, de a pluralista társadalom számára érthetetlen támogatási és privilegizált különbség teljes nivellálódásával is. Félelem és önsajnálat helyett egyre inkább „vendéglátó", nyitott közösségekké kell válnunk, és – még ha félünk is a *misszió* szótól – erőteljesen kell elindulnunk új tagok keresésére. Ki kell mozdulnunk a múzeumőr szerepéből, és általános misszionáriusképzésre kell felkészülnünk.

3. A hitéleti vagy ideológiai „magánosítást" sokkal komolyabban kell vennünk. Tetszik, nem tetszik, mindenki a maga fazonja szerint akarja még a hitéletét is „organizálni".

Valaki ezt *cafeteria-vallásosság*nak nevezte. De még ez sem lehet számunkra olyan félelemkeltő molocchá, amely előtt nyulakként dermedünk meg a kígyó nyitott torka előtt. Hát nem mi tanítottuk évszázadokon át a világnak a Isten elé való személyes odaállás szükségességét? Hát nem a reformációban kérdezte először az emberiség, hogy „hogyan kaphatok magamnak személyes Istent"?

Ismerjük el, hogy az egyénnek legitim vágya a saját útjának szabad felismerése, kiválasztása és kipróbálása. Nekünk nem „lőni" vagy éppen „lelőni" kell őt ebben a törekvésében, hanem éppen ellenkezőleg: támogatni! Késznek kell lennünk itt divergáló utak egymással való harmóniába hozására vagy konszenzuskeresésre – az alapok feladása nélkül.

4. A protestantizmusnak ki kell bírnia a feszültséget a modernkonform és a modernkritikus kereszténység között. A két nagy felekezetre máris jellemző az egyiknek vagy a másiknak a feladása. Az első a protestantizmust kísértő veszély, a második a római katolicizmusé. Itt csak a „modernitás" beható és elfogulatlan elemzésével lehet célt elérni. Ennek az eddiginél sokkal nagyobb figyelmet kell szentelni.

5. Az ökumené az évszázad fő-fő feladata. Ennek komolyan vétele már csak az úgynevezett vegyes házasságok hihetetlenül magas száma miatt is elengedhetetlen. Kár lenne az évtizedek óta így vagy úgy folytatott ökumenikus tárgyalások eredményeinek „beérésére" várni. Annál sokkal fontosabb a „lokális ökumené". A világ egyébként se érti különbözőségeinket, ellentéteinket meg egyáltalán nem. Figyelme csak egységes fellépéseinknél és tetteinknél terelődik ránk.

De vigyázat: a társadalom pluralistává válásának egy újabb, nem várt szeletével is meg kell barátkoznunk, ha ökumenéről beszélünk. Egyszerre domináló lett a keresztény felekezeteken kívül álló szekták és más vallások jelenléte is. Itt sem jó tanácsadó a félelem és a görcsös elutasítás, annál inkább a bibliai „mindent kipróbáljatok, s ami jó, azt megtartsátok" elv.

6. Jézus különböző működési perspektíváin jobban kell tájékozódnunk. Ő beszélt, tanított, de vigasztalt, elmarasztalt, sőt megtisztított és gyógyított is. Ha arra gondolunk, hogy gyógyított, ezt ne csak az egyébként jogos diakóniai munkával, keresztény kórházakkal akarjuk legalizálni. Sokkal nagyobb figyelmet kell szentelnünk a szinte lélegzetelállító orvosi kutatásnak és a vele való együttműködésre való hajlandóságunknak. Ne csak prédikáljuk az ép testben ép lélek elvét, de lehetőségünk szerint fogjunk összse azokkal, akik munkatársaink szeretnének lenni a „teljes gyógyításban".

7. Szeretnénk, ha az egész világot megrázó esemény lenne a reformáció kezdetének 500. évfordulója 2017-ben. De mi se maradjunk az esemény verbális szinten való elintézésénél. Jobban ki kell aknáznunk a lehetőségeinket. Például a reformációnk eredetére konkrét életrajzokon keresztül hívjuk föl a figyelmet. Ugyancsak eminens kötelességünk a reformátori igehirdetés bátorságának újraélesztése. „Ne félj a Szótól, az Igétől!" Új nyelvre kell lefordítanunk a biblikus, reformátori tanítást a bűnről. Se a kimondásától ne féljünk, se az elemzésétől. Merjünk ebben a kérdésben is nemcsak saját pozícióink hangoztatásával, hanem más tudományok kutatási eredményeire való figyeléssel is őszintén foglalkozni. Vegyük magunknak a bátorságot, hogy a fogyasztói társadalmat ne csak vehemensen kritizáljuk, hanem még a saját életvitelünkkel is vonzó, új, járható, gyógyító utakat mutassunk fel.

Ide tartozik – éppen a közelgő jubileumunkra való tekintettel –, hogy számba vegyük a „technológia 95 tételét". Tanulhatunk már ebben a tekintetben is az egyházatyáktól,

az Alexandriai Kelementől származó felismerés jegyében: „technologúszin, ú theologúszin hoi anthropoi" (technológiát, nem teológiát kívánnak az emberek).

Végül egy intés a protestánsoknak: ne féljünk az egyházaink katolicitásának komolyan vételétől és bátor képviselésétől. Ennek tagadása sem old fel bennünket a szakadás miatti felelősségünktől. Ne kiáltsunk rögtön „rekatolizálást", ha egyre inkább fedezzük fel és tudatosítjuk közös gyökereit kereszténységünknek, akár a liturgiában, értékek újrafelismerésében vagy életviteli gyakorlatunk formáiban.

Eddig a felvázolt kép. Amikor pedig a Magyarországi Evangélikus Egyház stratégiai „csatái" folynak, talán akad – mutatum mutandis – ebből a kavalkádból egy s más, amely meggondolandó lehetne és talán még segíthetne is. Nem a másolás és plagizálás értelmében, de valószínűleg áttételesen.

Emlékezet és felejtés feszültségében*

BOLBA MÁRTA

Az emlékezés folyamatát sokáig úgy képzelték el, mint egy felvevőgépet vagy egy raktárat. A legújabb kutatások eredményei Baddely (2005) szerint azonban máshogy modellezik az emlékezést. Az emlékező nem passzív raktáros, aki elteszi és előhozza az emlékeket, hanem egy-egy emlék aktív konstrukció eredménye. Az emlékeinket ezek szerint fel kell építeni. Ha nem végezzük el ezt az aktív munkát, akkor óhatatlanul is bekövetkezik a felejtés.

Az emlékezésről gondolkodva megkülönböztethetünk kollektív és individuális emlékezetet.

A közösség vezetőinek feladata, hogy irányítsák a közösségi emlékezet folyamatait. A kulturális emlékezet szoros kapcsolatban van az identitással, alapkérdése Jan Assmann (2004) szerint: Mit nem szabad elfelejtenie a közösségnek? A hagyományok írásba foglalásával az ismétlésről a megjelenítésre helyeződik a hangsúly, értelmezni, s így megjeleníteni kezdik a szöveget. A közös emlékeket felidéző szimbólumok jelenítik meg. Nem maga az emlék a hangsúlyos, hanem sokkal inkább az érték, amelyet hordoz. Identitásunk alapja, hogy milyen értékekkel tudjuk azonosítani magunkat, mit tudunk képviselni. Az emlékeink tárgyiasulnak, épített környezetünk részévé válnak, személyes tárgyaink közé kerülnek. Utcákat nevezünk el, szobrokat állítunk. Önazonosságunkat formálják a közterein található emlékhelyek, -művek, -táblák. A közintézményeinkben rendezett emlékhangversenyek, -műsorok, emlékvacsorák, megemlékezések, emléktornák, emléktúrák, emléknapok.

Az individuális emlékezés technikái között is találunk szép számmal felidéző tárgyakat. Fiókunkban és polcainkon található emléktárgyak, emléklapok, emlékképek, emlékkönyvek elárulnak valamit arról, kik is vagyunk.

Mind a kollektív, mind az egyéni emlékezés lehet olykor sikertelen. Traumatikus eseményekre nehéz emlékezni, katasztrófák, háborús helyzetek vagy nemi erőszak túlélői sokszor nem emlékeznek a történtekre, vagy emlékeznek ugyan, de nem tudnak beszélni az eseményekről. A traumatikus emlék azonban váratlan helyzetekben magától feltör, vagy a háttérből akadályozza az élet útjait. Van, hogy egy közösségben bizonyos eseményekre nem szabad emlékezni. Polcz Alaine *Asszony a fronton* című regényében megtörte a hallgatást, beszélni kezdett a borzalomról. Sokáig egy nőnek még családi körben sem volt szabad arról beszélnie, hogy megerőszakolták, hiszen felszabadító katona nem tehetett ilyet, biztosan a nő provokált, illegette magát. Hosszú éveken át a holokausztra sem volt szabad emlékezni, így a rendszerváltozás évében egy csapásra lett valakiből holokauszt-túlélő. A harmadik generáció a felejtés hosszú évei miatt már semmit nem tudott a családja zsidó identitásáról, s ma, ha kérdezi a nagymamát, ő akkor sem felel. Nem tud beszélni azokról az időkről. A szépirodalom keresi a nyelvet, amelyen elbeszélhető, amire nem emlékezünk.

Elisabeth Loftus kutatási eredményei szerint az emlékezés elsősorban nem valaminek a rögzítése, hanem valaminek a létrehozása (Loftus 1992, 121–123. o.). Loftus a hamis emlékek létrejöttének is kutatója. A rendszerváltás óta dramatikusan polarizálódó társadalmunkban ma kulcskérdés az emlékezés. Úgy tűnik, mindenki máshogy emlékezik, másra emlékezik. Létezik egyáltalán a valóság? Lehet-e helyesen emlékezni, vagy felejtésre vagyunk kárhoztatva? Harald Weinrich *Léthé, a felejtés művészete és kritikája* című munkájában (2002) élet-halál kérdéseket tesz fel az európai embernek. A Léthe az alvilágban kanyargó folyó, amely a holtak lelkére bocsát felejtést. A nagy kérdés az, hogy iszunk-e a felénk kínált Léthe-vízből, és megindulunk-e a halálba vezető úton. Vagy a valóság, az *alétheia* útján járunk, amely az életre vezet. Istentisztele-

* A dolgozat az EHE doktori iskolája gyakorlati teológiai kurzusának keretében készült.

teinken *alétheiát* hirdetünk, anamnézist végzünk, bízunk abban, hogy Isten emlékező isten. Keresztényként aktívan teszünk a *léthe* és az amnézia ellen, aktívan teszünk az emlékezés kultúrájának fenntartásáért. Szimbólumainkban megjelenítjük, amit nem felejthet el a közösségünk anélkül, hogy elveszítené identitását.

Az, hogy mire és hogyan emlékezünk, elsősorban az identitásunk, önazonosságunk tekintetében fontos. Kik vagyunk? Milyen értékek mentén építjük fel közösségeink identitását? Ha az egyház a valósághoz szervesen kapcsolódó közösség, akkor nem indul el a nosztalgiának álcázott felejtés útján. Az egyházban kellene keresni a korántsem ideális valóság kimondásához szükséges légkört, ahol nem a vád, az ítélet és a morális megsemmisülés követi a valóság kimondását, hanem a bocsánat, az irgalom és a felemelő szeretet. Ahol emlékezünk a valóságra, ott látjuk a szenvedést, amelyet egy-egy történelmi alak okozott, és nem emelünk szobrot, nem állítunk emléktáblát, és nem temetjük újra azokat, akiknek szellemi öröksége az embertársi szeretet megtagadása. Az emberi szenvedés emlékét nehéz felidézni, de a megbéküléshez mégis szükségesnek látszik.

Az egyház őrállói feladata, hogy bármilyen csábító is, ne engedje, hogy a dicső múlt nosztalgiája helyettesítse az emlékezést. A közelmúlt történelmének reflektálatlansága jelzi, hogy félünk saját múltunkkal szembenézni, az ügynökliskták, a köztudott kollaboráció lassan passzív rezisztenciává, majd ügyes ellenállássá nemesül. A náci nyilas parlament képviselője pedig hivatalosan is „méltatlanul elfeledett" íróvá avanzsál pusztán politikai haszonszerzés céljából. Az ilyen szimbolikus gesztusokban ölt testet a felejtés szellemisége, amelytől határozottan elhatárolódunk, mert mi emlékező közösség vagyunk. S felismertük, hogy az emlékezés a gyógyulás útja.

Loftus kutatási területei közül a kulturális identitás tekintetében érdekes, hogy megzavarható-e mesterségesen az egyén vagy egy egész csoport emlékezete. Loftus szerint kísérletekkel igazolhatóan igen (Loftus 2005). A kutatási eredményeket ma a nyitott szemmel járó ember is igazolhatja. Jelen helyzetünk aggodalomra ad okot, hiszen egy közvélemény-kutatás alapján a magyar fiatalok harmada szélsőjobboldali nézetű, amelynek szerves része, hogy a történelem egyik legjobban dokumentált tényét, a holokausztot tagadja, azaz felejti. Az egyháznak felelőssége van abban is, hogy aktívan fenntartsa és a sajátjaként ismerje fel az emlékezés kultúráját.

Hivatkozott művek

Assmann, Jan 2004. *Kulturális emlékezet*. Atlantisz, Budapest.
Baddely, Alan D. 2005. *Az emberi emlékezet*. Osiris, Budapest.
Loftus, Elizabeth 1992. When a Lie Becomes Memory's Truth. *Current Directions in Psychological Science*, 1. évf. 4. sz. 121–123. o.
Loftus, Elizabeth 2005. Planting Misinformation in the Human Mind. *Learning and Memory*, 12. évf. 4. sz. 361–366. o.
Weinrich, Harald 2002. *Léthé, a felejtés művészete és kritikája*. Atlantisz, Budapest.

KÖNYVAJÁNLÓ ◀

A vallás a legszentebb

BÓDI EMESE

Adamik Tamás: *Sanctissima religio. Vallás- és irodalomtudományi tanulmányok*. Szent István Társulat, Budapest, 2012.

Vannak súlyos kérdések, amelyek évezredek óta foglalkoztatják az emberiséget. Léteznek-e istenek? Ki alkotta a világot? Az istenek befolyásolják-e sorsunkat? Van-e túlvilági büntetés és jutalmazás?

Ezek a kérdések törnek fel a legnagyobb gondolkodókból, teológusokból, írókból, költőkből és filozófusokból. Az ókortól kezdve a legnagyobb gondolkodók műprózában vagy versben fogalmazták meg kínzó kérdéseiket és megnyugtató vagy kevésbé megnyugtató válaszaikat.

A fent leírtak indokolttá teszik, hogy őszintén örüljek annak a tanulmánykötetnek, amelyet a Szent István Társulat adott ki idén májusban. A kiadó felkérésére Adamik Tamás, az ELTE Latin Tanszékének egykori vezetője gyűjtötte egy csokorba különböző szakfolyóiratokban megjelent korábbi tanulmányait. Ezeket a tanulmányokat a szakemberek jól ismerték, de a szélesebb olvasóközönség kezébe ritkábban jutottak el. A közlésre kerülő tanulmányokat maga a szerző válogatta, a kötet felosztása is figyelemre méltó. Az első részben a kereszténység előtti vallásos pogány irodalommal foglalkozó tanulmányokat olvashatunk. A második nagy részben a keresztény ókor irodalmát tárgyaló cikkek kerültek közlésre. Természetes, hogy itt olvashatunk olyan tanulmányokat is, amelyek az apokrif irodalommal kapcsolatosak. A harmadik nagy részben a korai középkor keresztény irodalmát tárgyaló cikkek találhatók. A negyedik részben a vallásos

magyar irodalommal kapcsolatos tanulmányok kaptak helyet. A kötet szerzőjére nagyon jellemző, hogy későbbi korok irodalmának tárgyalása során mindig szem előtt tartja az ókori szerzők hatását.

A kötet szerzője az ókori római irodalom egyik legnagyobb hazai szakértője, alapelvnek tekinti, hogy a római irodalom tanulmányozása nem lehetséges a görög hatások vizsgálata nélkül, ennek az elvnek jegyében görög és latin szövegek elemzéseit egyaránt megtalálhatjuk.

Hogyan csinálhatok „reklámot" egy olyan tanulmánykötetnek, amely ennyire sokféle témát fog át? Legjárhatóbbnak az az út látszik, ha kiemelek néhány tanulmányt, amelyekről úgy vélem, hogy a *Lelkipásztor* olvasóit leginkább érdekelheti. Röviden összefoglalom a kiválasztott tanulmányok tartalmát, majd ismertetem a szerző konklúzióit.

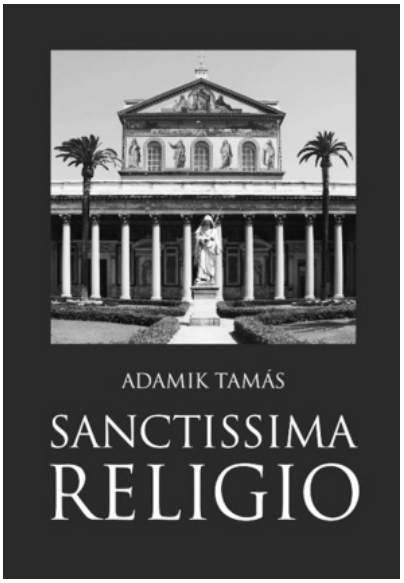

A szerző egyik legkedvesebb költője Catullus, ezt a csodálatos poétát már a közvetlenül utána alkotó költők is tudósnak *(doctus)* mondták. Személyes véleményem, hogy Catullus 76. költeménye *(Carmen)* a legmegrázóbb, leggyönyörűbb pogány fohász az istenekhez. Adamik Tamás ennek a fohásznak alapján valószínűsíti, hogy Catullus ismerhette a Septuagintát. A költemény elején megtudjuk, hogy Catullus a Lesbia-szerelemben mindent megtett és elmondott, amit az emberek „jól tehetnek és jól elmondhatnak". Lesbia hűtlensége miatt mindez kárba veszett, a költő szabadulni akar ettől a végzetes szerelemtől, ám erre önerejéből nem képes; az isteneket kéri, hogy irgalmazzanak neki, az irgalmazni *(misereri)* igét használja. Költőnk az istenek egyetlen funkciójaként az irgalmazást említi, ez soha nem fordul elő a Catullus előtti római irodalomban. Tudjuk, hogy az irgalom a zsidók istenének jellemzője, a zsoltárokból ez egyértelműen kiderül. Catullus nem sorolja fel az istenek neveit, csak általában isteneket említ, ez is szokatlan a római irodalomban. Adamik Tamás a zsoltárok görög fordításának ismeretét valószínűsíti. Az Énekek énekének ismerete is elképzelhető, ennek a nászéneknek a kép- és gondolatvilága igen közel áll Catulluséhoz. Ez a 62. költeménnyel bizonyítható, amely szintén nászének, az elzárt kert *(hortus conclusus)* motívumát kell itt kiemelni. A tanulmány szerzője számos idézettel támasztja alá hipotézisét.

Megemlítem a másik nagy pogány költőt, Vergiliust, akit a keresztény szerzők gyakran idéznek. Lebilincselő tanulmányt olvashatunk az *Aeneis* VI. énekéről, ahol a főhősnek le kell szállnia az alvilágba, itt szembesül a túlvilági büntetéssel és jutalmazással. Külön tanulmány szól Lactantiusról, az egyik legnagyobb keresztény gondolkodóról, ő túlélte az utolsó keresztényüldözést, könyvet írt a keresztényüldöző császárok haláláról. Szerinte ezeknek a császároknak úgy kell bűnhődni, ahogyan Vergilius leírja az alvilági büntetéseket. A műben számos idézet szerepel az *Aeneis*ből, de Vergilius nevét nem említi Lactantius.

Szent Ambrus is kifejti, hogy a keresztényellenes pogány trónbitorlók örök büntetést szenvednek. A szónok Ambrussal foglalkozó tanulmányban olvashatjuk annak a gyászbeszédnek az elemzését, amelyet a milánói püspök Theodosius császár temetésére írt. A nagy keresztény császár legyőzte a pogány trónbitorlókat, Maximust és Eugeniust, ők a pokolban vannak, a meghalt uralkodó a mennyország fényét élvezi, és találkozik Krisztussal.

Az ókori keresztény remeteéletrajzokról is olvashatunk. Azt gondolom, hogy a magyar olvasóknak az lehet a legkedvesebb, amit a témával kapcsolatban három magyar gondolkodó kifejtett. Egy remete lakatlan szigeten él, a hely kellemes, gyönyörű. A magányos remete imádkozik, de nem tudja a helyes szöveget. „Átkozott legyen az Isten!" – folyton ezt ismételgeti. Egy püspök érkezik a szigetre, megtanítja a remetének a helyes imádságot: „Áldott legyen az Isten!" A püspök kíséretével hajón távozik a szigetről, a remete száraz lábbal fut utána a tengeren, elmondja, hogy elfelejtette a helyes imát. A püspök azt válaszolja, hogy mondja csak a régi módon, hiszen Isten az ember szívének szándékait nézi, kimondott szavaink csak az emberek előtt számítanak. Irodalmunkban Temesvári Pelbárt, Mikes Kelemen és Vörösmarty Mihály dolgozza fel a történetet. Temesvári prédikációban foglalja össze tömören, Mikes 206. levelében hosszabb leírás található. Ez szolgált forrásul Vörösmarty számára *A szent ember* című költeményének megírása során. Temesvári szövegét eddig csak Adamik vizsgálta, tanulmányában kimutatta, hogy mindhárom szerző az antik retorikán nevelkedett, mondanivalójuk is azonos: Isten az ember szándékát nézi, nem kimondott szavainkat.

A vallásnak mindig fontos szerepe volt és lesz életünkben. Ezt jelzi a kötet címe: *Sanctissima religio*. Sokféleképpen lehet a kifejezést fordítani: A vallás a legszentebb. A vallás a legértékesebb. Ez a cím Cicerótól származik, és pontosan tükrözi a könyv tartalmát. Ezt a nagyszerű válogatást jó szívvel ajánlom az olvasók figyelmébe!

Hűség és megújulás a gyülekezetépítő szolgálatban

■ SZABÓ LAJOS

Schnase, Robert: *A gyümölcstermő gyülekezet.* Magyarországi Metodista Egyház – Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány – Harmat Kiadó, Budapest, 2012.

Aki komolyan veszi az elhívását és a gyülekezetben betöltött szerepét, akár lelkipásztorként, akár felelős gyülekezeti tagként, ahhoz nagyon közel fog állni Robert Schnase metodista püspök könyvének minden lapja. Olyan gyakorlati teológiai mű ez, amelyben a közös cél mindvégig világosan előttünk áll: a gyülekezeti élet küldetése az, hogy „tanítvánnyá tegyen embereket, formálja a hitüket, átalakítsa az életüket, és megváltoztassa a világot". (234. o.) A mindennapok gyülekezetének ez az igazi küldetésnyilatkozata a 21. században is. Tudjuk azonban azt, hogy mint emberek alkotta közösségnek rengeteg kísértéssel és buktatóval kell megküzdenie ahhoz, hogy ez a cél megmaradjon, és ne legyen kétséges a gyülekezet tagjai számára. Ne homályosodjon el az eredeti, bibliai indítás.

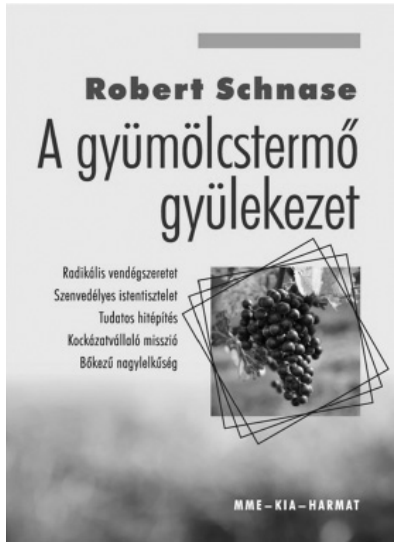

Megállás és fellélegzés ez a könyv – talán így is érdemes olvasni. Nem tankönyv, nem is élménybeszámoló, inkább útikalauz a gyülekezeti élet jobb megértéséhez. És kedvteremtő azzal, ahogyan egy-egy sikeres „gyülekezetépítési" alkotásnál megállhatunk és elcsodálkozhatunk. Ha izgat minket a saját munkánk értékelése, ha foglalkoztat bennünket a gyülekezeti közösségünk életképességének kritikai vizsgálata, akkor nagyon jól tudunk azonosulni a logikus, öt alaptételre koncentráló gondolatmenettel. A szigorúan biblikus alapokon nyugvó felépítésben többször is visszatér az öt alaptéma, amelyek átgondolásához és újrafogalmazásához van szükségünk a megállásra és a fellélegzésre. De ez erőt adó és lendületet biztosító, motiváló helyzet.

A könyv öt alaptétele, amely egyben az életképes gyülekezet öt tevékenysége is, a következő:

1. A radikális vendégszeretet gyakorlata
2. A szenvedélyes istentisztelet gyakorlata
3. A tudatos hitépítés gyakorlata
4. Kockázatokat vállaló misszió és szolgálat
5. A bőkezű nagylelkűség gyakorlata

Megállni abban az értelemben érdemes a könyv olvasása kapcsán, hogy többször is ráébredhetünk egy ma is aktuális tézisre. Nem mindig azzal építjük legjobban a gyülekezetet, ha újabb és újabb alkalmat, programot, tervet készítünk, hanem például azzal, hogy lelkiismeretesen időt adunk az eddigi út higgadt átgondolásának. Személyes hangon teszi meg ezt a könyv szerzője úgy, hogy közben a saját hitfejlődésének útját is megismerteti velünk, de olyan formában, hogy az egyéni életút példáját a közösség összefüggésébe állítja. Az utolsó fejezetben bepillantást kapunk a püspök saját családja hitbeli útjába is.

Nem egyéni teljesítmény bemutatása van a kezünkben, hanem egy olyan finomhangolású önarckép, amely rámutat arra, hogy a lelkipásztori életpálya értelme és értéke csak a gyülekezet összképében ragadható meg. Időszerű ez a szemlélet akkor különösen is, amikor napjainkban hajlamosak vagyunk teljesítményorientált és a külső sikert centrumba helyező gondolkodásmódban élni. Csak a kimerültség és az elfáradás, a legrosszabb esetben pedig a kiégés helyzetében ébredünk rá a téves útirányra és hozzáállásra.

Biztató, ugyanakkor az egyéni élet és szolgálat határait is bemutató mentalitással mutat rá Schnase arra, hogy sokszor csupán nyugodt megállásra lenne szükség, hogy felfedezzük mindazt, amit Isten ma is cselekszik a környezetünkben a mi erőlködésünk, görcsös akarásunk ellenére. A gyülekezet ennek a csodának a látható és megtapasztalható képe. Erre a magatartásra akkor szabadulunk fel, ha rá tudunk csodálkozni a mai gyülekezeti életekben arra, ami eddig megtörtént, és arra is, hogy a gyülekezetek a történelmük során milyen sok és mennyire különböző embernek adtak életformáló és hitre segítő tartalmat és életteret.

Fellélegzésre is szüksége van minden vezetőnek, aki a gyülekezetért vállalkozik szolgálatra. Nem maximumokat rajzol meg ez a mű, hanem elérhető és követhető példákat és helyzeteket. Nagyon értékesek azok a részek, amelyek konkrét gyülekezetépítők és megnevezett gyülekezetek életének egy-egy epizódját írják le. Ezek mindig egy-egy mai, minket izgató, aktuális kérdésre mutatnak megoldási kísérletet. Nem úgy kerülnek ezek a példák elénk, hogy a bemutatott képletek lennének az egyedüli megoldások, sokkal inkább lehetőségek, kipróbálható módszerek ezek. Összeilleszthetők, és szabadon is lehet válogatni közülük.

Mindegyiken érezhetjük, hogy a mi mai helyzetünkhöz könnyen igazíthatóak.

A könyv említett öt alaptétele olyan, napjainkban sokat emlegetett kulcsszavakat fogalmaz meg, mint nyitottság, önkéntesség, felelősség, lelkiség és missziói lendület. Ezek megvalósulása hozza a mai gyülekezet számára a gyümölcstermést és a növekedést. De a szerző erőteljesen hangsúlyozza, hogy mindez nem öncélú, és nem a létszámok növekedése érdekében fontos, hanem a számok mögött lévő emberekért, életekért és magáért a minőségért. Eltéved, aki nem látja, hogy a kiválóság és a minőség azért fontos a gyülekezetépítő munkában, mert más nem illik a Krisztus teste elnevezéssel fémjelzett közösséghez, amely nem süllyedhet egy klub, egy szervezet, egy szabadidős egyesület szintjére.

Külön értéke a munkának az, ahogyan a szerző nem metodista olvasók számára is jól érthetően idézi fel John Wesley teológiai munkásságának egy-egy gyakorlati vonatkozását. Ezeken a szinte egyszavas vagy egymondatos utalásokon keresztül ébredhetünk rá arra, hogy milyen időszerű és mennyire aktuális és praktikus üzenetek ezek. A dinamikus, a változásra kész egyházfogalom úgy jelenik meg ezeknél a „felidézéseknél", hogy észrevehetjük, a „hűség" és a kockázatot is vállaló „megújulás" mennyire összetartoznak az igazi gyülekezetépítő munkában. Az ebben a könyvben bemutatott metodista gyülekezetépítő felfogásnak nagy értéke az, hogy nem szervezeti, szerkezeti vagy módszerbeli újulást jelöl meg prioritásnak, hanem a „szenvedélyes" és „gördülékeny" gyülekezeti életet mint az egyház fejlődésének igazi kritériumát. Ehhez az építő munkához kedvet szeretne teremteni. Imádságban is aktív építőket bátorítani és erősíteni. A műben feltett sok kérdés a szöveg közben vagy a fejezetek végén a könyv bevezetésében a szerző által megfogalmazott magatartásra késztet. A gyülekezeti vezetőknek a munkájukkal kapcsolatban mindig szükségük van kérdések sokaságára, hogy tükröt tartsanak saját szolgálatuk elé. Ez ad kedvet a megújulásra, és ez óv meg a hamis elbizakodottságtól. Ha végigolvassuk a könyvet, akkor bőséges lehetőség nyílik ennek a két célnak az elérésére.

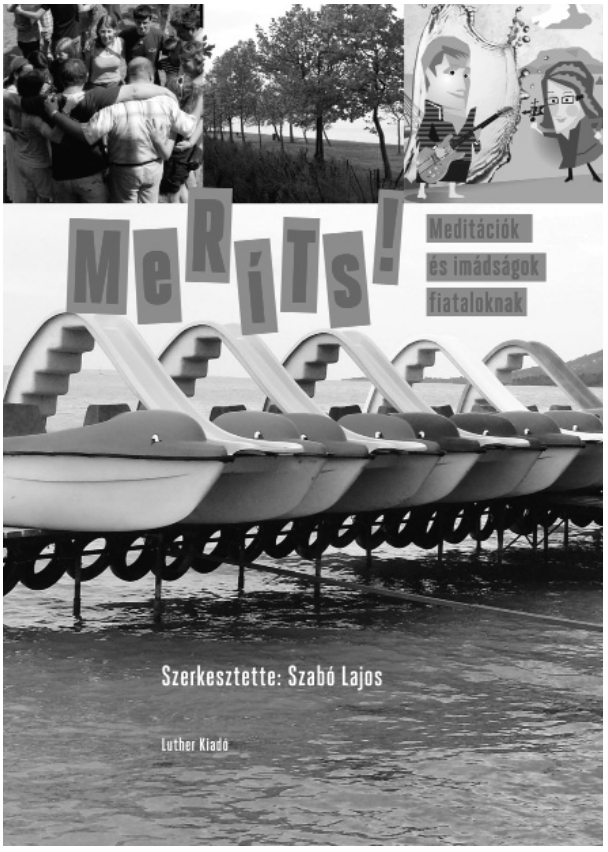

Szabó Lajos (szerk.): Meríts!

Meditációk és imádságok fiataloknak

Luther Kiadó, Budapest, 2012. 152 o.

Fiatalok meríthetnek elsősorban gondolatokat, érzéseket ebből a könyvből. Kortársak vallomásai találhatók benne. Sokszínű, tarka kötetet vesz kezébe az olvasó. Egy közös szándék azonban valamennyi alkotásból sugárzik: Isten vonzásában szeretnénk élni. Modern és gyorsan változó világban is meg szeretnénk találni azt a pillanatot, órát vagy napot, amikor minden csendesebb, nyugodtabb lesz, és megtapasztalhatóvá válik Isten ereje személyesen és nagyon közvetlenül. Csendes nyári sátorban, vízparton vagy vízben, esetleg a legzajosabb rendezvényen, mindig felszabadító élmény Isten közelsége számunkra.

Fiataloknak meríteni életszükséglet! Meríteni pedig az tud, aki keresi és előbb vagy utóbb meg is találja a forráshoz, tóhoz vagy folyóhoz vezető utat az életében. Az erdei forrásból is tudunk úgy meríteni, hogy semmilyen eszköz nem szükséges hozzá. Elég a két kezünk és a szívünk szándéka. Mégis milyen páratlan érzés, ahogy a tenyerünk érzi a víz frissességét, lágyságát és élénkítő erejét. Erő van a vízben! Gyógyító erő, bátorító erő és felemelő erő! Egy jó időpontban jókor történő merítés személyes és megismételhetetlen élmény.

Jusson elegendő forrásvíz minden olvasónak, találjon mindenki testi és lelki egészséget segítő, Isten jelenlétét személyesen és mélyen megmutató élményeket!

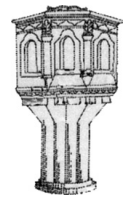

Szentháromság ünnepe után 10. vasárnap

Róm 9,30–33

Igehirdetési előkészítő

A vasárnap jellege

„Ez a vasárnap fordulat a Szentháromság ünnepe utáni vasárnapok egymásutánjában. A 10. vasárnaptól a 23.-ig terjedő időszak üzenetét így fejezhetjük ki: az egyház fejlődése és isteni erőinek kibontakozása – megigazítás és megújítás, megvilágosítás és megszentelés az élet különböző megnyilatkozásaiban és vonatkozásaiban. Mindez harc, küzdelem és szenvedés között megy végbe a Krisztus-test tagjainak még az ó- és az új ember tusakodását, összeütközéseit mutató életében." (Jánossy 1944, 50. o.)

A vasárnap témáját *Agendá*nk így foglalja össze: „Ismerjük fel, amit Krisztus tett értünk!" A fel nem ismerésnek drámai következményét tárja elénk az ősi evangélium (Lk 19,41–47). A vasárnap zsoltárát keretbe foglaló ige pedig – *„Szeret az Úr, azért nincs még végünk! Irgalma nem fogyott el, megújul reggelre kelve"* (JSir 3,22–23) – a felismerés esélyét hordozza magában.

Az alapigéről

Az apostol azt a helyzetet értelmezi, amelyben a keresztény gyülekezetek a Római levél keletkezésének idején éltek. Ezeknek a gyülekezeteknek a tagjai nagyrészt pogány származásúak voltak, akiknek zsidó származású testvéreikkel együtt azzal a tapasztalattal kellett megbirkózniuk, hogy Isten választott népe hitetlenségével elzárkózott a Krisztusban megjelenő isteni szeretet elől.

Pál azzal a kijelentéssel kezdi az értelmezést, hogy egy negatív állítást mond a pogányokról: nem törekedtek az igazságra. Az itt szereplő görög ige (διώκω) megengedi, hogy így is fordítsuk: 'űz', 'üldözőbe vesz', 'fut valami után', 'rohan', 'kerget', 'hajszol'. Ugyanez az ige szerepel a zsidósággal kapcsolatban, de pozitív megfogalmazásban: keresték, üldözték, hajszolták az igazságot. Mindent megtettek annak érdekében, hogy életükkel, kegyességükkel maradéktalanul betöltsék a törvényt, s így érjék el Isten igazságát, lehessenek igazak Isten szemében.

Az igazság (δικαιοσύνη) a Római levél egyik kulcsszava. „Pál apostol számára Isten igazsága olyan központi és átfogó értelmű fogalom, hogy vele mindazt össze tudja foglalni, amit Isten üdvösségszerző akarattal cselekszik, véghezvisz." (Karner 1942, 141. o.) Ezt fogalmazza meg tömören a levél tárgya (Róm 1,16–17).

A következményekről pedig azt írja, hogy a pogányok, akik nem hajszolták az igazságot, megragadták azt, a zsidók, akik keresték az igazságot, nem jutottak el hozzá.

Az apostol két különböző igét használ. A pogányokról írott gondolatmenetben a megragadáson, elnyerésen, befogadáson (καταλαμβάνω), a zsidóságról írott gondolatmenetben az eljutáson, elérésen (φθάνω) van a hangsúly. Pál egyértelművé teszi: az Isten igazságához nem lehet emberi erővel, igyekezettel eljutni, azt csak elnyerni, elfogadni lehet.

Egy olyan istenkép bontakozik ki ebben az igében, amelyben a hangsúly nem a törvény betöltésére igyekvő kegyességen, hanem kizárólag a hiten van. Így mondja: *„Azért, mert nem hit, hanem cselekedetek útján akarták ezt elérni"* (Róm 9,32).

Két ószövetségi igével fejezi ki a zsidók és a pogányok útja közötti különbség megértését. Ézsaiás könyvéből két részt idéz: *„…Izrael két háza számára olyan kő lesz, amelybe beleütköznek, olyan szikla, amelybe belebotlanak…"* (Ézs 8,14) *„A Sionra egy követ teszek le alapul… Aki hisz, az nem menekül el!"* (Ézs 28,16)

Az apostol mind a két ószövetségi igét Jézusra vonatkoz-

tatja. Ő az a kő – a szegletkő –, akit Isten azért rendelt az emberiség számára, hogy rá építse az életét, de egyben ő a megbotlás köve is, akibe beleütközve visszautasítható Isten kegyelme. Igénk zárómondata a gondolatmenet feszültségét tovább fokozza, amikor a két ószövetségi igét így kapcsolja össze: *„Íme, a megütközés követ, a megbotlás szikláját teszem Sionba, és aki hisz őbenne, az nem szégyenül meg."* (Róm 9,33)

Az igehirdetés felé

Üldözni – hajszolni – törekedni

Teljesítménycentrikus világunkban az a mindennapos tapasztalatunk, hogy az jut előre, az éri el, az ragadhatja meg a kitűzött jutalmat, aki küzd, aki minden erejét összeszedi a cél érdekében, és nem adja fel a harcot még a nehézségek között sem. Megdöbbentő mértékben vagyunk képesek erőt, energiát mozgósítani annak érdekében, hogy elérjük kitűzött célunkat.

Pál apostol gondolatmenete, valamint az evangéliumok beszámolói Jézusnak a farizeusokhoz való viszonyáról azt mutatják meg, hogy ebben a folyamatban, az üldözésben, hajszolásban – paradox módon még akkor is, ha az jó dolgokra irányul – vakká válunk. Mindenkit kiszorítunk a látó- és életterünkből. Nemcsak a másik embert, hanem Istent is. Semmi és senki nem lesz fontos, csak a célom és én.

Jézus ennek a semmi és senki mással nem törődő hajszolásnak a drámaiságát mondja ki, amikor sír a város felett: *„Bárcsak felismerted volna a békességre vezető utat!"* (Lk 19,42)

Jörg Zink írja *Szent erőforrás* című könyvében: „Ne győzni akarj. Ez az út vezet a békességhez." (Zink 2005, 380. o.)

Elérni – megragadni – eljutni

Felismerni, amit Krisztus tett értünk – mondja a vasárnap témája. Hogyan lehet a felismerésig eljutni? Az apostol afelől nem hagy kétséget, hogy törekvéssel, hajszolással semmiképpen sem. Hiszen abban mindig a saját elképzelésünk, elvárásunk irányít.

Az istenkeresést gyakran átszövi egy nagyon konkrét, előre meghatározott, megrajzolt istenkép. Ezt keressük, s ha nem ezzel találkozunk, megyünk tovább, elveszítve az igazi megtalálásának lehetőségét.

Újságcikk szól egy árverésről. Ezen az árverésen egy kancsó horribilis összegért kelt el. A híradás szerint voltak, akik tudni vélték, hogy a kancsó utolsó tulajdonosa egy koldus volt, aki haláláig fillérjeit gyűjtögette ebben az edényben, és közben fogalma sem volt arról, hogy milyen felbecsülhetetlen érték van a tulajdonában.

Jézust nem ismerték fel kortársai. Hiába tanított, gyógyított. Hiába voltak a jelek… Csak az előtt nyílt meg a Názáreti személyének titka, akinek nem volt elvárása, megkövesedett istenképe.

Nem véletlenül állította Jézus többször is a pogányokat a zsidók elé példaképül. Így mutatta meg, hogy Isten nem a törvény betöltésére törekvő kegyességet, hanem a belé vetett hitet és bizalmat kívánja.

A hit kulcsfogalommá válik a páli gondolatmenetben, hiszen ő maga is megélte a hajszolás és törekvés zsákutcáját. Számára sem volt más út, mint elengedni azt az istenképet, amelyet magában hordozott, és ráhagyatkozni arra, megragadni azt, amit Isten a názáreti Jézusban mutat meg magából.

Megütközés – megbotlás – megmaradás

Egy idős asszony mesélt nekem középkorú fiáról, aki mindig azt mondogatja neki, hogy sok baja van az Istennel. Lehet, hogy komoly teológiai harcokat vív meg magában a férfi, de az is lehet, hogy pusztán a gyülekezettől való távolmaradását magyarázza végtelenül felületesen. Egyre azonban mégiscsak utal a mondata: hogy a Szegletkőhöz nem lehet megütközés nélkül eljutni. Nem véletlenül nevezi Pál apostol a meg nem szégyenülés lehetőségének a megütközés és megbotlás szikláját.

Nem azt mondja, hogy vagy megütközöl benne, vagy elfogadod, hanem azt: akiben megütközöl, abban lesz a megmaradásod. A hit útján elengedhetetlen a beleütközés, a konfrontálódás. Csak akkor van esélyünk a megmaradásra, ha képesek vagyunk ütköztetni életünket, szavainkat, mozdulatainkat, gondolatainkat Jézussal és mindazzal, amit mondott és tett. Talán szabad úgy fogalmazni, hogy Jézusba mindenféleképpen bele kell ütköznünk. Az a könyörületesség, az az irgalom, az az érzékenység, amivel ő fordult a saját vagy mások hibájából megalázottak felé, szükségszerűen ma is megállít minket, és átírja az elképzeléseinket magunkról, a másik emberről és Istenről. Ez a megállás lehet a felismerés esélye számunkra.

Hivatkozott művek

Jánossy Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása.* Sopron. Utánnyomás: Veszprém, 2008.
Karner Károly 1942. *Isten igazsága.* Keresztyén Igazság, Győr.
Zink, Jörg 2005. *Szent erőforrás.* Kálvin Kiadó, Budapest.

■ BARANYAYNÉ ROHN ERZSÉBET

Tallózó

„A zsidók olyan kizárólagos értéknek tekintették az ószövetségi törvényt, (…) hogy Isten igazi megváltó intézkedését sem akarták tudomásul venni." (*A Szent István társulati Biblia jegyzetei. BibliaTéka CD-ROM.* Arcanum Digitéka Kft.)

„Izrael a maga kegyességében az igazság egyedüli útját a törvényben látja, így voltaképpen a törvényt mintegy öncélúan »hajszolja«, de soha nem jut el Isten törvényének igazi értelmére." (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM.* Arcanum Digitéka Kft.)

„A vasárnap »hagyományos mondanivalója« akkor szólal meg tehát, ha a bűnbánat (bűnbocsánat) hirdetése mel-

lett hangsúlyossá válik az általában háttérben maradó, ill. hiányzó kérügma *Isten radikálisan újat munkáló tettéről* (9,33a). (…) Pál nem azért bírálja a zsidó törvénykegyességet, mivel végrehajtásában hibákat tud felfedezni, hanem azért, mert Isten kinyilatkoztatásából tudja, hogy ezt az utat maga Isten zárta le akkor, amikor Krisztus Jézust adta népének és a világnak (Jn 3,16), megnyitván ezzel azt az *új utat* is, amely ugyanakkor *egyetlen út* az üdvösségre. (…) *minden törvénykegyesség számára botrányt jelent nemcsak a »kegyelemből, hit által, a Krisztusért kapott megigazulás«, hanem a hitből fakadó megszentelődés is,* azaz minden olyan kegyesség, melyben a törvény elveszíti »mindeneket megítélő« szerepét, elveszíti a »vezérlő mester« jellegét, mivel ezt a szerepet maga a Krisztus és a Benne való hit veszi át (…). Karner (…) [k]orrekt módon fejti ki a »pogányok« és a »zsidók« üdvrendje közötti különbséget. A hibát abban látja, hogy a zsidók *cselekedeteikkel* akarták biztosítani üdvösségüket, nem pedig *hittel.* Úgy gondolom azonban, hogy a felrajzolt ellentétpárhuzam akkor válik teljessé, ha nemcsak a hit és a cselekedetek, hanem *Krisztus és a törvény* egymáshoz való viszonya is homloktérbe kerül." (Id. Magassy Sándor: *Perikópák.* Magánkiadás)

„A zsidóság bűne és Isten előtti vétkes tartozása éppen az, hogy belebotlott az Istentől rendelt »botláskőbe« ahelyett, hogy arra építette volna rá, mint szegeletkőre további egész életét." (Karner Károly: *A Római levél.* Keresztyén Igazság)

Illusztrációk

TÖRTÉNET

„Küpszelosz születése
A petrai Éetion feleségül vette a korinthoszi uralkodóházból származó Labdát. Mivel nem született gyermekük, jóslatért fordult Apollón Szentélyéhez. Ezt a választ kapta: »Tisztes vagy, mégsem tisztel a város, Labda teherben van. Sziklát szül, mely lezuhanva rontja le zsarnokait, majd kormányozza Korinthoszt.« Az Éetionnak adott válaszból értették meg a korinthosziak egy régebbi orákulum értelmét, mely így hangzott: »Szirten költ ki a sas, de a gyermeke szörnyű oroszlán, vérszomjas fenevad, ki megoldja sokaknak térdét…« A jóslat Éetionra céloz, akinek neve a sas szóból (aetosz) származik, lakhelye pedig Petra: a szó köznévként (Petrosz – Péter) sziklát jelent.

A görög poliszok közül elsőként Korinthosz döntötte meg az arisztokrácia uralmát és hozta létre a türannosz rendszert. Igazi fénykorát akkor érte el, mikor Küpszelosz (Kr. e. 657–585) megdöntötte a Bacchiadák uralmát. Küpszelosz és utódai kormányzása idején a város az archaikus görög világ leghatalmasabb és leggazdagabb poliszává lett."

H. W. Parke – D. E. W. Wormell: *The Delphic Oracle*

GONDOLAT

„A mai földfelszín felett 7 méternyire húzódik végig az egykori jeruzsálemi Templom megmaradt faldarabjában a nevezetes »magas réteg« s a híres »szegletkő«, mely minden tiszteletet megérdemel, még akkor is, ha eleinte az építők ezt a követ félretették. 100 tonnányi súlyával a legnehezebb kő az egész falban. Nem lehetetlen, hogy Jézus a farizeusokkal folytatott vitájában erre a kőre hivatkozik, amelynek már akkoriban is a csodájára jártak. »*Soha nem olvastátok az írásban: A kő, amelyet az építők elvetettek, szegletkővé lett; az Úrnak a műve ez, és csodálatos a mi szemünk előtt?*« (Mt 21,42) A többi réteg átlagos magassága 1-1,2 méter, a szegletkő 1,83 méter magas. A keleti fal északi irányba tovább folytatódó részén két sor kő adja ki a szegletkő magasságát. (…) A déli oldalon a kövek azonos magasságúak ugyan a szegletkővel, de feltűnően rövidek, azaz oldalukra kellett őket állítani. A szegletkő egyébként kissé aránytalan: 6,7 méter hosszú, de csak 1,7 méter széles. Lehet, hogy eredetileg szélesebb volt, csak lecsorbulhatott a sarka, ettől keskenyebbé vált, s ezért az építők félretették. Később azonban a »magas rétegbe« beépítették. Úgy tűnik, hogy hiányzó részét a déli oldalon a közvetlen melléje állított tömbbel pótolták."

Gerhard Kroll (1917–1994) író, prédikátor:
Jézus nyomában

„Inkább legyen nevem is eltemetve
Semhogy téged vagy engem szégyen érjen."
William Shakespeare (1564–1616) angol költő, drámaíró

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

A bibliaóra tagjai első olvasat után azt a páli leveleknél egyáltalán nem furcsa észrevételt tették: „Ennek fussunk neki még egyszer."

Azután többszöri elolvasás után valaki megjegyezte: „Most már értem Luthert, miért tartotta fontosnak legalább havonta egyszer elolvasni a Római levelet." A sokadik olvasás után kezdtek „jönni" a konkrét gondolatok.

1. Az biztos, hogy hit által van az üdvösség. Más utat próbálni lehet, ahogy Izrael is próbálkozott, de nem igazán érdemes. A lelki próbálkozásoknak, kísérletezéseknek nagyon rossz végük szokott lenni…

2. Mindenkinek van egy bizonyos saját igazsága. Jó esetben hajlandó erről vitázni, nézetét módosítani, de ha nem, akkor önigazsága vesztét is okozhatja. A zsidók nem mutattak kompromisszumkészséget a Jézusi út irányába, mert saját igazságukat erősebbnek tartották.

Mi az igazság? Örök nagy kérdés, amelyet Jézus is feltett. Kinek van igaza? Nehéz eldönteni. A börtönök például csupa „ártatlan" emberrel vannak tele, legalábbis saját állításuk szerint. Igazságtétel dolgában ezért csak Isten lehet hiteles döntőbíró.

3. A zsidóknak nemcsak üdvösség, hanem önérzeti kérdés is lehetett a pogányok kegyelembe fogadása. Mert micsoda dolog az – gondolhatták –, hogy mi itt vagyunk Isten szolgálatában régóta, és ezek a frissen érkezettek meg csak úgy leelőznek minket… A szőlőművesek példázatát idézi ez a dilemma, amelyben a később érkező munkavállalók is ugyanannyi fizetséget kaptak, mint a reggeltől gürizők…

4. Talán kimondhatjuk, hogy Istenhez elvileg két út vezet. Az egyik az általunk is ismert hit útja. A másik a zsidók által preferált cselekedetek útja. Elvileg biztos ez is járható, de még senkinek nem sikerült.

Miért? Mert emberek vagyunk, és becsúsznak hibák, még a közismerten szelíd lelkű Mózesnek is voltak gyengeségei. Ha így van, akkor miért engedte Isten évszázadokon át kizárólagosan ezt az utat? Miért nem „intézkedett" előbb a hit útjáról?

Talán ez az évszázados sikertelenség egyben meggyőző bizonyíték is arra, hogy nem lehet cselekedetekből üdvözülni csak a hit által.

Szentháromság ünnepe után 11. vasárnap

▶▶ 2Sám 12,1–15a

Igehirdetési előkészítő

Versről versre

1. vers: „Az Úr elküldte Dávidhoz Nátánt." Az Úr hallgathatna is éppen. Szemérmesen, ahogy talán mi fordítjuk el csendben fejünket, amikor észrevesszük, hogy egy-egy társunk élete lejtmenetnek indult. Nem áll odébb néma eleganciával, így adva tudtul, hogy ami itt van, azzal ő nem kíván semmiféle kapcsolatba kerülni. Nem, az Úr nem így tesz. Megszólal. Megszólít. Mert igazságérzete nem tűri sem a gazságot, sem a cinkos némaságot. Vagy még inkább azért, mert tudja: ha valaki fontos, ha valaki sokat jelent számunkra, annak tartozunk a józanító, őszinte szóval, még ha az igazság olykor fájdalmas is.

Volt egy városban két ember… Nátán kezdhetné mondandóját ott is, ahová a példázat végére eljut. Mutatóujjával rábökve a királyra, lehetne első szava ez: te! Módszere lelkipásztori bölcsességről tanúskodik: hisz igazi megbánás, változtatni kész elszánás ott születik inkább, ahol a vétkes maga látja be hibáját. Fontos, megfontolásra méltó tanulsága lehet ez is e történetnek beolvasásra, fejre olvasásra olyannyira hajlamos világunkban.

3. vers: „Gyermekeivel együtt nőtt fel… ölében feküdt, mintha csak a leánya lett volna." Vajon nincs kissé manipulatívan hangulatkeltő íze a gyermekek történetbe szövésének? Olyan ez, mint amikor a stadionok erőszaktól hangos lelátói közt játékoskísérő apróságok kezét fogva vonulnak a gyepre korunk gladiátorai. Vagy mint amikor megindító gyermekszemekkel hirdetnek óriásplakátokon egy-egy nem is olyan gyermeki ügyet. Aki gyermek ellen vét, azt állítólag még a legkeményebb, bebörtönzött bűnözők is megvetéssel közösítik ki maguk közül. A kicsinyek említése az érzelmekre hat. A csel bejön. Dávid is ugrik.

4. vers: „Ez sajnált a maga juhai és marhái közül hozatni…" Sajnálta a magáét. Győzött hát az önzés. Visszaélt hatalmával. Ha kapcsolópontot keresünk az elbotlott Dávid és a mai igehallgató helyzete között, ez a fogalom kínálja magát: önzés. Hisz hány és hány formában ölt testet napjainkban is! Nem kell, hogy az embernek vér tapadjon a kezéhez vagy feldúlja mások családi életét ahhoz, hogy ezen a ponton mégis találva érezhesse magát: önző, énközpontú, érdekeinket és kényelmünket féltő viselkedésünk bukásunkat okozhatja megannyi helyzetben.

5–6. vers: „Halál fia az az ember… a bárányért négyszer annyit kell fizetnie." Dávidnak ismerős a bírói szerep. Mint a törvényesség legfőbb őrének, gyakorta kellett kisebb-nagyobb ügyekben ítélkeznie. Gyakorlott igazságtevő tapasztalatát mutatja, hogy figyelme nemcsak a bűnös megbüntetésére, hanem az áldozat kárpótlására is kiterjed.

Ítéletalkotás… Egy újabb identifikációs pont, ahol a ma embere beléphet a történetbe. Ismerjük jól a mások felett való ítéletmondás helyzetét. Mondhatjuk: természetes velejárója az életnek, hogy egyes dolgokat, cselekedeteket helyesnek ítélünk, másokat viszont rossznak, helytelennek tartunk. Hogy egy-egy személlyel, annak tetteivel, viselkedésével kapcsolatban véleményt alkotunk. De vajon ugyanígy működik-e ez a reflex önmagunkkal kapcsolatban is? Van-e szemünk meglátni saját hibánkat? Van-e erőnk és bátorságunk érvényre juttatni az általunk igaznak tartott értékeket önmagunk életében is? Isten Nátán látogatása révén a királyt személyesen megszólító üzenettel segít Dávidnak, hogy figyelme ne csak mások hibájának észrevételéig terjedjen, hanem felismerje saját bűnének következményeit. Hogy rádöbbenjen: igen, *én vagyok* az az ember.

7–9. vers: „Miért vetetted meg az Úr szavát?" Annak felismerése, hogy Dávid maga az, akiről Nátán története szól, még csak az első lépés. A következő tisztázásra váró kérdés a *miért.* A királynak rá kell ébrednie, milyen romboló indulatok vették át élete kormányrúdját. Hogyan hatalmasodott el szívében a hálátlanság, az önzés, az elégedetlenség. Nátán segít mindezek okát is felismerni: *az Úr szavának megvetése,* az Istenre figyelés hiánya, a vele való kapcsolat elhanyagolása vezetett oda, hogy elszabaduljanak az ártó, pusztító indulatok (lásd 10–12. vers).

13. vers: „Vétkeztem az Úr ellen!" Korábban Dávid úgy gondolhatta, hogy a problémát sikeresen oldotta meg. Hatalmával élve megszerezte, amit kívánt, s az útjában álló akadályokat ügyesen elhárította. Morális bukása ellenére mégis valamiféle nagyságot mutat az, ahogyan be tudja látni, hogy

amit korábban gondolt és tett, az tévedés, hiba volt. Azt is felismeri, hogy az emberi játszmák során elkövetett vétkekkel magát Istent sebezzük meg, ellene vétünk. Elgondolkodtató az az őszinteség, amellyel a bibliai történetírás bemutatja a példaképül is állított „hősöket", akiknek képéről nem retusálják a negatív részleteket sem. Példává ezért gyakorta éppen azáltal válhatnak, hogy megláttatják, hogyan is lehet Isten kegyelmével a bukott helyzetből újra talpra állni.

Szembetűnő, hogy az egész szakasz terjedelméhez képest milyen kurta Dávid bűnvallásának leírása. Több exegéta megjegyzi (W. Rupprecht, W. Stählin): mindez nem jelenti azt, hogy e felismerés mögött ne rejtőzne mégis egy mély, időigényes és fájdalomtól sem mentes, megharcolt lelki folyamat. Ennek tudatosítása érdekében legalább az igehirdetőnek érdemes lehet elolvasni a 32. és az 51. zsoltárt. Ezek épp ezt a belső küzdelmet tárják elénk.

„Az Úr is elengedte vétkedet…" A bűnvallás kapcsán említett szűkszavúság a kegyelem meghirdetésében, az „adósság elengedésében" is feltűnő. Mintha ez a rövidség még inkább aláhúzná a drámai valóságot: a bűneset okozta szenvedések nem érnek itt véget.

14. vers: gyalázat, halál… Talán itt szorul össze leginkább a mai igehallgató szíve. Bűnhődés a bocsánat ellenére? De hát hogy fér össze Isten irgalmával mindez? Ráadásul pont az ártatlannak kell szenvednie mások bűnéért? Az ember szíve lázad ez ellen, pedig a mindennapok eseményei pont erről tanúskodnak. Hogy legtöbbször ártatlanok szenvednek mások bűnétől. Ártatlan gyermekek a felelőtlen felnőttek miatt. Vétlen áldozatok a vétkes elkövetők miatt. S a bocsánat önmagában még nem szünteti meg a fájdalmas következményeket, nem hallgattatja el a megütközött gyalázkodókat, nem teszi meg nem történtté az eseményeket, s nem tünteti el a sebek helyén éktelenkedő hegeket sem. A dolgok jóvátételéhez szükség van a bocsánatból fakadó változásra, a kegyelemből születő megtérésre is. A kegyelem nem olcsó „portéka" hát.

Nem csoda, ha az ártatlan fiú halála újtestamentumi, evangéliumi asszociációkat ébreszt bennünk. A Fiúra mutat, aki hitünk szerint bűneink miatt kapott sebeket és szenvedett kínhalált. Noha Isten szerető irgalmáról tett bizonyságot, szenvedésével és kereszthalálával mégis erőteljesen tárta elénk: a bűnnek, ha kegyelmet nyer is a bűnös, keserű következményei vannak.

Az igehirdetés felé

Te vagy az az ember – akiért ma is megszólal az Úr, igéje által.

Te vagy az az ember – aki annyira fontos vagy Istennek, hogy nem megy el szótlanul dolgaid mellett.

Te vagy az az ember – akit e történet mozgósítani próbál, hogy megtaláld benne a helyedet, s hogy megértsd a sorok közt megszólaló személyes üzenetet.

Te vagy az az ember – akinek könnyebb mások vétkét észrevenned, mint a sajátodat.

Te vagy az az ember – akinek számot kell vetned mindazzal, amit elkövettél és amit elmulasztottál.

Te vagy az az ember – akinek fel kell tennie a kérdést: megbecsülöm vagy megvetem az Úr hozzám intézett szavát?

Te vagy az az ember – akit új irányba indíthat a bűnvallás és a bűnbánat.

Te vagy az az ember – aki megtapasztalhatja Isten kegyelmét.

Te vagy az az ember – aki úgy élsz, hogy egy ártatlanul meghalt Fiút hordozol a szívedben.

Te vagy az az ember – aki ezért már nem élhetsz úgy, mint azelőtt.

CSELOVSZKY FERENC

Tallózó

(Tekintettel arra, hogy a textus 2008-ban, a Szentháromság ünnepe utáni 11. vasárnapon is alapige volt, és a Lelkipásztor 2008/7. számának 274–275. oldalán már olvasható egy tallózó, az ott már megjelent kommentárrészleteket mellőzöm.)

„Jogilag az Ex 21,37 (MT) érvényesítése elegendő is lenne. Fizessen négyet egy helyett. Dávid a miatt az indulat miatt szab ki halálos büntetést, ami a tett elkövetése mögött volt: a gazdag a szegény ember szempontjából nem mérlegelte tettét. (…) Te vagy az az ember! A *másál* elérte célját. Az örökkévaló Bíró ítéletet hirdetett Izrael legfőbb bírája felett úgy, hogy előbb vele mondatta ki önmaga felett az ítéletet. (…) A próféta nem a Betsabéval való vétkezéssel kezdi Dávid bűnlajstromát, hanem Uriás megölésével. (…) A bűnbocsánat és a halálos ítélet hatályon kívül helyezése nem jelenti a büntetés visszavonását. (…) Ezért a vétekben fogant gyermeknek meg kell halnia." (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM.* Arcanum Digitéka Kft.)

„Házasságtörésért és gyilkosságért a királyt is halálra ítélhették (2Móz 21,12; 3Móz 20,10)." (*A Biblia ismerete kommentársorozat.* Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány)

„Nátán azonnal biztosította, hogy bűnének *büntetése* el van engedve, nem fog meghalni. De a bűn *következményei* követni fogják. Valójában négyszeres kárpótlást fog fizetni (2Móz 22,1), ahogyan maga ítélt a példázatban szereplő gazdag emberről." (William MacDonald: *Ó/Újszövetségi kommentár.* Evangéliumi Kiadó)

„Dávid a történetbeli gazdag embert halálra ítélte, de Isten ítélete nem volt halál Dáviddal szemben. Ennek ellenére Dávid nem ússza meg ezt büntetés nélkül, és nem is várhatjuk el, hogy Isten a bűnünk minden következményét elengedje. (…) Megkérdőjelezem annak az embernek a valódi megtérését, aki szándékosan vétkezik Isten ellen, azzal a gondolattal, hogy majd utána úgyis megbocsájtást fogok kérni, és részesülök Isten kegyelméből.

Az Isten kegyelmével sohasem szabad visszaéljünk, igaz, hogy Isten megbocsájtja bűneinket, de ennek ellenére a bűnöknek következményei vannak, nyomai maradnak. (…) Dávid bűnének egyik következményeként ezt mondta Nátán: *okot adtál az Úr ellenségeinek a gyalázkodásra.* A bűn egyik legtragikusabb következménye a hívő életében az, amikor Isten ellenségei meglátják a bűnünket, és Istent káromolják." (Chuck Smith: *A Biblia lépésről lépésre.* The Word for Today)

Illusztrációk

HÍR A KÖZELMÚLTBÓL

A 74 éves spanyol uralkodón csípőműtétet hajtottak végre a hét végén, miután „elesett" botswanai magánlátogatása idején. A spanyol sajtó tudni véli, hogy a király elefántvadászaton vett részt a dél-afrikai országban. Brigitte Bardot egykori francia filmcsillag, aki már hosszú évek óta az állatok elszánt védelmezője, hétfőn levélben korholta a spanyol uralkodót, amiért elefántra vadászott. „Ez illetlen, gusztustalan és az Ön rangjához méltatlan. Ön sem különb a természetet fosztogató orvvadászoknál, Ön Spanyolország szégyene!" – írta a királynak a neves állatvédő, aki reméli, hogy az uralkodó okul az esésből, és a jövőben szívén viseli az élővilág sokszínűségének védelmét. A spanyol királyi ház semmit sem közölt a botswanai látogatás céljáról vagy a baleset részleteiről. A botrány kapcsán azonban a spanyol sajtó vasárnap újraközölt egy 2006-os felvételt, amelyen a király puskával a kezében egy elejtett elefánt mellett pózol, ugyancsak Botswanában. A fekete-afrikai országban nem tilos az elefántvadászat, feltéve, hogy valaki elég gazdag 7-30 ezer eurót kifizetni a vadászati engedélyért. A WWF Spanyolország felszólította a királyt, hogy mondjon le a természetvédelmi szervezet tiszteletbeli elnökének címéről, és már több mint negyvenezer aláírást gyűjtött össze a királyi elefántvadászat ellen.

Forrás: MTI

HUMOR

„Abból pedig, ami nem a tiéd, bő kézzel osztogass. Így cselekedett Cyrus, Caesar és Sándor. Mert ha mások vagyonát szórod, hírneved csak növekszik általa; csak az válik ártalmadra, ha a sajátodat pazarlod."

Niccolo Machiavelli (1469–1527) olasz filozófus

OLVASÓI LEVÉL

„Azért tetszettem meg neki, mert hosszú a lábam és barna a hajam. Hatévi házasság után egy kis változáshoz szottyant kedve, most egy szőke töltött galambra vágyik."

A Petticoat Magazine 1969. novemberi számából

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

A példázatból kitűnik a régi igazság: akinek sok van, még többre vágyik.

Saját hibáinkat nem toleráljuk másban (a szálka és gerenda példája szerint) – derül ki Dávid ítéletéből, melyet a példázatbeli bűnös felett mondott.

Miért következnek rettenetes események Dávid bűnéből, amikor azt mondja Nátán: az Úr elengedte vétkedet? Jó felszabadulni a bűn súlya alól, de ez nem ment fel tetteink következményeitől. Ez talán azért is van, mert igazi bűnbánathoz sokkal inkább a tetteink és következményeinek komolyan vétele vezet, mint az a nyugalom, hogy „majd Isten megbocsát". Másfelől a büntetés az Úr gyalázóinak szól: ne vádolják Istent igazságtalansággal.

A váci börtönben raboskodó, hitre jutott foglyok a bűnözők közül a leginkább látják és bánják bűnüket. Megtérésük igazi ajándéka a valódi bűnbánat és a büntetés elfogadása. Ez együtt jár az új életükkel.

Vajon milyen mai példa felelne meg a példázatban szereplő elvett báránynak? Van-e olyan érték, amely a mai ember számára azt jelenti, mint az a bárány? Valószínűleg nincs. Van-e olyan átütő szentsége, intimitása a házasságnak, mint a kimondott ítéletben: „te titokban cselekedtél, de én napvilágnál cselekszem ezt"? Elrettentő ítélet volt ez Dávid felett. Ma már nem az: a házasságtörés elveszítette intimitását, „titok" jellegét, s a Dávidéhoz hasonló bűnök sokasága zajlik „napvilágnál".

Pál apostol megkülönbözteti a kegyelmi ajándékok között a prófétálást: azt, hogy Isten embere küldetést, ihletet és indíttatást kap arra, hogy elmondja, amit Isten rá bízott. Ez a beszélgetés Nátán és Dávid közt valójában egy ilyen prófétai „istentisztelet". Lényegretörő tömondatkerete a mi istentiszteleteinkkel vonja párhuzamba: „Az Úr elküldte Nátánt" – és „Nátán hazament". Mennyi minden történt e két rövid mondat között! Történik-e ennyi minden a mi istentiszteleteinken, melyekre az Úr elküld, azután hazamegyünk?

Szentháromság ünnepe után 12. vasárnap

▶▶ 2Móz 34,6–10

Igehirdetési előkészítő

A textus helye az egyházi esztendőben

„Akiket Isten elhívott, azokat meg is igazította" – ezzel az összefoglaló gondolattal segít és kísér bennünket *Agendá*nk az időszak vasárnapjain. A 12. vasárnap ezen belül azt a teológiai alapvetést erősíti meg, hogy ez a mindenki számára lehetőségként felkínált kegyelem nem érdemeken, nem előjogokon alapul. Az ember döntése semmi-

ben nem befolyásolja Isten szuverén döntését: ő felkínálja ezt a kegyelmet.

A textusban és kontextusában olvasható eseményekre, isteni megnyilvánulásokra azonban nem elég a választott nép történetének megörökítéseként tekintenünk. Sokkal mélyebb tartalmú üzenetre is kell figyelnünk: az Isten lényegére utaló kinyilatkoztatásként kell látnunk az előttünk álló igehelyet. Nem csupán illusztrációját kapjuk a megújuló kegyelemnek, hanem azt a különös, de egyszersmind nagyszerű belső késztetést látjuk, ami Isten valóságához tartozik: nem tud nem kegyelmezni, nem tudja felbontani szövetségét, még akkor sem, ha a másik fél kihátrált a megállapodásból.

„Isten igazít meg" – mai szóhasználatunkban esetlenül, idegenül csengő, inkább a teológia, mint a tudomány világába tartozó mondat elvihető vasárnapi üzenetként semmitmondó maradna, de vezérfonalként olyan kánon, amelynek igazsága mentén mai ószövetségi textusunk evangéliumi tartalmat hordoz: emberi mértékkel mérve visszafordíthatatlan elszakadás és távolodás sem törhetne áthidalhatatlan szakadékot Isten és ember közé.

Gondolatok a textusról

Az exegézis első, alapvető megállapítása az a drámai kontraszt, amely a szövetségkötés történetének, az aranyborjú történetének és a szövetség közbenjárásra történő újbóli megerősítése történetének egymásutániságából fakad. Nagyon markáns módon rajzolódik ki Isten hosszú távon, perspektivikusan építkező, a szövetségesi szereteten alapuló jövőképe, valamint az ember rövid távú, röghöz kötött, materiális szemléletén felnövekvő lázadása, hitetlensége. Habár fejezetekkel megelőzik jelen textusunkat az imént megemlített események, a számunkra kijelölt néhány igevers mindezek ismeretében és az igehirdetésben való vázlatos felvillantásában nyer olyan hátteret, amelyen rendkívül erősen rajzolódik ki a megigazító, az újrakezdést adó Isten alakja.

„Az Úr, az Úr irgalmas és kegyelmes Isten! Türelme hosszú, szeretete és hűsége nagy!" Az Ószövetség egyik leggyakrabban előforduló kifejezése, amely a maga teljességében ábrázolja Isten és a választott nép viszonyát. Implicit módon szerepel benne, hogy a nép magatartása, viselt dolgai miatt szükség van erre a hosszú türelemre és nagy szeretetre, de egyszersmind állandó tapasztalat, hogy ez a türelem és szeretet létezik és megújul. Jól mutatja ezt, hogy ez a tanúságtétel az Ószövetség különböző helyein, más-más teológiai hangsúllyal és történelmi környezetben, de újból és újból feltűnik. Jelen textusunkban a szövetség jelképes megújítása, az új kőtáblák hegyre történő felvitele tökéletes illusztrációja ennek a sarkalatos aranymondásnak.

Nagyon fontos annak felismerése, hogy a bűnbánaton, az újrakezdés ígéretén túl a szövetségi viszony fenntartása jelent tartós alapot ahhoz, hogy a választott nép megmaradhasson Isten útján. Nem ad hoc utasításokra, a pátriárkák korára inkább jellemző eseti teofániákra, egy-egy helyzetre alkalmazott kultuszi rendelkezésekre vagy tevékenységekre van szükség, hanem állandóságra. *„…tégy tulajdonoddá bennünket!"* Mózes közbenjáró könyörgésében ez a fordulat a tulajdonnak nem a sajátjával kénye-kedve szerint cselekvő, kiszámíthatatlan despota attitűdjére vonatkozik, hanem sokkal inkább arra a szülő–gyermek viszonyban megfogalmazható kapcsolatra, amely egyik részről a kegyelmes, gondoskodó szeretet, másik részről az elfogadó, egzisztenciális bizalom felől kapcsolódik szerves egésszé.

Isten válasza egyértelmű: *„Én most szövetséget kötök."* A gondoskodó szeretet megnyilvánulásai – amelyek az exodushagyomány kiemelkedő eseményeiben, valamint a pusztai vándorlás történéseiben felismerhetők – itt kiegészülnek a honfoglalásra előrevetített események ígéreteivel. Az elfogadó, egzisztenciális bizalom követelménye is kézzelfoghatóvá válik: kultuszi rendelkezések sora következik, amelyek most nem elsősorban a napi élet „kegyességében", hanem az Istennel való kapcsolat emberi oldalról történő tisztán tartásában láttatják a kapcsolat tartós fennmaradásának feltételét.

Az igehirdetés felé

A textus megszólaltatásának nagy feladata, hogy egy minden szempontból plurális és mobil világban egy nagyon sajátos, helyhez és időhöz kötött állóképszerű történés hordozza az üzenetet. Segítségünkre siet az a körülmény, hogy olyan általános érvényű kijelentés fogalmazódik meg, amely az aktualitás ívét rajzolja az azóta eltelt idő és a bennünket elválasztó tér fölé. Ez összeköt ezzel a különös „új szövetséggel", amely tartalmában ugyan a kőtáblák szövetségét erősíti meg, de előképszerűen már felsejlik a tartalmában is új, a Jézus Krisztusban köttetett szövetség: a mindig megújuló kegyelem egyszer a tökéletes, megújításra már nem váró kapcsolatba torkollik.

Ha alapvető exegetikai megállapításnak tekintettük a kontrasztokat, kézenfekvő, hogy a textus üzenetét ellentétpárokba rendezzük, és ezek segítségével tegyük foghatóbbá hallgatóságunk számára azt az Istent, aki elhívott és megigazított. Hívott, mert hűsége és szeretete nem a várható eredményesség mentén kereste az elveszett embert. Megigazított, igaznak, helyreállítottnak tartott, mert nem szíve szerint való, hogy képe és hasonlatossága, az ember a vele szembeni lázadásba formátlanodva a teremtés csodájának torzójává váljon. Így rajzolódik ki számunkra egy vázlat, amelyben a mindenkori megmen-

tésre váró ember képe a puszta vándor népe: amely türelmetlenségért és hitszegésért cserébe türelmet és szeretet kap; amely az aranyborjúval löki ki az Istent, aki mégis tulajdonaként gondoskodik róla; amely egyoldalúan szerződést bont az Istennel, de aki mégis egyoldalúan újraköti azt.

Szinte hihetetlen az a napi aktualitás, amivel az iménti három vázlatpont kibontható az igehirdetésben. A mai kor jelenségei, a bennünket körülvevő, sokszor bennünket magával sodró világ válságtünetei tökéletesen leírhatók azokkal a kontrasztokkal, amelyek kiemelkednek textusunkból. Rövid távú célok, türelmetlen stratégiák – biztos pontnak, világítótoronynak tartott bálványok – nagykorú ember, aki szerint nincs szükség Istenre. Úgy gondolom, ezek megfelelő hívószavak, kifejezések ahhoz, hogy akár általánosabb érvényű példákkal, akár közösségeink szűkebb környezetéhez kötődő, akár nagyon személyes illusztrációkkal érzékeltessük ennek jelenlétét, tudatosítsuk azt, hogy hagynunk kellene Istent Istennek lenni, mert ezen változtatni kell és lehet. De ez a lehetőség egyedül az ő kezében van.

Akárhogyan mutatjuk be az elveszettséget, a lázadást és az annak következményeképpen megújulásra váró létünket, mégis olyan világban élünk, amelyre Isten nem ítéletet mond, hanem kimeríthetetlen fantáziával keresi az embert, aki mindebbe belebonyolódva egyre élhetetlenebb világot teremt maga körül. Ennek a keresésnek része az is, hogy egy archaikus történettel, a sínai tradíció egy szilánkjával megindítson valamit azoknak a szívében, akik ezen a vasárnapon szószékeink előtt ülnek. Az összetörtet gyógyító, a kapkodót megnyugtató, a töredékest teljessé tevő Létező ünnepévé kell hogy váljon a Szentháromság ünnepe utáni 12. vasárnap, mert az egyszerű teológiai üzenet – Isten igazít meg – létkérdés mindannyiunk számára. A múlt történetében lássuk a jövő lehetséges esélyeit: néma bálványaink pusztaságában csalódottan elbukni vagy új erőt és jövőt kapni attól, aki át akar vezetni az ígéret földjére.

■ ÖRDÖG ENDRE

Tallózó

(A textus 2006-ban, a Szentháromság ünnepe utáni 19. vasárnapon is alapige volt, és a Lelkipásztor 2006/10. számának 392. oldalán már olvasható egy tallózó a 4–10. versekről, ezért az ott megjelent kommentárrészleteket mellőzöm.)

„Az Ő jósága nem semmisítheti meg az Ő igazságérzetét, sem az erkölcsi világrendet. (…) A bűnnek elmaradhatatlan és pártatlan következményei azt a tudatot ébresztik az emberben, hogy nincs »véletlen« az erkölcsi világrendben. A bűnnek a büntetése eszerint nem a bosszú gondolatát tartja fenn, hanem üdvös hatással van az emberiség nevelésére. (…) Miután Mózes megtudta, hogy Isten tulajdonságai között az irgalom milyen fontos helyet foglal el, azonnal imádkozik Istenhez, hogy gyakorolja ezt az irgalmat Izraellel szemben is." (*Hertz-Biblia jegyzetei. BibliaTéka CD-ROM.* Arcanum Digitéka Kft.)

„A *Jahve* név kifejezetten a megváltással kapcsolatos neve az Istenségnek. (…) *Jahve* lényének megváltói jellemvonásai akkor lépnek előtérbe, mikor azokra a bűn miatt és az ember üdvössége érdekében szükség van. (…) Az *Úr* jellegzetes neve az Istenségnek az Izraellel kötött szövetségben is." (C. I. Scofield D. D.: *Magyarázó jegyzetek a Bibliához.* Evangéliumi Kiadó)

„Az emberek azt gondolják, hogy az Újszövetség Istene csak szerető és megbocsájtó, Aki eltörli a halálbüntetést. De el kellene olvassák a Jelenések könyvét, amiből kiderül, hogy Ő ugyanúgy az ítélet és a harag Istene is. Az Ő kegyelme és hűsége Jézus Krisztusban nyilvánult meg, de akik visszautasítják ezt, azok számára a Zsidók levele ezt írja: (…) *tűz lángja fogja megemészteni az ellenszegülőket.*" (Chuck Smith: *A Biblia lépésről lépésre.* The Word for Today)

„Nem akkor kerül-e csődbe ma is egy nép, egy ország, egy egyház vagy egy ember, ha nem kell neki Isten, ha aranyborjú kell neki, hívják azt az aranyborjút akárminek. (…) reggelre már készen is kellett vele lennie. (…) Isten dolga, Isten ügye, parancsa sohasem tűr halasztást. Mi pedig éppen fordítva szoktuk csinálni, úgy gondoljuk, hogy a nagymosás nem tűr halasztást, meg a bevásárlás, meg az élet többi apróbb-nagyobb problémája, az a sürgős számunkra, nem Isten dolga. (…) hadd írja fel Isten azokra azokat a szavakat, amelyek az előbbi táblákon voltak. Semmi újat nem akar mondani Isten, hanem újra a régit!" (Joó Sándor: *Ne félj, csak higgy!* Ajtony Artúr)

Illusztrációk

GONDOLATOK

„Isten elől nem rejtőzhetsz el. Őelőtte mit sem ér az álarc, amit az emberek előtt viselsz. Isten olyannak akar látni, amilyen vagy, és irgalmazni akar neked. Sem önmagadnak, sem testvérednek nem kell már hazudnod, mintha bűntelen volnál; szabad bűnösnek lenned! Adj hálát ezért Istennek."

Dietrich Bonhoeffer (1906–1945) német teológus

„A mindenhatóság tana azt mondja nekünk, hogy Istent soha, semmi nem fogja legyőzni, és nem azt, hogy aktuálisan mindent és bármit megtehet."

André Gounelle (1933–) francia teológus

„Isten jelt ad arról, hogy szívesen veszi közeledésünket és fényt áraszt az ember útjára. Mindez megtörténhetik, de lehet, hogy nem történik meg, ám az ember akkor sem

csaphatja be az ajtót, és nem vonhatja kérdőre Istent. Így csendben, nem vitázva várhatunk, amíg Isten majd saját nyelvén szólni fog hozzánk, vagy a vágyakozás és a bizalom szavaival szólhatunk Hozzá, és éppen az Isten hallgatásában kaphatunk választ arra, hogy meghallgatott minket, és hogy nem vagyunk többé egyedül."

Palfrey Perkins (1883–1976) angol író: *Isten gondolatai*

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Az üzenet egyik fontos tanítása a megbocsátás kihangsúlyozása. Isten különleges kegyelme, hogy ebben a szövetségben megerősíti a megbocsátást. Ma is érezzük, milyen nagy a békétlenség, mennyire elhatalmasodik az emberek között a gyűlölet, közönyösség vagy az antipátia. Nincs ellene más gyógyszer, mint az Isten szövetségéből megélt megbocsátás. Lényeges a szövetség egészének átgondolása. Isten először kijelent, ad, majd csak ezután kér. Ebben a teljességben vehetjük észre, hogy mi is kiválasztott emberek, szövetségre elhívott egyének vagyunk. Isten neve nekünk is kegyelem, megbocsátó hatalma számunkra is kiválasztottságot jelent.

Kérdések

A textus kiegészítésre szorul, mert nem ismerjük a szövegkörnyezetet. Lényeges Mózes és Isten párbeszédének előismerete. Nagyon nehezen értelmezhető az összefüggés-láncolat. Az emberi logika másként szerkesztene egy szerződéstervezetet. Ezt adom én, ezt kérem számon, így lehet mindkettőnknek hasznos. Itt azonban mindent az Isten ad. Kegyelmet, büntetést és csodákat, ráadásul az emberi számítás szerint ellentétes sorrenddel. Először irgalmat, majd büntetést, a legvégén pedig csodákat ígér népének. Különös, hogy Mózes imádságában nem ígér semmit, nem azt mondja, hogy meg fogják tartani a parancsolatokat, hanem a nép keménynyakú jellemére hivatkozik. Külön érdekes gondolat Isten harmad- és negyedízig tartó büntetése. Így nem lehet tudni, hogy valaki a saját vétkének büntetését hordozza, vagy előző nemzedékek terhét cipeli.

Képek

A két kőtábla nagyon sok helyen megtalálható, templomok dísze, lakások ökumenikus jelképe. Ez a kőtábla azonban sokaknak csak a tiltást jelenti, mások számára meg csak Mózes személyét juttatja eszébe. El kellene jutni odáig, hogy ezekben az élő követ lássuk, ebben észrevegyük Isten szeretetét. Ő a hatalmát láttatja az emberrel úgy, mint aki kegyelmez és irgalmaz. Isten szövetsége nemcsak Mózes és Izrael Istene párbeszédében él, hanem nekünk is részt kell vennünk ebben. „Ha nem mi, akkor ki, ha nem most, akkor mikor." (Talmud)

Szentháromság ünnepe után 13. vasárnap

▶▶ Ez 18,25–32

Igehirdetési előkészítő

Az „Úr útjára térés" dialektikája

Megvizsgálva a kijelölt szakasz kontextusát, szembetűnő az egész fejezet dialektikus szerkezete, amely minden tekintetben jócskán elüt az előző, valamint a következő fejezetek elégikus jellegétől. A próféta szava már az 1. versben világossá teszi, hogy szakítani kíván az „Úr útjával" kapcsolatos általános vélekedéssel – noha az idézett közmondás (2. vers, vö. Jer 31,29) szerinti álláspont más ókori keleti források szerint is stabilan tartotta magát. Jellemző adalékként eklatáns példája az előbbieknek II. Mursilis hettita uralkodó panasza: „Apám megszegte és áthágta uramnak, a hettiták Viharistenének szavát. Én viszont semmilyen módon nem vétkeztem. Jóllehet nagyon is igaz, hogy az apa bűne a fiúra száll. Így tehát rám szállt apám bűne." (ANET, 395. o.)

Az „Úr útjára" térés, illetve az arról való letérés (שׁוּב) fogalmát illetően már az 5–9., 10–13. és 14–17. versek összevetése is a kazuisztikus jogon („ha…, akkor") túllépve, immáron a szakrális jog szintjén („nem fog meghalni", „élni fog") eljut egy bizonyos fajta szintézishez, ám ezek az úgynevezett deklaratorikus papi formulák önmagukban még nem hordozzák azt a teológiai többletet, amely az Ószövetséget igazán elkülöníti az ókori Kelet hagyományától. Igaz ugyan, hogy Ezékiel hozzáállása az isteni igazságossághoz, valamint az egyén felelősségéhez a Deuteronomium szellemiségét hordozza (vö. Deut 24,16; Jer 31,30), ám ez még mindig nem a szóban forgó teológiai többlet. Utóbbi szempontból ugyanis a döntő az, hogy a próféta (ezúttal ugyan nem álom formájában) Isten igazságáról és kegyelméről kapott kijelentést. Mindez pedig már nem a törvény, hanem az evangélium dimenzióját jelenti. Ami tehát felszínesen olvasva ismétlésnek hat, az valójában épp a kiegészítések révén (főleg a 27. és 30–32. versekben) nyeri el végső értelmét; a száraz törvénykezést ugyanis az örömüzenet kelti életre.

Versről versre

25. vers: Nem mértékadó vagy nem behatárolható, nem fair, nem korrekt, önkényes, szeszélyes, alaptalan (תכן, Nifal) mindaz, ami az „Úr útját" jelenti – ez hallható ki a fogságtól szenvedő Izrael hangjából. A harsány többség szerint nem volt igazságos az Úr (a régies megnevezés szerepel itt: אֲדֹנָי, vö. 29. vers; Ez 33,17.20), amikor az atyák istentelensége miatt a fiaknak kellett elszenvedni a babiloni fogság szörnyűségeit (vö. JSir 5,7), mert ezzel a lépéssel maga az

Úr szegte meg a saját ígéretét. Ezzel szemben a vers védelmébe veszi a korábbi, 21. versbeli állítását, egyúttal pedig a lehető legközvetlenebb módon mutat rá arra a nyílt blaszfémiára, amelyre a 19. vers kérdése utal: a ti útjaitok önkényesek, megalapozatlanok, következetlenek.

26. vers: Az Úr útján járás alapja az igazság (צֶדֶק, vö. Ez 33,18), amelynek elhagyása nem csupán az „igaz ember" megnevezésre tesz méltatlanná, hanem az élet elvesztésével jár. A vers kétszeresen is kihangsúlyozza, hogy ennek a letérésnek a jele nem más, mint az álnokság, azaz a helytelen cselekvés (עשׂה עָוֶל), valamint – ebből következően – az igazságtalan bánásmód.

27. vers: Ebben a versben található a megfogalmazódó örömhír első fele. Ugyanis az a bűnös (רָשָׁה), aki a téves iránytól eltérve újból a törvény (מִשְׁפָּט) és az igazság útjára lép, majd ezek értelmében cselekszik, nem csupán élni fog, hanem megmenti (חיה, Piél, „életre kelti") az életét.

28. vers: Összefoglalva az előző két vers gondolatait, a próféta ismét hangsúlyozza, hogy csak az elkövetett vétkekkel (פֶּשַׁע) való tudatos szembenézés (ראה) tereli visszza az embert a helyes útra (vö. 14. vers), aki nem csupán a helytelen irányt hagyja hátra, hanem az abból fakadó cselekedeteket is.

29. vers: Az „Úr útján járás" kétségbevont alapvetése újból megerősítést nyer, amely – hasonlóan a 25. vershez – visszatér az elégedetlenkedők szavaihoz, majd erőteljesen cáfolja közmondásossá lett látszatbölcsességüket. Izrael háza a szövetségkötés alkalmával megkapta a lehetőséget, hogy egy pozitív jövő felé induljon. Engedetlen szívük és egész életfolytatásuk azonban megakadályozta őket abban, hogy erre az útra valóban rá is lépjenek. Helyette inkább támadják az Úr rájuk nézve mértékadó szavait, amivel nem csupán földi jövőjük, hanem eszkatologikus távlataik is elvesznek.

30. vers: A mondat kezdése (לָכֵן, „ezért") jelzi, hogy ami következik, az a végleges álláspont, és nincs szükség további magyarázatra. Az Úr mindenkit a maga *útja szerint* (דְּרָכָיו כְּ) ítél meg (vö. Róm 14,12; 2Kor 5,10; Gal 6,7–8). Megtérés nélkül pedig az egyén tettei egyenesen *skandalummá,* azaz buktatóvá (מִכְשׁוֹל) lesznek (vö. Róm 11,22).

31. vers: A további buzdítást követően – mintegy a következő fejezetek kontrasztjául (vö. 20,7–8) – az Úr könyörülő szava még mindig az eszkatologikus áldás elnyerésének irányába mutat: miért választanátok a halált? Ki az, aki a külső-belső megújulás, sőt a tényleges hazatérés (szabadulás) helyett a halált választja (vö. Ez 11,9–10; 36,24kk; Jer 31,33; Hós 2,21)?

32. vers: Az Úr jóságának retorikailag késleltetett direkt megfogalmazódása (vö. 23. és 28. vers) ebben a versben válik végleg hangsúlyossá – ebben a kérdésben ez az Úr végső szava: nem kívánom a halandó halálát, hanem, hogy megtérjen és élete legyen (vö. Róm 2,4kk; Zsid 6,4–12). Egy tipikus orákulum nem ezen a ponton érne véget – hiányzik ugyanis azoknak a hitvallása, akiknek az ígéret szól.

Az igehirdetés felé

Gyakran visszatérő vád a Krisztus követőit kívülről szemlélni akarók részéről, hogy a keresztények sem különbek, mint a többi ember, és nem látszik rajtunk a krisztusi lelkület. Nem látszik a helyi közösségen, az országon, Európán, sőt az egész világon, hogy Krisztus követői jelen vannak az emberek közt. Az igazi tragédia azonban mégis az, ha Isten népén belül támad kétség az Úr útja felől. Eme kételkedés miatt pedig az Istenre figyelés helyett jobbára a világ gonoszságán kesergünk, és ugyanabba a téveszmébe menekülünk, amelyet Izrael házának hangos többsége harsogott: nem következetes az Úr útja, így az nem is lehet mértékadó számomra. A közismert lukácsi lekcióban is a Jézust megkísérteni akaró (!) törvénytudó lényegében szintén elégtelennek ítéli a törvény szavát, hisz visszakérdez: ki az, akivel szemben gyakorolnom kellene a szeretet parancsát? Hogyan lehet ennek a parancsnak érvényt szerezni? Még sarkítottabb módon fogalmazva: ki az, akin „tesztelhetném" a tudásomat? Ám ezt megelőzően már elhangzik az a Mester szájából, ami Ezékiel prófétánál is hangsúlyos: élj a törvény parancsa szerint, és élni fogsz. Jól tudjuk, hogy minden más hasonló vitában, amely Jézus és az ő „ellenfelei" közt zajlott, ugyanez az alapállás – és nincs ez másként az Ószövetség lapjain sem: mindent tudunk, amit tudhatunk. Sem Jézus korának vallási elitjét, sem pedig a vizsgált szakaszban Izrael házát nem lehet megvádolni azzal, hogy nem a törvény alapján szólnak. A maguk módján még helyes is a feleletük – de csak a törvény szerint. Ugyanakkor az is világosan látszik, hogy pusztán a törvényre nem alapozható az Istenben bízó ember reménysége, mert végső soron nem a törvény alapozza meg az Istennek tetsző életfolytatást, hanem az ígéret, azaz az örömhír, amely soha nem veszíti érvényét (vö. Gal 3,18).

A fogságban sínylődő gyülekezet hangos többsége valóságosan átéli az istentelen életfolytatás miatti elbukást, sőt a törvény szava alapján meg is látja a saját nyomorúságát. Ezen a ponton túl azonban a szabadulás útja homályossá válik, pedig a szabadságot a beteljesedő ígéret hozza el, méghozzá azok számára, akik – a törvény folytán – tudatában vannak fogoly voltuknak. Számukra felszabadító örömhír ez a prófétai üzenet: Isten igazsága nem a jogos elvetésben és a bűnös halálában, hanem a nyílt ellenszegülést is eltűrő kegyelemben, továbbá a bűntelen Emberfia diadalában mutatkozik meg.

Felhasznált irodalom

Allen, Leslie C. 1998. *Word Biblical Commentary.* 28. köt. *Ezekiel 1–19.* Word Books Publishing, Dallas.

ANET = Prichard, James B. (szerk.) 1696. *Ancient Near Eastern Texts (ANET) Relating to the Old Testament with Supplement.* Princeton University Press, Princeton.

Block, Daniel Isaac 1997. *The Book of Ezekiel. Chapters 1–24.* Eerdmans, Grand Rapids.

Koehler, Ludwig – Baumgartner, Walter 1958. *Wörterbuch zum hebräischen Alten Testament in deutscher und englischer Sprache.* Brill, Leiden.

Magassy Sándor 1997. *Óegyházi perikópák.* 2. köt. Szerzői kiadás.

■ PETHŐ ATTILA

Tallózó

(Tekintettel arra, hogy a textus egy része 2008-ban, a Szentháromság ünnepe utáni 3. vasárnapon is alapige volt, és a Lelkipásztor 2008/5. számának 199–200. oldalán már olvasható egy tallózó a 21–24.30–32. versekről, az ott már megjelent kommentárrészleteket mellőzöm.)

„A Deuteronomium kimondja, hogy mindenki csak a maga bűnéért felelős (Deut 24,16). Nem ok nélkül tartották Ezékielt a régi közösségi felelősség dogmájával szemben egy újabb dogma, az egyéni felelősség dogmája harcosának. (…) az új szív és új lélek Isten ajándéka (Ez 11,19; 36,26); azonban az embernek magának is megvan ezen a téren a tennivalója és a felelőssége. A 31. versben szó szerinti fordításban ezt olvassuk: »Csináljatok magatoknak új szívet és új lelket.«" (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM.* Arcanum Digitéka Kft.)

„A próféta sürgeti az embereket, hogy új szívet és új lelket szerezzenek, de a 11,19 és a 33,36 versek pontosítják ezt, miszerint Isten kegyelméből éri el az egyes ember ezt az állapotot." (*Jeromos-bibliakommentár.* Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat)

„A próféta azt hirdeti nekik, hogy nyomorúságos helyzetük elgondolkodásra, magukba szállásra és megtérésre kell indítsa őket." (*Biblia magyarázó jegyzetekkel.* Magyar Bibliatársulat – Kálvin Kiadó)

„Ez a büntetés továbbá a testi halálra és nem az örök halálra utal. Ezeket az igehelyeket Ezékielnél az olyan újszövetségi igék fényénél kell szemlélnünk, mint a Jn 10,28; Róm 5,8–9; 8,38–39; Fil 1,6 stb." (C. I. Scofield D. D.: *Magyarázó jegyzetek a Bibliához. Az új Scofield-Biblia 1967. évi kiadása alapján.* Evangéliumi Kiadó)

„Ki kell hát mondania nyíltan, hogy ők nem következetesek. Mert a mindenki számára feltáruló irgalomról hallva, két kézzel kellene kapniok azon a lehetőségen, hogy visszatérhetnek Istenükhöz. (…) Nincs nagyobb következetlenség, mint a halált választani. Az ember is tanácstalanul kérdi ilyenkor: miért? (31). A megtérés az igazi következetesség, ha feltárult a kegyelem." (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd.* Kálvin Kiadó)

„Isten így könyörög Izraelnek. Térjetek meg bűnötökből! Térjetek hozzám és élni fogtok! Nem lelem örömöm a bűnös halálában!" (Chuck Smith: *A Biblia lépésről lépésre.* The Word for Today)

„A régiek azt gondolták, hogy számukra éppen elegendő a választott néphez való tartozásuk tudata, a törvény betű szerinti betartása, megtartása; mi pedig ismételten úgy véltük, hogy az egyházhoz való kötődésünk, az őseink hitéhez való – különben: megható – ragaszkodásunk biztosítja testünk és lelkünk békességét, az örök üdvösséget: az életet." (Vámos József: *Ezékiel könyve I.* Evangélikus Sajtóosztály)

Illusztrációk

VERS

József Attila: *(Az Isten itt állt a hátam mögött...) (részlet)*

Négykézláb másztam. Álló Istenem
Lenézett rám, és nem emelt föl engem.
Ez a szabadság adta értenem,
hogy lesz még erő, lábraállni, bennem.

GONDOLATOK

„»Nem következetes az úr…«
A megértés mindig csak konvencionális rövidítés."
Babits Mihály (1883–1941) magyar költő

„Ha egyedül maradok, mert egyedül engem hagy életben egy univerzális pestis, az sem változtat azon, hogy a világ mindenki számára tapasztalható."
Edmund Husserl (1859–1938) német filozófus

„Istennek távol kell lenni, hogy ártatlan maradjon."
Simone Weil (1909–1943) francia író

„Az ember hibás készüléknek bizonyult. Hibás, merev, nem javítható, morfológiailag konstans, szabadság híján való."
Günther Anders (1902–1992) osztrák író

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

A vasárnapi igében kétfajta igazságérzet ütközik egymással: az emberi és az isteni – *„a ti gondolataitok nem az én gondolataim, és a ti utaitok nem az én utaim"* (Ézs 55,8) – különbsége.

Önkritikusan meg kellene látni, hogy nagyon gyakran másokat hibáztatunk saját tévedéseinkért. Ha nem találunk a közelünkben felelőssé tehető körülményt, személyt, történést, akkor Istent ültetjük a vádlottak padjára. Minél rosszabbul mennek a dolgaink, annál inkább hajlamosak vagyunk erre. Szélsőségessé és felületessé válunk. Hárítunk. A vitahelyzet hátterében biztosan valami hasonló érzés, szándék áll.

A kijelölt szakasz Isten igazságát, igazságosságát is feszegeti az egyik oldalról. Az ember, a bűnös ember felől nézve. Láttatja az ember bűnbánatra való képességének hiányát. Ugyanakkor mégiscsak az Istenhez fordulás lenne az egyet-

len lehetőségünk. Hogyan lehet feloldani ezt az ellentmondást? Miképpen juthatunk el Isten minden döntésének, ítéletének alázatos elfogadására, a megváltozásra, a megtérésre?

Az ige ebben is segít, mert a megtérés fogalmát is meghatározza: *„Hagyjatok fel vétkeitekkel, amelyeket elkövettetek, és újuljatok meg szívetekben és lelketekben!"* (31. vers)

Az ige többször használja a *következetes* kifejezést. Én nem vagyok következetes? Ti nem vagytok következetesek. Nem is tudjuk, hol szerepel még másutt ez a kifejezés Bibliában. A következetes kifejezést nehéz értelmezni. (A többségében idős, néhány elemi iskolát elvégzett emberek közül nem mindenki érti és ismeri a szó helyes értelmét.) Helyette azt lehetne használni: „nem igazságos". Például a Károli-fordítás így használja: *„a ti utatok nem igazságosak."*

Asszociációk. A hívek vétkeivel mi a helyzet? Mi a helyzet a képmutatással és az Isten nevével való visszaéléssel? Például a vasárnapi és a hétköznapi kegyesség közötti különbséggel? – kérdezték a beszélgetés során. A válasz is megszületett azon nyomban: Ezékiel 18. fejezetének eleje megválaszolja a feltett kérdést: mindenki a maga vétkeiért felelős. Ám ezt a választ nehéz elfogadtatni azokkal, akik a saját vétkeiket is mentve a tökéletességet várják el a Krisztus-követőktől. Igaz, maga az Úr is ezt a mértéket adta feladatul (Mt 5,48).

A Mennyei Atya vonásai is kirajzolódnak az ige soraiból: az Atya szigorú, de igazságos volt övéihez. Mint szüleink velünk nehéz, dolgos gyermekkorunkban. Nekünk gyermekként sok esetben nehéznek s talán igazságtalannak is tűnt az elvégzett sok munka a földeken, a gazdaságokban, de utólag kiderült, ez vált hasznunkra. Tényleg igaz, azt bünteti, akit szeret (Zsid 12,6). A mai gyermekeknek szinte csak joguk van, kötelességük alig, ezért sajnálom őket.

Szentháromság ünnepe után 14. vasárnap

▶▶ 1Sám 16,13–23

Igehirdetési előkészítő

Vele van az Úr!

Exegézis

Sámuel első könyvét a szerző a Kr. e. 9–8. század környékén, tehát a királyok korában jegyezte le. Az alapkonfliktust Saul személye és uralkodásának minőségi megváltozása adja. Hogyan lehetséges, hogy valaki, aki egykoron Isten Lelkével felkent uralkodó volt, most ennyire megváltozzon, kiforduljon önmagából?

A kijelölt igaszakasz elején a felkenés aktusának lehetünk szemtanúi. Itt azonban Dávid válik a felkentté, ez előrevetíti, hogy Saul elveszíti Isten Lelkét. A felkentekre és a prófétákra úgy tekintettek, mint akik kapnak egy részt az Úr Lelkéből, ez itatja át őket és fűzi mind szorosabbra a kapcsolatukat Istennel.

Isten teljességéhez hozzátartozik, hogy a gonosz és a rossz is alá van vetve. Isten szuverén Úr! Saul elveszíti a jogot, hogy királyi hivatáshoz méltó lelket birtokoljon, egy másik lélek jut neki osztályrészül, és ez gyötörni kezdi. Így érthető, hogyan lehetséges az, hogy az Isten által irányított gonosz lélek szállja meg.

A szöveg minden esetben a héber *ruah* kifejezést használja. Az ősi hagyományból merít az író. Míg az Újszövetség korszakában a testi-lelki betegségek hátterében démonokat sejtettek, az ószövetségi könyvekben a jó vagy rossz lélek eluralkodásával azonosítják azokat. Izraelben a királyság intézménye szorosan kapcsolódik az Úrhoz, csak aki „bírja" Isten lelkét, az töltheti be ezt a hi vatást. A valódi uralkodó Jahve marad, az ő felkentje irányíthatja csak Izraelt, a felkent pedig az Úr lelkével betelve biztosítja, hogy a nép ne szakadjon el Istentől. A két király közötti különbség csak később válik nyilvánvalóvá, de már rendkívül érzékletesen megjelenik a kijelölt igeszakaszban is.

„Akkor ezt mondták a szolgái Saulnak: Látod, Istennek egy rossz szelleme gyötör téged." (1Sám 16,15) Mások számára is felismerhetővé vált a Saulban bekövetkező változás. Saul zaklatottsága és rapszodikus magatartása az istentelenség példája. Nem lehet nem ráismerni a szorongó emberre. Továbbolvasva a Szentírást, kirajzolódik Saul magatartásának fő problémája túl a megrendült lelki egészségen. Az Úrtól függetlenítve tekinti magát uralkodónak. Elszakad a forrástól, amelyből igaz hivatása fakadna. Ha valaki Isten Lelkét és személyét háttérbe tolja, és saját fontosságára és hatalmára koncentrál, annak számolnia kell azzal, hogy elveszíti a Lélek adta áldást.

Isten áldása azonban érezhető Dávid személyén. *„Ekkor megszólalt az egyik legény, és ezt mondta: Én láttam a betlehemi Isai egyik fiát, aki tud lantot pengetni, derék férfi, harcra termett, okos beszédű, daliás ember, és vele van az Úr."* (1Sám 16,18) Szintén külső szemlélő szájából hangzik el a jellemrajz, amely arra hivatott, hogy Saul előtt kedvessé tegye Dávidot, de velősen meg is fogalmazza vele kapcsolatban a lényeget: vele van az Úr! Ez teszi őt minőségileg jobbá Saullal szemben.

Isten eme két lélekdarabjának találkozásakor – minden alkalommal, amikor Dávid pengeti lantját Saulnak – az Úr jó lelke meghátrálásra készteti a rossz lelket. A zeneterápia valójában inkább lélekterápia. Hiszen Isten jó lelke gyógyít. A puszta jelenléte elűzi a rosszat. Érdekes lehet egy újszövetségi igeszakaszt itt együtt látnunk a kijelölt igeszakasszal, amely nagyon hasonló helyzetet idéz: *„Amikor a tisztátalan lélek kimegy az emberből, víz nélküli helyeken bolyong nyugalmat keresve, és amikor nem talál, akkor így szól: Visszatérek házamba, ahonnan kijöttem. Amikor odaér, kisöpörve és felékesítve találja. Aztán elmegy, vesz maga*

mellé még másik hét, magánál is gonoszabb lelket, bemennek és ott laknak. Annak az embernek az utóbbi állapota pedig rosszabb lesz az elsőnél." (Lk 11,24–26)

Meditáció

Érdekes motívum az, hogy Saul megszereti Dávidot. Ez is a jó lélek jelenlétének bizonyítéka. A Dávidban megtapasztalható karizma elválaszthatatlan az Úrral szembeni alázatától.

Nagyon izgalmas Saul kórképe is. Állapotának leírása jól körvonalazza a személyiségzavarnak nevezett betegségcsoportot: szorongás, paranoia, agresszió. Valójában Isten Lelkének elvesztésével önmagát veszítette el, önazonosságában sérült. Mások ellen fordul, végül önmaga ellen, amikor már képtelen szembenézni az élet adta kihívásokkal. Egy vesztésre álló csatában maga a király lesz öngyilkos. A benne uralkodó kétségbeesés kétségbeesésbe taszítja népét, környezetét is.

Szinte teljes jellemrajzot ad Saulról Gyökössy Endre, amikor a szorongásról, a belső félelmekről azt írja: „Tulajdonképpen semmitől nem kellene úgy félnünk, mint a félelemtől. A félelem az alkotó, a teremtő erő ellentéte. Szűkíti az ember látóhatárát, valóságos és átvitt értelemben egyaránt. Szétszórttá, esetleg széthasítottá teszi az egyéniséget. Elzsibbaszt, esetleg megbénít teljesen." (Gyökössy 2001, 12. o.) Vele szemben Dávid még vesztésre álló helyzetekben is erkölcsileg megerősödve, szilárdan áll helyt. Tud sírni, ha kell, és ünnepelni, amikor oka van rá. Türelmes tud lenni, de nem késlekedik, ha határozott fellépésre van szükség. Élete mélypontján is, amikor Betsabé miatt bünteti őt Isten, nála keresi a megbocsátást és a vigasztalást, szembenézve cselekedete következményeivel, megerősödve hitében megmarad az Úr félelmében. Így mindvégig megmarad királynak. Mert ragaszkodik a Lélekhez, ragaszkodik elhívatásához. Egy olyan egészséges személyiségű ember jelenik meg benne előttünk, aki meg tud birkózni a nehézségekkel. Gyökössy Endre a Dávidra itt jellemző helyes életszemléletről az írja: „Ha futunk a félelem elől, utolér, befog és ő használ minket: kihasznál és elhasznál. De ha szembefordulunk vele, akkor mi használjuk fel a félelmet, mint a sas a rázúduló vihart: szembefordul vele és fölébe emelkedik – éppen a vihar ereje segítségével. Minden legyőzött félelem felfelé emel!" (Uo.) János első levelében fogalmazza meg a szerző ennek a gondolatnak a kulcsát: *„A szeretetben nincsen félelem; sőt a teljes szeretet kiűzi a félelmet, mert a félelem gyötrelemmel jár: aki pedig fél, nem lett teljessé a szeretetben."* (1Jn 4,18)

A hívő ember a Lélekkel való közösségében képes a megújulásra. Dávid sohasem felejti el, hogy az Úr kezében van. Alázata megjelenik akkor is, amikor Saulra nem hajlandó kezet emelni. Benne nemcsak a királyt, hanem az Urat tiszteli. Dávidban azonban ennél több is megjelenik számunkra. Pásztor és király egyszerre. Keresztény szemmel az ószövetségi igeszakaszokban, akárcsak az őskeresztények, mi magunk is Krisztust keressük. Róla kell bizonyságot tennünk. Nem nehéz Jézus előképét felismerni Dávidban. Ő Isten felkent szolgája, aki igaz királya népének, és pásztor, benne a várt megváltó ősi képe jelenik meg. A názáreti Jézusban ezek a jelek valósággá válnak, megtestesülnek a maguk teljes valóságában. Az Úr igaz szolgája megkeresztelkedésekor kapja meg a Szentlelket, hogy betölthesse hivatását. Mennyivel több és teljesebb mindez Dávidnál!

Az Isten jó lelkéből részesülnek a Bibliában a szeretett emberek. Mert környezetükben képesek továbbadni a nekik jutatott áldást. Ha ezen megfontolások szerint Jézusra tekintünk, akinek sajátja az Isten lelke, megérthetjük, miért engedelmeskednek a démonok neki mindenkor, miért hallgatnak a szavára a lelkek, sőt a természeti erők is. Oltár előtti igénkben egy tartós és teljes gyógyulás jelenik meg, sajnos a leprások közül csupán egyetlenegy ismer rá az Úr Lelkének teljességére és arra, hogy ez Jézusban lakik.

Az igehirdetés felé

Saul a szükségben Isten Lelkének gyógyító erejéhez fordul, amikor Dávidot maga mellé veszi. Azokat a tüneteket, amelyeket Saulban olyan érzékletesen tár fel előttünk a Szentírás, sajnos nagyon is jól ismerjük a mai modern életünkből. Önmagunk mindenek elé való helyezéséből magány és elbizonytalanodás fakad. A saját erejükben, szépségükben bízó emberek bizony megrendülnek, hiszen mulandó dolgokat tesznek meg isteneikké. A mulandó világban egyedül az Örökkévaló a biztos. Erről sokan megfeledkeznek. Bár Isten Lelkét nem lehet puszta kézzel megragadni, bankszámlára utalni, az azonban tagadhatatlan, hogy érezni jelenlétét és áldását. A Lélek életbiztonságot ad, az örök életét!

A kijelölt igeszakasz is arra utal, hogy a jó lelket mindenki érzi és felismeri. Az igaz keresztények is azonnal megismerhetőek, s akárcsak Dávidon, érződik rajtuk Urukkal való szoros kapcsolatuk. Sokkal több emberben van igény a belső harmóniára, mint ahányan valóban Isten felé fordulnának. Ez sokszor végzetes hiba. Saul magatartásában a vasárnapi kereszténység kritikáját is felfedezhetjük. Időszakosan hallgatja csak a lantot, csak a nagy baj idején gyógykezelteti magát, de nem adja magát teljesen át. Nem akar engedni önzéséből. Ezen az úton nem lehet csak félig járni. A Szentlélek egyre teljesebben árad ki, és észrevehető módon formálja a személyiséget. Ezt hívjuk megtérésnek. Nem lehet félig megtérni vagy csak időnként megtértnek lenni.

Vajon a templomban, ahol nem Dávid hárfája, hanem az orgona szól, és saját torkunkból csendül fel az ének, az éneklő egyházban érezzük-e, ahogyan Isten Lelke gyógyít minket? Jó lenne magunkat a saját templomunkban szívvel hallgatni, keresve Isten jó Lelkének erejét, nemcsak az igehirdetés-

ben, hanem a dallamban vagy éppen a templom csendjében. A „velünk van az Úr” élményét át kell hogy éljük saját gyülekezetünk közösségében. Fontos, hogy vasárnapjaink élmények legyenek; gyógyító istenélmények. Hiszen minden vasárnap a Lélek ünnepe. A Lélek pedig Krisztusról tanúskodik.

■ KOPF ANDRÁS

Hivatkozott mű

Gyökössy Endre 2001. *Akarsz-e meggyógyulni?* Szent Gellért Kiadó, Budapest.

Tallózó

„Isten Lelke elhagyta Sault, s ezzel megszűnt Isten embere lenni. Isten Lelke helyét a gonosz lélek foglalta el. A Szentírás nem ismer középutat. Az ember (…) vagy Isten Lelke uralma és irányítása alatt van, vagy a démoni lélek hatalma és irányítása alatt.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM.* Arcanum Digitéka Kft.)

„Isten lelke szállt az ifjúra (13. v.). Ez Isten akaratának természetfölötti megerősítése volt. (…) A Szentlélek segítségével Dávid el tudta űzni a Saulon uralkodó rossz szellemet (23. v.). A lantról már esett szó a prófétai révülettel kapcsolatban (10,5).” (*A Biblia ismerete kommentársorozat.* Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány)

„A nép szíve szerinti király elbukott és félretétetett, és most Jahve előhozza szíve szerinti királyát. (…) Dávid azt jelenti, hogy »szeretett«. Ő pásztor, előképe ama Szeretettnek, a jó, a nagy és a fő Pásztornak. (…) Megvetette Isten Igéjét, és a démon kezébe adatott. Ez a helyzet a hitehagyás napjaiban is, amely most a keresztyénséget éri.” (Arno C. Gaebelein: *Ószövetségi kommentár.* Evangéliumi Kiadó)

„A bírákat meg Sault is alkalmanként egy-egy feladatra ragadta meg a Lélek. Dáviddal viszont vele marad. (…) Prófétai erők működnek itt, messze előreküldött jeladásként arról, aki Dávid fiaként veszi majd a Szentlelket. (…) Ne ütközzünk meg rajta, hogy Isten küldi a gonosz lelket reá. Ki más küldte volna? A Biblia nem fogadja el a Sátánt Istennel egyenrangú félnek.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd.* Kálvin Kiadó)

„Isten azonban nem helyezi Dávidot azonnal a hatalom magaslatára (…). Kegyelem és hit által mindenfajta nehézségen kell keresztülmennie. (…) olyan hatalom jelenlétében kell tevékenykednie, amely híjával van a Szellemnek, és amelyet Isten még nem állított félre. Alárendeltnek és megalázottnak kell lennie, éreznie kell, hogy teljes mértékben Istentől függ, és Isten minden körülmények között elegendő. Hitének megpróbáltatások által kell alakulnia, amelyekben meg kell tapasztalnia, hogy Isten jelent mindent. Gyönyörű előképe ez annak, aki sokkal fájdalmasabb körülményeket járt végig – bűn nélkül!” (J. N. Darby: *A Biblia könyveinek áttekintése.* Evangéliumi Kiadó)

Illusztrációk

GONDOLAT

„Aki a muzsikát kicsibe veszi, amiként a rajongók is mind, azok nem ínyemre valók, mert a muzsika Isten adománya és ajándéka, nem pedig emberi találmány. Az ördögöt elűzi és az embereket felvidítja: minden dühösségükről, romlottságukról, gőgjükről és más bűneikről megfeledkeznek a muzsika szava mellett. A teológia után a muzsikát állítom a legmagasabb és legnagyobb dicsőségű polcra.”

Martin Luther (1483–1546) német reformátor

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Különleges látni, hogy a Biblia ószövetségi történeteivel vázlatosan tisztában vannak gyülekezeteink tagjai, de a mély összefüggésekkel, egy-egy történet kontextusával még a bibliaolvasó, bibliaórára járó gyülekezeti tagok sincsenek tisztában.

A Szentháromság ünnepe utáni 14. vasárnap előkerülő igeszakasz szintén egy olyan része a Bibliának, amelyet nem megfelelően ismernek gyülekezetünk tagjai. A dávidi történetek, noha valamennyire kiemelkednek az Ószövetségből – az ismertség tekintetében Ábrahám családjának történetéhez hasonlóan –, Saul személye azonban már nem mindig egyértelműen beazonosítható, még a bibliaórások számára sem. Saul királyt bizony gyakran összekeverik az Újszövetségben megtalálható Saulból lett Pál személyével. Világossá kell tenni tehát, hol és milyen kontextusban játszódik alapigénk története.

A textust olvasva legfőbb kérdésként a jó és a rossz küzdelme rajzolódott ki. Sokszor megtapasztalja az ember az életében, hogy ha elfordul Istentől, akkor a rossz hatalom kezdi megkörnyékezni. Saullal sem történt másként.

Sokszor mindez a fájó küzdelem az ember életében éppen a gyász, valaminek vagy valakinek az elvesztésekor lesz fokozottan is aktuális. Ilyenkor mi is, csakúgy, mint Saul, másban keressük a hibát, mást tartunk életünk fájdalmai forrásának, mint aki valójában. Igazán a bűn hatalmában tapasztalja meg az ember, hogy milyen nehéz is a gyógyulás, de csak a bűnből való szabadulás után tudja az ember felfogni e mondat fájdalmas súlyát.

A jó és a rossz küzdelmébe Isten a mi életünkben is bele akar szólni. Egy gyülekezeti tag így fogalmazott: „Hiába sietsz, hiába futsz, Isten elől elmenekülni úgysem tudsz!” Isten tehát bele akar szólni a mi életünkbe, ki akar zökkenteni a bűnből.

Fontos tehát tanulni ebből az igéből. Tanulni lehet azt, hogy nekünk, keresztyéneknek nem kell félnünk, hisz félelmeinket letehetjük Isten elé! Nem kell rettegnünk, hisz imádkozhatunk Istenhez! A mélységben nem kell elmerülni, mert kérhetjük az Úr segítségét!

És ő segít a hozzá fordulóknak!

Szentháromság ünnepe után 15. vasárnap
Péld 16,1–9

Igehirdetési előkészítő

Ritkán kerül elénk textus a Példabeszédek könyvéből. Talán az igehallgatók sincsenek tisztában azzal, hogy ez a ritkán elővett könyv milyen tulajdonságokkal bír. Anélkül, hogy ezzel az igehirdetést mindjárt az elején unalmassá tennénk, fontos lenne néhány szóban bevezetést adni a Példabeszédek könyvéhez. Talán Salamon király kérése, amikor bölcsességet kér az Úrtól az uralkodásához, megfelelő bevezető történet lehetne.

Fontos lenne tisztázni azt is, hogy ennek a könyvnek és a felolvasandó szakaszunknak mi a műfaja. Tisztázni kell azt, hogy nem próféciáról van szó, nem is egy történeti leírást olvasunk, nem egy zsoltár verses, imádságos stílusát kell magunk elé idézni. Az élet megszerezhető tapasztalatainak sűrített kivonata az, ami megjelenik ezekben a mondatokban. Mindez azzal az alapvetéssel, ami Péld 9,10-ben hangzik el: *„A bölcsesség kezdete az Úrnak félelme."*

Igehirdetésünk másik nagyon fontos, előzetesen tisztázandó döntése az, hogy ezeket a sorokat a Krisztusba vetett hit többletével olvassuk és adjuk tovább. A Példabeszédek könyve Ábrahámnak, Izsáknak, Jákóbnak az Atyját ismerte meg. Mi azonban már a feltámadott Krisztus Atyját ismerhetjük, és mindazt a bölcsességet, amit ebben a kilenc versben olvasunk, már így hallhatjuk meg.

Igehirdetési irányok

Az elénk kerülő témakörök

Felfűzhetjük igehirdetésünket a kilenc vers témánkénti csoportosítása köré. Viszonylag jól elkülöníthető témákat jelölhetünk ki így. Ezeket a témákat egy jól megfogalmazott bevezető mondattal foglalhatjuk össze.

1–3. vers: Légy okos és bölcs, és ne feledkezz meg az Úrról, ha tervezel, ha elhatározol, ha megvalósítasz valamit.

A túlzott önbizalom és önelégültség elkerülésére ad tanácsot ez a bölcsesség. Ne feledd el, hogy nem te tartod a kezedben az életedet. Ne feledd el, hogy nem te adtad magadnak az életedet. Nem te teremtetted azt a környezetet, amelyben az életedet éled. Ne feledd, hogy meghívást kaptál az életre és arra, hogy a körülötted élőkkel együtt ajándékként fogadd el az életedet a vendéglátótól.

Fordítva megfogalmazva arról van szó, hogy a bölcs ember Isten akaratát keresi, és a saját akaratát ehhez akarja hangolni. Mert tudja, hogy Isten nélkül semmi sem működik. Örül annak, ha tapasztalhatja, hogy Isten akaratára talált, hogy Istentől való feladatát megtalálta. Ezzel szemben az emberi gondolkodást jól tükrözi az az óriásplakát, amely egy új terepjárót reklámoz. A plakáton ott látható a csillogó, mindenre felkészített autó, mellette pedig a nagybetűs felirat: „Never adapt!" Soha ne alkalmazkodj! Soha ne nézz mást, csak a magadét, a saját akaratodat, a saját terveidet, érdekeidet! A bölcsesség éppen ez ellen az emberi magatartás ellen szól.

Az első vers egy érdekes képpel szemlélteti ezt. Az ember tervezget, de amikor ki kellene mondania, elő kellene terjesztenie a tervét, akkor nem tud megszólalni. Talán a bizonytalanság, talán a sikertelenségtől való félelem az, ami ezt a szótlanságot okozza. Amikor az ember Isten akaratára talál, akkor a szava Istentől jövő szó. János evangéliumában Jézusról olvassuk azt, hogy *„ember még így soha nem beszélt, ahogyan ő"* (Jn 7,46).

4–5. vers: Légy okos és bölcs, és ne feledkezz meg az időfaktorról, amikor Isten tetteire gondolsz!

Az információáramlás mai sebessége mellett különösen is meghatározó tapasztalatunk lehet, hogyan változhatnak meg alapjaiban a dolgok körülöttünk. Azok, akik hatalmasak, akik meghatározóak, hihetetlenül rövid idő alatt lesznek súlytalanná. Akár egészségügyi okok, akár morális bukás, akár gazdasági fordulat, akár társadalmi változások pillanatok alatt változtatják meg emberek vagy akár embercsoportok helyzetét.

Nem a másik bukásából szenzációt kerekítő média az, amire itt figyelni kell. Ez a bölcsesség figyelmeztetés arra, hogy az emberi gondolkodás, tervezés időtávlata egészen más, mint Istené. A keresztről levett, halott Krisztus mellett senki sem tudott még csak három napra sem előre gondolkodni! Bátorítás is ez a szakasz, hiszen „[á]ldó hatalmak oltalmába rejtve / csak várjuk békén mindazt, ami jő" (EÉ 355).

6–9. vers: Légy okos és bölcs, és ne csinálj őrültségeket!

Isten közelében, jelenlétében élve ne tégy olyat, ami őt sérti. Ne tedd ezt akkor sem, ha rövid távon előnyhöz, nyereséghez jutsz. Éppen Isten közelsége, a vele való kapcsolat élő volta tarthat meg a helyes úton, a helyes irányban. Fontos itt látni, hogy az erkölcsi szabály nem önmagában érvényes, hanem éppen az Istennek való elkötelezettség teszi érvényessé.

A bölcs tanács tehát arra vonatkozik, hogy maradjunk Isten közelében, féljük, tiszteljük őt, mert ez a közelség megőriz attól, hogy cselekedeteink szembeforduljanak vele. Ennek pozitív megfogalmazása hangzik el Jn 15,5-ben, amikor Jézus így fogalmaz: *„Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők: aki énbennem marad, és én őbenne, az terem sok gyümölcsöt, mert nélkülem semmit sem tudtok cselekedni."*

A háromszoros isteni „de"

Mind a kilenc vers visszavezethető erre a kis kötőszóra, amely háromszor is előkerül textusunkban. Az utolsó versben ezt olvassuk: *„Az embernek az értelme terveli ki útját, de az Úr irányítja járását."* Jól ismerjük ennek az igeversnek rövidített változatát: Ember tervez, Isten végez!

A „de" szócska jelentése, a mondatban betöltött szerepe nagyon jól tükrözi az ember és az Isten kapcsolatát. A „de"

azt jelenti, hogy van még valami vagy valaki, akiről megfeledkeztünk. A „de" azt jelenti, hogy valamit vagy valakit kihagytunk a számításunkból. A „de" azt jelenti, hogy a mi gondolataink, beszédünk, látásunk, tetteink csak egy darabig látnak előre, azután jön egy általunk előre nem látott fordulat, amely alapvetően meghatároz minket is. A „de" a különbség, a szakadék az életünkben. A „de" az ellenvetés, a tiltakozás, a kritika az életünkben.

Érdemes végiggondolni, hogy Jézus szavaiban mennyire fontos szerepet tölt be a „de" kötőszó. Amikor az emberi gondolkodás, a hagyományhoz való ragaszkodás, a betű szerinti törvényértelmezés szembekerül az Isten országának valóságával, akkor ez a „de" lesz meghatározóvá, kifejezővé, leleplezővé.

Összegzés

Szeptember eleje egy új munkaév, új tanév kezdete is. Egy ilyen új kezdetnél az ember kijelöli a fő irányt, rögzíti az alapelveket. Textusunk, ez a kilenc vers segíthet nekünk ebben. Az ember tervez, Isten végez! Ezt az élettapasztalatot vetíti ki a hittel élő ember életére igénk. Mindezt azzal a többlettel hirdethetjük a mai igehallgatóknak, hogy mi már tudjuk, mit jelentett Jézus Krisztusban Isten cselekvése, végzése. Krisztus szava a kereszten – „elvégeztetett" – mindent elmond arról az Istenről, aki megbékélt az emberrel, aki szeretetével körülfogja, vezeti az életét. Nem tudjuk, mit hoz majd az új munkaév, az új tanév, de erre az Atyára bízhatjuk magunkat, vele együtt tervezhetünk, köztünk, rajtunk keresztül is megvalósuló országának valóságában élve tekinthetünk előre.

■ KRÁMER GYÖRGY

Tallózó

„Ő ura azoknak az erőknek is, amelyek akaratával szembeszegülnek (4). Nem úgy értendő ez a vers, hogy azért teremtett Isten rosszakat, hogy majd legyen kit elítélnie. Azt mondja: markában tartja a gonoszokat, azok akaratlanul is céljait szolgálják." (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM.* Arcanum Digitéka Kft.)

„Isten utálja a felfuvalkodottságot, vagyis az Úrtól való függetlenséget. (…) Aki becstelenül (…) jut jövedelemhez, (…) az végül büntetésben részesül. Ezért egyértelműen jobb az igaz élet még akkor is, ha így az embernek kevéssel kell beérnie." (*A Biblia ismerete kommentársorozat.* Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány)

„Az ember előre eltervezheti a gondolatait, de az Úr mindenható és teremtménye minden szavát felülbírálja, hogy céljait elérje. (…) Bálám például meg akarta átkozni Izrael népét, szavai azonban áldásként hagyták el ajkát." (William MacDonald: *Ó/Újszövetségi kommentár.* Evangéliumi Kiadó)

„Az az értelmezés is lehetséges, hogy Isten beavatkozása következtében az ember szavainak más lesz a hatása, mint ahogyan azt maga előre elgondolta." (*Biblia magyarázó jegyzetekkel.* Magyar Bibliatársulat – Kálvin Kiadó)

„Az ember saját útját helyesnek tartja, hiszen minden tettünket meg tudjuk valamivel indokolni, és nagyszerű magyarázatokkal tudunk előállni – még akkor is, ha helytelenül cselekedtünk. (…) Hányszor változtatta már meg az Úr a terveinket! Elhatároztuk, hogy valamit megteszünk, az Úr azonban közbelépett. Mindig igyekszem érzékeny lenni az ilyen megszakításokra – lehet ugyanis, hogy Isten próbál megállítani. Azt az embert, aki megengedi Istennek, hogy bármikor félbeszakíthassa, nem érik váratlanul az ilyen alkalmak." (Chuck Smith: *A Biblia lépésről lépésre.* The Word for Today)

„Hajlamosak vagyunk arra a tévhitre, hogy a szó az ember legnagyobb befolyásolási eszköze. Valójában Isten az ember szavait arra használja fel, hogy velük a maga akaratát hajtsa végre. Feltűnő példája ennek Bálám története. (…) a felfuvalkodottság a szív állapotát jellemzi. Egészen mindegy, hogy a gőg honnan származik vagy milyen formát ölt. Aki felfuvalkodott, az semmiképpen nem bűntelen. (…) aki a világosságban és Isten jelenlétében él, elsőként a bűnt gyűlöli meg, amely összeegyeztethetetlen Isten jelenlétével. Elfordul tehát a gonosztól." (H. Rossier: *Példabeszédek könyve.* Evangéliumi Kiadó)

Illusztrációk

GONDOLATOK

(Utál az Úr minden fölfuvalkodott szívűt…)
„Okosabb akar lenni a tojás a tyúknál."

Népi szólás

„A folyók és a tengerek azért nyerik el száz és száz hegyi patak hódolatát, mert mélyebben fekszenek, mint emezek, tehát uralkodni tudnak a hegyi patakok felett. Így a bölcs is, aki az emberek fölött akar állni, alájuk helyezi magát; ha előttük akar járni, mögéjük áll. Ilyen módon, bár felettük van a helye, nem érzik a súlyát, és bár előbbre való náluk, létét nem érzik sérelemnek."

Lao-ce (Kr. e. 4. század) kínai filozófus

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

A kijelölt szakaszt hallgatva olyan érzésünk van, mintha egy közmondásgyűjteményt hallanánk. Persze az Úrra való hivatkozás egyértelművé teszi, hogy nem akármilyen közmondásokról van szó, hanem a Bibliában található igazságokról. A stílus azonban egyértelműen a közmondásokra hasonlít a legjobban.

Bármennyire is igazak a hívő ember számára ezek a mondatok, a mai ember, a mai világ értékrendje elég messze van attól, ami ezekből a sorokból kifejezésre jut. Ha csak arra gondolunk, hogy a hatalmasokat sokszor csodálattal veszik körül, vagy a tisztességes szegénység és a gyanús gazdagság összehasonlítása sokak számára inkább a gazdagságot „hozza ki" győztesnek, hiszen mindenki ügyeskedik, látjuk, hogy ez így van. Nem a hit, egy régi kor értékrendje vagy istene és nem is az elvek érdeklik az embereket, hanem az, hogy a gyakorlatban mennyire jutnak, milyen körülményeket teremtenek, milyen életvitelt tudnak élni.

Olyan emberek, családok vagy közösségek képe jut az eszünkbe ezekről a bibliai elvekről, akiket talán kicsit csodálnak egyszerű, de tiszta életvitelük miatt, vagy csodabogárnak tartanak, a gúnyolódók maradinak mondják, de a mai értelemben sokra soha nem fogják vinni, hacsak valamilyen nagyobb társadalmi vagy történelmi fordulat nem történik.

A hívő emberek számára mindenképpen megnyugtató az, hogy minden dolgukban Istenre bízhatják magukat és a világ sorsát. Erre utal az is, hogy egyetlen vers kivételével mindegyikben szerepel annak leírása, hogy Isten szemében, az ő rendjében hogyan is állnak helyre a dolgok. Akik nem hívők, azok azt gondolhatják minderről, hogy a hívő ember azért visel jobban minden méltánytalanságot, azért türelmesebb a körülötte történő dolgokkal szemben, mert bízik abban, hogy a végén mindent helyre tesz Isten ítélete.

Szentháromság ünnepe után 16. vasárnap

▶▶ Jer 14,7–9

Igehirdetési előkészítő

A szöveg értelmezése

A Bibliát jól ismerőknek is ajánlatos időt szakítani, félrevonulni és legalább a 14. (és a 15.) fejezetet (méghozzá esetleg hangosan) végigolvasniuk. A prófétai küldetésnek, Isten és népe lelki történetének egyik döbbenetes, megrázó, megindító dokumentuma ez, amelynek hatása alól nehéz kivonnia magát az embernek. Adjuk át magunkat a szövegnek, ennek az igének, mielőtt beszélni kezdünk róla.

Az igehirdetésre készülve nem fontos azon töprengeni, hogy e két fejezet egymástól tartalmilag világosan elkülöníthető szakaszait egy prófétai liturgiának nevezett templomi alkalom vagy szerkesztői munka fűzi-e egybe. Két egymással párhuzamosan futó, egyenként háromtagú szakaszról beszélnek (I: 14,1–16; II: 14,17–15,9), amelynek részei: a szükséghelyzet leírása (I: 14,2–6, szárazság; II: 14,17–18, fegyver és éhség), a nép panasza (I: 14,7–9; II: 14,19–22), Isten elutasító válasza (I: 14,10–16; II: 15,1–9). Ezt követi az Úr és Jeremiás párbeszéde (15,10–21), amelynek végső kicsengése a szabadítás, de nem a nép, hanem személyesen a próféta számára.

Alapigénk ebből az a szakasz, amely panaszdalnak nevezhető: a nép panasza Istenhez, amelyet a próféta mond el. Jellemzője, hogy nemcsak a drámai helyzet miatt panaszkodik, hanem háromszor is Istent szólítja meg mint az Urat (Jahvét, 7. és 9. vers) és mint Izrael reménységét (8. vers). A próféták igehirdetése nyomán kézenfekvő a gondolat, hogy a nyomorúság nem Isten gyengesége, hanem a nép bűne miatt következett be (Ézs 59,1kk), és az a következtetés is, hogy ettől a bűnök elismerése és a remélt megbocsátás szabadíthat meg (vö. Bír 2,11–23). Ennek megfelelően alakult ki az a gyakorlat, amely a rutinszerűen elmondott bűnvallás útján kereste a megoldást. A 7. vers kezdőszavai tényszerűen elismerik a nép bűneit szinte mint magától értődő adottságot, amely az embert jellemzi, amikor Isten elé áll. A vers végén megvallják azt is, hogy az Úr ellen vétkeztek. Ez hangsúlyos, ezért jobb lenne így fordítani: ellened vétkeztünk. A bűnök-törvényszegések elismerését nem a megszokottabb egyes szám (mint például Zsolt 51,5), hanem többes szám első személyben fejezi ki (vö. még Ézs 59,12). Nem hivatkoznak semmiféle érdemükre, de még bűnvallásukra vagy bűnbánatukra sem. A bűnvalláshoz nem, legalábbis kimondva nem kapcsolódik az az elvárás, hogy erre való tekintettel várnák az Úr segítségét. Nincs olyan mechanizmus, amelyben a bocsánat már egyenesen jár. Csak azt kérik, hogy az Úr cselekedjék az ő nevéért. Úgy tűnik, ezzel vagy rábízzák az Úrra, hogy mit tesz, vagy nagyon biztosak abban, hogy az ő elvárásuk szerint cselekszik velük. Mégsem sztoikus mindenbe beletörődés ez. Amikor „a te nevedért" formulával fejezik ki kérésüket (vö. még Zsolt 25,11; 79,9; 109,21 és másutt), akkor minden emberi hivatkozási alapnál magasabbra hivatkoznak, ti. magára az Úrra, az ő megismert mivoltára, szavára és ígéretére. Két helyre szoktak utalni ebben az összefüggésben. 2Móz 34,5–7 az egyik, ahol Mózes elkiáltja az Úr nevét, aki úgy jelenti ki magát, mint aki ezer nemzedéken át irgalmas és megbocsátó, de aki harmadik és negyedik nemzedékig nem hagyja büntetlenül a bűnt. 2Móz 33,19 a másik, ahol Isten úgy mutatkozik be, hogy könyörületét és kegyelmét tekintve nem befolyásolható. Az Úr nevére való hivatkozás tehát azt jelenti, hogy Isten népének és egyáltalán az embernek, amikor Isten segítségére vagy bocsánatára szorul, nincs semmi más hivatkozási alapja, mint az Úr maga. Ezt fejezi ki a reformáció éneke: „nekünk nincs semmi érdemünk" (EÉ 402). Ugyanígy az egyedül hit által, a *sola fide* fogalma: még arra sem hivatkozhatunk, hogy hitünk van, csak Isten irgalma után kiálthatunk és csak az ő irgalmából élhetünk.

Istent úgy szólítja meg a 8. vers, mint aki Izrael reménysége és szabadítója. Ez a megszólítás nem üres formula. Mögötte Isten ígéretei és sok tapasztalat húzódik.

Egyoldalú és leszűkítő lenne csak a különböző külső veszedelmekből, csapásokból történt szabadításokra érteni, és nem azokra is, amelyekbe hűtlensége, bűne sodorta Izrael népét. Ennek alapján az ember azt várná, hogy mindig közel a segítség. De szuverenitásából az következik, hogy ő szabja meg az időt, a módot és a helyet. A nyomorúság ezért nem csupán sanyarú állapot, mint például a szárazság, amelyet az embernek (a teremtett világgal együtt: 14,1–6) el kell szenvednie. A nyomorúságot fokozza még az is, hogy benne Isten szándéka és ereje is kétségessé válik az ember előtt. Ezt a lelki nyomorúságot egy-egy kérdés írja le (8b–9a: mindkét kérdés két tagból áll, amelyek fokozzák a kérdésfelvetés élét). Miért olyan Isten, miért viselkedik úgy, mint az idegen (jövevény), akinek nincs köze az országhoz? Vagy mint a vándor, aki hol itt, hol ott száll meg? Miért mutatkozik Isten olyan tehetetlennek, mint a megriadt ember? Vagy mint az erős ember, aki képtelen segíteni? Vagyis mintha nemcsak nem akarna, hanem nem is tudna segíteni. Ez a türelmetlen vagy inkább merész, szinte lázadó hang nem páratlan az Ószövetségben (Jób 19,22; Zsolt 44,24–25). Mögötte annak tapasztalása áll, hogy „Isten most másnak mutatkozik, mint amiről a hagyományban tanult Isten népe, tanultak és továbbadtak a kegyes, hívő emberek. Ez egyben azt is jelentette, hogy nem látszik meg most az Úr népén, hogy az Úr népe. Isten nem törődik vele, vagy már nem is tud segíteni úgy, mint régen tette." (Muntag 1989, 426. o.) Ezek az antropomorfizmusok valójában nem Isten akaratát és hatalmát vonják kétségbe, amint 9b is mutatja (te közöttünk vagy), de nyomatékosítják a segélykiáltást.

Ha merész az Isten szándékát és erejét kereső kérdés (8b–9a), még merészebbnek mondható az a hit, amely itt a tapasztalás ellenére, súlyos kétségek között ragaszkodik ahhoz a hagyományhoz, hogy Isten törődik népével és képes megszabadítani: hiszen közöttük van, róla nevezik őket (9b). A szó jó értelmében pro-vokációról van szó, amellyel elő akarják hívni Isten remélt segítségét. Ezért valójában nem panaszdallal van dolgunk, hanem olyan könyörgéssel, amely úgyszólván minden érvet „bevet" annak érdekében, hogy Istent a segítségre rávegye: bűnvallást, a múlt tapasztalatait, Isten ígéreteit.

Gondolatok az igehirdetéshez

Egyesek pontosan határozzák meg a szárazság és a panasz idejét (Holladay: 601. november–december; Wanke: visszatekintés az 587-ben bekövetkezett katasztrófára). Mások ezt kilátástalan feladatnak tartják (Weiser, Schmidt). Intsen óvatosságra ez a körülmény. Az igehirdetés ne történelemóra legyen Izrael történetéről. Lényeges, hogy a szöveg hátterében konkrét történelmi idő konkrét történelmi helyzete áll. Izrael népének egyik nemzeti vészhelyzete, amelyben az Úr segítsége elmaradt (nem úgy, mint Jóel 1–2-ben), bár mint itt is, a bajban mindig szívhez szólóan és sürgetően könyörögtek érte. De nem a szárazság az igehirdetés témája, hanem amit ez az ige az emberről és Istenről mond.

Döbbenetes, hogy a folytatásban Isten elutasítja a könyörgést, és megtiltja Jeremiásnak a közbenjárást (14,10–12; 15,1), és Izrael megbüntetéséről szól (14,17–18; 15,2–9). Helyesen tesszük, ha ragaszkodunk a perikópához, mert ha ebbe belemennénk, történelemórát tartanánk. Akkor ráadásul még azzal is foglalkoznunk kellene, hogy mindez konkrétan miként vonatkozik ránk, mai keresztényekre.

Egy igehirdetés vázlata

Téma: Isten szeretetéhez nem férhet kétség…

1. …de lássuk meg saját felelősségünket is életünk alakulásáért. Kétségbeejtő helyzeteknek bővében vagyunk. Naponta tudósítanak erről a híradások. Személyes emlékeink is vannak. Sok a megválaszolatlan miért. Még a hívő ember számára is megkérdőjeleződik Isten szándéka és ereje, szeretete és közelsége. Nemcsak külső okokat kellene számba venni, hanem kinek-kinek meglátnia a saját felelősségét is a dolgok alakulásáért. Ilyen lélegzetelállító, vitatott és példás bűnvallás mindmáig az 1945-ben kiadott ún. stuttgarti bűnvalló nyilatkozat. Másképpen közelítenénk felebarátainkhoz és a magunk életéhez is. Megváltozna így a népek történelemszemlélete is, Istenről vallott felfogásunk is.

2. …de Isten útjai titokzatosak. A bűnt meglátni és megvallani azzal a reménységgel lehet, hogy Isten megbocsát, lehet újat kezdeni. Így rendeződik a viszony Istennel és emberekkel. Mégsem olyan ez, mint a kanalas orvosság, amit bevesznek, és azonnal hat. Isten útjai jó utak, az ember javát szolgálják, de titokzatosak. Ő szabja meg az időt, a helyet, a módot arra nézve, hogy miként segít és ad szabadulást. Ezt nehéz elfogadni, mert szeretnénk, ha mi időzíthetnénk a dolgokat, mi szabhatnánk meg a dolgok rendjét a magunk kedve szerint.

3. …de ez csak azért lehet, mert egyedül rajta múlik, tőle függ. Csak attól, hogy mi az ő neve, hogy ő kicsoda, hogy Krisztusban hogyan ragyogtatta fel szeretetét. Nem neki kell megváltoznia, hanem nekünk kell mássá lennünk, megújulnunk, újjászületnünk, feltámadnunk (vö. a vasárnap lekcióját: Lk 7,11–17) az Isten közelségében és szeretetében való életre.

Hivatkozott mű

Muntag Andor 1989. Szentháromság ünnepe után 16. vasárnap. *Lelkipásztor,* LXIV. évf. 7–8. sz. 424–428. o.

■ REUSS ANDRÁS

Tallózó

(Az eredeti mondandót hamisítanánk meg, ha az eredetileg kijelölt 10. versnél állnánk meg – hiszen éppen az onnan kisejlő bizodalommal ellentétes a szakasz mondanivalója! Ezért a 12. versig tekintettem a szakaszt a válogatás szempontjából is…)

„A 2–16-ban elmondott imádság és a Jahve nevében arra adott válasz egy bűnbánati templomi liturgia keretében hangzik el. A 12. versből megtudjuk, hogy a bűnbánati liturgiát böjt és áldozatok bemutatása is kísérte. Jeremiás a prófétai tiszt legsajátosabb feladatát gyakorolja, amikor a nép kérésére (15,1–2) közbenjáró imádságot mond. (…) Az ótestamentumi imádság legtisztább és legmélyebb gondolatai szólalnak meg benne. A töredelmes bűnvallás után a próféta Istenre apellál: »mi a te nevedről neveztetünk, ne hagyj el minket.« A könyörgés elmondására, amint a zsoltárokból is tudjuk, következett Isten meghallgatást közlő válasza, amit a pap vagy próféta tolmácsolt. (…) Itt azonban (10. v.) Isten a várt kegyelmes üzenet helyett elutasító választ ad. Ígéretei a hűséges népnek szólnak, Júda lakosai viszont állhatatlanok (…). Mivel Isten nem hajlandó többé megbocsátani, Jeremiásnak megtiltja a közbenjáró imádság mondását." (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM.* Arcanum Digitéka Kft.)

„Amikor a nép Istent Izrael reménységének (vö. 17,13) és szabadítójának nevezi, elismeri Isten kizárólagos voltát, vagyis hogy egyedül ő tudja megszabadítani nemzetüket jelenlegi válságából.

Bár Istennek lett volna ereje segíteni, mégsem válaszolt, amikor a nép esőért könyörgött. Úgy viselkedett, mint egy jövevény vagy vándor, akit nem érdekel igazából az az ország, amelyen keresztül utazik. (…) Isten válasza először megdöbbentőnek tűnik. Ahelyett, hogy elfogadná a nép bűnvallását, szemükre hányja makacsságukat. Isten tudta, hogy bűnvallásuk csupán felszínes. (…) Többféle formában mutatkozott meg Isten manipulálására tett gyönge kísérletük. Böjtöltek és égőáldozatot mutattak be azt remélve, hogy meghatják az Urat, és elfordítja haragját. De Istent nem lehet megvásárolni. (…) A nép gyors volt, amikor Istent kellett emlékeztetni a nemzet iránti kötelezettségeire, de nem emlékezett saját Isten iránti kötelezettségeire." (*A Biblia ismerete kommentársorozat.* Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány)

Illusztrációk

VERS

(Miért lennél olyan az országban, mint egy jövevény, aki vándorként csak éjjelre tér be?)

Faludy György: *1956. november*

Az ég mint kormos, csillagtalan kürtő,
a lápföld sík és pőre.
Vagy százan vánszorgunk a Fertő mellett
és igyekszünk előre.

Mellettem kövér, szovjet tiszt civilben,
rumszag árad belőle.
Egy gyermek sír. Patakon gázolunk át,
s nem leszünk nedves tőle.

Majd: osztrák lámpák, mentőkocsik, szendvics,
mosolygó piszkosszőke
járőr. Mögöttünk puskaszó, sötétség,

remények temetője.
Furcsa haza. Az ember fellélegzik,
mikor kiér belőle.

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Isten így mutatkozott be: „Irgalmazok, akinek irgalmazok, kegyelmezek, akinek kegyelemezek!" Néha úgy tűnik, hogy haragja és ítélete is elér minket, pedig nyilvánvaló, hogy ő a „jó Isten". A próféta is erre a névre hivatkozva kéri a bánásmódot. Fiatal falubeli hegymászó halála kapcsán hangzott el sokaktól, miért engedte az Isten? Miért így bánt vele az Úr?

A kisgyerek is abban bízik, hogy apja, anyja, mivel szereti, megbocsátja neki a legkomiszabb dolgait is. Kiskamaszok védekeztek így valami iskolai csínytevés után: majd meggyónom. Tehát tudatosan cselekszik néha a rosszat, mert így is, úgy is megbocsátanak? Egy öreg presbiter mondta egyszer: nem vagyok én olyan bűnös, hogy havonta úrvacsorát vegyek. Templomba járó keresztyének valóban olyan nagyon bűnösök? Tudják a tíz parancsolatot, ismerik Jézus tanítását, igyekeznek is a törvény szerint élni, nem elég ennyi?

„Élni, embernek lenni nagyon nehéz" – mondja Müller Péter. A gyerek többet vár anyjától-apjától, mint amit ember létére megtehet. Mi, keresztyének, felnőtt gyermekek is többet várunk bűneink ellenére Urunktól: megbocsátó bánásmódot. Az őszinte bűnbánat áldást adhat, békét, fordulatot, lehetőséget az újrakezdésre, rálátást az igazságra. Ezért szólítja meg személyesen Izrael reménységeként, szabadítójaként Istent. A próféta így folytatja: nyomorúság idején. Csak akkor, máskor nem? Csak a bajban keressük? Csak nehézségek között folyamodunk őhozzá?

Minden gyülekezet ismeri a nagyünnepi keresztyéneket, akik az év háromszázhatvanöt napjából csak egy órára engedik hallótávolságba Istent. Ebben az imádságban a próféta provokálja őt, amikor azt kérdezi, miért lenne a

Mindenható „egyórás vendég", idegen az életünkben? Vajon lehetséges a Megváltóval karácsony, húsvét, pünkösd jeles napjain ismerkedni? Gondolhatunk az öregség vagy a betegség fájdalmas éjszakáira vagy a kiúttalanság nyomasztó álmatlan éjszakáira. Elég-e akkor imádkozni, könyörögni, kiáltani a jó Istenhez?

A költői kérdés még fokozza az üzenet értelmét: miért lennél olyan, mint a riadt ember, mint az olyan férfi, aki nem tud segíteni? Az utolsó versben érkezünk el a jól érthető vallomáshoz: *„Hiszen te közöttünk vagy, Uram, rólad neveznek bennünket: ne hagyj el minket!"* Végül Jeremiással eljutunk a konkrét vallomáshoz. Gondolatait, kéréseit összefoglalja, száz szónak is egy a vége alapon. Egy mondatban három fél mondat: 1. megtapasztaltuk, hogy itt vagy közöttünk; 2. tieid vagyunk; 3. segíts rajtunk!

Szentháromság ünnepe után 17. vasárnap

▶▶ Ef 4,11–16

Igehirdetési előkészítő

A textusról

Világosan fölismerhető, hogy az Efezusi levél két, egymástól jól megkülönböztethető fő részből áll. Amíg az első három fejezetben inkább a hit elméleti kérdéseiről van szó, mint például az ismeretnek, a bölcsességnek, a „titoknak" – Krisztus titkának – a kérdése, addig a 4. fejezettel kezdődő második részben inkább a keresztény életvitel problematikájáról olvasunk, mint például a megújulás folyamata, a gyülekezeti és egyéni élet rendje stb. Az első rész az egység jegyeit viseli: jellemző kifejezései a „benne", „általa", „hozzá" (ti. Krisztusban). A második részben viszont Pál a hivatások, szolgálati területek, elhívatások és a különböző élethelyzetek sokféleségével foglalkozik. Amíg az első rész inkább kinyilatkoztatás, tanítás, addig a második rész konkrét helyzetekre vonatkozó intelmeket tartalmaz, hiszen Krisztus titkának megélt valósággá kell válnia. Pál arra szólítja fel a levél olvasóit, hogy Isten kegyelmes cselekedetéből vonják le a megfelelő következtetéseket személyes életükre nézve.

Isten ajándékaiból minden esetben feladat következik. Miután Isten a Krisztusban való hit által megteremtette a gyülekezetet, kell, hogy ebből a hitből az Isten akaratának megfelelő élet fakadjon. Ezért kezdődik ez a szakasz így: *„És ő »adott« némelyeket apostolokul, […] hogy felkészítse a szenteket a szolgálat végzésére, a Krisztus testének építésére…"* (11. vers) Pál ebben az esetben (sem) sorolja fel a kegyelmi ajándékok teljes skáláját, csupán néhány, a gyülekezet szempontjából különösképpen is fontos szolgálatot: *apostolok, próféták, evangélisták, pásztorok* és *tanítók*.

Fontos megjegyezni, hogy mind az öt felsorolt adottság, ajándék valamilyen módon a tanítás szolgálatával áll összefüggésben. Az *apostolok* képviselték Krisztust. Az egyház éppen azért apostoli, mert azoknak az igehirdetésére épül, akik továbbadták mindazt, amit láttak és hallottak. A *próféták* a titkok mélyébe való betekintés, ezzel együtt a vissza- és előretekintő üdvtörténeti látás ajándékát kapták. Az *evangélisták* adták tovább az örömüzenetet, a *pásztorok* (és velük együtt a *tanítók*) megbízatása pedig, hogy „gondját viseljék" a nyájnak, azaz „legeltessék", vagyis tanítsák azt (vö. Jn 21,15–17; ApCsel 20,28; 1Pt 5,2).

Pál ezekkel az ajándékokkal, „hivatalokkal" kapcsolatban két fontos dologra emlékeztet. Egyrészt a közös gyökérre – mindegyiket Isten *ajándékozta* (vö. 1Pt 4,10) –, másrészt a közös célra: minden ajándék szolgálat is egyben, és minden szolgálatnak egy a célja, a Krisztus-test építése (1,23). Valójában az ajándék és a szolgálat nagyszerű egymás mellé rendelése a valódi gyülekezet tulajdonképpeni titka. Ezek ismeretében a Krisztus-test felépítése nem csupán valamiféle boldogító érzés vagy mozgalom, hanem minden Istentől eredő ajándék és erő összpontosítása, egyesítése. Együttműködés az egy cél érdekében, hogy a gyülekezet az ő Urának akarata szerint növekedjen.

Miért is adta Isten a 11. versben fölsorolt ajándékokat? *„…hogy felkészítse a szenteket a szolgálat végzésére, a Krisztus testének építésére."* A καταρτίζω jelentése (többek között): 'befejez', 'rendbe hoz', 'megjavít', 'helyreállít', 'kipótol'; 'ellát valamivel'; 'teljességre jut', 'tökéletessé lesz'. Az igazi cél több, nagyobb, mint az egyéni életszentség kimunkálása, tökéletességre juttatása. Az nem más, mint az Isten üdvtervének szolgálata a világban. A különböző karizmák azért vannak, hogy a hívőket felkészítsék, alkalmassá tegyék a mindent átfogó diakóniára. Az egyik írásmagyarázó szerint ők mutatják meg, mi a hívők munkája, feladata, elhárítják előlük az akadályokat, vidámmá teszik engedelmességüket és frissé, elevenné szeretetüket. Így épül, növekszik a Krisztus-test, és így lesz rendeltetésére egyre alkalmasabbá a világban. Felvetődik a kérdés, hogy kik is a gyülekezet szolgái. Az Újszövetség alapján elmondhatjuk: minden keresztényt szolgálatra hívott el Isten. A szolgálat munkája nemcsak a kiváltságos kevesek (a klérus) osztályrésze, hanem mindazoké, akik Krisztus nevét vallják. A keresztény szolgálat személyes, egyes embereket érintő feladat. Egyetlen gyülekezeti tag sem érezheti, hogy felmentést kapna alóla, míg mások sem vélhetik a szolgálatot kizárólagos előjoguknak.

A 12–13. versek befejező gondolata, hogy Isten nemcsak azért adta a lelki ajándékokat, hogy felkészítse a tagokat a gyülekezeti szolgálat munkájára, hanem azért is, mert el akar vezetni a *„hitnek és az* Isten Fia *megismerésének egységére, a felnőttkorra, a Krisztus teljességét elérő nagykorúságra"*. Az még nem elég, hogy az ember Krisztus oldalára áll,

részese lesz a minden megosztottságon felülkerekedő egységnek, és felkészül a szolgálatra. A kereszténynyeknek fejlődniük is kell Krisztusban. A „tökéletességet", az „érett férfiúságot" (valószínűleg) nem az egyén éri el, hanem a közösség, az egyház, de hangsúlyt kap az is, amivel a tagok hozzájárulnak az egész növekedéshez. *„…az igazsághoz ragaszkodva"* növekedünk a szeretetben őhozzá, a mi fejünkhöz, a mi mintánkhoz, Jézushoz, de ezt a növekedést az ige nem úgy fogja fel, mint minden egyes hívőnek a maga külön megbízatását. Mindebből következik az is, hogy Krisztus valóságának kell meghatároznia és betöltenie az egész gyülekezetet *(elérni Krisztus teljességét),* mert ez teszi küzdőképessé és ellenállóvá a tévtanításokkal szemben (14. vers).

A növekedés valóban nem egyéni, hanem közösségi feladat, hiszen így folytatja: *„az egész test pedig az ő hatására egybeilleszkedve, a különféle kapcsolatok segítségével, és minden egyes rész saját adottságának megfelelően működve gondoskodik önmaga növekedéséről."* Az apostol kedvelt képe a gyülekezetet Krisztus testéhez hasonlítani. Jézus a fej, és minden hívő e test valamelyik tagja; és valóban az egyéni növekedés is úgy lehetséges, ha az ember bekapcsolódik a testnek a vérkeringésébe. Ezért írja, hogy a növekedéshez kapcsolódni kell, a növekedés a *„különféle kapcsolatok segítségével"* történik meg.

Tudjuk és tapasztaljuk, hogy minden élőlénynek természete a növekedés, a fejlődés. Ezért nem ér véget az egyházra alkalmazott kép a tagok egymásba integrált viszonyának és szolgálatának leírásánál, hanem ez a dinamizmus is beletartozik: *„Krisztus testének építése", „míg eljutunk a (…) felnőttkorra", „növekedjünk fel", „gondoskodik (…) növekedéséről, hogy épüljön".* Ennek a felfelé törekvő fejlődésnek a célállomása pedig nem más, mint a *„Krisztus teljességét elérő nagykorúság".* Ő a fej, aki a test természetét meghatározza, így az egyháznak őhozzá kell idomulnia. A jelölt szakasz üzenete szerint van ennek egy nem elhanyagolható kitétele: *„az igazsághoz ragaszkodva szeretetben."* Csak úgy történhet meg a Krisztushoz való felnövekedés, ha folyamatosan igazságot szólva és cselekedve élnek a tagok.

Vázlat

Mindannyiunk álma egy élő, növekvő egyház, benne élő és növekvő gyülekezetekkel. Ehhez azonban elsősorban a hitben és lélekben való megerősödésre van szükség. Ez lenne az első és legsürgetőbb lépés, amelyet meg kell tennünk ahhoz, hogy a Krisztustól ránk bízott feladatot betölthessük.

A cél: nagykorú kereszténnyekké lenni

Egy újszülött növekedésének alapfeltétele, hogy megfelelő táplálékban és gondoskodásban részesüljön. Mindennek kulcsa pedig a szeretet. Isten is ezt teszi az ő gyermekeivel. Táplál minket az ő igéje által, gondoskodik rólunk, védelmet ad, Lelke által szívünket megtisztítja, és jelenlétével bátorít és erősít minket. Nekünk semmi mást nem kell tenni, csak elfogadni az ő táplálását, engedni megtisztító munkáját, és bízni ígéreteiben.

A nagykorúság: szolgálat

Nagyon egyszerűen fogalmazva így is mondhatnánk: kiskorú keresztény az, aki még csak fogyasztóként van jelen a gyülekezetben, a nagykorú keresztény viszont az, aki már termelő. A kiskorú keresztény azt várja, hogy neki szolgáljanak, a nagykorú keresztény viszont már tud másoknak szolgálni. Egy inaktív, nem működő gyülekezeti tagságban az aktív emberek túlfeszülve idővel kiégnek, kifáradnak, kimerülnek. Ekkor a teljes test kezd el szenvedni. A legjelentéktelenebbnek tűnő szolgálat is nagyon fontos. Isten szolgálatban akar látni, és ha megjön, abban is akar találni bennünket.

A nagykorúság: stabilitás

A stabilitás azt jelenti, hogy a nagykorúvá lett keresztények kitartanak hitük és meggyőződésük mellett, egyre inkább meg tudják különböztetni az igazságot a tévedéstől, és nem engedik félrevezetni magukat azok által, akik az igazság látszatát keltik. Ehhez elengedhetetlenül szükséges, hogy erősen álljunk Isten igéjének alapján, hogy eljussunk *„mindnyájan a hitnek és az Isten Fia megismerésének egységére".* Mivel Krisztus az egyház feje, ezért az ő valóságának kell meghatároznia és betöltenie a gyülekezetet *(elérni Krisztus teljességét).* Ez tesz küzdőképessé és ellenállóvá a tévtanításokkal szemben. Ez munkálja a gyülekezethez való ragaszkodást, és megóv az új „lelki" élmények hajszolásától, az elvándorlás kísértésétől.

Felhasznált irodalom

Biblia magyarázó jegyzetekkel. Magyarországi Református Egyház Kálvin Kiadója, Budapest, 1996.

Beyer, Hermann Wolfgang 1949. *Die kleineren Briefe des Apostels Paulus.* Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.

Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.

Lutherbibel erklärt. Bibelanstalt, Stuttgart, 1974.

Stott, John 1994. *Az Efezusi levél.* Harmat Kiadó, Budapest.

■ LUPTÁKNÉ HANVAY MÁRIA

Tallózó

„A gyülekezetben az egy ige és egy szolgálat valósul meg sokféle alakban: az apostolok, próféták, evangélisták, pásztorok és tanítók egyet munkálnak. Mit? Az igazi cél több, nagyobb, mint az egyéni életszentség kimunkálása, tökéletességre juttatása. Az nem más, mint az Isten üdvtervének szolgálata a világban. A különböző szolgálatok azért van-

nak, hogy a hívőket felkészítsék, alkalmassá tegyék a mindent átfogó diakóniára." (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM.* Arcanum Digitéka Kft.)

„Krisztus rendelése nem valamiféle egyházi hierarchia kialakítását írja elő, hanem azokra a szolgálatokra mutat rá, amelyek nélkülözhetetlenek az Egyházban. Tulajdonképpen nem is *rendelésről,* hanem *adományról* van szó! (…) A nagykorúságnak voltaképpen egyetlen biztos bibliai ismérve van: a szilárd megmaradás Krisztus Urunk mellett." (Id. Magassy Sándor: *Perikópák.* Magánkiadás)

„Most vannak felsorolva az ajándékok. Meglepetésünkre embereket találunk, nem emberi képességeket vagy tehetségeket." (William MacDonald: *Ó/Újszövetségi kommentár.* Evangéliumi Kiadó)

„…az »Ekklészia« jele, hogy igazat szól. Ellentét: *pszeüdeszthai,* a hazudozás mint létélem. Az igaz beszéd az evangélium megvallása! (…) Bár a növekedést Krisztus adja, ugyanakkor a Test is építi önmagát, nem emberi akarat vagy erőfeszítés eszközével, hanem Krisztusban, mintegy Főtől a Főig." (Balikó Zoltán: *Az efezusi levél.* Evangélikus Sajtóosztály)

„Az egész test azáltal növekszik, hogy minden tagja felhasználja istenadta ajándékát. Ezek az ajándékok hasznára válnak azoknak is, akik hűségesen végzik a szolgálatot, és azoknak is, akiknek szolgálnak, miáltal az egyház mind egészségesebb és érettebb lesz. (…) hogyan jut el az egyház a felnőttkorra (…): igazság és szeretet által növekszik. (…) Az igazság megkeményedik, ha nem lágyítja meg a szeretet; a szeretet ellágyul, ha nem erősíti meg az igazság. Az apostol arra szólít fel, hogy e két dolgot egyeztessük össze, ami nem lehet túlságosan nehéz a Lélekkel telt hívő számára, hiszen a Szentlélek maga az »igazság Lelke«, és legelső gyümölcse a »szeretet«." (John Stott: *Az efezusi levél.* Harmat Kiadó)

Illusztrációk

VERS

(mindenféle tanítás szelében ide-oda hányódnak és sodródnak az emberek csalásától, tévútra csábító ravaszságától)
Weöres Sándor: *Ballada a három falevélről*

Lehullott három falevél
észrevétlen az őszi ágról.
És jött a szél, a messzi szél,
egy messzi, másik, új világból –
Elröpült három falevél.

Az egyik magasba vágyott:
talált a felhők közt új világot,
emelte, emelte a szél.
A másik rohanni vágyott:
magasba hágott és mélybe szállott,
sodorta, sodorta a szél.
Harmadik szédülni vágyott:
szemét lehúnyta, semmit se látott,
kavarta, kavarta a szél.
Lobogott három falevél.

Lehullott három falevél
tehetetlenül a világból.
Ott lenn a sár, fekete, mély –
ki emel fel az őszi sárból,
ti szegény három falevél?

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

- Hogyan lehetett így megfogalmazni ezt az igét? Azok a szegény címzettek hogyan érthették meg? Hat és fél sor egy mondat…
- Elvont, hosszú, nagyon nehezen érthető. Rövidebb, könnyebben értelmezhető mondatokra lehetett volna tagolni.
- Követhetetlen a textus első hallásra – sőt másodikra is. *Rendkívül szükséges a magyarázat!*
- Meg kellene rágni ezt a hosszú mondatot.
- A helyi kábeltévében újra nézve az istentiszteletet, másodszor már sokkal jobban meg lehet érteni az igehirdetést.

Első hallásra alig emlékszem valamire. Második hallásra ezekre:

- Az első szavak fogtak meg: *„elküldtem az embereket, hogy segítsenek a többieknek felnőtté válni."*
- Bennem ez a két szó maradt meg: szeretetben növekedjetek.
- Jézusnak például a sóról mondott példázata menynyivel érthetőbb!
- Felnőtté válás: hogy el tudjuk különíteni az igazat a hamistól.
- Ne tévelyegjetek! – sokszor szaladunk ide-oda, és csak ritkán vagy legvégül Istenhez.

Alapos utánagondolás nyomán a levélrészlet két mondatában három képet találtunk.

1. Kiskorúságból hitben nagykorúvá válni

- Volt, akit zavart, hogy a kicsiség negatív előjellel jelenik meg e levélrészletben. Hiszen Jézus hasonló képe éppen pozitív példaként állítja elénk a kicsinyeket: *„Legyetek olyanok, mint a kisgyermekek."*
- Előkerült Döbrentey Ildikó *Égbőlpottyant mesék* sorozatban megjelent írása, *A hajómanó meséje,* amelyben gyönyörűen kidomborodik a kicsiség nélkülözhetetlen értéke.
- Isten Lelkének segítségére szorulunk, hogy hit szempontjából is felnőtté tudjunk válni.

2. Sodródás a szelekben
- E kép talán segít jól érteni az apostol első képhasználatát, azaz a hitbeli kiskorúság hasonló a még kicsiny, kiszolgáltatott növény vagy állat helyzetéhez. Könnyen elsodródik, könnyen befolyásolható, hiszen még kialakulatlan a meggyőződése és a hite.
- Sajnos még az elkötelezett keresztények is sokszor tévútra térnek.
- Imádkozzunk mindazokért, akik az evangéliumot hirdetik, hogy tisztán hirdessék!

3. Az emberi test képe
- Ez volt a leginkább érthető, és ez indította el azt a beszélgetést, amely végül az alábbiakat eredményezte: *Mindenkinek van/kellene, hogy legyen feladata a gyülekezetben!*

Ki melyik testrésszel tudná magát azonosítani?
- Száj – beszéd
- Orr – szaglás és lélegzetvétel
- Fül – hallás
- Szem – látás, olvasás
- Láb – cél elérése

Tisztségek azonosítása
- Lelkész – szív (Ha nincs lelkész, szétszéled a gyülekezet.)
- Hitoktató – tüdő
- Presbiterek – vese
- Kántor – ízületek
- Felügyelő – máj
- Pénztáros – kéz
- Gondnok – gerinc
- Gyülekezet tagja – ??? *Fontos válaszra vár!*
- Vér – Szentlélek!

Ének: EÉ 266: Isten szívén megpihenve

Szentháromság ünnepe után 18. vasárnap

▶▶ 3Móz 19,1–3.11–18

Igehirdetési előkészítő

Bevezetés

Minthogy az esztendőnek ez a szakasza alaposabb készülés, odafigyelés nélkül viszonylag nehezen átlátható tematikát vezet elő, ezért könnyen lehet, hogy csak mellékes megjegyzés marad – bár kár lenne –, hogy itt új főcím alá rendeződik az üzenetek sora: „Járjunk elhívatásunkhoz méltóan!" Az azonban már egyáltalán nem mellékes, hogy mind a lekció, mind az igehirdetési alapige a szeretet kettős parancsát tárja elénk. Valahol az évnek e szürke zugában központi jelentőségű üzenet szólal meg. Most jön a neheze: csak sikerüljön közhelynek számító igazságokkal elevenbe találni!

Illendő megemlékeznünk a korábban született előkészítőkről, amelyeket nem kívánok ismételni, de a készülésben más-más okból igen hasznosak. Fellelhetőségük pontos megjelölése a lábjegyzetben.[1] Általában kitérnek arra, hogy a textus a Pentateuchos papi rétegéhez tartozik. A Leviticuson belül a *Szentség könyvének* nevezett egység (17–26. fejezet) része. Az élet minden területére kiterjedően bemutatja, miként valósul meg a parancsok alapját képező kettős – Istenre és népére – vonatkozó kijelentés: *„Szentek legyetek, mert én, az Úr, a ti Istenetek, szent vagyok."*

A perikópa

A perikópára nézve nehezen érthető, hogy miért maradt ki a közbülső szakasz. Legalábbis a 4. és 9–10. vers. Nem osztom Dóka Zoltán optimizmusát, amely szerint a 4. (bálványimádás) üdvtörténeti, a 9–10. pedig *(„…ne arassátok le egészen a mező széléig. […] Hagyd ott azokat a nyomorultaknak és a jövevényeknek"* stb.) társadalmi és gazdasági szempontból volna elavult.[2] Amennyiben az igehirdető az igeszakaszban fókuszált területeknek legalább a csoportosított említése mellett dönt, úgy ezeket a verseket is fontos szem előtt tartani. Annál is inkább, hiszen egyrészt aktualitásuk kétségtelen, másrészt elhagyásukkal a pozitív csengésű, a tiltással szemben hangsúlyosan cselekvésre ösztönző vonulat vész el, holott ez a textusszerűséghez feltétlenül hozzátartozik.

A szakasz tulajdonképpen a Tízparancsolatban is megfogalmazott örök érvényű emberi életszabályok megerősítése. A második „nagy parancsolat" kibontása, amely a végén mintegy konklúzió gyanánt szerepel. Fontos látnunk – s ez az ismétlődően visszatérő forma *(„Én, az Úr vagyok a ti Istenetek!"* vagy *„Én vagyok az Úr!"*) üzenete is –, hogy az embernek nem a szabályok megalkotása, hanem azoknak minden korban való felismerése a lehetősége, újrafogalmazása a feladata, megvalósítása a kiváltsága.

[1] Dóka Zoltán előkészítője. *Lelkipásztor,* XLIV. évf. 8. sz. 1969. augusztus. 510–513. o. Groó Gyula előkészítője. *Lelkipásztor,* 63. évf. 8. sz. 1988. augusztus. 447–448. o. Bartha István előkészítője. *Lelkipásztor,* 77. évf. 8–9. sz. 2002. 353–355. o. Nagy Szilvia előkészítője. In: *Az Ószövetség a szószéken. Az egyházi esztendő ószövetségi alapigéinek igehirdetési előkészítői.* 2. köt. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest, 2002. 34–38. o.

[2] Dóka 1969, 511. o. Négy évtized elteltével inkább kiábrándultság tapasztalható.

Érdekes, hogy az Úr nyugalomnapjainak (!) megtartását a szülők tiszteletéhez kapcsolja a szakasz, a Tízparancsolatban megszokott sorrend felcserélésével. Ma sem hanyagolható el a kérdés: vajon egyik generáció a másiknak mit ad tovább?

A perikópából kihagyott versek után az emberiességi szabályok, illetve – én így foglalom össze – a szó és a viselkedés tisztasága-tisztessége, az élet védelme következik. Ezt követi az érzések, érzületek, a lelkiség tisztasága: gyűlölet, bosszú, harag elvetése. És még valami: a felelősség a másik életéért. Odáig menően, hogy „fedd meg!"

Az itt felsoroltakat – ahogyan a Tízparancsolatnál is láthatjuk – arra az alapra helyezi, hogy Jahve az Úr, ő szent, és aki hozzá tartozik, az hozzá, az ő rendjéhez igazodik.

Érdemes még arra felfigyelni, hogy az Újszövetségben milyen módon kerül egymás mellé a szeretet két nagy parancsa. Az úrvacsorai liturgiában Jézust idézve említjük a kettőt együtt – ahogyan a lekcióban is szerepel, de már az evangéliumok is arról tanúskodnak, hogy a törvényt ismerők számára – bár az Ószövetség explicite nem mondja „egy szuszra" a kettőt – egyértelmű volt, hogy azok összetartoznak. Így például Márk 12-ben egy írástudó egyetértőleg, sőt jóváhagyólag visszhangozza Jézus szavait (Mk 12,32–33). Lukács 10,25–28-ban pedig Jézus egyenesen törvénytudó beszélgetőtársával mondatja ki ezt az igazságot.

További kapcsolódó helyek: Róm 13,8–10; Gal 5,13–14 és Jak 2, különösen is a 8. vers, amely „királyi törvénynek" nevezi a felebaráti szeretetre vonatkozót.

Súlypontok

Fontos súlypont a *szent* fogalma és a hozzá tartozó gondolatkör. E helyen fölösleges volna a részletesebb taglalás. Legyen elég annyi, hogy a szentségre való felhívás Isten részéről nem elvárás megfogalmazása, hanem egy lehetőség bejelentése. Isteni kijelentés. Ez a szakasz semmiképpen nem fenyegetőleg felemelt mutatóujj, hanem sokkal inkább bátorító ölelés. Annak biztosítéka, hogy az emberi viszonyokban, sőt a saját érzés- és gondolatvilágában rendet tud tartani az ember – fogalmazhatunk pontosabban: *a rendet* meg tudja tartani –, hogy valóban *szeretni* tud, nos ennek biztosítéka abban rejlik, hogy Isten Isten, és ő meghívja az embert a vele való közösségre, „együttműködésre".

Összefügg mindez a szabadság kérdéskörével. Szokás a Tízparancsolatot – a héber nyelv sajátosságainak figyelembevételével – úgy fordítani, hogy a tiltó formák – a bevezetésre utalva, azt mintegy állandó előfeltételként elfogadva – jövő idejű kijelentésekké válnak. Ha az Úr a te Istened, akkor nem fogsz ölni stb., szabad vagy a rossz kényszerétől.

Igen sok szó esik manapság a társadalmi rendszerek átalakításáról. Arról, hogy hogyan lehetne „hatékonyabb", „gazdaságosabb", „igazságosabb" azok működése. Természetesen igen fontosak az emberi életet szabályozó hétköznapi törvények, hiszen azok is hordoznak üzenetet. A jó törvények tanítanak a jóra. Azonban nem nehéz belátni, hogy a világ rendjének, az emberi viszonyoknak a gyógyulását ostobaság volna pusztán a szabályok és körülmények megváltoztatásától remélni. A változásnak a szívben kell megtörténnie. Ehhez a Szenttel kell találkozni! A többi ebből következik. Itt a jó hír: a szent Isten pedig meghív a találkozásra.

Képzeljük el, hogy valaki azt mondja Mózesnek, hogy úgyis hiába, ne is fáradjon. Egyiptomból képtelenség a szabadulás. Isten pedig amúgy sem létezik, mert ha létezne, most nem itt tartanánk. Mondhatott volna bárki bármit, Mózes akkor is csak azt válaszolta volna: én találkoztam vele! *„A Vagyok küldött!"* Később a nép egészének közös tapasztalatává vált Isten jelenléte. Éppen ezért a szentségre való meghívás nem kényszer, hanem kiváltság. Az Istennek mondott „igen" magától értődő következmény.

A másik súlypont a *szeretet*. Fentebb említettem, hogy a kettős parancs együtt említése az evangéliumokban látható először, de lényegében az egész Kijelentésen átragyog, hogy a kettő összefügg. A lekcióban és a textusban egyaránt fölvetődő üzenet: Isten – illetve Jézus – jogosult a szeretetet az élet alapjává tenni. *„Szeresd felebarátodat, mint magadat!"* – de mennyire szeretem, szerethetem magamat? Jézus új parancsolata ebben is eligazít (Jn 13,34–35).

Izrael népe számára a pusztai vándorlás során – kisebb-nagyobb megfáradásokat leszámítva – egyértelmű volt, hogy az út vezet valahová. Hogy érdemes Isten vezetését elfogadni és az ő szabályai szerint élni. Ahogyan én látom, ma – és ez az élet egészét, az emberi közösséget átható jelenség – eltűnt a cél, nincsenek járható utak. Nincs végső tekintély. Ami (aki) viszont van: szent Isten, meghívott nép és elképesztő éhség, vágyódás cél, biztonság, Isten után. Ennek a két pólusnak a feszültségében indítanám az igehirdetés gondolatmenetét. Iránytűt tartani: „Ezt mondd nekik" – az Isten felé lendíteni a mutatót – de jó volna! Lehet!

Nemrég valaki a Reménység fesztivállal kapcsolatban megjegyezte, hogy az tulajdonképpen egy vallásos igény kielégítése. Mielőtt azonban fintorogni kezdenénk, figyeljünk föl két dologra. Egyrészt: micsoda vallásos igény! Elemi erejű, mindent beszippantó vákuum! Ez tagadhatatlanul jelen van. Másrészt: vajon teszünk-e bármit, úgy értem, bármilyen, az elvárásnak és a szükségletnek formailag megfelelő, ám releváns, célt és utat mutató lépést közösségeinkben ennek az igénynek a betöltésére? Áthatja-e olyan mélységben mindennapi találkozásainkat, döntéseinket, szavainkat, érzéseinket és indulatainkat a szentség és a szeretet, mint amire az ige felbátorít és meghív? Kitapintható-e a szent Úr jelenléte közöttünk? Fölismerhető-e, hogy az élő Jézus után megyünk? Hát nézzük – mert ő itt van!

■ GYŐRI PÉTER BENJÁMIN

Tallózó

„Az apa és anya tisztelete ugyanolyan értékű, mint az Isten tisztelete, ezért a Szentírás ugyanazokat a kifejezéseket használja a szülők tiszteletére, mint az Isten tiszteletére (uo. 30b). Mert a gyermek részére az apa és az anya több, mint közönséges halandó (…). Ez a két parancsolat azért áll egymás mellett, mert ezzel hangsúlyozni akarja a Tóra, hogy a szülők iránti tisztelet ne legyen nagyobb, mint az Isten iránti tisztelet. (…) Az igazság a világegyetem egyik oszlopa és Isten pecsétje. (…) A Szifra még egy további értelmezést is ad ennek a versnek: ha embertársadat valamilyen bűntettel vádolják, és a te birtokodban van ártatlanságának bizonyítéka, nincs jogod azt a bíróság előtt elhallgatni. (…) *feddjed embertársadat*. Ezt a parancsot nagyon nehéz végrehajtani; éppoly nehéz valakit tapintatosan és gyengéden megfeddni, mint amilyen nehéz ilyen feddést megszívlelni." (*Hertz-Biblia jegyzetei. BibliaTéka CD-ROM.* Arcanum Digitéka Kft.)

„…az Istennek szenteltség nemcsak a kimondottan vallásos kötelezettségek megtartásában állt, hanem annak a konzekvenciáiban is. Az Úr nemcsak akkor akarja szentnek és tisztának látni népét, amikor ünnepi istentiszteleten vesz részt, hanem a mindennapi életben is, a családban, a szántóföldön, a kereskedelemben vagy bárhol." (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM.* Arcanum Digitéka Kft.)

„Mi az életet nem *egységként* szoktuk szemlélni, mert mindent vagy ide, vagy oda sorolunk be. A Biblia (…) egységnek tekinti az életet. Ebből adódik, hogy a szentségre vonatkozó törvény Mózes 3. könyvében magába foglalja a szexuális életre vonatkozó rendeleteket éppúgy (ld. 18. rész), mint a békeáldozatra vonatkozó előírásokat (19,5–8), valamint azt, hogy hogyan kell gondját viselni a szegényeknek és az idegeneknek." (Cornelis van der Waal: *Kutassátok az Írásokat!* Iránytű Kiadó)

„A 17. vers megmondja, mit kell tenni rágalmazás helyett. *Ahelyett, hogy másokkal beszélnél felebarátodról, kötelességed egyenesen hozzá fordulni, és ha kell, meginteni.*" (C. H. Mackintosh: *Elmélkedések Mózes 1–5. könyvéről.* Evangéliumi Kiadó)

Illusztrációk

GONDOLATOK

„Aki tudja, hogy mit kellene tennie, de valamiért mégsem teszi, az tudatosan köpi szembe magát. Ennél jobban pedig nem alázhatja meg magát senki. Önmaga előtt."

Csernus Imre (1966–) pszichiáter

„A nekünk rendelt munkát mi kötelesek vagyunk becsületesen és szemrehányás nélkül végrehajtani, attól függetlenül, hogy abban reménykedünk, angyalokká válunk, vagy azt gondoljuk, valamikor csigák voltunk."

John Ruskin (1819–1900) angol művészeti író, festő, esztéta

TÖRTÉNET

(A süketet ne ócsárold, a vak elé gáncsot ne vess!)

„A labda egy betört ablakon keresztül leesett az alagsori folyosóra.

Az egyik gyerek, a házmesterék tizennégy éves kislánya, lebicegett érte. Szegénykének a villamos levágta a fél lábát, s boldog volt, ha labdát szedhetett a többieknek.

Az alagsorban félhomály terjengett, de azért feltűnt neki, hogy egy sarokban mozdult valami.

– Cicus! – szólt oda a falábú házmesterkislány. – Hát te hogy kerülsz ide, kiscicám?

Fölkapta a labdát, s ahogy csak tudott, elsietett vele.

Az öreg, csúnya és rossz szagú patkány – őt nézték cicának – meghökkent. Így még nem beszélt vele senki.

Eddig csak utálták, szénnel hajigálták, vagy rémülten elmenekültek előle.

Most jutott eszébe először, hogy milyen más lett volna minden, ha történetesen cicának születik.

Sőt – mert ilyen telhetetlenek vagyunk! – mindjárt tovább szőtte ábrándjait. Hát még ha falábú házmesterkislánynak születik?

De ez már túlságosan szép volt. Ezt már el se tudta képzelni."

Örkény István (1912–1979) Kossuth-díjas író, szerkesztő, gyógyszerész: *Gondolatok a pincében*

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Isten, a mi Atyánk azt akarja, hogy ne csak akkor legyünk jók („szentek"), amikor istentiszteleten veszünk részt, hanem a mindennapi életben is tiszteljük és szeressük egymást.

Szüleit mindenki szeresse és tisztelje, mert ők azok, akik megtanítanak – megtanítottak – minket a helyes viselkedésre és az Úr tiszteletére.

Ne tegyünk olyan dolgokat, amelyek nem tetszenének, ha velük történnének.

Ha ezt megtartva élünk, akkor békességben és szeretetben tudjuk kapcsolatainkat ápolni, neki tetsző módon a mi javunkra.

Istent kell tisztelnünk, félnünk és szeretnünk. Ha nem így teszünk, hanem bálványokat imádunk, nem nyerhetjük el az üdvösséget. Nem elég csak Istent szeretnünk, felebarátunkat is szeretni kell. Mit ér az Isten iránti szeretet, ha a másik embert gyűlölöm, megvetem, semmibe veszem és ártok neki? Nem lehet egyszerre Istent szeretni és felebarátot gyűlölni.

Számomra olyan ez az ige, mintha a mai világunkról íródott volna szóról szóra, csak éppen ellentétesen. A le-

írt parancsoknak teljes egészében a fordítottját éljük meg korunkban, és fontos hozzátenni, hogy ez az elfogadott norma. Megdöbbentő, hogy a sátán mennyire el tudja fogadtatni velünk, hogy ez a normális. Hibáztatjuk, számon kérjük Istent, okoljuk a világunkat ért sok rosszért, pedig Isten teljesen egyértelműen tudtunkra adta, hogy mit kell tennünk, hogy békében, szeretetben éljünk, jó sorunk legyen, illetve mi lesz annak a következménye, ha a magunk feje után megyünk. Jézus nem azért jött el a földre, hogy eltörölje a törvényt, hanem hogy betöltse azt. *„Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből. Ez az első és nagy parancsolat. A második hasonló ehhez. Szeresd felebarátodat, mint magadat. E két parancsolattól függ az egész törvény és a próféták."* (Mt 22,37–40) Ha ezt a két parancsolatot megtartjuk, az életünk minőségileg fog megváltozni, és szabadok leszünk Jézus Krisztusban.

Luthert olvasva számomra ezek a gondolatok fogalmazódtak meg: az evangélium azt tanítja, mit ajándékozott Isten nekünk, nem azt, mit kell Istennek megadnunk és megtennünk, mint a törvény előírja. A mi mesterünk Krisztus, aki elénk tárja, mit kell tudnunk, tennünk, megtartanunk és elvetnünk.

Szentháromság ünnepe utáni 18. vasárnap hálaadó vasárnap, a hálaadás ünnepe: köszönöm Istenem, hogy vagy nekem, és köszönöm, hogy Krisztusban a tiéd lehetek.

IGEHIRDETÉS ◀

Élet Krisztusban*

Jn 15,5

LUBOMIR BATKA

Kedves Testvéreim a Krisztus Jézusban!
Ha Európában utazgatunk, szeretünk ellátogatni olyan városokba, amelyekben régi, gótikus katedrális található. Ámulunk az óriási épületek és a hatalmas terek láttán. Csodálva szemléljük a főbejárat fölötti gyönyörű reliefet, benne szobrok százait, a hatalmas ólomüvegablakokat, a pompázó színeket, az ezernyi apró részletet. Még jobban ámulunk, ha arra gondolunk, ezt az épületet 700 évvel ezelőtt építették. Magunkban azt kérdezzük: hogyan tudták ezt felépíteni a régiek, modern technológia nélkül, számítógépes grafika segítsége nélkül?

A legtöbb turista úgy lép ki a katedrálisok ajtaján, hogy csodálja az emberi teljesítményt, és csak kevesen vannak, akik felfedezték az épületben a spirituális dimenziót, a lelki hangot, amely megszólítja a figyelmes és hívő szemlélőt, és amely az isteni „teljesítményt" mutatja be. Igen, a legtöbb embernek eszébe sem jut, hogy ezeket a templomokat azért építették, hogy bennük összegyülekezzék Isten népe és imádja az Urat. Nem gondolnak arra, hogy a katedrálisok építői a hirdetett üzenet tartalmából merítettek mint inspirációs forrásból. Hogy az evangélium tartalma beleépült a katedrális falaiba és építészeti formájába.

Elég csak egy katedrális kereszt formájú alaprajzára pillantanunk. A katedrálisok oldalhajóiban pedig kis kápolnák és fülkék tucatjait találjuk. A főhajót és a főoltárt Jézusnak, az oldalhajók kápolnáit pedig különféle szenteknek ajánlották. A hívő életének középpontjában Jézus áll, aki a szentségben van jelen, körülötte helyezkednek el az élő és a rég meghalt keresztények. Ez az elrendeződés pedig azt szimbolizálja, hogy Isten közösséget vállal minden kereszténnyel. A katedrális látható formában jelenítette meg Jézus szavát: *„Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők: aki énbennem marad, és én őbenne, az terem sok gyümölcsöt, mert nélkülem semmit sem tudtok cselekedni."* (Jn 15,5)

A régi templomokban találunk egy másik szimbólumot is, amely még világosabban mutatja be ezt a tartalmat. A katedrálisok közepén gyakran látunk egy hatalmas keresztet, rajta a megfeszített Krisztussal. A kereszt a mennyezetről felfüggesztve ereszkedik a templomtérbe. A figyelmes szemlélő észreveszi, hogy a kereszt nyers fájából zöld levelek sarjadnak. Ezért gyakran nevezik ezt a keresztet az élet fájának.

Kifejezi ez a kereszt a keresztény hit egy sajátos paradoxonát, mégpedig azt, hogy a halál eszközén, a kereszten át valósul meg Isten üdvözítő terve. Azok a bizonyos zöld levelek a hitvallás levelei: a kereszt és a halál nem az utolsó szava Istennek! Luther úgy mondta ezt egykor: nem úgy van az, ahogyan a pogányok gondolják: életünket körülveszi a halál, hanem pont fordítva: a keresztények tudják, hogy a halál kellős közepén is körül vagyunk véve élettel. Krisztus keresztje azt hirdeti, hogy új élet sarjad a halál kellős közepén. És ha erre a keresztre tekint, a katedrális jellegzetes centrális helyszínén, akkor benne minden keresztény megláthatja Jézus szavát: *„Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők."*

* A pozsonyi Comenius Egyetem Teológiai Fakultása dékánjának reggeli áhítata az Evangélikus Hittudományi Egyetemen 2012. március 27-én.

Krisztus szava – *„én vagyok a szőlőtő”* – azt jelenti, hogy ő az élet forrása. Ez a mondat állít valamit, és ki is zár valamit. Ő az élet forrása, és nem más. Rajta kívül nincs más forrása az életnek, a szőlővesszők számára nincs más életlehetőség. Az ige jelen idejű formája Krisztus szavainak a realitását fejezi ki: az emberi nem minden új generációja hallhatja ezeket a szavakat, és a maga korában, „jelen időben” érzékelheti, hogy Krisztus minden időben, mindenkor jelen van. Jézus nem azt mondja, hogy „voltam” vagy „leszek”, hanem azt mondja: „vagyok”. Azt mondja el, hogy kicsoda ő – szava minden hallgatójának szól, minden időben. Igen, Krisztus volt az élet forrása az apostolok és az első keresztények számára, a mi őseink és a szüleink számára. Nekünk is ő az élet forrása, és az lesz a gyerekeinknek is. János apostol ugyanezt elmondta már evangéliuma elején is: *„Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige. Ő kezdetben az Istennél volt.”* (Jn 1,1–2) Jézus mostani szavával – *„Én vagyok a szőlőtő”* – így mutatkozik meg és nyilvánul meg az ő isteni természete.

Amikor pedig Jézus azt mondja, hogy mi a szőlővesszők vagyunk, akkor ez a kijelentés ugyancsak jelen időben hangzik. És hát mi is a szőlővessző? Bizonyára nem az élet forrása, de annak nagyon is az eredménye! Nem létezne szőlővessző, ha nem volna tő, amely őt életre hívja. Jézus épp ezt mondja nekünk: minket Isten szava hívott életre. Ne felejtsük el, nem „pottyantunk” véletlenül, értelem és cél nélkül az életbe, hanem az élet hatalmas, gyümölcsöző fájának a része vagyunk. Jézus szava világossá teszi, ki a Teremtő és kik a teremtmények. Ő a szőlőtő, mi pedig a szőlővesszők.

Krisztus szava azt is kijelenti, hogy rajta kívül nincs élet. Az a szőlővessző, amelyet levágnak a tőről, elveszíti az életet adó energiát és elszárad. Jézus egyértelműen beszél, szava a kizárólagosságot fejezi ki. Rajta kívül nincs élet. *„Nélkülem semmit sem tudtok cselekedni.”* (Jn 15,5b) Rajta kívül más életforrást nem találhatunk. És mivel minden ember istenismeret és Krisztushit nélkül születik, ezért minden ember száraz ág. Reménytelenül száraz szőlővessző, az élet egyetlen kis szikrája sincs benne. Ha az marad, aminek született, akkor nincs reménye az életre. Ezért mondja Jézus: *„Nélkülem semmit sem tudtok cselekedni.”* Jézus nélkül nincs élet a szőlővesszők számára!

Jézus itt világos és egyszerű szavakkal elmondja, hogy kicsoda ő, és kik vagyunk mi. Olyan lelki bölcsesség ez, amely örök életre vezet. Ő a szőlőtő, mi csak vesszők vagyunk. Ő, a Megfeszített a fő, ő a „Főnök”. A mi főnökünk. A vesszők nem lehetnek főnökök. S ha abba a kísértésbe esnek, hogy elsők akarnak lenni, akkor tudniuk kell, arrafelé csak Krisztus útja visz: aki engem akar követni, vegye föl a keresztjét…

De Jézus szavának van derűlátóbb tartalma is. *„Aki énbennem marad, és én őbenne, az terem sok gyümölcsöt.”* A keresztség vize által integrálódtunk a szőlőtő életébe, és ez gyümölcstermő életet fakaszt. Jézus az élet forrása, valamennyi szőlővessző megkap tőle mindent, ami Krisztusé: életet, erőt, táplálékot, életenergiát, mindent, ami az Isten Fiáé. Részeivé válunk Krisztusnak, ahogyan a vessző a szőlőtőnek. Valamennyi kicsi vessző halálra van ítélve a tőből eredő táplálék nélkül. Ezzel a táplálékkal azonban elkezd zöld leveleket hajtani. Ami halott volt, életre kel. Krisztus és a keresztény ember egysége ugyanolyan, mint a szőlőtő és a szőlővessző egysége. Krisztusban Isten mindent megújító terve új életet fakaszt.

Jézus szavainak utolsó fontos pontja ez a bizonyos egység. Részévé válunk. Eggyé válunk vele a keresztség és a hit által. És így a vesszők nemcsak életre kelnek, hanem elkezdenek gyümölcsöt teremni. A keresztény emberek élete azért gyümölcstermő élet, mert olyan szőlővesszők, akik egységben élnek a szőlőtővel.

Mi a haszna a gyümölcsöknek? Láttatok már olyan gyümölcsöt, amely önmagáért vagy egy másik gyümölcsért termett? Nem, a gyümölcsök nem önmagukért vannak. A hit minden gyümölcse, a szeretet és az engedelmesség minden cselekedete azokért van, akik körülöttünk élnek. A felebarátainkért. Kereszténynek lenni annyit jelent, hogy tudjuk, kicsoda az élet forrása, és azt is tudjuk, hogy az új élet gyümölcsei nem nekünk, hanem a felebarátnak teremnek. Kereszténynek lenni azt jelenti, komolyan vesszük Jézus szavát, hogy nélküle semmit sem tudunk cselekedni.

Ilyen módon meg tudjuk érteni azt a bibliai szakaszt, amelyet Máté evangéliuma 7. fejezetében így olvasunk: *„Óvakodjatok a hamis prófétáktól, akik juhok ruhájában jönnek hozzátok, de belül ragadozó farkasok. Gyümölcseikről ismeritek meg őket. Tüskebokorról szednek-e szőlőt, vagy bogáncskóróról fügét? Tehát minden jó fa jó gyümölcsöt terem, a rossz fa pedig rossz gyümölcsöt terem.”* (Mt 7,15–17)

Kedves testvérek! Jézusnak ebben az egyszerű mondatában hatalmas üzenet rejlik. Jézusnak ez a mondata hitvallásunkká válhat. *„Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők: aki énbennem marad, és én őbenne, az terem sok gyümölcsöt, mert nélkülem semmit sem tudtok cselekedni.”* Olyan ez a mondat, mint a kereszt alaprajzára épült katedrálisban az „élet fája”. Üzenetet rejt, amely megszólít minket. Ugyanakkor hitvallás is ez a mondat, a keresztények hitvallása arról, akitől az életet kapták. Krisztus ezt üzeni nekünk ma reggel: *„Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők.”* Mi pedig hisszük és megvalljuk: „Ő a szőlőtő, és mi a szőlővesszők.”

Tudjuk, semmit sem tehetünk, ha elszakadunk tőle. De azt is tudjuk, ha Krisztusban maradunk, áldás leszünk a körülöttünk élő emberek számára. Az pedig vigasz számunkra minden megpróbáltatásban, hogy bármi történjék is velünk, mi az élet fájának részei vagyunk, Ő hordoz és megtart bennünket. Örvendezünk ezen, mert tudjuk, Krisztus a miénk, és mi az övéi vagyunk, most és mindenkor. Ámen.

Angolból fordította Szabóné Mátrai Marianna